

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DEKİ
OLAYLARIN AMERİKAN MEDYASINDAKİ YANSIMALARI**

Yakup ÜNİŞEN

Danışman

Doç. Dr. Metin KOPAR

ADİYAMAN-2022

ADİYAMAN UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT OF HISTORY
DOCTORAL THESIS

**REFLECTIONS OF THE EVENTS IN TURKEY IN THE
AMERICAN MEDIA BETWEEN 1960-1980**

Yakup ÜNİŞEN

Advisor

Assoc. Prof. Dr. Metin KOPAR

ADİYAMAN-2022

ÖZET

1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DEKİ OLAYLARIN AMERİKAN MEDYASINDAKİ YANSIMALARI

YAKUP ÜNİŞEN

1960-1980 arasındaki yıllar, Türk-ABD ilişkilerinin hem zirveye ulaştığı hem de bu ilişkilerin neredeyse kopma noktasına geldiği yıllar olmuştur. 1945 yılından sonra iki kutuplu olan dünyada kendine demokratik blokta yer edinme gayreti içerisine giren Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda izlediği tarafsızlık politikasından dolayı ABD ve İngiltere tarafından soğuk tavırla karşılanmıştır. Sovyet tehdidinin yaratmış olduğu güvenlik endişesi çerçevesinde Türkiye'nin dış politikada izlediği yol ile ABD'nin bölgesel çıkarlarının uyuşması, Türkiye'nin Batı güvenlik sisteminde kendine yer bulmasına neden olmuştur. 1960 yılına kadar Sovyet tehdidine karşı güvenlik duvarı kurma gayreti içerisinde olan ABD, Türkiye'ye önemli miktarda ekonomik yardımda bulunmuş ve Türkiye ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1960 yılından sonra Türkiye'nin iç politikada haşhaş meselesinde, dış politikada başta Kıbrıs meselesinde olmak üzere izlemiş olduğu yol ABD'nin çıkarları ile çelişmeye başladıktan sonra ise Türkiye hem darbelerle karşı karşıya kalmış hem de ABD'nin uygulamış olduğu ambargodan dolayı ekonomik bir darboğaza girmiştir. Türkiye'nin ABD ile arasındaki bağlar bu ekonomik ambargo sonrası zayıflamaya başlamış ve Türkiye, ABD'den yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamıştır. Bu durum, ülkede Amerikan karşıtlığını tetiklemiştir. Ülkenin birçok yerinde Amerikan karşıtı öğrenci eylemleri meydana gelmiştir. Ülke, bir yandan sağ-sol çatışmaları ile mücadele etmek zorunda kalırken diğer taraftan ekonominin gittikçe kötüleşmesi işleri daha da içinden çıkılmaz hale sokmuştur. İran'da meydana gelen devrimden sonra Amerika hükümeti, Türkiye'nin de kaybedilmesini göze alamamış, bu nedenle ekonomik ambargo kararını kaldırmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile beraber ise Türkiye-ABD müttefiklik ilişkileri yeniden düzene girmiştir. Türkiye-ABD arasında 1945 yılından sonra başlayan ve 1952 yılı itibariyle en üst derecelere ulaşan müttefiklik ilişkisinden dolayı Türkiye'de meydana gelen siyasi ve sosyal olaylar Amerikan basınında geniş yer tutmuştur. Bu çalışmada Türk-ABD ilişkilerinin tarihsel gelişimi hakkında genel bir bilgi verildikten sonra Türkiye'nin en dinamik zamanları olan 1960-

1980 yılları arası Türkiye’deki olaylar Amerikan basınında nasıl ve ne şekilde yer aldığı en objektif şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Haşhaş Meselesi, Kıbrıs Sorunu, 12 Eylül Askeri Darbesi, Ekonomik Ambargo

ABSTRACT

REFLECTIONS OF THE EVENTS IN TURKEY IN THE AMERICAN MEDIA BETWEEN 1960-1980

YAKUP ÜNİŞEN

The period between 1960 and 1980 spanned the years that the Turkey-US relationship reached both the peak and almost the breaking point. After 1945, Turkey, which endeavored to find a suitable place in the democratic bloc under the conditions of the bipolar world, was met with a cold attitude by the USA and the United Kingdom, as Turkey had followed the neutrality policy in World War II. However, security concerns created by the Soviet threat allowed the alignment of Turkey's foreign policy path with the US's regional interests and helped Turkey to secure a safe place in the Western security system. The US, seeking to establish a firewall against the Soviet threat until 1960, provided significant economic aid to Turkey and contributed to the development of the Turkish economy. After the 1960s, Turkey's approaches to the poppy issue in domestic politics and the Cypriot issue in international politics began to conflict with the interests of the US. After that, Turkey spiraled down into political instabilities by facing military coups, elite-level political disagreements and civil conflicts, and an economic bottleneck due to the economic embargo applied by the USA. While Turkey's ties with the United States began to weaken with the economic embargo, she gradually moved away from the US axis. This triggered anti-Americanism, and anti-American student protests took place in many parts of the country. While the country had to struggle with right-left conflicts, on the other hand, the worsening of the economy made things even more difficult. After the Iranian revolution shook the world in 1979, the American government could not afford to lose Turkey, and therefore the economic embargo decision was lifted after a while. With the military coup of September 12, 1980, the relationship between Turkey and the United States was greatly restored. Political and social events that took place in Turkey had a wide coverage in the American press, due to the alliance between Turkey and the USA, which started after 1945 and continued at the highest level after 1952. In this study, after giving general information about the historical development of Turkish-US relations, it has been tried to give the most

objective way of how and in what way the events in Turkey took place in the American press between the years 1960-1980, which were the most dynamic times of Turkey.

Keywords: USA, Poppy Issue, Cyprus Issue, September 12 Military Coup, Economic Embargo

ÖN SÖZ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile beraber dünya üzerinde yeni bir düzen başlamış ve bu düzenin baş aktörleri de Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya olmuştur. Bu yeni sistem içerisinde ABD, dünyada kapitalizmi yaymaya çalışırken Rusya ise komünizmin savunucusu olmuş ve bu ideolojiyi yaymaya çalışmıştır. Bu iki süper güç arasında başlayan rekabet, dünya üzerinde yaklaşık 45 yıl sürecek olan bir soğuk savaş dönemini beraberinde getirmiştir. Türkiye de bu süreç içerisinde cumhuriyetin kuruluşundan beri izlemiş olduğu Batıcılık politikası gereği Rusya ile değil ABD ile yakınlaşmaya çalışmış; nitekim bu konuda başarılı olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, Amerika ile yakınlaşarak; Amerika'nın Ortadoğu'daki en önemli müttefiği olmuş; bu da beraberinde Amerikan basınının ilgisinin Türkiye üzerine yönelmesine neden olmuştur.

Türkiye'de 1960-1980 yılları arasındaki olayların, Amerikan basınında yer almış haberlerini detaylı bir şekilde inceleyen bu tez; dört ana bölümden oluşmaktadır:

İlk bölümde, Türk- ABD ilişkilerinin müttefiklik düzeyinin başlangıcı olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem; Türkiye'nin çok partili sisteme geçmesi ve ardından Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle -Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri devam ettirilen- Batı ile ittifak kurma çabalarının daha da ilerleme gösterdiği durum, Amerikan basını penceresinden incelenmiştir. Bu süre içerisinde Türkiye'nin Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütüne (NATO'ya) üye olması; daha sonraki süreçte, ülkede ekonomik istikrarsızlık ve siyasi nedenlerden Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 1960 darbesinin yapılması ele alınmıştır. Ayrıca darbe sonrası DP üyelerinin yargılanma süreçleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, Kıbrıs'ın bağımsız oluşu ve ardından Kıbrıs'ta meydana gelen çatışmalardan dolayı Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunması; bu nedenle Türkiye-ABD ilişkilerinde meydana gelen sorunlar ele alınmıştır. Bunun dışında, Yunanistan'daki askeri cuntanın Kıbrıs'ta yapmış olduğu darbe sonrası Türkiye'nin adaya asker çıkarması ve sonrasında gelişen olaylar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmış olduğu askeri çıkarmaya tepki olarak Amerika'nın Türkiye'ye uyguladığı ekonomik ambargo ve silah ambargosu; Kıbrıs Türk Federal Devleti'nin kurulması; Türkiye'deki Amerikan üslerinin faaliyetlerinin durdurulması ve

bunun üzerine ambargonun kademeli olarak kaldırılması, Amerikan basını bakış açısı ile incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, 1965 yılından 12 Mart 1971 tarihine kadar Türkiye’de meydana gelen Amerika karşıtı eylemler ve Adalet Partisi’nin bu süre içerisinde aldığı tedbirler incelenmiştir. Bu bölümde Türkiye’de ortaya çıkan anti-Amerikancılığın sebebi ve bu olaylar üzerine Amerikan hükümeti’nin Türkiye’de almış olduğu tedbirler üzerinde durulmuştur. Ayrıca Amerika hükümetinin isteği üzerine AP’nin afyon üretimine son vermemesinden dolayı 12 Mart 1971 askeri muhtırasının yayınlanması ve söz konusu muhtıra sonrası haşhaş ekimi konusunda Türkiye’nin izlemiş olduğu yol, Amerikan basını ekseninde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Amerika’nın Türkiye’ye uygulamış olduğu ekonomik ambargo ve silah ambargosu yüzünden ülkenin girdiği ekonomik darboğaz ele alınmıştır. Bu süre içerisinde Türk-ABD ilişkilerinde yaşanan zikzaklar ve 1969 Ortak Savunma ve İş Birliği Antlaşması’nın ABD ile 26 Mart 1977 tarihinde yeniden imzalanması ve Türk-ABD ilişkilerinin tekrardan rayına oturması incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’ye uygulanan ekonomik ambargo sonucu ülkede yaşanan sağ-sol çatışmaları ve koalisyon hükümetlerinin bu çatışmaları durduramaması üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 1980’de yapılan askeri darbe süreci, yine Amerikan basını penceresinden incelenmiştir.

Çalışmamızda, olay bütünlüğünün yanında, Amerikan basınının algısı da tüm yönleriyle çalışmamıza yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma yapılırken söz konusu dönem için Chicago Tribune, Los Angeles Times, The Atlanta Constitution, The New York Times, The Wall Street Journal gazetelerinin Türkiye ile ilgili tüm sayıları taranmış CQ Press Magazine, dergisinden de zaman zaman faydalanılmıştır. Ayrıca Amerika meclis tutanakları ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden, ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) arşivinden ve Türkiye Cumhurbaşkanlığı arşivinden yararlanılarak tez çalışmasının kapsamı, mümkün olduğu kadar geniş tutulmaya çalışılmıştır.

Bütün akademik çalışmalarda olduğu gibi, bu doktora tezini hazırlama sürecimde de birçok kişinin tecrübesinden faydalanmaya çalıştım. Tez çalışmamı inşa ederken benden yardımlarını esirgemeyen; bilgileri, tecrübeleri ve aynı zamanda güler yüzlü

duruğu ile çalışmama rehberlik eden tez danışmanım Doç. Dr. Metin KOPAR’a çok teşekkür ederim. Kaleme aldığım bu tez çalışmasının başından itibaren bana önemli uyarı ve tavsiyelerde bulunan Doç. Dr. Seydi Vakkas TOPRAK ve Dr. Öğrt. Üyesi Selahaddin GÖK’e de katkılarından dolayı şükran borçluyum. Tez çalışmasına başladığım andan sonuna kadar hem bilgi hem de teknolojik anlamda benden hiçbir zaman yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Ali ÜNİŞEN’e de katkılarından dolayı ayrıca teşekkür ederim. Florida State niversitesinde bulunduğu süre zarfında bana kaynaklara ulaşma konusunda yardımını hiçbir şekilde esirgemeyerek ihtiyaç duyduğum veri tabanlarına erişmemi sağlayan değerli dostum Deniz ÖZTÜRK’e minnettarım. Son olarak tüm hayatım boyunca benim her zaman yanımda olup, aldığım kararları destekleyen aileme ve tüm bu süreç boyunca gösterdiği sabır, fedakrlık ve vermiş olduğu desteklerden ötürü eşim Kübra ÜNİŞEN’e de sonsuz şükranlarımı sunarım.

Yakup nişen
Adıyaman, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VIII
HARİTALAR	XI
KISALTMALAR	XII
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MENDERES DÖNEMİ VE TÜRKİYE’DEKİ OLAYLARIN AMERİKAN BASINI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	12
1.1.27 Mayıs 1960 Darbesi Öncesi Türkiye’de Siyasi Yaşam.....	12
1.1.1.Türkiye’nin Çok Partili Sisteme Geçmesi ve Demokrat Partinin İktidara Gelişi.....	17
1.2.Demokrat Parti Dönemi ve 27 Mayıs Sürecine Giden Yol.....	18
1.2.1.1957 Seçimleri ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Siyasi Buhran	21
1.3.Öğrenci Eylemlerinin Başlaması	26
1.4.27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi.....	33
1.5.Adnan Menderes ve DP’si Üyelerinin Yargılanma Süreci.....	36
1.5.1.Menderes ve Bakanların Yargılanma Süreci	40
1.6.Darbe Sonrası Yeniden Sivil Yönetim Yolunda Atılan Adımlar ve 1961 Anayasasının İlanı.....	45
1.6.1.27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrası Yeniden Demokratik Yaşama Dönüş	48

İKİNCİ BÖLÜM

2.AMERİKAN BASININDA KIBRIS CUMHURİYETİNİN KURULMASI VE KIBRIS MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	53
2.1. 1960 Yılına Kadar Kıbrıs’a Kısa Bir Bakış	53
2.1.1.İngiltere Egemenliği Boyunca Kıbrıs’taki Durum.....	55
2.1.2.Zürih ve Londra Antlaşmalarının İmzalanarak Kıbrıs’ın Bağımsızlığına Gidilen Yolda İlk Adımın Atılması.....	61
2.2.1960 Sonrası Kıbrıs’ın Durumu.....	66
2.2.1.Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler Arasında İlk Karışıklıkların Çıkması ..	68

2.3.Kıbrıs'ta İç Savaşın Çıkması ve Türkiye-ABD İlişkilerinin Bozulması	70
2.3.1.1964 Londra Konferansı ve Kıbrıs Meselesinin Çözüm Yolunda Atılan Adımlar.....	75
2.3.2.1964 Yılında Çatışmaların Yeniden Başlaması.....	82
2.3.3.1964 Cenevre Konferansı	86
2.3.4.Cenevre Konferansının İkinci Oturumu.....	90
2.4. 1964 Sonrası Kıbrıs'taki Durum ve Türkiye'nin Tutumu.....	93
2.5.1967 Yunanistan Askeri Darbesi ve Kıbrıs'ta Tekrar Karışıkların Çıkması ...	96
2.5.1.Kıbrıslı Türklerin Geçici Yönetim Konseyi Kurmaları	101
2.6.1974 Kıbrıs'ta Yunanistan'nın Askeri Darbesi ve Türkiye'nin Kıbrıs'a Askeri Müdahalede Bulunması.....	104
2.6.1.Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına Başlaması ve Amerikan Hükümetinin Takınmış Olduğu Tavrı	107
2.6.1.1.Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs'a Askeri Harekâtı Sonrası Düzenlenen Cenevre Konferansı'nın İlk Oturumu.....	110
2.6.1.2.Cenevre Konferansının İkinci Oturumu.....	112
2.6.2.Cenevre Konferansının Başarısızlıkla Sonuçlanması ve 1974 İkinci Barış Harekâtının Başlaması.....	114
2.6.3.1974 Barış Harekâtı Sonrası Kıbrıs'ta Durum ve Türkiye-ABD İlişkilerinin Bozulması.....	115
2.7.Kıbrıs Askeri Harekâtı Sonrası ABD'nin Türkiye'ye Uygulamış Olduğu Silah Ambargosu.....	118
2.7.1.Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu Karşısında Amerika'nın Türkiye'deki Üslerinin Kapatılması.....	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.AMERİKAN BASININDA 12 MART 1971 ASKERİ MUHTIRASINA GİDEN SÜREÇ..	129
3.1.Türkiye Adalet Partisi'nin İktidara Gelmesi ve Amerikan Karşıtlığının Yükselmesi	129
3.1.1.Türkiye'de Anti-Amerikancılığın Başlaması.....	133
3.1.2.Ülkede Anti-Amerikancılığın Gölgesinde 1969 Seçimleri	138
3.2.Türkiye'de Haşhaş Meselesi'nin Ortaya Çıkışı.....	147
3.2.2.1960 Öncesi Türkiye'de Afyon Ekim'i ve Türk ABD İlişkileri	147
3.2.3.12 Mart Muhtırası ve Türkiye'de Haşhaş Ekim'in Tamamen Yasaklanması.....	155
3.3. Türkiye'de 1973 Seçimleri Sonrası Haşhaş Ekim Yasağının Kaldırılması	160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1980 DARBESİNE GİDEN SÜRECİN AMERİKAN BASININI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	165
4.1. Kıbrıs Barış Harekâtından Sonra Türkiye’deki Siyasi Durum.....	165
4.1.2. Ülkede Devam Eden Terör Olayları Üzerine Ordudan Art Arda Uyarıların Gelmesi.....	182
4.2.Demirel Hükümetinin Ekonomiye Düzeltmek ve Devam Eden Terör Olaylarına Son Vermek İçin Attığı Adımlar.....	187
4.3. 1980 Askeri Darbesi ve Yeni Bir Dönemin Başlangıcı.....	190
SONUÇ.....	198
BİBLİOGRAFYA	204
EKLER.....	242

HARİTALAR

Harita 1: Yasadışı Eroin Kaçakçılığı Rotası.....151

Harita 2: Uyuşturucunun Asya Ülkelerinden Amerika'ya Gidişini Gösteren
Harita.....158

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADST: Association For Diplomatic Studies & Training (Diplomatik Çalışmalar ve Eğitim Derneği)

AGIT: Avrupa'nın Güvenliği ve İş Birliği Toplantısı

AP: Adalet Partisi

AT: Avrupa Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

BNDD: Bureau of Narcotics and Dangerous Drugs (Narkotik ve Tehlikeli İlaçlar Bürosu)

CDI: Common Defense Installations (Orta Savunma Tesisleri)

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Anlaşma Örgütü)

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CIA: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Ajansı)

DEA: Drug Enforcement Agency (Uyuşturucu ile Mücadele Ajansı)

DIA: Defence Intelligence Agency (Savunma İstihbarat Ajansı)

DNSA: Digital National Security Archive (Dijital Ulusal Güvenlik Arşivi)

DP: Demokrat Parti

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EOKA: Ethniki Organosis Kyprion Agnoiston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)

FBI: Federal Bureau of Investigation (Federal Araştırma Bürosu)

FED: Federal Reserve System (ABD Merkez Bankası)

FMS: Foreign Military Sales (Dış Askeri Satışlar)

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

IMF: The International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

MAP: Military Assistance Program (Askeri Yardım Programı)

MBK: Milli Birlik Komitesi

MC: Milliyetçi Cephe

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

MSP: Milli Selamet Partisi

NARA: National Archives Record Administration (Ulusal Arşivler Kayıt Yönetimi)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü)

NSSM: National Security Staff Memorandum (Ulusal Güvenlik Konseyi Raporu)

OSİA: Ortak Savunma ve İş birliği Antlaşması

PEON: Kıbrıslı Genç Rumlar

SALT: Strategic Arms Limitation Treaty (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması)

SİA: Savunma İş birliği Antlaşması

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İş adamları Derneği

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

USAID: United States Agency For Internatioanal Development (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı)

USIA: United States Information Agency (ABD Bilgi Ajansı)

USSR: Union of Soviet Socialist Republics (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Yapmış olduğumuz bu çalışma, 1960-1980 yılları arası Türkiye ile ABD ilişkilerine yer vermekle birlikte; daha çok bu tarihler arasında Türkiye’de meydana gelen olayların Amerikan basınına yansımalarını ele almıştır. İki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin içerisinde Türkiye’de Amerikan basınına ilgilendiren birçok olay yaşanmasına rağmen özellikle 1960-1980 yılları arası dönemin seçilmesinin sebebi, İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamış olmasıdır. Ele alınan bu dönem iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan gelişmelerin temellerini ortaya koyması açısından büyük önem arz etmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Rusya ile ABD, iki süper güç olarak ortaya çıkıp dünyada bir kutuplaşmanın önünü açmıştır. Türkiye, bu süreçte yönünü Batı’ya çevirmiş; bu sebeple ABD yanlısı bir tutum izlemiş ve bundan sonra Amerikan basınında Türkiye’nin önemi daha da artmıştır. Bu dönemden itibaren, Ortadoğu’daki en güçlü devlet olarak Türkiye, Amerika için bulunmaz bir müttefik olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası artan ilişkiler neticesinde Amerika, Türkiye’nin siyasal hayatında önemli bir yer tutmuştur. Türkiye’de birçok askeri üs kuran Amerika, Türkiye’nin NATO’ya girmesinde ve NATO’nun doğu Avrupa kanadının güçlenmesinde etkili olmuştur. Savaş sonrası artan ilişkiler neticesinde İki ülke arasındaki ticari ilişkiler, hızlı bir şekilde gelişmiş; Amerika Türkiye’ye önemli miktarlarda para yardımında bulunmuştur. 1960-1980 yılları arasında Türkiye’nin siyasal hayatında önemli çalkantılar olmuştur; bu durum, Amerika’yla olan ilişkilerde zikzaklar yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye’de, bu iki zaman dilimi arasında, üç askeri darbe ve Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleşmesi, Türkiye’nin Amerikan basınında oldukça fazla yer almasına neden olmuş ve Amerikan basını bu olayları çok yakından takip etmiştir. Türkiye’de meydana gelen bu askeri darbeler ve Kıbrıs olaylarının incelenmesi; yine dönemin konsolosluk yazışmalarına, Amerikan Meclis tutanaklarına, CIA belgelerine, Cumhurbaşkanlığı Arşivine, en ağırlıklı olarak dönemin Amerikan gazetelerine dayanarak yapılması tezin amaçları arasından önemli bir yer tutmaktadır.

1960-1980 yılları arasında Türkiye’de yaşanan olayların daha net bir şekilde incelenip yazılabilmesi için, olayların tek tek, derinlemesine incelenmesinden ziyade; konuyu dönemselsel olarak sınıflandıran ancak bütüncül bir yaklaşım ile değerlendiren bir

yöntem gerekmektedir. Bu nedenle periyodik yaklaşım içerisinde aşağıdaki gibi sorulacak olan sorular, yapılan çalışmanın sağlıklı bir zeminde ilerlemesini sağlayacaktır:

Türkiye'nin çok partili hayata geçişten sonraki süreçte Adnan Menderes döneminde ABD-Türkiye ilişkileri nasıl bir seyir izlemiştir? Menderes döneminde askeri müdahaleye zemin hazırlayan olayların sebepleri Amerikan basınına nasıl yansımıştır? Amerikan basınına göre 1960 darbesinin asıl sebebi neydi? Askeri müdahale sonrasında Amerikan hükümeti, askeri yönetime karşı nasıl bir tavır içinde olmuştur? Adnan Menderes ve Demokrat Parti üyeleri yargılanırken diğer devletlerin Türkiye'deki yargılama sürecine doğrudan ya da dolaylı bir etkisi olmuş mudur? Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve sonrasında yaşanan gelişmelerde Amerika-Türkiye ilişkileri nasıl bir yol izlemiştir? 1964 yılından sonra Amerikan başkanı Johnson'ın mektubu Amerikan basınına nasıl yansıdı ve Türkiye'deki halk bunu nasıl karşıladı? 1971 Askeri Muhtırası öncesi Türkiye'de yükselen Amerikan karşıtlığının Johnson mektubuyla bağlantısı nedir ve bu mektup iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkilemiştir? Türkiye'de haşhaş yetiştirilmesiyle Amerika'da eroin kullanılmasının arasında bir ilişkisi var mıdır ve Amerika, Türkiye'deki haşhaş yetiştiriciliğini bir tehdit olarak algılamakta haklı mıdır? Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun asıl sebebi Kıbrıs harekâtı mı, yoksa Türkiye'de haşhaş ekiminin yeniden önünün açılması mıdır? Türkiye'ye uygulanan silah ambargosundan sonra Türkiye'de bulunan Amerikan üslerini kapatılmasının ardından Türkiye-Amerika ilişkileri nasıl bir seyir izlemiştir? 1978 sonrasında Amerika'nın Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunu tamamen kaldırmasında ve akabinde Türkiye-ABD ilişkilerinin gelişmesindeki asıl sebep nedir? 12 Eylül 1980 darbesi öncesi Türkiye'de yaşanan olaylar Amerikan basınında nasıl yer almıştır? Amerika'nın Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargo sonrası Amerikan siyasetindeki çatışmaların Türkiye'ye ne gibi etkileri olmuştur? Türkiye'de meydana gelen sağ-sol çatışmaları ve ekonomik kriz sonrası Amerika'nın Türkiye'ye yaklaşımı nasıl olmuştur; Amerika, Türkiye'ye karşı nasıl bir tavır sergilemiştir?

Yapılan çalışmada sorulan bu sorulara objektif bir bakış açısıyla aranacak cevaplar, Türkiye'de yaşanan olayların en dinamik dönemine ışık tutacağı gibi hem Amerikan halkının hem de Amerikan basınının Türkiye'deki olaylara hangi açıdan baktığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Ülkede yaşanan askeri müdahaleleri ve Kıbrıs olaylarını Amerikan basınının gözünden incelememize olanak sağlamayı amaçlayan bu çalışma iki

ülke arasındaki ilişkileri de kronolojik olarak inceleyecek ve ilişkilerin negatif ya da pozitif yönde nasıl seyrettiğini sebepleriyle araştıracaktır.

Bütün çalışmalarda olduğu gibi bu doktora tezinin kapsamının da birtakım kısıtlara göre sınırlandırılması gerekmektedir. Aslında Türkiye-ABD arasındaki ilişkileri tam manasıyla ele almak için sadece Tarih alanı yeterli olmayıp aynı zamanda Uluslararası ilişkiler, Sosyoloji ve Ekonomi gibi birçok alanda araştırma yapmak gerekmektedir. Fakat böyle bir durumun tezin amacından sapmaya sebep olacağı için; bu tez, bağlı olduğu Tarih bilimini olayın merkezine alarak birtakım sınırlamalar yapmıştır. Yapılmış olan sınırlamanın ilki kronolojik sınırlamadır. İkincisi ise her ne kadar, ekonomik ve askeri ilişkiler işlenmişse de çalışma esas olarak siyasi tarih etrafında şekillenmiştir. Türkiye'nin 1960-1980 yılları arası iç politikasında meydana gelen gelişmeleri o dönemin dış politikasında meydana gelen olaylardan ayrı bir şekilde değerlendirmek mümkün olmadığı için ara ara dış politikaya dair değerlendirmelere de çalışmada yer verilmiştir. Ancak bu değerlendirmelere, Türkiye'de meydana gelen olayların dış politikayı etkilediği ve dış basına yansıdığı oranda, bu çalışmada yer verilmeye çalışılacaktır. Fakat Türkiye'deki olayların, sadece Amerikan medyasına ve Amerikan arşiv belgelerine dayanılarak değerlendirilmesinin yapılması, çalışmaya objektif bir bakış açısı sağlamayı zorlaştırmaktadır.

Tezin amacı; Türkiye'deki 1945 yılından sonraki olayların, tamamen Amerika'nın isteği doğrultusunda meydana geldiğini, aksi halde Türkiye'nin askeri darbe ya da ekonomik ambargolarla karşı karşıya kaldığını, özellikle göstermek değildir. Türkiye, çok partili sisteme geçip Amerika ile yakın ilişkiler kurduktan sonra, birçok olay yaşanmıştır. Bunlar içerisinde bizim incelemiş olduğumuz üç askeri darbe ve Kıbrıs harekâtı sonrası ülkede meydana gelen ekonomik kriz, Amerikan medyasına nasıl yansımıştır ve medyanın bu olaylara yaklaşımı nasıl olmuştur? Bu çalışma bu konuyu en objektif şekilde yansıtmayı amaçlamaktadır. Böylece olay incelemelerinde eksik kalmış olan yabancı basın perspektifi göz önünde tutularak, iki ülkenin ilişkilerinde yaşanan gelişmeler hangi şartlar altında ve ne gibi bir amaca yönelik ortaya çıktığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu bağlamda çalışmanın getireceği kazanım, ileride bu konuda yapılması planlanan çalışmalara rehberlik edebileceği gibi hem akademik hem de bilimsel anlamda bir eksikliği giderecektir. Türkiye'nin 1945 sonrası Amerika'yla olan ilişkisi, sadece Türk politikasına yön veren önemli bir mihenk taşı olarak kalmamış; aynı zamanda

Amerika'nın da Türkiye üzerinden Ortadoğu bölgesindeki politikalarını şekillendirmesine yardımcı olmuştur.

Türk-ABD ilişkileri üzerine, Türkiye'de yapılan çalışmalar, daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi ele almıştır. Yapılan çalışmalarda iki ülke arasındaki ilişkiler ekseriyetle dönemsel olarak değerlendirilmiş; olaylar bir bütün olarak değerlendirilmemiştir. Bu çalışmalardan Haluk Ülman'ın “Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri” (1939-1947) adlı eseri iki ülke arası ilişkilere, savaş sonrası gelişmelere yoğunlaşmıştır. Fahir Armaoğlu, “Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri” eseri ise Osmanlı'dan itibaren 1989 yılına kadar olan yapılan antlaşmalarına ve siyasi olaylarına değinen geniş kapsamlı bir tahlil kitabıdır. Son yıllarda yapılan çalışmalardan Murat Özata'nın “Türkiye-ABD İlişkiler” (1971-1984) adlı doktora çalışması 1971-1984 yılları arasında meydana gelen Türk-ABD ilişkilerini aynı şekilde yabancı basın ve Amerikan Meclis tutanaklarına dayandığı için bu yönde yapılan çalışmalar içerisinde değerlendirilebilir. Yapılacak olan bu çalışma ise yukarıdaki çalışmalardan farklı olarak 1960-1980 arası yıllara değinecek olup, her iki ülkenin basınına değil; sadece Amerikan basınına değerlendirdiği için ve 1960 yılından 1980 yılına kadar olan bir dönemi ele aldığından, bu konudaki eksikliği gidermeye çalışacaktır.

Araştırmamızın hedeflediği amaç etrafında şekillenmesi için bu dönemler içerisinde araştırmalarına kaynak olacak her türlü yabancı belgeye ulaşmak hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırılan döneme ait basın metinleri, bazı Meclis ve Kongre tutanakları ve Amerikan Dışişleri Bakanlığının yayınlanmış olduğu belge kataloğu, CIA belgeleri araştırmanın başvurulacak birincil kaynakları olarak çalışmada kullanılmıştır.

Tez bölümlenmesi yapılırken iki ülke arasında yaşanan gelişmeler değil, daha çok kronolojik sıralama tercih edilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde, çalışmadan okuyucular yararlanırken hem olayları bir bütün olarak değerlendirebilecek hem de olayları sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirme şansı bulacaktır. Örneğin: Türkiye'ye uygulanan ambargonun sebebi her ne kadar Kıbrıs Barış Harekâtı olarak lanse edilmek istense de yapılan çalışmanın bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesi sonrasında asıl sebebin Türkiye'nin serbest bırakmış olduğu haşhaş ekimi olduğu -tarihsel süreç içerisinde kendini belli etmektedir. Çalışmada daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için, giriş

bölümünde, iki ülke arasındaki müttefikliğin tarihsel gelişimi anlatılmıştır. İlk bölümde ise 1945 sonrasında itibaren iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl geliştiği ve Demokrat Partinin siyaset sahnesine nasıl girdiği bahsedilerek konuya bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Tezin bölümlendirilmesi yapılırken kronolojik sıra takip edildiği için birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Bunların en başında; bazı olayların sebebini anlatılırken, bir diğer konuyla bağlantı kurulması zaruri hale gelmiş ve bu yüzden bazı yerlerde önceki bölümden tekrarlara mecburen başvurulmuş; bu şekilde bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Çalışma yukarıda bahsedilen çerçeveye uygun olarak dört bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, önemi itibariye 1960 askeri darbesi konunu merkezinde olmakla birlikte, 1945 yılından 1962 yılına kadar olan bütün gelişmeler ele alınmıştır. Bu dönem içerisinde Türkiye'nin çok partili sisteme girmesi ve ardından NATO'ya girişi işlenmiş ve Adnan Menderes hükümetinin Amerika ile olan ilişkileri Amerikan basınının gözünden yansıtılmaya çalışılmıştır. Türkiye'de meydana gelen öğrenci hareketleri ve Demokrat Parti'nin öğrenci eylemlerine karşı sergilemiş olduğu tavır, basın dilinden nesnel bir yaklaşımla yansıtılmaya çalışılmıştır. Tüm bunların yanında askeri müdahale ve DP üyelerinin yargılanma süreci ayrı bir başlık altında işlenmiştir.

Kıbrıs meselesinin doğuşu ve gelişimi ile Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunu ele almış olduğumuz İkinci bölüm ise: Kıbrıs'ın tarihinden bahsedilerek kısa bir giriş yapılmış; Kıbrıs'ın bağımsızlığının sağlandığı Zürih ve Londra antlaşmaları milat olarak ele alınmıştır. Ardından Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler kronolojik bir şekilde Amerikan basını ekseninde ele alınmıştır. Diğer bölümlere nazaran çok daha geniş bir zaman dilimini alan Kıbrıs Meselesi kendi içerisinde bölümlere ayrılarak işlenmek zorunda kalmıştır. İlk olarak 1960 yılından 1963 yılının aralık ayına kadar çıkan ilk karışıklıklar, sonra Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale hazırlığı ve Amerikan başkanı Johnson mektubu sonrası Türkiye'nin müdahaleden vazgeçtiği yıl olan 1964 yılına kadar olan dönem işlenmiştir. Bu olay sonrası ve özellikle Johnson mektubunun 1966 yılında Türkiye'de basına sızması sonrası, Türkiye'de Kıbrıs olayları sonrası zaten yavaş yavaş başlamış olan Amerikan karşıtlığı, hız kazanmış ve 1980 yılına kadar devam etmiştir. İkinci kısımda ise 1967 yılı sonrası Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ve 1974 yılına kadar Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan ilişkileri işlenmiştir. Son kısımda, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ve Kıbrıs Türklerinin haklarını korumak için Kıbrıs'a askeri müdahalede

bulunması; ardından Amerikan hükümetinin uygulamış olduğu ekonomik ve silah ambargosu işlenmiştir. Ambargo sonrası, Türkiye'nin Amerikan askeri üslerini kapatması sonucu iki ülke arasındaki ilişkilerin bir süre kopma derecesine varacak şekilde kesilmesi; Amerikan Başkanı Ford'un ambargoyu kaldırma çabaları ve İran'da meydana gelen devrim sonucu Ortadoğu'da dengelerin değişmesiyle ilişkilerin yeniden düzene girmesi ele alınmıştır.

1971 Askeri Muhtırası ve Haşhaş Yasağını konu alan bölüm ise 1965 yılından itibaren Türkiye'de meydana gelen Amerikan karşıtlığını ve Türk Amerikan ilişkilerini konu almıştır. 1972'den sonra Nihat Erim hükümetinin başa gelmesi ve Haşhaş yasağının uygulamaya konulmasına kadar yaklaşık 7 yıllık dönemi ele almıştır. Bu dönem önceki döneme göre Amerikan hükümetinin Türkiye hükümetleri üzerindeki baskısının oldukça arttığı ve bunun basındaki yansımalarının da çok net bir şekilde hissedildiği bir dönem olması itibari ile çok önem arz etmektedir. Bu dönemde, 1971 yılına kadar iktidarda olan Süleyman Demirel'in Adalet Partisi, ülke ekonomisini korumak ve Amerika ile olan ilişkilere zarar vermemek adına haşhaş yasağına ne tamamen karşı çıkmış ne de ülkede tamamen yasaklanması sağlamıştır. Bu nedenle ülkede askeri muhtıra yayınlanarak AP istifa etmek zorunda bırakılmış; sonrasında kurulan partiler üstü Nihat Erim hükümeti ise Haşhaş yasağını kabul ederek Amerikan hükümetinin isteklerini kabul etmiştir. Bu durum, Amerikan basınına net bir şekilde yansımıştır. Bu dönem içerisinde yalnızca basından değil aynı zamanda Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve Meclis tutanaklarından da yararlanılarak Haşhaş meselesinin neden Amerikan hükümeti için çok önemli bir sorun haline geldiği objektif olarak yansıtılmaya çalışılmıştır.

1976 yılından 1980 yılına kadar Türkiye'deki olayların gelişimini ele alan tezin son bölümünde; 1975 yılından itibaren Amerika'nın Türkiye'ye uygulanmış olduğu ekonomik ambargo sonrası ülkede yaşanan Amerikan karşıtlığı; sağ-sol çatışmalarının ülkeyi getirdiği sonuç olan 12 Eylül Askeri Müdahalesi, Amerikan basını açısından ele alınmıştır. Bu yıllar ülke içerisinde devletin mücadele etmek zorunda olduğu iç çatışma ve Amerika ile ilişkilerin bozulmasından, ülkenin içine girmiş olduğu ekonomik darboğazla mücadele etmek zorunda kalması bağlamında önem arz etmektedir. Her ne kadar 1980 yılına kadar Türk-ABD ilişkilerinde bir düzelme yaşanarak, yeniden Türkiye-Amerika Savunma İş birliği Antlaşması imzalanmasıyla Türkiye'ye para girişi olsa da bu ülkedeki sorunların çözülmesinde yeterli olmamıştır. Ülkede devam eden kaos sonucu

Türkiye'nin 12 Eylül Askeri Darbesine maruz kalması, Amerikan basını ekseninde ele alınmış ve tezimizde yer almıştır.

GİRİŞ

Türkiye- Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerini doğru anlayıp analiz etmek için bu iki devletin ilişkilerinin başladığı zamanı milad almak olayları anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrası iki devlet arasında başlayan müttefikliğin temeli Osmanlı Devleti'ne kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkinin temeli 18. yüzyılın sonuna kadar gitmektedir.¹ İki devlet arasında başlayan ilişkiler sadece ticaret ile sınırlı kalmış ve İkinci Dünya Savaş'ının sonuna kadar bu çerçevenin dışına çıkmamıştır. İlk başlarda İngiltere flaması altında Osmanlı topraklarında ticaret yapan ABD gemileri daha sonra Osmanlı Devleti ile aracısız şekilde ticarete başlamıştır.² Osmanlı Devleti ile ABD hükümeti arasında ticari ilişkiler 1830 yılında 'Seyrisefain ve Ticaret Antlaşması' imzalanmasıyla resmîyet kazanmıştır.³ İki devlet arasında imzalanan bu ticaret antlaşmasının ardından 1862 yılında antlaşma şartları yenilenmiş ve antlaşma devam etmiştir.⁴

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti tarafından antlaşma şartları değiştirilmeye çalışılmış fakat başarılı olunamamıştır. Osmanlı Devleti'nin antlaşmadan memnun olmadığı kısım, ithal edilen ürünlerden alınan vergi miktarıdır. Osmanlı Devleti vergiyi yüzde 8'den yüzde 20'ye çıkarmak istemesine rağmen ABD hükümeti her seferine aralarında yapılan antlaşmaya sadık kalınmasını isteyerek vergilerin artırılmasına karşı çıkmıştır. 1883 yılında Osmanlı Devleti tekrardan bu konuyu ele almış ve ABD ile imzalanmak üzere vergileri yüzde 20'e çıkaran yeni bir antlaşma hazırlamıştır. Yapılan kısa bir araştırma neticesinde diğer devletlerden alınan vergi miktarının yüzde 8 olduğu anlaşılmış ve ABD hükümeti bu antlaşmaya tekrardan karşı çıkarak bu durumun kendi

¹ Yavuz Güler, "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)", Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cil:6, No:1, 2005, s.22; Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774- 1816)", Tarih Araştırmaları Dergisi 2, Vol:2, 1964, s.175; Nur Bilge Criss, American Turkish Encounters, 1833-1989, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2011, s.4.; Treaty of Peace and Amity, Signed at Algiers September 5, 1795, (The Avalon Project), <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/diplomacy/barbary/bar1795t.htm>. (Çevrimiçi 7 Mart 2018)

² Murat Özata, Türk-ABD İlişkileri (1971-1984), (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2016, s.1.

³ Charles Oscar Paullin, Diplomatic Negotiations of American Naval Officer (1778-1883) s.146-149.

⁴ Şevket Pamuk, "The Ottoman Empire in the "Great Depression" of 1873-1896", The Journal of Economic History, Vol:44, No: 1, 1984, s.109.

hükümetlerini diğer ülkelerin karşısında çok zor durumda bırakacağını söylemiş ve bu değişikliğe itirazını dile getirmiştir.⁵

Seyrisefain ve Ticaret Antlaşması'nın maddelerinin değiştirilmesi 1905 yılında Osmanlı Devleti tarafından, ABD hükümetinin isteği dışında vergileri yükseltme kararı alınarak yapılmıştı. Osmanlı Devleti'nin ticaret yaptığı ülkeler sadece ABD değildi. Osmanlı Devleti aynı zamanda İngiltere, Fransa ve Almanya ile de ticaret yapmaktaydı. Bu devletlerden de aldığı vergi oranlarını yükseltme kararı almıştı. Yalnız bu devletler bunun karşılığında Osmanlı Devleti'nden bazı tavizler koparmışlardı. Almanya vergilerin yüzde 11'e çıkarılması karşılığında Bağdat demir yolunun yapımının kendilerine verilmesini istemişti. Fransa da aynı şekilde Suriye demir yolunun inşaatının kendilerine verilmesi ve İstanbul'da istedikleri yere iskele yapma hakkı elde etmişti. İngiltere ise Makedonya'da bir güvenlik gücü oluşturma ve maden arama hakkı elde etmişti. ABD Büyükelçisi ise bu antlaşmayı birkaç defa veto etmişse de bir şey elde edemeyince o da diğer devletlerin elde ettiği imtiyazlılardan yararlanmak istemiş ve bunun üzerine ABD, Osmanlı Devleti içerisinde misyonerlik faaliyetleri yürütme ve okul açma izni almıştı.⁶

1909 yılından sonra Osmanlı topraklarındaki demiryollarının dağıtımı, madenler ve sulama projelerinin Avrupalı devletler tarafından alınması, ABD hükümetinin ilgisini çekmiş ve onlar da bu ticaretten pay almak için Osmanlı Devleti yöneticileri ile görüşmelere başlamışlardı.⁷ İlk başlarda sadece misyonerler, eğitimciler ve işçilerin cazibesini çeken Osmanlı toprakları daha sonra Amerikalı iş adamlarının da ilgisini çekmişti.⁸ Bu iş adamları içerisinde en büyük imtiyaz, 1908 yılında Admiral Colby M. Chester'a verilmişti. Admiral Chester tarafından Türkiye'de kısa demiryolu projesi yapılmıştı.⁹ Osmanlı hükümeti tarafından bu planın çok sıcak karşılanmasının ardından Chester bu projeyi, kendilerine Osmanlı topraklarında maden arama ve işletme hakkı verilmesi karşılığında en az iki bin kilometre genişletmeyi teklif etmişti.¹⁰ Osmanlı topraklarındaki çıkarlarını kaybetmek istemeyen Alman ve İngiliz devletlerinin baskı

⁵ Leland James Gordon, *American Relations With Turkey, 1830-1930- An Economic Interpretation*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1935, s.15.

⁶ Leland J. Gordon, *Turkish American Treaty Relation*, s.712-13.

⁷ Naomi W. Cohen, *Ambassador Straus in Turkey, 1909-1910: A Note on Dollar Diplomacy*, s.632.

⁸ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *History of The Ottoman Empire And Modern Turkey*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977, s.287.

⁹ Jameel Haque, *Conflict And Cooperation: Western Economic Interests In Ottoman Iraq 1894-1914*, (Doktora Tezi), The City University of New York, New York, 2016, s.5.

¹⁰ Nuran Klavuz, "Chester Demir Yolu Projesi", *Journal of Life Science*, Vol: 1, No: 1, 2012, s.1037.

yapmasından dolayı Chester’ın bu teklifi 1911 yılında Osmanlı parlamentosu tarafından reddedilmişti.

Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi ise Osmanlı Devleti’nin diğer devletlerle olan ilişkilerini tamamen değiştirdi. Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra bütün kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırıldığını ve yeni antlaşmalara açık olduğunu bildirdi.¹¹ Aslında Osmanlı-ABD arasındaki ilişkilerin gerilemesi savaş öncesinde başlamıştı. ABD ile ilişkilerin bozulmasının iki temel sebebi vardı. İlki ABD’nin Yunanistan’a ‘Idaho’ ve ‘Missisipi’ adında iki savaş gemisini satmak istemesiydi. O dönem ABD’de Washington Büyükelçiliğini yapan Ahmed Rüstem Bey, Başkan Wilson ile görüşmüştü. Bu görüşmede Rüstem Bey gemilerin satışının, Osmanlı devletinin İngiltere’den sipariş ettiği ‘Reşadiye’ ve ‘Sultan Osman’ adlı iki geminin teslimine kadar bekletilmesini istemiş; fakat Senato bu satışı onaylamıştı.¹²

Osmanlı Devleti’nin Ermenileri bulundukları topraklardan Suriye’ye zorunlu göçe tabi tutması; bu iki devlet arasında ilişkilerin gerginleşmesine, bir diğer sebep olmuştu.¹³ Osmanlı devletinin Ermenileri zorunlu göçe tabi tutması sebebiyle Amerikan basını Türkler hakkında çok ağır eleştirilerde bulunuyordu. Bunun üzerine Ahmed Rüstem Paşa, ‘Evening Star’ gazetesine vermiş olduğu demeçte ABD’nin Filipinler’i işgal ederken yerli halka uyguladığı ‘Water Cure’ denen işkenceleri ve Amerika’da işlenen linç suçlarını hatırlatmıştı.¹⁴ Daha sonra, Amerika’nın Almanya’ya savaş ilan etmesi iki devlet arasındaki ilişkileri çıkmaza sokmuştu. ABD’nin Almanya’ya savaş ilan etmesiyle beraber, Almanya ile Osmanlı Devleti müttefik olduğu için Osmanlı Devleti de Amerika’yla bütün diplomatik ilişkilerini kesmek zorunda kalmıştı.¹⁵ Normal şartlarda

¹¹ Charles Edward Delgadillo, *Facing the New Turkey: The Turco-American Treaty of Lausanne, 1900–1927*, (Doktora Tezi), California State University, California, 2002, s.11-14.

¹² Süleyman Beyoğlu, “Millî Mücadelenin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bilinski 1862-1935), *Tarih Dergisi*, Sayı: 46, 2009, s.320

¹³ Dinç Yaylalier, *American Perceptions Of Turkey, 1919-1927*, (Doktora Tezi), The University of Utah, Utah, 1996, s.48.

¹⁴ Beyoğlu, s. 321.

¹⁵ Tuğçe Kaya, “ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında Neden Osmnalı Devleti’ne Doğrudan Savaş İlan Etmedi? Amerikan Gizli Belgeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol: 39, 2019, s.542.

Osmanlı Devleti'nin bir sonraki adımı savaş ilan etmek olması gerekiyordu; fakat iki taraf da bu adımı atmaktan çekindiği için Osmanlı Devleti de savaş ilan etmedi.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Osmanlı Devleti yıkıldı ve yerine Türkiye Cumhuriyeti devleti kuruldu. ABD hükümetinin yeni kurulan Türk devleti ile olan ilişkileri, Osmanlı zamanındaki ilişkilerinden farklılık göstermedi. Yeni kurulan hükümet ile de aynı şekilde ekonomik bağlarını devam ettirmek istedi. Türkiye hükümetinin ABD hükümetinin bu yaklaşımına sıcak bakmasındaki temel sebep ise yüzyıldan beri Osmanlı sınırları içerisinde varlığını devam ettiren Amerikan misyonerleri, din adamları ve tüccarların bırakmış olduğu olumlu havaydı.¹⁷ Bir diğer önemli etken ise savaş süresince ABD hükümeti, Osmanlı Devleti'ne ne savaş açmış ne de Osmanlı Devleti aleyhine imzalanan gizli antlaşmalara dâhil olmuştu.¹⁸ I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra barışın temel prensiplerini belirlemek için ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından 8 Ocak 1918'de Amerikan kongresinde açıklanan 14 maddelik barış programının 12. maddesi Osmanlı Devleti'nin tümüyle bağımsız bir devlet olarak kalmasını öngörüyordu ve işgal edilmesine karşı çıkıyordu.¹⁹

Savaş sonrası Anadolu da başlayan Millî Mücadele Hareketi, Amerikan basınında önemli bir yer tutmuştu. ABD'nin bölgedeki faaliyeti çokça ele alınmış; Ermeni sorunu ve ABD'nin Ermenilerin tarafında alması gereken tavır, o dönem Amerikan basınında sıkça dile getirilmişti. Millî Mücadelenin ilk yıllarında Türkiye'de Hıristiyanlar konusu da gündeme getirilmiş ve Amerikan basını Türkleri, acımasız ilkel insanlar olarak lanse etmişti. Yunanistan'ın Anadolu'yu işgali ile başlayan süreç bağımsızlık savaşı değil de bir Türk-Yunan savaşı olarak gösterilmeye çalışılmış ve Rumlardan yana bir tutum sergilenmişti.²⁰ Daha sonra Amerikalıların Türkler hakkındaki düşünceleri değişti ve ABD'nin önde gelen gazetelerinden Chicago Daily News gazetesi Luis Edgar Brown adlı

¹⁶ Alan Bursley Shaw, *American Policy And Attitudes Towards Turkey, 1922-27*, (Yüksek Lisans Tezi), The American University, Michigan, 1968, s.33.

¹⁷ Charles Edward Delgadillo, *Facing The New Turkey: The Turco-American Treaty of Lausanne, 1900-1927*, (Doktora Tezi), California State University, California, 2002, s.6.

¹⁸ Thomas A. Bryson, Admiral Mark L. Bristol, *an Open-Door Diplomat in Turkey*, s.453.

¹⁹ Deniz Bilgen, "Wilson İlkelerine Türk Kamuoyunun Tepkisi ve Bunun Amerikan Basınına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi: Atatürk Yolu*, Cilt.5, Sayı. 18, s.123.

²⁰ Bilmez Bülent Can, *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, Toplumsal Tarih*, İstanbul, 2001, Sayı, 93, s.18-21.

muhabirini Millî Mücadeleyi yakından izlemek amacıyla Anadolu'ya gönderdi.²¹ Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra 20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan Konferansına ABD, gözlemci olarak katıldı. Konferansta ABD taraf olmamasına rağmen, Türkiye'deki çıkarları ile ilgili konularda sürekli müdahale ederek görüşlerini dile getirmekten çekinmedi.²²

Lozan'da ABD hükümeti ile Chester Projesi imzalandı. 6 Ağustos 1923'de "Dostluk ve Ticaret Anlaşması" ve yine aynı tarihte "Suçluların İadesine Dair Anlaşma" imzalandı. Her ne kadar ABD temsilcisi Joseph C. Grew, hatıralarında bu anlaşma için "Dostluk ve Ticaret Anlaşması" tabirini kullanmışsa olsa da Amerikan belgelerinde bu anlaşmanın adı farklı isimlendirilerek "Genel Anlaşma" şeklinde geçmişti. Bu anlaşma Ermeni meselesini ve kapitülasyonların kaldırılmasına imkân sağladığı için ABD'de büyük itirazlara neden olmuş olsa da ABD senatosu, kamuoyunun göstermiş olduğu itirazları ve Türkiye'nin tepkisini önlemek ve Türk tarafını yatıştırmak için Amiral Mark Lambert Bristol'u Ankara'ya gönderdi.²³ Türk Dışişleri Bakanı ve Amiral Bristol arasında üç hafta kadar süren görüşmelerin ardından, Türk-ABD ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini sağlayan bir anlaşma yapıldı.²⁴ Amiral Mark Lambert Bristol, Türkiye'de olduğu süre zarfında ABD hükümetinin Türk karasularındaki ordu komutanı olarak görevlendirdi ve hükümet adına Türkiye'deki son gelişmelerle ilgili bilgi topladı. Aynı yıl içerisinde Bristol, Amerikan hükümetinin temsilciliği görevine yükseltildi ve 1927 yılına kadar da bu şekilde görev yaptı. 1927 yılına kadar İstanbul'da görev yapan Bristol, yapmış olduğu faaliyetlerde çok dikkatli davranmış; Osmanlı Devleti zamanında oluşmaya başlamış, Türk halkının ve devlet yöneticilerinin Amerikalılar hakkındaki olumlu düşüncelerini yıkmamak için büyük çaba sarf etmişti. Bundan dolayı Bristol, Amerika'nın Ermeniler üzerindeki himayesine karşı çıkmıştı. Bristol'a göre Amerikan hükümetinin bu hareketi Türklerin Amerikan hükümeti ve halkı hakkındaki düşüncelerini

²¹ Frederic Latimer, "Sivas Kongresinde Br Amerikalı Gazeteci", Hayat Tarih Mecmuası, 01.10.1965, Sayı: 9, Cilt: 2, s.83.

²² Erdal Açıkses, "Lozan'da Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalanan 6 Ağustos 1923 Tarihli Antlaşma", Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi, Cilt.6, Sayı.21, s.5.

²³ Orhan Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", Belleten, Ankara, Ağustos 1987, Cilt. LI, Sayı.200, s.928.

²⁴ Bilal N. Şimşir, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Beyin Washington Büyükelçiliği (1920-1927)", Belleten, Ankara, Nisan 1977, Cilt. XLI, Sayı.162, s.277.

değiştireceğini; diğer bir deyişle Türklerin düşüncelerini olumsuz yönde etkileyeceğini söylemişti.²⁵

1923'te yeni kurulan Türk devletinin yapmış olduğu Batı yanlısı reformlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk- ABD ilişkilerinin gelişmesine pozitif etki sağlayan başka bir gelişmeydi.²⁶ Türkiye devletinin yapmış olduğu reformların etkisi, hayatın her alanında kendini belli ederek ülkeyi, Batılı ülkelerden tamamen farksız göstermişti. Avrupa devletlerine yakınlaşma politikası çerçevesinde Medeni Kanun kabul edilmişti. Osmanlı'da var olan şer'i kanunların, yeni Türk Medeni Kanunu ile değiştirilmesinin en önemli sonuçları aile ve kişisel hukuk alanında olmuştu. Bu kanunla beraber Avrupa'da var olan tek eşlilik Türkiye'ye getirilmiş ve çok eşlilik yasaklanmıştı. Erkekler ve kadınlar için eşit haklar sağlayan Medeni nikâh ve boşanma kanunları, yeni miras kanunları çıkarılmış; kadınlara tanınan medeni haklara siyasi haklar da eklenmişti. Türk kadınları, 1931 yılında belediye düzeyinde seçme ve seçilme haklarını; 1934 yılında ise anayasa değişikliği ile tüm siyasi sahalarda seçme seçilme haklarını elde etmişlerdi. Yine 1934'te Aile Adları Kanunu kabul edilmiş ve kadınlar da yükseköğrenim kurumlarına kabul edilme hakkı elde etmişlerdi. Ayrıca daha önce erkeklerle sınırlı olan çok sayıda meslekle uğraşmaya başlamışlardı. Böylece Türk kadınları toplumda erkeklerle eşit yasal zeminde yer almaya başlamışlardı. Batılılaşan reformların kalıcılığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerici politikası konusunda bazı şüpheler olsa da Türkiye'deki radikal değişiklikler, Amerikalıların çoğu tarafından hayranlıkla karşılanmıştı.²⁷

İkinci Dünya Savaşının başında Mihver güçlerinin ilerleyişi Avrupa devletleri ve Türkiye için doğrudan bir tehdit haline geldikten sonra Ankara hükümeti, İngiltere ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitti. Türkiye, her ne kadar 1923 yılından sonra Batının demokratik bazı kurumlarını benimseyip, modernleşme yolunda çok büyük ilerlemeler sağlamış olsa da Batı tarzında bir demokrasiye sahip olmaktan çok uzaktı. Zira birkaç defa çok partili sisteme geçilmeye çalışılmış olsa da henüz şartlar uygun olmadığı için bu denemeler başarısız olmuştu. Türkiye-ABD ilişkilerinin tam olarak geliştiği dönem ABD'nin küresel bir güce dönüştüğü İkinci Dünya Savaşı döneminde oldu. Osmanlı

²⁵ Dinç Yaylalier, *American Perceptions of Turkey, 1919-1927*, s.2.

²⁶ Roger Reed Trask, *The Relations of The United States and Turkey, 1927-1939*, (Doktora Tezi), The Pennsylvania State University Department of History, Pennsylvania, 1959, s.86.

²⁷ Robert L. Daniel, "The United States and the Turkish Republic before World War II: The Cultural Dimensioné", *Middle East Journal*, Vol:21, No:1, (Winter, 1967), s.63.

Devleti'nin son yılları ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Amerikan okulları, misyonerlik faaliyetleri ve Türkiye'de bulunan Amerikan şirketlerinin ekonomik faaliyetleri üzerine yoğunlaşan ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı ile beraber askeri ve siyasi alana da yayılmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Amerikan hükümeti, her ne kadar Almanya ile Türkiye arasında 18 Haziran 1941 tarihinde on yıl boyunca geçerli olacak Türk-Alman Saldırmazlık Anlaşması imzalanmış olduğundan, Türkiye'ye karşı tavır almış olsa da, Alman ordularının Türkiye sınırına kadar ilerlemesini artan bir endişeyle izlemişti.²⁸ Almanya-Türkiye Saldırmazlık Antlaşması'yla beraber taraflar birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi ve birbirlerine doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir saldırı yöneltmemeyi taahhüt etmiş olsalar da, Almanya'nın Türk sınırlarına yaklaşması Amerikan Başkanı Roosevelt'i endişelendirdi.²⁹ Başkan, Aralık 1941'de "Türkiye'nin toprak bütünlüğünün ABD'nin savunması için hayati bulunduğunu" söyleyerek, Türkiye'nin ABD için çok önemli bir ülke olduğunu bir nevi ilan etti.³⁰

7 Aralık 1941'de ABD'nin müttefiklerinin yanında savaşa girmesi savaşın gidişatını müttefikler lehine etkilemiş ve Almanya bütün cephelerde geri çekilmeye başlamıştı.³¹ Türkiye hem askeri teçhizat hem de ekonomi anlamında bir savaşı kaldıracabilecek durumda olmadığı için Almanya'ya savaş ilan etmemişti. ABD savaşa girmeden önce 10 Ağustos 1941'de, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin Montrö Sözleşmesine bağlılık sözü vermeleri ve Türk toprakları üzerinde hiçbir planları olmadığını belirtmeleri Türkiye'nin endişelerini gidermiş; fakat Türkiye tarafsız kalmaya devam etmişti. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, İngiltere'nin Türkiye'yi barış konferansında yer alamayacağı konusunda tehdidi ve Sovyet Rusya'nın Türkiye toprakları üzerindeki emellerini göz önünde bulunduran Türkiye hükümeti, 2 Ağustos 1944'te Almanya ile hem diplomatik hem de ekonomik ilişkilerini kesti ve Almanya'ya savaş ilan etmişti.³² Hemen ardından Almanya savaşı kaybetmişti.³³

²⁸ Mehmet Vedat Gürbüz, An Overview of Turkish-American Relations And Impact On Turkish Military, Economy And Democracy, 1945-1952, (Doktora Tezi), University of Wisconsin, Madison, 2002, s.31.

²⁹ Mahmut Goloğlu, Milli Şef Dönemi (1939-1945), Ankara 1974, s.111-112.

³⁰ Mustafa Nebil Kazdal, Trade Relations Between The United States And Turkey 1919-1944, The Department Of Economics Indiana University, Bloomington Indiana, 1946, s.174.

³¹ Çetin Yetkin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945), 1983, s.231.

³² Fahir Armaoğlu, Türk Dış Politikası, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s.145-46.

³³ BCA, 30-10-0 /235-590-21.

Takip eden aylarda, ABD ve İngiltere, Montrö Sözleşmesi hükümlerine uygun olarak, ticaret gemilerinin boğazlardan Karadeniz'e geçme hakkı konusunda Türk hükümeti ile müzakerelere başladı. İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra toplanan Potsdam Konferansında Başkan Truman, son iki yüzyılda Avrupa'daki savaşların sürekli nedenlerinden birinin "Avrupa'nın su yollarının bencil kontrolü" olduğunu belirterek, bu su yollarında "uluslararası makamlar" tarafından navigasyon düzenlemesi ile "serbest ve sınırsız geçiş" olmasını önerdi.³⁴ Sovyetler Birliği Rusya'sı ilk önce bu antlaşmayı kabul etti ise de sonra Türkiye'ye nota yollayarak Montrö'nün yeniden değiştirilmesini istemesi Türk Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden oldu.³⁵ Türkiye'nin bu konuda ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinin yardımını istemesi ve Rusya-ABD arasındaki İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan kutuplaşma Türkiye'nin Amerika'nın gözündeki değerini artırmış oldu.³⁶ Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki süper güç olan ABD ve Sovyet Rusya arasında 'soğuk savaş' olarak isimlendirilen dönem başladı. Türkiye bu soğuk savaş döneminde ABD tarafında yer almakla Türk-ABD ilişkilerini yeni bir boyuta taşıyarak müttefiklik düzeyine gelmesini sağladı.³⁷ Türkiye'nin ABD ile ilişkilerindeki pozitif yönlü gelişme iki ülke arasındaki bütün kurumları kapsadı. ABD, Türkiye'nin savunma sanayisinin güçlenmesi için önemli miktarda ekonomik ve askeri yardımda bulunurken, iki ülkenin önde gelen basın kuruluşları da bu durumu haberleştirmekten geri kalmamışlardı. Özellikle, Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girmesiyle berabere neredeyse günbegün Türkiye'deki olaylar ABD'nin çeşitli basın kuruluşlarında yer almaya başladı.

Türkiye bu dönemde bütün batılı örgütlerle yakınlaşma çabası içine girdi ve 1947 Truman Doktrini ile beraberde Türkiye'nin Batı toplumunun bir parçası olduğu tasdik edildi. Yine aynı yıl Türkiye Avrupa Ekonomik İş birliği Örgütü'ne (OECE), Uluslararası Para Fonu'na (IMF) ve Dünya Bankası'na üye olarak her anlamda Batılı devletlerle bütünleşti. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin dış politikasında Batı'ya

³⁴ Harry N. Howard, "The United States and the Problem of the Turkish Straits: A Reference Article", Middle East Journal, Vol:1, No:1, (Jan. 1947), s.68.

³⁵ Aydın Güngör Alacakaptan, "Türk Sovyet İlişkileri (1921-1945)", Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç, Ankara, 1999, s.287; Mustafa Aydın, a.g.m, Ed: Baskın Oran, s.474-475.

³⁶ F. Stephen Larrabee and Ian O. Lesser, "Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty: Turkey And The United States", Rand Corporation (2003), s.162; İbrahim Bozkurt, "II. Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Missouri Zırhlısı'nın İstanbul Limanı'nı Ziyareti Üzerine Değerlendirmeler", Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, (2007/Güz), Cilt.6, Sayı.15, s.264.

³⁷ BCA, 30-10-0-0 /268-806-9.

yakınlaşması, iç siyasette de demokratik bir dönüşümü tetiklemişti. Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin gelişmesi demokratikleşmesine bağlıydı. Bu durumun farkında olan dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü farklı partilerin kurulmasına izin veren yasayı meclisten geçirdi. Farklı siyasi partilerin kurulmasına onay veren yasanın meclisten geçmesinin ardından farklı partiler kurulmuştur. Bu partiler içerisinde tarihe damgasını vuran ve ABD basınında önemli bir yer işgal eden parti ise Demokrat Parti oldu. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 12 Temmuz 1947'de, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasında tarafsız kalacağını ilan etmesi, demokratikleşme yolundaki son prüzün de ortadan kalkmasını sağladı. Böylelikle Türkiye'nin her türlü Avrupa projesiyle ilgilenilmesini sağlayacak şekilde uygun bir ortam sağlanmış ve 1952 yılında gerçekleşen NATO üyeliğine kadar Türkiye, dış politikasında tamamen Batıcı bir dönem yaşamıştı.³⁸

Türkiye'nin çok partili sisteme geçmesinin bir sonucu olarak, 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara DP geldi. İktidara gelen DP'nin dış politikasındaki temel hedef NATO'ya üyelik oldu. Bu nedenle 3 Ağustos 1950'de NATO'ya dâhil olmak için resmi olarak müracaat etti. Fakat Türkiye'nin bu talebi, NATO üyesi ülkeler tarafından geri çevrildi. Türkiye'nin üyelik başvurusunun geri çevrilmesinin sebebi, Avrupa devletlerinin ittifakın taahhütlerinin Avrupa'nın sınırlarını aşarak daha geniş coğrafyaya yayılmasını istemiyor olmalarıydı. İngiltere, bir yandan Türkiye'nin NATO'ya girmesini istemiyor; diğer yandan da kendisinin önderliğinde meydana getirilecek bir Orta Doğu savunmasında Türkiye'nin aktif olarak yer almasını ve Orta Doğu ülkelerinin güvenliğini sağlamasını istiyordu. Türkiye'nin NATO'ya girerek Amerika ile ilişkilerini geliştirme çabası bu ret edilmeye son bulmamış; aksine Kore Savaşı'nın 25 Haziran 1950'de patlak vermesiyle yeni bir boyut kazanmıştı. Bu savaşın patlak vermesiyle DP politikadaki manevra alanının genişletmişti. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Kore'ye yardım çağrısında bulunması üzerine Menderes hükümeti Bakanlar Kurulu kararıyla Kore'ye 4500 asker gönderme kararı aldı. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi ve askerlerin oradaki kahramanca mücadelesi, Dünya kamuoyunda Türkiye lehine olumlu hava

³⁸ Mehmet Cevat Yıldırım, "1948-1960 Döneminde Türkiye'de Avrupacılık: Avrupa Birliği Arşiv Belgelerine Göre Bir Değerlendirme", Uluslararası İlişkiler Konseyi İktisadi İletmesi, Vol: 11, No: 41, 2014, s.113.

esmesine neden olmuş; neticede Türkiye, Yunanistan ile beraber 18 Şubat 1952’de NATO’ya tam üye olarak kabul edilmişti.³⁹

NATO’ya girdikten sonra ABD ve İngiltere’nin Türkiye’den beklediği asıl rol, bulunduğu bölgenin güvenliğini sağlayarak hem Orta Doğu ülkelerinde lider bir konum üstlenmesi hem de Amerika’nın bölgedeki ülkeler ile olan ilişkilerinin gelişmesinde bir köprü rolü üstlenmesiydi. Bu nedenle Menderes hükümeti dış politikada bir yandan Orta Doğu’da söz verdiği aktif rolü oynarken diğer taraftan da Atlantik’ten Pakistan’a kadar olan güvenlik zincirini tamamlamak için bir Balkan Paktı kurulmasına yönelik çalışmalara başladı. Yapılacak pakt, Balkanlarda istikrarı sürdürmek için yapılması gereken bir ittifaktı. Çünkü Türkiye’nin ve Yunanistan’ın NATO üyesi olmaları ve diğer Balkan ülkelerinin de Sovyetlerin etki alanı içinde bulunmaları, Balkanlarda bir güç boşluğu oluşturmuştu. Balkan Paktı’nın kurulması ve Yugoslavya’nın bu birliğe üyeliği ile beraber bu güç boşluğu doldurulmuş olacaktı. Bu amaçla Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki görüşmeler 1953 yılından itibaren artmış ve Türk, Yunan ve Yugoslav Dışişleri Bakanları Yugoslavya’nın Bled kentinde bir araya gelerek 20 yıl süreli bir Balkan askeri ittifak antlaşması olan Balkan Paktı’nı imzaladılar.⁴⁰ Sovyetlerin Orta Doğu’da ilerlemesini önlemek ve Amerika’nın bölgedeki etkinliğini artırmak isteyen Türkiye, Orta Doğu ülkeleri ile ittifak görüşmelerine başlamış; fakat Irak dışında diğer Arap ülkeleri bu ittifaka yanaşmayınca sadece Türkiye ve Irak arasında Irak Paktı imzalanmıştı. Batı ile yakın ilişkilere sahip olan Lübnan ve Ürdün tarafsız bir tutum alırken Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen, Mısır yanlısı bir politika izleyerek ittifaka karşı çıkmış; dolayısıyla Sovyet yanlısı politika izlemişti. Orta Doğu’daki bu kutuplaşma altında Türkiye ve Irak arasında Bağdat Paktı 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanmıştı.⁴¹

Kabul edilmiş olan Bağdat Paktı, Sovyetlerin sıcak denizlere inmesine engel olacak bir set niteliğindeydi. İmzalanan antlaşmaya daha sonra İngiltere, Pakistan ve İran da katılmıştı. ABD, o dönemde meydana gelen Arap-İsrail çatışmasından Arap devletlerinin ve İsrail’in tepkisini çekmemek için üye olmamış; ama pakta dışarıdan destek vermişti. Orta Doğu’da bu gelişmeler yaşanırken, soğuk savaş içerisinde rol almak

³⁹ Cihat Göktepe ve Süleyman Seydi, “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, Bilig, No: 72, 2015, s.210.

⁴⁰ Hüseyin Bağcı, Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014, s.51-53.

⁴¹ Fahir Armaoğlu, Türk Amerikan İlişkileri 1919-1997, Kronik Yayınları, 2019, s.17.

istemeyen Mısır, pakta üye olmamakla kalmamış; Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan etmişti. Bu durumu kabul etmeyen İngiltere ve Fransa, İsrail ile birleşerek Mısır'a saldırmıştı. Fakat ABD ve Sovyetlerin bu harekâta karşı olmaları neticesinde, bu harekât başarısız olmuştu. Bu olay sonrası ABD bölgede itibar kaybına uğrarken, Sovyetlerin bölgede etkinliği artmıştı. ABD hükümeti, bölgede yeniden etkinliğini artırmak için Eisenhower doktrini'nin ilan etmiş; Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail bu doktrini kabul ettiklerini bildirmişlerdi. Eisenhower doktrini ile beraber ABD hükümeti, Orta Doğu ülkelerine istedikleri takdirde askeri ve ekonomik yardım yapacak ve 'kominizim' kontrolü altındaki devletlerden gelecek silahlı saldırı karşısında ABD silahlı kuvvetlerinin kullanılmasını sağlayacaktı.⁴² Menderes hükümeti, bu söz verilen askeri ve ekonomik yardım sayesinde ülkede gittikçe azalan popülaritesini artırmayı amaçlamıştı. Her ne kadar ülkeye bir miktar ekonomik yardım gelmişse de bu yardımlar ekonominin düzelmesine yetmemişti. Politik sebeplerle meydana gelen askeri darbe neticesinde Menderes hükümeti dönemi sona ermiş ve ABD ile inişli çıkışlı ilişkilerin olduğu 20 yıllık bir dönem başlamıştı.

⁴² Gürdal Çetinkaya, Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Vol: 3, No:2, 2019, s.6-8.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MENDERES DÖNEMİ VE TÜRKİYE'DEKİ OLAYLARIN AMERİKAN BASINI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Öncesi Türkiye'de Siyasi Yaşam

İkinci Dünya Savaşı, 1945'te sona erdiğinde Türkiye ekonomisi savaşa girmiş ülkeler kadar hasar almış durumdaydı. Savaşın Türkiye'ye verdiği ekonomik zararın yanında siyasi anlamda da ülke derin bir yara almış ve savaş boyunca izlemiş olduğu tarafsız siyasetle, dış politikada yalnız kalmıştı. Batılı müttefikler, Türkiye'nin savaşa girmemesini 1939 yılında imzalanan Üçlü Yardım Antlaşması'na aykırı bularak ondan yüz çevirmişlerdi. Türkiye'nin Batılı devletler yüzünden içine düşmüş olduğu bu yalnızlığını, Rusya büyük bir fırsat olarak gördü. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Türkiye'nin Sovyet Rusya ile imzalamış olduğu 17 Aralık 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın da süresi dolmak üzereydi. Türkiye, bu antlaşmanın süresini uzatmak için Sovyet Rusya ile görüşmek istediğinde Rusya, bu yalnızlığı kendi avantajına çevirdi. Sovyet Rusya, Akdeniz'de söz sahibi olmak için boğazları serbestçe kullanma hakkının Rusya'nın en doğal hakkı olduğunu Türk hükümetine bildirerek antlaşmanın uzatılması için bazı şartlar ileri sürdü. Sovyetlerin ileri sürdüğü şartlarda Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver devletlerin savaş gemilerinin Boğazlardan giriş çıkışlarına dair bazı hususlar söz konusuydu.⁴³ Sovyetler, Türkiye'nin aşağıdaki ilkelere bağlı kalarak Montrö Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesini istiyordu:

1. Boğazlar her zaman tüm ülkelerin ticaret gemilerinin geçişine açık olmalıdır.
2. Boğazlar, Karadeniz güçlerinin savaş gemilerinin geçişine her zaman açık olmalıdır.
3. Karadeniz dışındaki güçlerin savaş gemilerinin bazı istisnalar dışında Boğazlardan geçişine izin verilmemelidir.

⁴³ Mehmet Sait Cıla, II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri (1945-1955), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 2014, s.45.

4. Boğazlar'ın yeni yönetimi, Türkiye'nin ve diğer Karadeniz güçlerinin kontrolü altında olmalıdır ve Boğazların savunması hem Türkiye hem de Sovyetler Birliği tarafından sağlanmalıdır.⁴⁴

Rusya'nın Türkiye'ye şart koştuğu bu talepler, ilk başlarda Batı ülkelerindeki gazeteler tarafından haklı ve yerinde bir talep olarak yorumlandı. Raymond Moley, The Wall Street Journal gazetesinde bu duruma şu şekilde yer verdi:

“Akdeniz dünyası, Süveyş Kanalı'nın inşasından bu yana, İngiliz egemenliğinin iki ardışık rakibinin geçişine tanık oldu. Kuzey Afrika, Asya ve Boğazlar Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türklerde kaldı. Daha sonra Kuzey Afrika ve Asya toprakları İtalya'ya geçti fakat Boğazların kontrolü Türklerde kalmaya devam etti. Bütün bunlar, İngiltere'nin hâlâ güçlü olduğu, Fransa ve İspanya'nın seyircilerinin biraz daha fazla olduğu ve Rusya'nın efsanevi lideri büyük Petro'nun, Boğazları Akdeniz'e açılan bir pencere olarak gördüğü için eski arzusunu gerçekleştirmeye kararlı olduğu bir ortamda gerçekleşti. Ancak modern Rusya'nın Peter'in ötesinde bir Akdeniz düşüncesi var. Şimdi Tangier⁴⁵'i kontrol eden uluslararası gruba üye olduğunu iddia ediyor. Cebelitarık Boğazı'nın kuzeyine bakan bu garip uluslararası bölge, İngiltere, Fransa, İspanya, İtalya ve Fas sultanı tarafından yönetildi. Rusya'nın katılım iddiası, Akdeniz'in batı kapısında yeni bir faktörün işaretidir. Bu nedenle Rusya'nın Türkiye'den Çanakkale Boğazı'nı ücretsiz kullanma talebi reddedilemez. Türkiye ise savaştaki açgözlü fırsatçılığından sonra çok az dikkate alınmayı hak ediyor.”⁴⁶

Türkiye, 'Boğazlar' konusunda Sovyet Rusya ile Batı'nın desteği olmadan mücadele ederken Sovyetler Birliği, Boğazlarda askeri üsler kurmak istemesinin yanında, yurdun kuzey bölgesindeki Kars ve Ardahan'ı da istedi.⁴⁷ Bu arada ABD kuşku yok ki savaştan en karlı çıkan ülke olmuş ve ardından Avrupa'nın koruyucusu durumuna gelmişti. Bu durumdan istifade etmeye çalışan Türkiye ise ABD ile ilişkilerini geliştirmeye ve Sovyetler Birliği'nin kendisine dayatmış olduğu isteklerine karşı ABD'nin desteğini kazanmaya çalıştı.⁴⁸

Rusya, 1946 yılında Türkiye'nin uluslararası politikadaki yalnızlığını bildiği için Türkiye'ye bir nota yollayarak sadece Karadeniz'de kıyısı olan devletlerin Boğazlar üzerinde söz sahibi olması gerektiğini ve bu nedenle 1936 Montrö Antlaşması'nın değiştirilmesinin zaruri olduğunu ilettiler. Rusya'nın neden böyle bir istekte bulunduğunu Lenin Manchester, Gardiyan gazetesi muhabiri ile yapmış olduğu roportajda şu şekilde belirtti: “Bizim amacımız Boğazların sulh zamanı olsun, harp zamanı olsun bütün

⁴⁴ Gürbüz, s.98.

⁴⁵ Tangier: Cebelitarık Boğazı'nın güney yakasında bulunan Tangier, Deniz kenarında tepelerin üzerine kurulmuş yaklaşık 700 bin kişilik bir şehirdir.

⁴⁶ Raymond Moley, “From the Dardenelles to Gibraltar: Russia Will Have Increasing Interest in the Mediterranean World”, The Wall Street Journal, 18.07.1945, s.6.

⁴⁷ James B. Reston, “Russians Want Turkey to Cede Border Region”, Los Angeles Times, 08.03.1946, s.1.

⁴⁸ Kemal H. Karpat, Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012,9. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, s.165.

devletlere kapalı olmasıdır. Ayrıca ticaret gemilerine de sürekli açık bulundurulmalıdır.”⁴⁹ Rusya’nın bu teklifine ilk olarak İngiltere sert bir şekilde karşı çıkarak Montrö’nün revizyonunun söz konusu olmadığını ve bu nedenle Türkiye’ye her türlü askeri desteğin verilmesi gerektiğini vurguladı. İngiltere’nin bu denli sert karşı çıkmasının nedeni, Rusya’nın Boğazlarda üs kurması ve serbest geçmesi, İngiltere’nin doğu Akdeniz’deki üstünlüğünün tehlikeye gireceği anlamına gelmekteydi.⁵⁰ Sovyetler, isteklerinden Kars ve Ardahan bölgelerinden vazgeçebileceklerini buna karşılık Türkiye’nin de Boğazlar konusunda taviz vermesi gerektiğini Türkiye’ye bildirmişlerdi. Sovyetlerin bu isteğini The New York Times gazetesi şu şekilde kaleme almıştı:

“Kremlin, Kars ve Ardahan hudut mıntıklarında sık sık iddia etmekte olduğu haklarından feragat ederek, mezkûr bölge üzerinde Türk hâkimiyetini tanıma teklifinde bulunmakta ve bunun için de Boğazlardan geçişi tanzim eden 1936 Montrö anlaşmasını yeniden gözden geçirecek beynelmilel bir konferansın toplanmasını şart koşmaktadır.”⁵¹

Sovyetlerin Türkiye’ye yapmış olduğu baskıyı ABD ilk başta görmezden geldi. Daha sonra ABD’li siyasetçilerin bu durumun Sovyetleri daha da cesaretlendireceğini ve Orta Doğu’nun diğer bölgelerine de saldırılabileceği endişesine kapılmalarına neden oldu. ABD’li siyasetçilerin bu endişelerinden dolayı ABD hükümeti askerlerini Türkiye’ye yolladı. Askerlerin Türkiye’ye gelmesi hemen Rusya gazetelerinde manşete taşınarak çok sert bir şekilde eleştiri yağmuruna tutuldu. Sovyetlerin bu duruma göstermiş olduğu tepkiyi Drew Middleton, Los Angeles Times gazetesin de kendi köşesine taşıdı:

“100’e yakın Hava Kuvvetleriyle beraber ABD askerlerinin Türkiye ve Irak’a ulaştığını belirten uluslararası gazetelerden olan New Times, bu bölgelerin, Sovyetler Birliği’ni ilgilendiren bir alan olduğunu ve Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye 28 Eylül’de gönderdiği notaya göre Amerikan birliklerinin orada bulunması, Rusya’nın ve diğer Karadeniz güçlerinin çıkarlarına aykırı olduğunu ileri sürdü.”⁵²

ABD, Türkiye’ye asker yollamadan önce, 9 Ağustos 1946 tarihinde Sovyetler Birliği’ne bir nota yollayarak: “Türkiye’ye yapılacak herhangi bir saldırı veya tehdit, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin meselesi olarak kabul edilecek ve buna göre cevap verilecektir.” diyerek tehdit etti. Bunun yanında Boğazları koruma görevinin Türkiye’ye ait olduğunu ve eğer Türkiye bu görevi yerine getiremezse o zaman da

⁴⁹BCA, 30-1-0-0/101-624-3; “Red Send Turks Note On Dardanelles”, The Atlanta Constitution, 14.08.1946, s.10; “Russ Dardenelles Aims Disclosed”, Los Angeles Times, 14.08.1946, s.6.

⁵⁰ Mallory Browne, “British Alarmed Over Dardenelles: Russian Demands on Turkey Seen Threatening The Empire Lifeline”, The New York Times, 18.08.1946, s.77.

⁵¹ BCA, 30.1.0.0 / 103-645-5.

⁵² Drew Middleton, “Moscow Paper Charges U.S. Infiltration of Turkey Area”, Los Angeles Times, 03.01.1947, s.6.

BM'nin bu görevi yürüteceğini ilettiler. Tüm bunlara rağmen yine de ABD hükümetinin uluslararası bir konferansta, Montrö Antlaşmasını yeniden gözden geçirme konusunda bir problem görmediğini, diğer devletlerle beraber karar verilecek olan uygun bir tarihte konferans yapabileceklerini söyledi.⁵³

ABD'nin ve İngiltere'nin Sovyet Rusya'ya boğazlar konusunda vermiş olduğu olumsuz cevap üzerine Türkiye'de Rusya'ya benzer bir mesaj ileterek Rusya'nın ne boğazlarda üs kurmasına, ne de Kars, Ardahan'ı almasına izin vereceğini bildirdi.⁵⁴ Bunun yanında Montrö Antlaşması'nı imzalayan diğer devletlere de nota yollayarak Montrö'nün revizyonunu gerekli görmediğini ve eğer diğer devletler de isterlerse Türkiye hükümetinin bu revizyon görüşmelerinde memnuniyetle yer alacağını bildirdi.⁵⁵ Meşhur Truman Doktrininin başlatılması bu olaylar sonucunda oldu. Yunanistan'da çıkacak bir iç savaş ve ardından olası bir sol iktidarın başa gelmesi, Sovyetler Birliği'nin Yunanistan'dan başlayarak Türkiye'yi de içine alan bir yayılma politikasına dönüşebileceğini düşünen ABD'li yetkililer ve bu durumu Orta Doğu politikaları için tehdit unsuru saydılar. Tüm bu nedenlerle Truman tarafından Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası geliştirmeye anti-komünist paktlar oluşturulmaya başlandı.⁵⁶

Truman Doktrininin ilanı Sovyetler Birliği ve onun nihai amacı olan komünizmin tüm Orta Doğu ve balkanlarda genişlemesine karşı, Türkiye-ABD ilişkilerinin başlamasında önemli bir dönüm noktası oldu. Bu tarihle beraber ABD basını gözünde Türkiye, ABD'nin ticaret yaptığı sıradan bir ülke değil de Orta Doğu'daki en büyük müttefiki oldu. Truman Doktrinin ardından, 1947'de imzalanan 'Askeri Yardım Antlaşması' ise iki ülke arasında kurulan ilk askeri ilişki olarak tarihe geçti. Bu antlaşmayla beraber, ABD hükümeti, Türkiye'ye silah, askeri ekipmanlar sağlamanın yanında ülkenin refah düzeyini bir an önce artırmak amacıyla ekonomik yardım ve yol yapımı için teknik tavsiye yardımlarını da sağlamayı kabul etti. Charles Hurd, The New

⁵³ "Harold Callender, "U.S. to Reject Russian Straits Plan; Willing to Join Montreux Revision", The New York Times, 20.08.1946, s.1.

⁵⁴ "Turkey Replies To Moscow On Dardanelles", Chicago Tribune, 23.08.1946, s.3; "Turkey Rejects Demands Of Russia on The Strait, The New York Times, 24.08.1946, s.3.

⁵⁵ "Turks Call U.N. The Guarantor of Dardanelles: Reject Red Demand for Joint Defense, Chicago Tribune, 25.08.1946, s.11.

⁵⁶ Raymond Daniel, "Turkey Awaits U.S. Loan to Ease Defense Strain: Regime's Critics Hope That With Aid We Insist on Democratic Reforms", The New York Times, 20.04.1947, s.E5; Christopher Gunn, "The 1960 Coup in Turkey: A U.S. Intelligence Failure or a Successful Intervention?", Journal of Cold War Studies, Cilt: 15, Say: 2, 2015, s.107.

York Times gazetesinde Türkiye-ABD yakınlaşmasında Türkiye'ye ne gibi yardımlarda bulunulduğunu şu şekilde sıraladı:

“Donanma Bakanlığı, ABD Hükümeti'nin Türkiye'ye dört büyük modern denizaltı teslim ettiğini duyurdu. Bu, diğer on bir donanma gemisinin Türkiye'ye devredilmesi de dâhil olmak üzere bir dizi yeni hamlenin en önemli adımıydı.”⁵⁷

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkiler kurma çabası hızla meyvesini vermeye başlamıştı.⁵⁸ ABD'de 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan Marshall Planı ile Türkiye'ye yapılan askeri ve ekonomik yardımlar daha da arttı.⁵⁹ ABD ile imzalanan Marshall yardımı ile beraber stratejik yol yapımı öncelik kazandı, ABD'den gelen bir heyet Türkiye'nin yol ihtiyacı ile ilgili Bayındırlık Bakanlığına önerilerini sunarak yapılacak olan demir yollarının projesini askeri amaçlara göre planladı. Yapılacak olan demiryolunda öncelik İskenderun-Erzurum hattına verildi. Böylece SSCB'ye karşı savaşta ikmal yolu hazır olmuş olacaktı.⁶⁰ 1949 yılından sonra ise Türkiye-ABD ilişkileri yeni bir döneme girdi. ABD, Sovyet Rusya'nın yayılmacı politikasına karşı savunma amaçlı olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO), 1949 yılında kurduktan sonra Türk yetkililer bu organizasyona girmek için büyük bir çaba sarf ettiler. Türkiye'deki üst yetkili siyasetçilerin çoğunun ortak düşüncesine göre NATO üyesi olmakla beraber Türkiye, kendisi için büyük bir tehdit olan Sovyetlere karşı ABD'nin desteğini garantilemiş olacaktı. Türkiye'nin NATO üyeliğine girme isteği, ülke içerisinde bütün kesimler tarafından olumlu karşılanmıyordu. Bazı kesimler tarafından eleştirilere de maruz kalmıştı. Bir kısım gazeteci NATO üyeliğini savunurken bir kısım da NATO üyesi olmadan tarafsız kalmanın daha doğru olduğunu savunuyorlardı.⁶¹ NATO'ya girmeyi savunan gazeteciler ve Türk siyasetçiler bu organizasyonun bir parçası olmak demek 'Batı'nın bir parçası' demek olacağını ve Batılı devletler içerisinde

⁵⁷ Virgil M. Pinkley, “Turks to Use U.S. Loan For Military: President Inonu Says Other Borrowing for Economic Development of Country Planned”, Los Angeles Times, 13.05.1947, s.4; Charles Hurd, “U.S. to Give 4 Submarines, 11 Other Ships to Turkey: Transfer Part of New Measures to Bolster Turkish and Greek Defenses- Vinson Says Athens Will Get 6 Submarines”, The New York Times, 10.01.1948, s.1.

⁵⁸ Waldo Drake, “Turkey Brightens Mosaic of U.S. Aid: Outstanding Showing With Help of Marshall Plan Hits Pessimists”, Los Angeles Times, 28.03.1950, s.20.

⁵⁹ William S. Whit, “Military Aid Voted Quickly By Senate To Greece, Turkey: Bill For \$275.000.000 Draws Few ‘Noes’ After Speakers Cite Communist Aggression”, The New York Times, 24.03.1948, s.1.; C.L. Sulzberger, “U.S. Officers Modernize Turkey's Forces; Aim to Improve Defences, Cut Army's Size, The New York Times, 05.07.1948, s.3.; C.L. Sulzberger, “U.S. Arms Program Satisfies Turkey: Murmuring Ends as One-Third of Her Ordered Equipment Reaches Its Destination”, The New York Times, 06.07.1948, s.8.

⁶⁰ Ahmet Akif Mücek, Türkiye'de Askeri Darbeler, 1. Baskı, Gökkuşak Yayınları, İstanbul, 2009, s.24.

⁶¹ Aslan Humbaracı, “Armed Neutrality Posed For Turkey: Government, Opposition Press Both See This ‘Possibility’ Outside Atlantic Pact”, The New York Times, 28.03.1949, s.5.

sayılacaklarını iddia ediyorlardı. Bu amaçla Batılı devletlerin güvenini kazanmak için Türkiye'nin ABD'nin yanında savaşmak için Kore'ye asker yollaması, berbaberinde NATO'ya üye olabilmenin kapılarını da açtı.⁶² Kore Savaşı sonunda ABD, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO üyeliği teklifini NATO konseyine sundu ve teklif Eylül 1951'de kabul edildi.⁶³

1.1.1. Türkiye'nin Çok Partili Sisteme Geçmesi ve Demokrat Partinin İktidara Gelişi

Türkiye, NATO'ya girmek ve batı bloğunda yer alarak dış politikada ABD'nin Orta Doğu'daki önemli bir müttefiği olmak için çalışırken; bir yandan da çok partili demokratik düzene geçme çalışmalarına başlamıştı. İsmet İnönü'nün, siyasi ve sosyal durumun müsaade ettiği oranda, Türkiye'nin daha normal siyasi bir rejime kavuşabileceğini; muhalefet partilerine izin verilebileceğini açıklaması üzerine, Türkiye'de ilk defa 6 Haziran 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisi kuruldu. Türkiye tarihinde derin bir iz bırakan asıl muhalefet partisini, bu ülkeye demokrasinin ne zaman geleceğini sorgulayan Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes kurmuşlardı. 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Partiye başlangıçtan itibaren büyük rağbet oldu. Toplumun büyük bir kesmi tarafından Partiye büyük sempati oluşmuş ve kısa sürede partiye çok sayıda üye kaydolmaya başlamıştı. Demokrat Parti, kurulduktan kısa bir süre sonra yapılan 1946 seçimlerinin, erkene alınması; iç ve dış politikada CHP'den farklı vaatlerde bulunamaması; seçim vaatlerini çok net bir şekilde ortaya koyamaması; seçimlerinde geniş halk tabakalarının haberdar edilememesi gibi sebeplerle çok fazla destek alamadı. A.G. Sedwick, partilerin 1946 yılındaki seçimlerdeki seçim vaatlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Türkiye'nin iki ana siyasi partisinin birbirlerine yönelttikleri tüm hakaretlere rağmen, dış politikada veya iç hedefleri konusunda seçimde ortaya koyacakları büyük farklılıklar yok. Her ikisi de Batılı anlamda demokrasinin kendi kendini ilan eden partizanlarıdır.”⁶⁴

⁶²BCA, 30-18-1-2/ 123-75-19; Nasuh Uslu, Turkey's Relationship with the United States 1960-1975, (Doktora Tezi), Durham University, Durham, 1994, s.93.

⁶³"Greece, Turkey In NATO." In CQ Almanac 1952, 8th ed., 172. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1953. <http://library.cqpress.com.proxy.lib.fsu.edu/cqalmanac/cqal52-1381106>.

⁶⁴ A.G. Sedgwick, "Stormy Election Looms In Turkey: But Two Major Parties Offer No Issue of Foreign Policy in Face of Soviet Claims", The New York Times, 17.07.1946, s.6.

Yeni partilerin kurulmasının ardından 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimleri her ne kadar CHP kazanmışsa da Demokrat Parti de meclise 64 milletvekiliyle girmeyi başardı.⁶⁵ Cumhurbaşkanlığı seçiminde İsmet İnönü, tek rakibi olan Fevzi Çakmak'a fark atarak 388'e karşı 59 oy ile Cumhurbaşkanı seçildi.⁶⁶ 14 Mayıs 1950 seçimlerinde ise halk, çok partili sistemi daha iyi anlamıştı. Demokrat Parti seçimlere çok daha iyi bir şekilde hazırlandığı için oyların %53'ünü alarak 408 milletvekiliyle meclise girdi. Cumhuriyet Halk Partisi ise oyların %39'nu almasına rağmen ancak 69 milletvekiliyle meclise girmeyi girmişti.⁶⁷ 14 Mayıs 1950 seçimleriyle berabere Adnan Menderes Başbakan, Celal Bayar da Cumhurbaşkanı seçildi.⁶⁸

1.2.Demokrat Parti Dönemi ve 27 Mayıs Sürecine Giden Yol

Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerden sonra iktidara gelerek, ülkenin iç ve dış ekonomi politikasında çok büyük değişiklikler meydana getirdi.⁶⁹ İzlemiş olduğu ekonomi politikalarından en önemlisi halka ucuz kredi dağıtmak oldu. Halka, bol miktarda ucuz kredi vermek suretiyle tarım sahalarında tam bir patlamaya sebep oldu. The New York Times gazetesi, halkın refah düzeyinin yükselmesini Türkiye'nin Avrupa İyileştirme Programına katılmasına bağlamıştır:

“Türkiye'nin Avrupa İyileştirme Programına katılımı, Ankara'dan Konya'ya giden yol boyunca hâlihazırda görülen sonuçlarla Anadolu'nun asırlık tarım yöntemlerini değiştirdi. Bunun en önemli nedeni ise Amerika'dan gelen yardımlar ve askeri amaçlı yol yapımı olmuştur. Yolların daha iyi hale getirilmesi aynı zamanda çiftçinin ürününü bozulmadan çok kısa sürede şehre ulaştırıp satmasına da olanak sağlamakta ve bu da çiftçinin refahının artmasına neden olmaktadır. Türkiye gibi ekonomisi %75 tarıma dayalı bir ülkede bu, büyük bir gelişmedir.”⁷⁰

⁶⁵ “Turkey Holds Free Vote, 1 st In Its History, Chicago Tribune, 22.07.1946, s.2.; “Democrat Party Captures 66 Seats In Turk Assembly”, Chicago Tribune, 25.07.1946, s.8.

⁶⁶ “İnönü Wins, 388 To 59; Re-Elected by Assembly, Sworn In for 4th Term in Turkey”, The New York Times, 06.08.1946, s.4.

⁶⁷ Farnsworth Fowle, “Turkey To Elect Assembly Today: Foreign Policy Is Not At Issue as Three Parties Contest First Vote Since 1946”, The New York Times, 14.05.1950, s.16; “İnönü Defeated By Landslide In Turk Elections: Foes Win 375 Out of 487 Seembly Seats”, Chicago Tribune, 16.05.1950, s.23.

⁶⁸ BCA, 30-1-0-0/ 17-98-11; “Turkey's Democrats Pick Celal Bayar, 63, As New President”, Chicago Tribune, 21.05.1950, s.37.

⁶⁹ Farnsworth Fowle, “Turkey's Democrats Plan Reforms: Succesful Party in Election Opposes State Controls”, The New York Times, 21.05.1950, s.E4.

⁷⁰ Robert T. Hartman, “Turkish Farming Being Modernized: Agriculture Basic to Economy of Nation, But Lagged Until Recently”, Los Angeles Times, 13.10.1951, s.2.

DP, ayrıca devletçiliği muhafaza ederek yeni çimento ve şeker fabrikaları kurdu. Bu iktisadi politikanın başarısında, Amerika'dan gelen yardımların çok büyük etkisi oldu. İktidarı ele almış olan DP'nin dış politikası, CHP'den çok farklı olmadığı için bu konuda CHP ile aralarında çok fazla çekişmeler yaşanmadı. Bundan dolayı DP iktidara gelir gelmez, 1947 yılında kurulan ve Avrupa'nın ekonomik kalkınmasına yardım edecek olan Marshall Planı'ndan ve 1949 yılında kurulan NATO'dan istifade yollarını aramaya başladı.⁷¹ Türkiye'nin aradığı fırsat, Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle eline geçti. Bu durumu NATO'ya girmek ve Batı bloğuna yakınlaşmak için bir fırsat olarak değerlendiren Türkiye, Kore'ye asker gönderdi.⁷² Bu savaşta çok büyük başarı sağlayan Türkiye, ABD'nin desteğiyle 1952 yılında NATO'ya üye oldu. Bundan sonra iç meselelerine daha rahat bir şekilde eğilme fırsatı buldu. Türkiye'nin NATO'ya üye olması ABD basınında çok geniş bir yankı uyandırmış ve gazeteler bu olayı manşetlerine taşıdı:

“Senato bugün, 2'ye karşı 73 oyla, Kuzey Atlantik Antlaşması'na Yunanistan ve Türkiye'yi dâhil edecek ve Batı savunma ittifakını neredeyse Hazar Denizi'ne kadar genişletecek olan yasayı onayladı.”⁷³

Demokrat Parti başa geldikten sonra Türkiye, Batı'ya yönelme politikasını kesintisiz bir şekilde devam ettirdiği için Türk-Amerikan ilişkileri tahmin edilemez seviyelere ulaşmıştı.⁷⁴ 1950 ile 1960 yılları arasında Türkiye'de açılan NATO üslerinin sayısı 26'yı bulmuş ve aynı zamanda 7.454 Amerikan askeri Türkiye'de görev yapmaya başlamıştı.⁷⁵ DP'nin iktidara geldiği 1950 seçimlerinden sonra, izlemiş olduğu iç ve dış

⁷¹ A.M. Rosenthal, “Turks Want Entry In West Alliance: Aim for Inclusion in System of Mediterranean Defense If Not Atlantic Pact”, The New York Times, 28.07.1950, s.4; Farnsworth Fowle, “Turks Call Entry In Pact Acid Test: U.S. Interest to Be Caused By Atlantic Decision, Says Foreign Minister”, The New York Times, 28.07.1950, s.1.

⁷² “Turkey Offers 4,500 Troops To Fight In Korea”, Chicago Tribune, 26.07.1950, s.4; “U.S. Accepts Offer Of Turkish Troops: 4,500 Combat Soldiers Are For Campaign in Korea- State Department Gratified”, The New York Times, 19.08.1950, s.3; W. H. Lawrence, “Turkish Soldiers Are Landed in Korea; Commander Jealous Fighting Is Ending”, The New York Times, 18.10.1950, s.10.

⁷³ Walter H. Waggoner, “Atlantic Pact Memberships Asked for Greece and Turkey”, The Atlanta Constitution, 16.05.1951, s.2; James Reston, “Greece, Turkey Voted Under Atlantic Pact; NATO Spreads Defense Plan To New Area, The Atlanta Constitution, 21.09.1951, s.1; William S. White, “Senate Reaccepts Greece and Turkey: Votes 73 to 2 for Admission Into Atlantic Treaty-Taft Deserted by Followers”, The New York Times, 08.02.1952, s.1.

⁷⁴ William Henry Chamberlin, “The Helpful Turk: He Is Most Appreciative of Military and Economic Aid And Makes Good Use of What the U.S. Gives Him”, The Wall Street Journal, 05.08.1953, s.8.

⁷⁵ Waldo Drake, “NATO Agrees To Complete Bases: Council Promises to Spend \$887,000,000 on Installations Between Now and 1956”, Los Angeles Times, 25.04.1952, s.4; Gunn, 108.; Welles Hangen, “Turkey Projects New NATO Base; Plan Would Compensate for Suez”, The New York Times, 19.10.1953, s.1.

politikanın etkisi ve ABD'ye karşı izlemiş olduğu yakınlaşma politikasından dolayı ülkeye bol miktarda sıcak para girmiş; bu da beraberinde halkın refah düzeyinin yükselmesini sağlamıştı.⁷⁶ Ülkenin refah düzeyinin artmasının bir sonucu olarak DP, 1954 seçimlerini de ezici çoğunlukla kazandı.⁷⁷ Seçimlerin kendisine vermiş olduğu özgüvenden dolayı DP lideri Adnan Menderes, kendisine karşı parti içinde ve dışında ortaya çıkan muhalif sesleri susturmak için bir takım sıkı tedbirler almaya başladı. İlk olarak 1954 seçimlerinden sonra, seçimlerde oy alamadığı yerleri ilçe yaparak kendince cezalandırmaya başlamıştı. Aynı zamanda Millî Eğitim Bakanlığına öğretim üyelerini görevden alma yetkisi verilerek üniversitelerdeki muhalif sesleri de kontrol altına alıp, gazeteciler ağır para ve hapis cezalarına çarptırılarak basına sansür uygulamaya çalışıyordu.⁷⁸ Hatta bazı muhalif milletvekilleri, hükümeti eleştirdikleri için gözaltına alınmıştı. The New York Times gazetesi bu tutuklama olayını şu şekilde manşetine taşımıştı:

“Başbakan Adnan Menderes rejimine yönelik baş siyasi muhalefet lideri Kasım Gülek bir basın toplantısında yaptığı konuşmada hükümete hakaret ettiği iddiasıyla tutuklandı.”⁷⁹

Adnan Menderes'in kendisine karşı oluşan muhalefete karşı uygulamış olduğu politikayı fırsata çeviren CHP, DP'yi laikliğe ve Atatürk inkılâplarına karşı gelmekle suçlarken; 1954'ten sonra izlemiş olduğu bu taktiği değiştirerek farklı bir politika yürütmeye başladı. DP'yi laikliğe ve Atatürk inkılâplarına karşı gelmekle suçlamanın yanında, halkın hürriyet ve demokratik haklarını elinden almakla da suçlamaya başlamıştı. Köylünün ihtiyaçlarına göre politikasını belirleyen DP, 1950 sonrası makineleşmenin neticesi olarak tarım işçileri ve az topraklı köylülerin şehirlere göç etmesi sonucu şehirlerdeki nüfus oranı çok hızlı bir şekilde artmıştı.⁸⁰ Aynı zamanda 1950 sonrası gelen parasal bolluk, yerini 1954 yılından itibaren yükselen enflasyona bırakmış ve bu da DP'nin ekonomik anlamda bir dizi tedbirler almasına neden olmuştu.⁸¹ Bu ortam

⁷⁶ Willam Henry Chamberlin, “Boom or Crisis? Turkish Politicos (Republicans and Democrats) Debate Soundness of Nation's Rapidly Expanding Economy”, The Wall Street Journal, 07.08.1953, s.4.

⁷⁷ Fred Zusy, “Democrats Win at Polls In Turkey”, The Atlanta Constitution, 03.05.1954, s.8.

⁷⁸ “New Press Law In Turkey Hits Foes of Regime”, Chicago Tribune, 04.12.1954, s.4.

⁷⁹ “Opposition Leader Arrested In Turkey”, The New York Times, 14.08.1955, s.5.

⁸⁰ “Tractors For Turkey: Moline in Pact to Build Plant Producing Farm Equipment”, The New York Times, 12.05.1954, s.49.

⁸¹ Welles Hangen, “Turkey's Regime Fight Inflation: Government Restricts Credit and Monetary Circulation in Face Of Deficits”, The New York Times, 05.07.1954, s.3.

içinde DP ile CHP arasındaki çekişme 1957'den sonra yerini yavaş yavaş meydan savaşlarına bırakmaya başladı.⁸²

Demokrat Parti, bu baskıcı politikalarını devam ettirirken ekonomik gelişmelerin bu süreçte kötüye gitmeye başlaması, partinin politikalarının daha da sertleşmesine sebep oluyordu.⁸³ DP hükümeti, muhalefeti baskı altında tutabilmek amacıyla 6-7 Eylül olayları neticesinde ilan etmiş olduğu sıkıyönetim kararını devamlı hale getirmek istemiş; bu durum, partiye destek verenler dahil olmak üzere birçok kesimde huzursuzluk meydana getirmişti. Bu, sadece parti tabanında değil, parti içinde de çalkantılara sebep oldu ve partiden bazı milletvekilleri istifa ederek ayrıldı. 1957 yılında ayrılan ve partinin dört kurucu üyesinden biri olan Fuat Köprülü, basına verdiği demeçte, DP'nin uygulamış olduğu metotları tasvip etmediğini ve bu yüzden gelecekle ilgili bütün ümitlerini kaybettiğini bildirerek partiden istifa etme sebebini açıkladı.⁸⁴

1.2.1. 1957 Seçimleri ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Siyasi Buhran

1957 yılına girildiğinde DP'nin uygulamış olduğu politika, muhalefeti daha fazla rahatsız etmeye başladı. Amerikan basını DP politikalarını ve yapmış olduğu düzenlemeyi anlatırken çok sert bir dil kullanarak şu şekilde açıklıyordu. Muhalefet partileri seçim çalışmaları için koalisyon kurmaya çalışırken, muhalefetin iş birliği yapmasını engellemek için DP tarafından seçim yasasında bazı değişikliklere gidildi. Joseph O. Haff, The New York Times gazetesinde bu düzenlemeyi şu şekilde manşetine taşımıştır: “Türkiye Başbakanı, siyasi mitingleri keskin bir şekilde engelleyen bir yasa çıkardı.” Haberin devamında yasayı açıklayan Haff şu şekilde devam etmiştir:

“Başbakan Adnan Menderes, siyasi partilerin toplantılarını genel seçimden sadece kırk beş gün öncesine kadar izin veren bir yasa tasarısını kabul etti. Yeni yasa hükümleri, siyasi partilerin yılda üç kapalı toplantısına sadece kart sahibi üyelerin katılmasına izin veriyor. Yasa ayrıca, toplantı izninin kırk sekiz saat önceden üç kişilik bir komite tarafından uygulanması gerektiğini de öngörüyor. Bununla birlikte hükümetin yapılacak olan mitingden beş dakika öncesine kadar izin vermesini veya reddetmesini sağlıyor. En tartışmalı hüküm on üçüncü maddedir. Yasa, bir sokak toplantısında yeni yasayı ihlal etme girişiminde bulunulursa, hazır bulunan bir hükümet yetkilisinin uyarıda bulunmasını şart

⁸² Karpat, 172.

⁸³ Waldo Drake, “Economic Crisis Threatens Turkey”, Los Angeles Times, 01.03.1956, s.A5; “Press Law in Turkey”, The New York Times, 09.06.1956, s.16.

⁸⁴ “Turk Democrats Leaves His Party”, The Atlanta Constitution, 09.09.1957, s.7.

koşuyor. Göstericiler itaat etmeyi reddederse, yetkili, kalabalığı dağıtmak için ateşli silahların kullanılmasına, kalabalığın üzerine "nişansız" ateş etmeye yetki veriyor."⁸⁵

Muhalefet partilerinin iş birliği yapmasını engellemek için yapılan değişikliklerden bir diğeri, partilerin seçime seçim listeleriyle girmesinin yasaklanması oldu. Buna ek olarak partilere seçim bölgesinde aday sayısı kadar milletvekili ile girme şartı getirilmişti. Eğer partiler, bu yasalara uymazsa bütün seçim bölgelerinde seçimi kaybedecekleri bildirilmişti. Yasa ayrıca, seçimden önceki altı ay içinde başka bir partiye üye olan bir siyasi parti adayının aday gösterilmesini de yasaklarken, buna uymayan her kim olursa üç yıl hapis cezası ile cezalandırılmasını içeriyordu⁸⁶ 1957 seçimleri partilerin birbirlerine karşı çok sert eleştirilerin olduğu bir ortamda gerçekleşti. Özellikle muhalefet partileri, DP'yi eleştirirken çok sert bir dil kullanıyorlardı. Özellikle DP parti lideri Adnan Menderes, muhalefet tarafından; üniversitelerin, mahkemelerin, siyasi muhalefetin ve basının özgürlüğünü baltalayan katı yasaların ve eylemlerin sorumlusu bir diktatör olarak eleştiriliyordu.⁸⁷ Ülkenin özel ihtiyaçlarına ve iş potansiyeline yeterince bakmadan plansız bir ekonomi yürüttüğü, ülkenin çok büyük bir ekonomik buhranla karşı karşıya olduğu ve bu durumun tek sorumlusunun Adnan Menderes'in politikaları olduğu iddiasıyla -muhalefet partileri tarafından- her seçim bölgesinde şiddetli tenkit ediliyordu.⁸⁸

Bu kadar sert eleştirilerin ortasında ülke seçime girdi. 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde her ne kadar DP 610 koltuktan 398'ini kazanmış olsa da genel anlamda oylarında büyük bir düşüş yaşanmıştı.⁸⁹ Liderliğini İsmet İnönü'nün yaptığı CHP, 1954 yılında 31 olan koltuk sayısını 1957 yılında 178'e yükseltmişti.⁹⁰ 1957

⁸⁵ Joseph O. Haff, "Turkey Votes Curb On Political Rallies: Turkish Premier Obtains a Law Sharply Curbing Political Rallies", The New York Times, 28.06.1956, s.1.; Kanun'un Resmi gazete'de çıkan aslı ise şu şekildedir: "Kanunsuz toplantı veya yürüyüş sayılan hallerin vukuunda veya umumi sükun ve nizamın bozulması halinde hükümet komiseri yahut mahallin en büyük mülkiye amirinin tayin edeceği memur, o mahalle gelerek topluluğa, kanuna riayetle dağılmalarını ve dağılmazlarsa zorla dağıtılacaklarını ve gerekirse silah kullanılacağını ihtar eder. İhtara rağmen topluluk dağılmazsa evvela mevcut imkân ve vasıtaları kullanarak dağıtmaya çalışır. Muvaffak olunamadığı takdirde havaya üç el silah attırır. Yine dağılmazlarsa hedef gözetmeksizin silah istimal ettirilmek suretiyle topluluğu dağıtır." Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun. (1956). T. C. Resmî Gazete, 6761, 27 Haziran 1961.

⁸⁶ Gülüz Sütçü, Democratic Party and Democracy in Turkey: With Special Reference To Celal Bayar and Adnan Menderes (Doktora Tezi), Bilkent University, Department of Political Science, Ankara, 2011, s.106.

⁸⁷ "Menderes' Foes Accuse Him of Dictator Plot", Chicago Tribune, 10.07.1956, s.17.

⁸⁸ Drew Pearson, "Turkey Sadly in Need of Economic Advice", The Atlanta Constitution, 22.09.1957, s. 6E; "Election in Turkey", The New York Times, 27 Ekim 1957, s.E8.

⁸⁹ "Menderes Far Ahead in Turkish Vote", The Atlanta Constitution, 28.10.1957, s.1.

⁹⁰ Joseph O. Haff, "Menderes Party Wins In Turkey; Margin Reduced", The New York Times, 27.10.1957, s.1.

seçimlerinde kendi tabanının yavaş yavaş DP’den uzaklaştığını gören Menderes, partinin popüleritesini yeniden artırmak için bir dizi önlemler almaya başladı. Bu nlemler içerisinde partinin yapmış olduğu icraatları eleştiren gazetecileri hapse atmak da vardı. Bu nedenle birçok gazeteci hükümet karşıtı yapmış olduğu haberlerden dolayı hapse atılmıştır. Bunlardan bir tanesi gazeteci Ulvi Arman’ın 16 ay hapis cezası; çalıştığı gazete ULUS’a 1 ay yayın yasağının getirilmesi olayıydı.⁹¹ Yine 72 yaşındaki gazeteci Emin Yalman da hapse atılan başka bir gazeteciydi. Emin Yalman’ın hapse atılmasının sebebi ise Ulvi Arman gibi Amerikalı gazeteci Eugene C. Pulliam’ın⁹² Adnan Menderes hakkında yazmış olduğu makalenin çevirisini Türkiye’de yayınlamasıydı. Emin Yalman’nın yapmış olduğu bu haberinden dolayı Yalman 15,5 ay hapse mahkûm edilmişti. Emin Yalman bu şekilde hükümeti eleştirdiği için 1960 yılına kadar hapse atılan 5’inci gazeteciydi.⁹³ Her ne kadar Ahmet Emin Yalman hükümete karşı eleştirel bir makaleyi yayınlarak kanunu ihlal edip 15,5 ay hapis cezası almış olsa da kalp rahatsızlığından dolayı serbest bırakılmıştı.⁹⁴ Bunun dışında Menderes, kendi partisine alternatif olarak Vatan cephesini kurarak partisinden kopan kesimi CHP’ye kaptırmak yerine bu partide toplayarak kaybolan oylarını telafi etmeye çalışmıştı.⁹⁵

Ülkede DP’ye karşı bu olumsuz hava devam ederken 1958’in sonları ve 1959 yılının başlarında Menderes’in halkın gözündeki kaybolan saygınlığını yeniden kazanmasında iki faktör çok etkili oldu. Bunlardan ilki Amerika’dan gelen 359 milyon

⁹¹“Turk Editor Sent to Prison; Printed Pulliam Stories “, Chicago Tribune,13.03.1958, s.15.

⁹²Eugene C. Pulliam’ın makalesinden bir kısmı Emin Yalman şu şekilde aktarmıştır: “Rusya’ya karşı çekingen davranmak Türkiye için bir ananedir. Asırlarca müddet Türk ocukları “Moskoflar geliyor” sözünü işitmişlerdir. Türkiye’nin başka yerlerdeki itibarı sarsıldığı için bütün eski ananelere rağmen Rusya ile takas esası üzerine ticaret yapılıyor. Bu nevi ticarete fiyatı ve şartları Ruslar tayin ederler. İkinci Cihan Harbinden beri ilk defa Türkiye’nin her tarafında bize karşı dostça olmayan bir hava esmeye başlamıştır. Türkler başlarına gelen her aksilikten bizi mesul tutuyorlar. Bütün bu hallere ait mesuliyetler bir tek kişinin üzerinde toplanıyor ki, o da Türkiye’nin kendi kendini diktatör mevkiine geirmış olan Başvekil Adnan Menderes’tir. Kudret ve şahsi otoritesinin genişliği kendi başına vurmuştur. Menderes Başvekil olduktan sonra Türkiye dikkate layık bir tarzda ilerlemişti. Menderes bu gelişme programını terk ederek memleketi içinden zor çekilir bir duruma sürüklemiştir. Bu hal de Türk Amerikan münasebetleri bakımından ciddi bir tehdit teşkil eder...1950’de Menderes Türk milletine daha geniş hürriyetler ve daha fazla iktisadi gelişme vaat etmek suretiyle iktidara gelmişti. Aradan iki yıl geçtikten sonra taahhütlerini bir tarafa bırakmış ve türlü türlü manevralarla Türkiye’nin mutlak bir diktatörü mevkiini almıştır. Büyük Millet Meclisinden geçen kanunlarla iktisadi makedderatın kontrolü Menderes’in şahsi takdirine bırakılmış, bu yolda yürümek için de Türk basını susturulmuştur. Bugün Türkiye’de basın ve münakaşa hürriyeti yoktur.” Elif Emre Kaya ve B. Zakir Avşar,” Türk Basınında Eugene Pulliam Olayı”, Erciyes İletişim Dergisi, Cilt:2, Sayı: 4, 2012, s.28.

⁹³ Jay Walz, “Editor, 72, Goes To Jail In Turkey”, The New York Times,08.03.1960, s.10.

⁹⁴ “Turkey Frees III Journalist”, The New York Times, 16.04.1960, s.5.

⁹⁵ Kemal H. Karpaz, “Political Developments in Turkey 1950-70”, Middle Eastern Studies, Vol.8, No.3, 1972, s.356.

dolarlık ekonomik yardım paketi idi.⁹⁶ Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Türkiye'ye 359 milyon dolarlık sağlamış olduğu ekonomik yardım paketi, ülkenin ekonomik olarak biraz da olsa rahatlamasını sağlamıştı.⁹⁷ Amerikan Büyükelçisi Başbakan Menderes'le yapmış olduğu görüşmede, bu yapılan yardımla alakalı vermiş olduğu tavsiyeyi şu şekilde raporunda bildirmiştir:

“4 Eylül'de Başbakan Menderes ile yaptığım görüşmede, uygulanan istikrar programının gerektirdiği sert tedbirlerden dolayı önümüzdeki üç dört hafta Menderes yönetimine, özellikle Başbakan'a çok büyük baskılar yapılacağını belirtmiştim. Bunu Dışişleri Bakanı Zorlu'ya anlattığımı ve tekrar etmek istediğimi Başbakan'a ifade ettim, kısa sürede uygulamaya yönelik gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, 359 milyon doların süratle ortadan kaybolacağını ve Türkiye'nin eskiye göre çok daha kötü duruma geleceğini söyledim.”⁹⁸

IMF'de gelen yardım paketinin yanında, o yıl hava koşullarının da tarım için uygun seyretmesiyle beraber çiftçinin geliri artmış, eli bollaşmıştı. Bu durum kırsal kesimdeki halkın oylarının yeniden DP'ye kaymasına neden oldu. Bir diğer etken ise Menderes'in 17 Şubat 1959 yılında geçirmiş olduğu uçak kazasından sağ kurtulmasıydı.⁹⁹ 12 kişinin ölmüş olduğu kazada Menderes'in zarar görmeden kurtulması bir mucize olarak görülmüş; Menderes, ülkedeki radyolar tarafından Allah'ın seçtiği bir kahraman olarak ilan edilmişti.¹⁰⁰

Adnan Menderes'in uçak kazası geçirmesi ve IMF'den gelen yardım paketi muhalefetin DP'nin politikalarını eleştirmesine engel olmamıştı. Muhalefet ekonominin her geçen gün daha da kötüye gittiğini bu yüzden en kısa sürede seçime gidilmesi gerektiğini, 1961 yılı seçimlerini beklemenin ülkenin durumunu daha da kötü hale getireceğini bulunduğu her ortamda dile getirmeye başlamıştı. Amerikan büyükelçiliği de raporlarından mevcut ekonomik durumun her geçen gün kötüye gitme sebeplerini açıklamıştı.¹⁰¹ DP ise muhalefetin bu seçim isteğine karşı ilk başta hiçbir tepki

⁹⁶ “U.S. Pledges Turkey New Aid Millions”, Chicago Tribune, 04.08.1959, s.7.

⁹⁷ “Turkey to Get \$359 Million Aid From U.S., Word Fund, Europe to “Restore Stability”, The Wall Street Journal, 04.08.1958, s.2.

⁹⁸ Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 10.05.1958, Central Files, 882.10/9-558. Confidential, Page, 315.

⁹⁹ BCA, 30-1-0-0/ 21-121-2

¹⁰⁰ “Turk Premier Saved; 12 Die in Plane Crash”, Chicago Tribune, 18.02.1959, s.2.

¹⁰¹ Türkiye'de ekonominin kötüye gittiğine dair Amerikan Ankara büyükelçisi raporu:

1. Türkiye'nin ekonomik durumu, ülkenin siyasi liderlerinin kapsamlı Türk reform önlemlerinin gerekliliğini veya aciliyetini gerçekten anladıklarına dair çok az kanıtla giderek ciddileşmeye devam ediyor. Türk liderler önerilen bir istikrar programıyla bağlantılı olarak ABD'ye ve uluslararası kuruluşlara yaklaşımlarında, önemli mali yardım ihtiyacını vurguladılar. Bununla birlikte, ABD, Türklere, bu tür ek yardımlar düşünülmeden önce bir istikrar programı geliştirmelerini ve uygulanmasını sağlamaları gerektiğini tavsiye etti. Son haftalarda Türkler Washington'da IMF ve ABD Hükümeti temsilcileriyle gayri

göstermemiştir.¹⁰² Bununla beraber muhalefeti kontrol altında tutacak çalışmalar yapmaya devam ediyordu. Özellikle DP'nin miting ve toplu yürüyüşleri yasaklaması iktidar partisi ile muhalefet partilerinin tartışmalarının hem meclis içinde hem de meclis dışında daha da şiddetlenmesine neden olmuştu.¹⁰³

Meclis içerisinde ve dışında yaşanan bu tartışmalar DP'nin muhalefet partisi liderlerinden biri olan İsmet İnönü'nün Kayseri'ye girmesine engel olmak için askeri birlikleri kullanması ile daha da artmıştı. Özellikle 18 Nisan 1960 tarihinde DP'nin Soruşturma Komisyonu kurmasıyla artık geri dönülemez noktaya geldi. DP'nin kurmuş olduğu 15 kişilik bu komisyon sadece DP üyelerinden oluşacak ve oluşturulan bu komisyonla hem ordunun siyasete karışması engellenecek hem de muhalefetin yapmış olduğu eylemlerin soruşturulmasına izin verecekti. Ordunun siyaset içerisinde kullanılmasından rahatsız olan bazı generaller bu sebeple görevlerinden istifa etmiş; ardından bu generaller tutuklanmıştı.¹⁰⁴ Ayrıca 3 ay süre ile de bütün politik aktiviteler

resmi görüşmelerde bulundular. Türkler ayrıca, Nisan ayındaki toplantısında Avrupa Ödemeler Birliği Yönetim Kurulu'na dış yardım taleplerini sundular. Ancak şimdiye kadar, bir istikrar programı geliştirmek yerine dış yardım aramaya daha fazla çaba harcadılar. Hem OEEC-EPU hem de IMF'nin, Türkiye'nin genel ekonomik durumunu incelemek ve Türkiye'nin bir istikrar programı için olası önerilerini araştırmak üzere haziran ayında Türkiye'ye heyet göndermesi planlanıyor. ABD Hükümeti, Türkiye'nin bu uluslararası kuruluşlarla yaptığı istişarelerin ilerlemesini yakından takip etmektedir.

2. Türk lirasına iç güven hızla azalıyor. 1958 yılının ilk dört ayında para biriminin karaborsa değeri üçte bir oranında düştü. Bütçe harcamalarının artırılması için Parlamento baskısı minimumda tutulmuş ve harcamaların reel olarak geçen yıldan daha düşük olduğu nispeten muhafazakâr bir bütçe benimsenmiş olsa da Merkez Bankası kredi yaratımı 1957'de yüzde 24 arttığında olduğu kadar hızlı büyüyor. 1958'in ilk dört ayında Merkez Bankası kredisi, 1957 ile karşılaştırılabilir dönemdeki yüzde 4,4'e kıyasla yüzde 4,2 arttı ve bir önceki yıl hafif bir düşüş yaşadı. Dolaşımdaki para miktarı geçen yıla göre daha hızlı artıyor. Bununla birlikte, 1957 ve 1956'nın aynı dönemlerinde sırasıyla yüzde 6,5 ve yüzde 8,1'lik artışlarla karşılaştırıldığında, yılın başından bu yana yalnızca yüzde 1,7'lik bir artışla, son aylarda geçim maliyetinde daha fazla istikrar olmuştur.

3.31 Mart'ta Merkez Bankası'nın eldeki serbestçe harcanabilir nakit doları sadece 4,1 milyon dolardı ve Banka'nın Nisan ayı ortasındaki 6,8 milyon dolarlık EPU açığı ödemesini karşılamada geçici olarak kapatılmış bir konuma sahip olduğuna inanılıyordu. Düşen ithalatın bir sonucu olarak, Türkiye 1957'nin ilk iki ayında 4 milyon \$'lık açık verirken, 1958'in ilk iki ayında 16 milyon \$'a eşdeğer bir ihracat fazlası verdi. Ancak Türkiye'nin kredi kapasitesini herhangi bir ölçüde iyileştirmede ve ithal hammadde, yedek parça ve tüketim mallarındaki ciddi kıtlık ekonomiyi rahatsız etmeye devam etti.

4. Türkiye'nin mevcut ekonomik zorlukları, başta aşağıdakiler olmak üzere çeşitli faktörlerin bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır:

a. yurtiçi tasarrufları aşan yatırım hırsları;

b. ekonominin mevcut çıktısının sübvansiyonu

c. Türkiye'nin geri ödeme kapasitesinin çok üzerinde geri ödeme gerektiren büyük yabancı kısa ve orta vadeli borçların birikmesi; Operations Coordinating Board Special Report, 18.06.1958, Subject: Economic Situation in Turkey, OCB Files: Lot 62 D 430, Page, 312.

¹⁰² Jay Walz, "Date of Election Debated By Turks: Foes of Menderes' Regime Foresee an Early Vote to Capitalize on Prosperity", The New York Times, 13.03.1960, s.9.

¹⁰³ "Political Acts Banned By Turks For 3 Months", The New York Times, 19.04.1960, s.4.

¹⁰⁴ Jay Walz "İstanbul Tense For NATO Talks: City Eager for News From Arriving Foreign Chiefs of Events in Turkey", The New York Times, 01.05.1960, s.3.

yasaklanmıştı.¹⁰⁵ DP'nin almış olduğu bütün bu tedbirlerin altındaki amaç muhalefet üzerinde bir baskı oluşturarak susturulmasını sağlamaktı. Bu olaylar üzerine CHP lideri İsmet İnönü, tarihi bir konuşma yaparak;

“Eğer bir idare insan haklarını tanımaz ve baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilal bizim dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır; bu yolda devam ederseniz sizi ben de kurtaramam.”¹⁰⁶

İnönü'nün bu konuşmasına her ne kadar yayın yasağı getirilmiş olsa da birçok ruhsatsız matbaa tarafından bu konuşması bastırılmış ve halkın her kesimine yayılması sağlanmıştı. Bu da halkın içinde DP'ye karşı yavaş yavaş tepkiler oluşmasına neden olmuştu.¹⁰⁷

1.3. Öğrenci Eylemlerinin Başlaması

ABD basını gözünde DP'nin muhalefeti susturmak amacıyla soruşturma komisyonunu kurmasının ardından Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin hukuk fakültelerindeki öğrencileri başta olmak üzere, toplumun birçok kesimi tarafından hükümet aleyhine mitingler düzenlendi. Bu mitingleri bastırmak için polisin çok sert müdahalede bulunması, birçok yerde polisle halk arasında çatışmalar yaşanmasına neden oldu. Ülkenin büyük şehirlerinde patlak veren öğrenci eylemlerinden biri Ankara'da yaklaşık 4.000 üniversite öğrencisinin fakülte binaları önünde toplanarak "Menderes İstifa" ve "Tüm diktatörleri indirin." gibi sloganlar attığı öğrenci mitingiydi.¹⁰⁸ Polis'in hükümet karşıtı öğrenci eylemlerini dağıtmak için uygulamış olduğu sert müdahaleler sebebiyle polisle protestocular arasında çatışmalar yaşanmış ve çıkan çatışmalarda 100'ün üzerinde öğrenci yaralanmış; 4 öğrenci ve 1 polis de hayatını kaybetmişti. Aynı şekilde İstanbul'da da çok sayıda öğrenci ve sivil halk toplanarak hükümet karşıtı sloganlar atmaya başlamışlardı. Ülkede baş gösteren protestoların bir an önce bitmesi için hükümet polisin yanında orduyu da kullanmışsa başarı sağlayamamıştı. Hatta bu durum çatışmaların daha da şiddetlenmesine neden olmuş; çıkan olaylarda 50 kişi yaralanmış, 4

¹⁰⁵ “Political Acts Banned By Turks for 3 Months”, The New York Times, 19.04.1960, s.3.

¹⁰⁶ Mücek, s.50.

¹⁰⁷ Karpat, s. 356.

¹⁰⁸ Jay Walz “Troops in Turkey Quell New Riots; 7 Reported Dead”, The New York Times, 30.04.1960, s.1.

kişi de hayatını kaybetmişti.¹⁰⁹ Olayların protestoların sona ermemesi daha da büyümesi üzerine hükümet Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etti.¹¹⁰ 10 kişiden fazla insanın bir araya gelerek toplantı yapması yasaklandı ve gazeteler üzerinde de sıkı bir sansür uygulanarak hükümet aleyhinde haber yapmaları yasaklandı.¹¹¹

Türkiye'de hükümete karşı olayların patlak vermesi sadece Türkiye'ye özgü bir durum değildi. O tarihlerde dünyanın birçok yerinde benzer olaylar patlak vermeye başlamıştı. Türkiye'de çıkan olayları Los Angeles Times gazetesinde "Uprising in Turkey Much Like Others" başlığı ile değerlendiren yazar Stefanos Polyzoides, Türkiye'deki olayları Kore ve Japonya'daki öğrenci hareketlerine benzetmişti.

"Syngman Rhee rejimini deviren Güney Koreli öğrencilerin önderlik ettiği isyanın başarıyla neticelenmesinden ve ABD ile Japonya arasındaki karşılıklı güvenlik anlaşmasının onaylanmasına karşı benzer şekilde yönlendirilen Japon protestolarından ziyadesiyle etkilenen Türkiye'deki öğrenciler, Başbakan Adnan Menderes'in hükümetine karşı ayaklandı"¹¹²

Haber, Türkiye'de çıkan öğrenci hareketlerinin Uzak Doğu'dan ziyadesiyle etkilendiğini yazarak şu şekilde devam etmiştir:

"Her üç durumda da temel neden, biçimsel olarak parlamenter ve anayasal olmasına rağmen, son zamanlarda nahoş diktatörlük uygulamalarını benimsemiş olan hükümetlerden halkın hoşnutsuzluğudur. Kore'de maliyetli ama sonunda muzaffer isyanı getiren asıl mesele, Syngman Rhee'ya dördüncü dönem seçilmesiyle sonuçlanan 15 Mart'taki hileli başkanlık seçimleriydi. Bununla birlikte, yıllarca rejim yanlıları dışında herkes için hayatı zorlaştıran kılık değiştirmemiş polis devletinin devam eden baskısı da vardı. Japonya'da memnuniyetsizliğin nedenleri ise, özellikle Uzak Doğu askeri güvenliği konusunda ABD'ye fazla boyun eğmekle suçlanan Nobusuke Kishi hükümetinin politikaları etrafında toplanıyordu. Türkiye'ye geldiğimizde ise, Menderes hükümetine karşı artan halk memnuniyetsizliği, aşağı yukarı Kore tipinde bir eylem olarak değerlendirilebilir. Burada yine ulusal parlamentoda ezici çoğunluğa sahip olan ve güçlü bir muhalefete karşı savaşan güçlü bir rejim, parlamentodaki rakiplerine karşı genellikle temel hoşgörü ve nezaket sınırlarını aşmıştır."¹¹³

Türkiye'de ve Kore'de çıkan olaylarla ilgili; bu olaylara müdahale etmenin yanlış olduğu, bazen demokratik ülkelerde çıkan bu tür ayaklanmaların demokrasinin bir parçası olduğu, bu şekilde ülkedeki demokratik ruhun kendini yenilediği yönündeki ABD'nin

¹⁰⁹ "Troops Curb Students Riot in Turkey", Los Angeles Times, 29.04.1960, s.1.

¹¹⁰ "New Students Riot Flares In Turkey: Government Extends Martial Law as Five Are Killed and 100 Injured", Los Angeles Times, 30.04.1960, s.1.

¹¹¹ Jay Walz, "Troops in Turkey Quell New Riots; 7 Reported Dead: Army Disperses Ankara and Istanbul Students Who Call For Menderes to Quit-Gathering are Banned", The New York Times, 30.04.1960, s.1.

¹¹² Stefanos Polyzoides, "Uprising in Turkey Much Like Others: Students' Revolt follows Pattern of Korea, Japan", Los Angeles Times, 29.04.1960, s.24.

¹¹³ Stefanos Polyzoides, "Uprising in Turkey Much Like Others: Students' Revolt follows Pattern of Korea, Japan", Los Angeles Times, 29.04.1960, s.24.

görüşleri kendi gazetelerine yansımıştı.¹¹⁴ Her ne kadar birçok Amerikan gazetelerinde böyle yazsa da bazı gazetelerde bu durumun tersini savunan haberler de çıkmıştır. Mesela Amerika'nın önde gelen ekonomi gazetelerinden The Wall Street Journal bu durumun tam tersini savunun bir haberi köşesine taşıdı. Gazete, ABD hükümetini ikiyüzlülükle suçlayarak, Güney Kore'de hükümet karşıtı ayaklanmalarda öğrencilerin tarafını tuttuğunu, fakat Türkiye'de çıkan ayaklanmalarda ise ABD'nin müdahale etmediğini yazmıştı. Bunun sebebi olarak da eğer hükümet devrilirse yeni gelecek rejimin ABD hükümeti ile iyi geçinip geçinemeyeceğinden emin olmadıklarını belirtmiş ve bu sebeple Türkiye'ye müdahale etmediklerini, hali hazırda Menderes hükümeti ile çok güzel bir ilişkileri olduğunu dile getirmişti. Ayrıca olayların ülkenin tamamına yayılmamış olması da ABD hükümetinin olaylara müdahale etmeme sebepleri arasında sayılmıştı.¹¹⁵ ABD Büyükelçiliği ise Türkiye'de meydana gelen olaylarla ilgili raporu şöyleledi:

“Türkiye'deki son siyasi gelişmelerin asıl sebebi Menderes'in muhalefete tahammülsüzlüğünden ve Bayar ve İnönü'nün kişisel kan davalarından kaynaklanıyor gibi görünüyor. Bu sert sürtüşmenin kökenlerinin ise 1957 seçimlerinde iddia edilen suistimallere ve seçim sonrası manevralara dayandığına inanıyoruz.

Türkiye'deki son gelişmelerin bize özel olarak sıkıntı veren yönleri şunlardır:

1. Türk siyasetinde 1946'da DP'nin örgütlenmesi ile çiçek açan çok partili sistemin daha sonra demokrasiyi tehdit eden bir yapıya dönüşmesi; Soruşturma Komisyonuna tanınan geniş yetkilerin mevcut anayasal çerçeveyi tehdit etmesidir.

2. Menderes'in taktiklerinden ve muhalefetin önde gelen saygın liderlerine karşı sert önlemler almasından endişe duyuyoruz.

3. Amerikan karşıtlığının Türk iç siyasi mücadelesine enjekte edildiği bildirildi. CHP'nin DP'nin önerdiği kadar derinden müdahil olup olmadığı veya DP'nin bunu ABD Hükümeti'ni dâhil etmek için CHP'ye isnat edip etmediği bizim için net değildir.

4. Şu anda üç güne yayılan Hükümet karşıtı özellikle Menderes karşıtı öğrenci gösterilerinin ısrarlı karakteri de kayda değerdir.

5. Amerikan basınının eleştirel tonu, otoriterliğe ve daha fazla kan dökülmesine yönelik devam eden eğilim, ABD'de azınlıklara yönelik geçmişteki muamelesine ilişkin çirkin anıları canlandırabilir. ABD Hükümeti için Türk-Amerikan sorunlarıyla, özellikle de yardım alanında yapıcı bir şekilde başa çıkmada ciddi zorluklar yaratabilir.

6. CHP'nin yeraltına inmesi ve sivil itaatsizliği teşvik etmesiyle uzun süreli siyasi çıkmazın tehlikeleri; Türkiye'deki ABD misyonlarının gelecekteki durumları ve ABD'nin Türk tesislerine erişimi üzerinde ciddi olumsuz etkileri olabilir.

Gösterilere gelince, Amerikan karşıtlığının olmaması, ordunun görünürdeki sadakati; gösterilerin öğrenci çevresinden önemli ölçüde ötesine yayılmaması bizi rahatlattı. DP'nin muhalefete yönelik duruşuyla ilgili olarak ne yapılan eylemlerin türü ne de zamanlama

¹¹⁴ C.L. Sulzberger, “Foreign Affairs: The Shadows Beneath the Tree of Liberty”, The New York Times, 02.05.1960, s.28.

¹¹⁵ John R Gibson, “Diplomats Shy From Open U.S. Intervention In Turkey, Are Unsure of Need for Change”, The Wall Street Journal, 02.05.1960, s.5.

anlamında güvence vermek için çok az gerekçe buluyoruz. Bize göre, demokrasinin düzenli gelişiminde Menderes'in iç ve dış etkisi ve Türkiye'deki iç siyasi gelişmelerin net etkisi ABD'nin Türkiye sorunlarıyla başa çıkma manevra kabiliyeti açısından son dönemde açıkça olumsuz olmuştur.”¹¹⁶

Olayları yatıştırma konusunda güvenlik güçlerinin uygulamış olduğu yöntemi yetersiz bulan Menderes, radyodan bir konuşma yaparak hükümetin olayları yatıştırmak için her türlü tedbiri aldığını gerekirse silah bile kullanılacağını bildirdi. Menderes'in sözlerini Los Angeles Times gazetesi şu şekilde vermişti:

“Bu ülkede huzursuzlukların, ayaklanmaların, sokak olaylarının canlandırıldığı durumlara son vereceğim. Geçen hafta gösteriler düzenleyen unsurları yasaklara uymaya çağırdık. Uyarlar mı bilmiyorum. Ama biz bu fikre bir son vermeye kararlıyız.” Ayrıca çıkan olayların tek sorumlusu CHP'dir. CHP sokaklara doldurduğu 3.000, 4.000 öğrenciyle ülkenin prestijini sarsmak istiyor ve bu yüzden NATO toplantısının olduğu zamanı özellikle seçmişlerdir.”¹¹⁷

DP bakanları da Menderes'ten farklı düşünmüyorlardı. Hatta bu düşüncelerini bazı olaylarla destekliyorlardı. Mesela Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu gözüaltına alınan protestocuların ceplerinde CHP'nin amblemi olduğunu ve bu amblemlerden yola çıkarak CHP'nin ayaklanmalara destek verdiğini dile getirmişti. Hükümet kanadının bu iddialarına sert bir şekilde karşı çıkan İsmet İnönü, partisinin mitinglerle bir alakasının olmadığını ve hiçbir zamanda askeri darbeyi savunmadığını söyledi. Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimi yapıp cumhuriyeti kurduktan sonra askeriyenin kesin bir şekilde politikadan ayrıldığını ve daha sonra bulunduğu konumu koruduğunu dile getirdi.¹¹⁸ Kendilerinin aksine DP'nin iktidarda kalabilmek için Amerika'nın desteğini aldığını ve bu destekle politikacılar ve basın üzerindeki baskısını daha da arttırdığını iddia ediyordu.¹¹⁹ Toplanan kalabalık ise gerçekten Menderes'in CHP'ye yönelttiği suçlamaları destekler gibi, önce taksim meydanında toplanmış ardından NATO toplantısının olduğu yere gitmek istemiş, fakat askerler tarafından engellenmişlerdi. Hükümet karşıtı mitinglere sağ ve sol görüşlü öğrenciler birlikte katılmış olmakla beraber farklı nedenlerden dolayı destek veriyorlardı. Tüm bunların yanında olaylar aslında yalnızca öğrencilerin oluşturduğu bir eylemden ibaret değildi. Toplumun yavaş yavaş her

¹¹⁶Telegram from the Embassy in Turkey to the Department of State, 19.04.1960, Central Files, 782.00/5-160, Confidential, Page, 359.

¹¹⁷ “Menderes Vows To End Turk Riotin”, Los Angeles Times, 02.05.1960, s. 1.

¹¹⁸Jay Walz, “Inonu Says Turks Will Oust Regime: But Opposition Chief Favors Election, Not a Coup- He denies Link to Rioters”, The New York Times, 07.05.1960, s.6.

¹¹⁹ “Menderes Foe Asks End of U.S. Aid”, Los Angeles Times, 07.05.1960, s.4.

kesimi hükümet karşıtı eylemlere destek vermeye başlamıştı.¹²⁰ Mesela NATO toplantısının yapılacağı gün, İstanbul Adliye Binasında toplanan 100 kadar Avukat, Adliye binasında bir konuşma yaptıktan sonra mitinglere katılan öğrenciler gibi NATO konferansının yapıldığı yere gitmek istemişler; fakat avukatlarında bu bölgeye girişi yasaklanmış; hatta bazıları gözaltına alınmıştı.¹²¹

Türkiye'nin çıkan karışıklıkların bir türlü önüne geçilememesi ve dünyadaki diğer devletlerde de buna benzer olayların çıkmasından dolayı Amerikan Başkanı Harry S. Truman'ın bir makalesi Amerikan gazetelerinde yayınlandı. Makalesinde Güney Afrika, Güney Kore, Türkiye ve Küba'dan bahseden Truman; çıkan olaylarda mevcut hükümetlerin halkın ihtiyaçlarını karşılamada zamanın gerisinde kaldığından bahsetmişti:

“Tarih boyunca diktatörlüklüğün olduğu yönetimlere karşı aralıksız bir mücadele olmuştur. Bugün Kore, Türkiye, Güney Afrika ve Küba'daki olaylar, bazı hükümetlerin, halklarının makul isteklerini karşılama konusunda zamana ayak uyduramadığını ortaya koyuyor.”¹²²

Bir taraftan dünyadaki diğer hükümetleri sert bir şekilde eleştirirken diğer taraftan Türkiye'de çıkan olaylardan ve bu durumdan duyduğu endişeden bahseden Truman'nın makalesi şu şekilde devam etmektedir:

“Kore'yi düşündüğümde, komünist işgal tehdidine karşı Kore'yi savunan Birleşmiş Milletler güçlerindeki Türk birliklerinin yiğitliklerini hatırlamadan edemiyorum. Bu rekor eşsizdir. Türkiye'nin uluslararası komünizmin tehditlerine karşı duruşu ve Kremlin'in baskılarına karşı Batı ile olan sarsılmaz ortaklığı dünya barışının korunmasına yardımcı oldu. Bir süredir tereddüt ettiğim bir durumun gelişmesine bu muhteşem kayıttan dolayı üzülüyorum. Türkiye'nin ve Türk halkının bir dostu olarak, bir ulusun tüm özgürlükleri tehlikeye atmadan basını bastıramayacağını söylememin yanlış olmayacağını biliyorum. Özellikle tarihin, özgürlüğün ilerlediği ve bir müttefik olarak gerçeğe ihtiyaç duyduğu bir dönemde, tehlikeleri hapsetmek büyük bir hatadır ve sadece belaya yol açabilir. Basının tüm uygulamalarının her zaman savunucusu olmadım. Basının kaba ve sorumsuz olabileceği zamanlar vardır. Ancak sınırsız ifade özgürlüğünü engellemektense basının aşırılıklarını riske atmaya tercih ederim. Özgür bir basın ve bir halkın kendi yargılarının tam ifadesi olmadan demokrasi var olamaz veya gelişemez. Umuyorum ki, Türkiye, basın konusundaki sıkıntılarını çağın ihtiyaçları ve Türkiye'nin özgür milletler ailesindeki önemli rolü ışığında yakında çözecektir.”¹²³

Menderes'e karşı çıkmış olan gösteri ve mitingler her ne kadar ülkenin farklı şehirlerinde olsa da Ankara ve İstanbul'dakiler kadar ses getirmemiş ya da taraftar

¹²⁰ C.L. Sulzberger, “Turks Seek Democratic Goal in Zigzag Manner: Rulers Retain Ultimate Control, Resulting in Benevolent Despotism”, Los Angeles Times, 04.05.1960, s.12.

¹²¹ Jay Walz, “Troops in Turkey Break Up Protest By 2,000 Students: Marchers Turned Back Near NATO Talk Site- Lawyers Join Anti-Menderes Drive”, The New York Times, 03.05.1960, s.1.

¹²² Harry S. Truman, “Truman Assesses Korea and Turkey: Says Uprisings Show Public Will Not Forfeit Dignity”, The New York Times, 05.05.1960, s.1.

¹²³ Harry S. Truman, “Truman Assesses Korea and Turkey: Says Uprisings Show Public Will Not Forfeit Dignity”, The New York Times, 05.05.1960, s.1.

bulamamıştı. En azından Menderes hükümeti bu şekilde düşünmekteydi. Hükümet sözcüsü, NATO toplantısından dolayı Türkiye'ye gelmiş olan yabancı ziyaretçilere, olayların sadece Ankara ve İstanbul ile sınırlı olduğunu daha fazla yayılmadığını, bu yüzden Türkiye'nin kötü bir imaj uyandırmak istemediğini bildirerek bu kişileri olaylar hakkında bilgilendirmişti.¹²⁴ Hükümet, herhangi bir karışıklığa engel olmak ve aynı zamanda ülkenin yabancı devlet elçilerinin gözünde prestij kaybına uğramaması için NATO toplantısının yapılacağı gün sokağa çıkma yasağı ilan etmiş olsa da öğrenciler bu yasağı dinlemeyip sokaklarda hükümet karşıtı protestolarına devam etmiş ve birçok kişi gözaltına alınmıştı.¹²⁵ NATO'nun İstanbul'da düzenlenecek olan konferansına katılmak için gelen birçok Avrupalı diplomat, Türkiye'deki olayları Kore'de meydana gelen öğrenci hareketlerine benzeterek ülkenin durumunun hiç de iç açıcı olmadığını vurgulamışlardı.¹²⁶ Türkiye'de hükümet karşıtı olayların çıkmasından bir hafta sonra hükümet halen olayları kontrol altına alamamış aksine olaylar yavaş yavaş tüm Türkiye'ye yayılmaya başlamıştı.¹²⁷

Alınan tüm bu sıkı tedbirlere rağmen olayların bir türlü bastırılamaması üzerine, Adnan Menderes'in ülkede bitmeyen bu kargaşa eylemlerini de bahane ederek meclisi üç haftalık süreyle tatil etmesi, mecliste çok büyük tartışmalara neden oldu. Muhalif parti milletvekillerinden Emin Soysal'ın: "Sen bu milletin sesinin duyulabileceği tek yeri de kapatıyorsun. (...) Eğer cesareti varsa Menderes kendini diktatör ilan etsin" diyerek sert bir şekilde duruma olan itirazını dile getirdi.¹²⁸ Bununla beraber önceki ay İsmet İnönü'nün konvoyunun önü kesilmesi sebebiyle orduda bazı subaylar istifa etmişti. İstifa halkasına General Cemal Gürsel'de katılmıştı. Gürsel: "Ülkenin üzerinde siyasi bir fırtınanın estiği bu anda, kendinizi bu menfur atmosferden nasıl koruyacağınızı bilin. Herhangi bir kıyıda siyasetten uzak durun."¹²⁹ diyerek istifa mektubunu sunmuştu. Hükümet karşıtı eylemlerin NATO toplantısının Türkiye'de yapılacağı zamana denk

¹²⁴ Jay Walz, "Turkey is Tense as Riots Subside: Students Friendly to Troops- Rumors Sweep Nation", The New York Times, 04.05.1960, s.1.

¹²⁵ "Riots in Turkey Enter Third Day; Students Continuing to Defy Martial Law -Group Ends 18-Hour Istanbul Stand", The New York Times, 01.05.1960, s.1.

¹²⁶ Waldo Drake, "European Observers Fear Crisis In Turkey", Los Angeles Times, 08.05.1960, s. K1.

¹²⁷ Jay Walz, "Turkey: A Nation in Danger: Deepening Bitterness Between Menderes and His Opponents Dims Hopes for Democracy", The New York Times, 08.05.1960, s.E4.

¹²⁸ "Turk Premier Forces Recess on Assembly", Chicago Tribune, 02.05.1960, s.7.

¹²⁹ "Kill me! Cries Riot- Jostled Turkey Chief", The Atlanta Constitution, 06.05.1960, s.2.

gelmesi ya da getirilmesi, hem ülke için hem de mevcut hükümet için NATO ülkeleri arasında büyük bir prestij kaybına neden olmuştu.¹³⁰

Olayların çıkmasının üzerinden yaklaşık iki hafta geçmesine rağmen hükümet, olayları bastırma konusunda başarılı olamamıştı. Hata Menderes'in gittiği birçok yerde kalabalık önünü kesip mitinglerine devam ediyordu. The New York Times ve The Atlanta Constitution gazeteleri bu eylemleri manşetine şu şekilde taşımıştır:

“Adnan Menderes 14 Mayıs'ta Ordu havalimanına geçip oradan da (kendisini bekleyen 6,000 kişiye miting yapmak için) İzmir'e gitmek istediği gün 5,000 kişilik bir öğrenci topluluğu Ankara radyosunu ele geçirmeye çalışmış; fakat polisin göz yaşartıcı bombalarıyla geri dağılmışlardır.”¹³¹“Daha sonra Menderes'in limuzininin önünü kesen protestocular Menderes'i arabadan inmeye zorlamıştır. Arabadan inen Menderes protestoculara ne istedikleri sorunca onlar hep birlikte istifa etmesini söyleyince Menderes, elini kalbine koyarak o zaman öldürün beni diye ağlayarak protestoculara haykırmış, ardından olay yerinden uzaklaşmıştır.”¹³²

Kendisine karşı çıkan olayların tüm ülkedeki etkisini görmek için 16 Mayıs'ta İzmir'e giden Adnan Menderes, büyük bir kalabalıkla ve hoş geldin sloganları atılarak Cumhuriyet meydanında karşılandı. Kendisini karşılayan coşkulu kalabalığa, istifa etme niyetinde olmadığını ve mümkün olan en kısa sürede seçime gideceklerini söyledi.¹³³ Adnan Menderes'in gelmesini protesto etmek için 2,500 civarı CHP'li toplanıp slogan atmışsa da büyük kalabalığın içinde çok fazla etki etmemişti. Yine de iki taraf arasında yaşanan kargaşadan dolayı polis gözyaşartıcı gaz kullanarak Adnan Menderes karşıtı gösteri yapan grubu dağıtmış; sekiz öğrenci de gözaltına alınmıştı.¹³⁴ Meydanda yaptığı konuşmanın ardından akşam radyodan da yayın yapan Adnan Menderes, ülkenin büyük bir dönüşüm içerisinde olduğunu ve aynı zamanda seçimlerin yakın olduğunu bildirerek insanların sakin kalmasını, seçimin bütün sorunları çözeceğini bildirerek olayları yatıştırmak istemişse de pek başarılı olamamıştı.¹³⁵

Çıkan olayların üzerinden üç hafta geçtikten sonra güvenlik güçleri artık herhangi bir protesto gösterisine göz açtırmıyordu. Bunun en büyük örneği ise İstanbul ve

¹³⁰ Jay Walz “İstanbul Tense For NATO Talks: City Eager for News From Arriving Foreign Chiefs of Events in Turkey”, The New York Times, 01.05.1960, s.3.; William Henry Chamberlin, “Turkish Turnover: Fallen Menderes Government Made Mockery of Constitutional Rights and Freedom”, The Wall Street Journal, 02.06.1960, s.10.

¹³¹ “Police in Ankara Quell New Riot: 5,000 Students Protest as Turkey's Regime Marks 10th year in Power”, The New York Times, 15.05.1960, s.21.

¹³² “Kill me! Cries Riot- Jostled Turkey Chief”, The Atlanta Constitution, 06.05.1960, s.2.

¹³³ “Turks Riot After Vow of Election”, Los Angeles Times, 16.05.1960, s.1.

¹³⁴ “Turkish Students Dispersed”, Los Angeles Times, 18.05.1960, s.1.

¹³⁵ Jay Walz, “Menderes Vows He Won't Resign: Says Turkey Will Vote Soon -Foes and Backers clash as he Speaks in İzmir”, The New York Times, 16.05.1960, s.6.

Ankara’da 19 Mayıs 1960 tarihinde milli bayram bahanesiyle toplanan yaklaşık 4,000 kişiden oluşan kalabalığın “Çok Yaşa Türk Ordusu” sloganları atarken sıkıyönetim olduğu için göz yaşartıcı gaz kapsülleri atılarak dağıtılmaları oldu. Barışçıl gösterilere bile izin verilmemesi halkın tepkisini çekmiş; güvenlik güçlerinin bu müdahaleleri halk tarafından sert bir şekilde eleştirilmişti.¹³⁶ Tarih 21 Mayıs 1960’ı gösterdiğinde ülkedeki tansiyon halen düşmemişti. Protestolara bu kez Ankara’da askeri harp okulu öğrencileri de katıldı. Henüz mezun olmamış 1000 kadar askeri okul öğrencisi hiçbir slogan atmadan Kızılay meydanında yürüyüş yapmış ve kendilerine dağılmaları için emir veren Ankara ordu komutanı General Namık Arguç’ün sözlerine aldırış etmeden sessiz yürüyüşlerine devam etmişlerdi.¹³⁷ Askeri okul öğrencilerinin de hükümet karşıtı mitinglere sessiz yürüyüşleriyle destek olması, DP hükümetinin almış olduğu tedbirleri biraz daha sıkılaştırmasına ve yeni tedbirler almasına yol açtı. Bu tedbirlerden bir tanesi bütün üniversitelerin sıkıyönetim sona erene kadar kapatılmasına karar verilmesi oldu. Böylece bir sonraki güz dönemine kadar bütün üniversitelerin kapatılmasının yolu açılmış oldu.¹³⁸

1.4. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

Ülkede protestoların başlamasının üzerinden birkaç ay geçmişti. Mayıs ayının sonlarına doğru ülkede olaylar artık kontrolden çıkmış; sivil halk ile öğrenciler arasında çıkan çatışmalardan dolayı birçok kişi gözaltına alınmasına rağmen protestolar sona ermemişti. Olayların bir türlü dinmemesi üzerine daha önceden hükümetin yapmış olduğu eylemler sebebiyle izne ayrılan kara kuvvetleri komutanı General Cemal Gürsel, Savunma Bakanlığına sükûneti sağlaması için bir an önce tedbirler alması gerektiği tavsiyesinde bulundu. Adnan Menderes, bu tavsiyeleri göz ardı ederek kendisine karşı oluşan muhalif harekete karşı ezici konuşmalar yapmaya devam ediyordu. Büyük şehirlerde uygulanan sıkıyönetim ve polis kontrolü, sükûneti sağlamak yerine olayların daha da artmasına ve muhalif kesim tarafından hükümete karşı ortak bir cephe oluşmasına neden olmuştu.¹³⁹ Öğrenci eylemlerinin bir türlü dinmemesi ve ülkedeki kaosu sona

¹³⁶ Jay Walz, “Tear Gas Quells Ankara Crowds: 2 Peaceful Demonstrations Against Regime on Civic Holiday Are Dispersed”, The New York Times, 20.05.1960, s.9.

¹³⁷“Turkish Army Cadets Protest Menderes Rule”, Los Angeles Times,22.05.1960, s.DA.

¹³⁸“Turkey Orders Closing of All Universities”, Los Angeles Times,23.05.1960. s.4.

¹³⁹ Karpas, s.357.

ermemesi üzerine Menderes, Soruşturma Komisyonu konusunda geri adım atmak zorunda kaldı. Olayların bir an önce bitmesi için Soruşturma Komisyonunun kaldırılmasına karar vermiş; bu kararını ilk olarak Fransız elçisi ile bir görüşmede paylaşmıştı. Türkiye’de bulunan Fransız Büyükelçisi Henry Spitzmuller, Paris’e gönderdiği 26 Mayıs tarihli telgrafında Menderes’in 27 Mayıs’ta Soruşturma komisyonunun kaldırılacağını ilan edeceğini bildirmişti.¹⁴⁰

Her ne kadar Menderes’in böyle bir amacı olsa da henüz bu konuda herhangi bir adım atmadan 27 Mayıs 1960 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, General Cemal Gürsel önderliğinde yönetime el koyarak bütün idareyi ele aldı.¹⁴¹ Radyo’dan yayın yapan ordu sözcüsü; herkesin evinde kalmasını ve kendilerine verilen kurallara uymalarını emretti. Ordunun böyle bir adım atma sebebinin Türkiye’de demokrasinin bastırılmış ve işleyemez hale getirilmiş olmasına bağlıyordu. Askeri sözcü en kısa zamanda özgür ve dürüst bir seçim yapılarak yeniden sivil idareye geçileceğini bildirerek yönetime tamamen el koyma fikrinde olmadığını da sözlerine ekleyerek konuşmasını sonlandırdı.¹⁴² Ordu sözcüsü radyodan bütün vatandaşlara yapmış olduğu duyuruda:

“Saygıdeğer vatandaşlar:

Demokrasimizin içine düştüğü kriz ve son zamanlarda yaşanan üzücü olaylar nedeniyle ve bölünmeyi önlemek için Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin yönetimini devraldı. Silahlı kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmişde bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu hareket hiçbir şahsiyete veya sınıfa yönelik değildir. Kim olursa olsun hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esasına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk’ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO’ya ve CENTO’ya inanıyoruz ve bağlıyız.

Tekrar ediyoruz: Amacımız Yurtta sulh, cihanda sulhtur.”¹⁴³

¹⁴⁰ İdris Yücel, “Turkey’s May 27, 1960 Coup through The French Diplomatic Reports”, biling Journal of Social Sciences of the Turkic World, vol: 90, 2017, s.45.

¹⁴¹ “Turkish Army Ousts Government in Coup”, Los Angeles Times, 27.05.1960, s.1.

¹⁴² “Army Takes Over Turkey”, Chicago Tribune, 27.05.1960, s.1.

¹⁴³ “Turkish Army Statement”, The New York Times, 28.05.1960, s.10.

Radyo üzerinden yayınlamış olduğu bildirinin ardından yönetime el koyan TSK, Cemal Gürsel'i hükümet başkanı, savunma bakanı ve başkomutan ilan etti. Devralma günü Türk milletine seslenen Gürsel, darbenin neden yapılması gerektiğini ve ileride nasıl bir düzen geleceğini şu şekilde dile getirdi:

"Bu trajik gidişata son vermeye karar verdim ve devletin yönetimini devraldım. Tüm yurttaşlara, hiçbir şekilde diktatör olma heveslisi olmadığımı anlatmak için acele ediyorum. Tek arzum, mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde ülkede temiz ve dürüst bir demokratik düzen kurmak ve devlet yönetimini milletin iradesine bırakmaktır."¹⁴⁴

Darbenin yapıldığı gün Celal Bayar'ın Ankara'daki evine onu tutuklamaya giden askerler, intihar etmek üzereyken engellemişler ve kahvaltısını edene kadar bekledikten sonra tutuklamışlardır. Darbe günü Adnan Menderes ülkenin batı kesimlerine mitinge çıktığı için Menderes ile ilgili herhangi bir şey yazmayan gazeteler, ertesi gün, Adnan Menderes'in arabasında Ankara'nın dışında kaçmaya çalışırken yakalandığını yazmışlardır. Darbeyi yapan yönetim ise en kısa sürede yeni anayasa yapılarak seçimlere gidileceğini ve DP liderlerinin ve parti üyelerinin de en kısa sürede yargı önüne çıkarılacaklarının sözünü vermiştir.¹⁴⁵ DP yönetiminin destekçilerinden ve DP'nin arkasındaki akıl olarak da bilinen Namık Gedik ise tutklanmayı kabul etmeyip, bulunduğu yerdeki odanın penceresinden atlayarak intihar etmiştir.¹⁴⁶ Darbe ile beraber bütün bakan ve milletvekillerinin tutuklandığını yazan gazeteler, aynı zamanda Menderes dönemi boyunca baskılardan yayın yapmayan gazetelerin de yayın yapmaya başladığını belirterek, olayın Ankara ve İstanbul'da halk tarafından çok büyük bir sevinçle karşılandığını bildirmişlerdir.¹⁴⁷

Darbe'den bir gün sonra 28 Mayıs 1960 tarihinde The New York Times'ın manşetinde "Türkiye'deki Askeri Darbe, ABD'yi şaşırttı; Sadece Birkaç Kişi Bunun Olabileceğine İhtimal Veriyordu" şeklinde manşet atılmıştı. Aynı gün bir başka yazıda "Türkiye'deki askeri darbe bugün Amerika'nın Dışışleri Bakanlığı'ndaki üst düzey yetkilileri tamamen şaşırttı." yazısı ile başlıyordu.¹⁴⁸ Bu haberleri üç gün sonra, "ABD'li

¹⁴⁴Blumenfeld, F. Yorick. "Turkey: Reborn Republic." In Editorial Research Reports 1960, vol. II, 483-501. Washington, DC: CQ Press, 1960. <http://library.cqpress.com/cqresearcher/cqresrre1960070600>

¹⁴⁵ "Menderes Faces Trial in Turkey", Los Angeles Times, 28.05.1960, s.1.

¹⁴⁶ "Man Behind Menderes Leaps to Death", Los Angeles Times, 30.05.1960, s.1.

¹⁴⁷ "Turks Cheer Junta; Nab Fleeing Dictator", Chicago Tribune, 28.05.1960, s.1.

¹⁴⁸ "Coup in the Night Surprises Nation," The New York Times, 28.05.1960, s.30.

yetkililer darbeyi beklemiyormuş gibi görünürken, darbenin gidişatından duydukları memnuniyeti gizlemediler." şeklinde bir makale izledi.¹⁴⁹ The New York Times gazetesinde yer alan bir başka makale, darbe haberinin "bugün Fransız resmi çevrelerinde şaşkınlık veya büyük endişe olmaksızın görüldüğünü" ve diplomatların "böyle bir darbe olasılığına karşı hükümetin önceden uyarıldığını" belirtti. "Ordunun protestoculara karşı Menderes rejiminin emirlerini yerine getirmedeki açık isteksizliği bunun en büyük ispatıydı." şeklindeki makale izledi.¹⁵⁰ The Wall Street Journal gazetesi ise Menderes hükümetinin anayasayı kendi çıkarına göre kullandığını ima eden "Düşmüş Menderes hükümeti, anayasal hak ve özgürlüklerle alay etti" şeklinde manşet atmıştı.¹⁵¹

1.5. Adnan Menderes ve DP'si Üyelerinin Yargılanma Süreci

Askeri darbeden iki gün sonra 29 Mayıs 1960 tarihinde Cemal Gürsel, yaptığı açıklamada, görevden alınan Adnan Menderes, kabine üyeleri ve birçok milletvekilinin suç isnadıyla yargılanıp yargılanmayacağına karar verilene kadar gözaltında tutulacağını duyurdu. Ayrıca herhangi bir şekilde diktatör olma niyetinde olmadığını bir kez daha vurgulayan Gürsel, yeni bir anayasa hazırlanması için İstanbul Üniversitesi Rektörü ve Hukuk Profesörü Sıdk Sami Onar'ı anayasa hazırlama komisyonu başkanı olarak atadığını ilan etti. Siyasi alanda bu olaylar yaşanırken Adnan Menderes hükümetinin darbeyle de olsa yönetimden gitmesi halkta büyük bir sevinçle karşılandığı Amerikan basınında yer almıştı. Los Angeles Times gazetesi yapmış olduğu haberde İstanbul'da toplanan yaklaşık 200 bin kişinin Cemal Gürsel lehine sloganlar atarak sokaklarda sevinç gösterilerinde bulunduğunu manşetine taşıdı.¹⁵² Askeri Darbe sonrası yönetimi ele alan askeri komitenin hükümet sözcüsü olarak seçtiği Kurmay Albay Ertuğrul Alatlı, Askeri Komiteyi Türkiye'nin sesi olarak ilan etti. Ayrıca meclis kapatılıp birçok milletvekili ve kabine üyesi gözaltına alındığı için meclis işleyemez hale geldi. Bu yüzden Askeri

¹⁴⁹ Dana Adams Schmidt, "U.S. Recognizes Turkish Regime", The New York Times, 31.05.1960 s.3.

¹⁵⁰ "Paris Unalarmed," The New York Times, 28.05.1960, s.7.

¹⁵¹ William Henry Chamberlin, "Turkish Turnover: Fallen Menderes Government Made Mockery of Constitutional Rights and Freedom", The Wall Street Journal, 02.06.1960, s.10.

¹⁵² "Menderes and His Cabinet Will Be Held", Los Angeles Times, 29.05.1960, s.C1.

Komite, hükümetin yanında meclisin de bütün yetkilerini sahiplenerek bütün gücü elinde toplamış oldu.¹⁵³

Darbe olayının Amerikan basınındaki yankısı her ne kadar birbirinden farklı olsa da ortak buluştukları konu darbenin halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanması üzerine olmuştur. The Atlanta Constitution, darbe'nin Ankara'da coşkuyla kutlandığını ve 20 bin civarında insanın sokaklarda sevinç gösterileri yaparak Anıtkabir'e yürüdüğünü yazarken; Los Angeles Times, İstanbul'daki mitinglerin Ankara'ya oranla daha sakin geçtiğini yazmıştı.¹⁵⁴ Darbe sonrası The New York Times gazetesi DP liderlerinin nasıl bir durumda olduklarını şu şekilde açıklamıştır:

“Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ile DP'nin Bakanları ve yardımcılarının da aralarında bulunduğu birçok kişi, cuma günü darbede ordu tarafından tutuklanmalarının ardından Harp Akademisi'nde tutuldular. Kabine'nin tüm üyeleri de dâhil olmak üzere 200'den fazla yetkili tutuklandı, ancak bir gün sonra iki eski kabine bakanı ve doksan beş yardımcısı serbest bırakıldı. Geri kalanları bir süre burada tutulduktan sonra İstanbul yakınlarındaki Yassıada'daki deniz üssüne götürüldü. Buradaki hapisanede hapsedildiler.”¹⁵⁵

Darbeden birkaç gün sonra ise ABD ve İngiliz hükümetleri “Türk devlet yetkilileriyle sadece olağan ilişkilerimizi sürdürmenin tanıma anlamına geldiğine inanıyoruz.” şeklinde mesaj yayımlayarak askeri yönetimi tanıdıklarını beyan ettiler.¹⁵⁶ Geçici hükümet başkanı Cemal Gürsel de ABD hükümetinin herhangi bir tepkisine karşı ABD Büyükelçisini odasına davet edip darbe yapmasındaki sebebi açıklayarak sonraki süreçte desteklerini talep etti.¹⁵⁷

¹⁵³ Jay Walz, “Power in Turkey Kept By Officers: Military Committee Wields Authority Over Cabinet-Trials to be Pressed”, The New York Times, 03.06.1960, s.9.

¹⁵⁴ “20,000 Cheering Turks Support Military Coup: Armed Force Leaders Begin Reorganizing Stunted Political Life”, The Atlanta Constitution, 29.05.1960, s.22A.

¹⁵⁵ Jay Walz, “Turkey Imprisons 100 Ousted Chiefs On An Island Base: Menderes, Bayar and Their Leading Supporters Are Taken From Mainland”, The New York Times, 30.05.1960, s.1.

¹⁵⁶ Dana Adam Schmidt, “U.S. Recognizes Turkish Regime: Informal Statement Grants Approval- Capital Pleased by Gursel's Actions”, The New York Times, 31.05.1960, s.3; “U.S. Extends Recognition to Turk Regime: British Recognizes Turkish Government”, Los Angeles Times, 31.05.1960, s.8.

¹⁵⁷ Yapılan görüşmenin içeriği Amerikan Büyükelçisi tarafından şu şekilde rapor edilmiştir: “Sarper'le arabamla General Gürsel'in Genelkurmay binasındaki ofisine gittik. Gürsel bizi yalnız karşıladı. Onu daha önce görmüştüm ama çok iyi tanıımıyordum. Alman özelliklerini kaldırabilse ve Türk ordusunun belirli bir kibir özelliğini unutabilseydi, pekâlâ Alman olabilirdi. Yavaş, makul ve belirgin bir dikkatle konuştu. Karşılması samimiydi. Sarper bize tercümanlık yaptı.

General konuşmayı açtı ve olanları kısaca anlattı. Menderes hükümeti'nin izlediği yol nedeniyle, daha önce birkaç defa uyardıma çalıştıktan sonra, rejimi devirmeyi başaran harekete öncülük etmekten başka seçeneği olmadığını sözlerine ekledi. Bana gördüklerim hakkında ne düşündüğümü sordu. Sözlerime Latin Amerika'daki hizmetime ve orada gördüğüm birçok darbeye değinerek başladım. Şimdiye kadar tanık olduğum en kesin, en verimli ve en hızlı darbeydi. Ayrıca Ankara'daki insanların sonuçtan memnun olduklarını da söyledim. Devam ettim, işin en kolay kısmının yapıldığını düşündüğümü, bundan sonra

2 Haziran 1960 tarihinde askeri yetkililer, görevden alınan Başbakan Adnan Menderes'in ve çoğunluğu DP milletvekillerinden 403 kişinin devlete karşı işlenen suçlardan soruşturulacağını ve eğer aleyhlerinde dava bulunursa yargılanacaklarını ve ölüme kadar cezalandırılacaklarını bildirdi. Milletvekillerinin çoğu darbenin erken saatlerinde tutuklanmıştı; fakat kısa bir süre gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakılmışlardı; ancak iki gün sonra ordu, onları yeniden tutuklamaya başladı ve ardından tutukluların hepsi Yassıada deniz üssüne nakledildiler.¹⁵⁸

6 Haziran 1960 günü Cemal Gürsel darbeye rol alan askerleri ziyaret amacıyla ordu karargâhına giderek, buradaki askerlere ülkeyi özgürlüğüne kavuşturdukları için tebrik etti.¹⁵⁹ 13 Haziran'da, yani darbeden yaklaşık iki hafta sonra Deniz, Hava ve Kara kuvvetlerinden oluşan 38 kişi, Ulusal Birlik Komitesi (MBK) üyesi ilan edildi ve artık ülkenin yönetimini bu komite resmen ele aldı. Ardından MBK üyeleri tarafından

gerçek zorluklara gireceğini söyledim. Sarper ile önceden anlaştığım için tanımadan bahsetmedim. (Sanırım Sarper, konuşmaya başlamadan önce Gürsel'e tanımadan bahsetmeyeceğimi Türkçe söyledi.) Zorluklarının çok olacağını ve birçok durumda hem Türkiye'yi hem de ABD'yi ve belki de Batı'yı ilgilendireceğini söyledim. Bu zorlukları önceden gördüğümü ve Washington'un beni buraya zorluk çıkarmak için göndermediğini, daha çok ortaya çıktıklarında onlara bir çözüm bulmaya çalışmak için gönderdiğini ve tavrımın ona yardım etmeye çalışmak olacağını bilmesini istedim. Bana teşekkür etti. Gürsel daha sonra, liderliğindeki devrimci cuntanın yaptıklarını neden yaptığını daha uzun açıklamaya başladı. Menderes Hükümeti'nin birey haklarını, basın özgürlüğünü, eylemlerinin anayasaya uygunluğunu unuttuğunu hissetmiş ve aslında amaçları için Türkiye halkını daha fazla baskı altına alan bir dizi yasama işlemine giriştiğini söyledi (Bu eylemlerin anayasaya aykırı olduğunu asla söylememiştir). Menderes hükümeti'nin yöneldiği yol ve hedef konusunda orduda incindiklerini, sıkıntıda olduklarını ve bu durumdan endişe duyduklarını söyledi. Ben (General "ben"i kullanmakta çok iyidir) Menderes Hükümetini farklı bir yol izlemeye ikna etmeye çalıştım ama başarısız oldum. Sonunda, geriye kalan tek şeyin, biz devrimcilerin izlediği yol olduğu sonucuna vardım.

Ancak bu noktada belirttiğim gibi, mevcut durumda askeri cunta için önemli bir kaynak desteği vardı, o da Amerikan, İngiliz ve diğer yabancı basının Menderes hükümetini onaylamaması ve onunla o kadar uzun süre mücadele etmesiydi ki, şüphesiz en çok basının baskısını üstlenmişti. Gürsel daha önce yaptığı konuşmada, Cumhurbaşkanı, Menderes, Bakanlar Kurulu ve diğer üst düzey yetkililere yönelik herhangi bir kötü muamele söz konusu olmadığını söylemişti. Açıklamasının çok önemli olduğunu ve Menderes hükümet yetkililerine kötü muamele yapılmadığı takdirde cuntası için yurtdışında iyi bir izlenim bırakacağını not ettim. Dedi ki, "Sizi temin ederim ki hiçbir kötü muamele olmamıştır ve hiçbir kötü muamele olmayacaktır. Her birine, mesele aydınlığa kavuşuncaya kadar (isterse ailesiyle birlikte) rahatça oturabileceği, deniz kıyısında banyolu bir kulübe vereceğim." Daha sonra seçimlerden bahsettim, BBC ve diğer radyoların yayınladığı darbenin amacını ve çıkarlarını belirten bültenlerine hayranlık duymaktan başka bir şeyim olmadığını söyledim. Seçimlerden bahsettiler. Adil ve dürüst bir seçime hızla geçilmesi cuntanın yurtdışındaki prestijini daha da artıracağını söyledim. Bunun yapılacağını söyledi ve bana en güçlü şekilde güven verdi. Dün İzmir'den Ankara'ya geldiğinde ilk işinin İstanbul Üniversitesi'nden profesörlere yeni anayasa taslağını çıkartmak üzere vazifelendirmek olduğunu söylemeye devam etti. Profesörlerin hızlı hareket etmesini ve yeni anayasanın [çabuk] olmasını umuyordu. Kabine üyelerinin yeni geçici hükümeti yarın açıklayacağını belirtti. (Hem kendisi hem de Sarper, mevcut cuntayı hükümet olarak görmediklerini ima etti.). Sonunda Amerikalıları sevdiğini ve öyle davrandığını söyledi." Telegram from the Embassy in Turkey to the Department of State, 28.05.1960, Central Files, 782.00/ 5-2860, Secret, Page.365.

¹⁵⁸ Jaz Walz, "403 Ex- Legislators Seized by Turkey", The New York Times, 02.06.1960, s.1.

¹⁵⁹ "Gürsel Hails Role of Troops in Coup", The New York Times, 06.06.1960, s.8.

hazırlanan dört bölüm ve 27 maddeden oluşan geçici anayasa ilan edildi.¹⁶⁰ MBK üyeleri tarafından oluşturulan geçici hükümetin Ekonomi Bakanı seçilen Ekrem Alican göreve geldikten hemen sonra ülkenin 1 milyar dolarlık borcun içinde olduğunu bu yüzden kemer sıkma politikası yürüteceklerini açıkladı. Ayrıca hükümet harcamalarını 55 milyon dolar azaltacaklarını ve parayı merkez bankasına aktararak ekonomiyi kısa sürede yeniden toparlayacaklarını sözlerine ekledi.¹⁶¹

Darbeden sonra hükümet işlerinin yanında MBK, halen halkın içinde Menderes yanlıları olduğunu bildiği için ve yapmış olduğu darbe girişiminin gerekli olduğunu halka göstermek amacıyla Menderes'i karalama politikası yürütmeye başlamıştı. Bu bağlamda Adnan Menderes'in devletin parasıyla kuzular alıp kurban kestiğini, çeşitli kutlamalar yaptığını ve çocuklarının okul giderlerini devletin parasıyla ödediğine dair gazetelerde yazılar çıkarmış ve fotoğraflar yayınlarak halkın, özellikle Anadolu'daki halkın Menderese olan sevgi ve inancını kırmaya çalışarak aslında Menderes dindar bir adam değildi propagandası yapılmaya çalışılmıştı.¹⁶² Fakat Menderes'in halkın gözünde uyandırmış olduğu dindar adam portresini yıkmak o kadar kolay olmadığı için bu konuda çok fazla başarılı olamamışlardı. Halk, özellikle 1959 yılında kurtulmuş olduğu uçak kazasından sonra Menderes'in gizemli güçlerinin olduğuna inanıyordu ve bundan dolayı askeri darbeden sonra Menderes'e herhangi bir şey olacağına inanmıyorlardı.¹⁶³

Darbenin ardından hükümet destekçilerinden birçoğunu ve bakanları gözaltına alan Milli Birlik Komitesi, Menderes yanlısı olacaklarını düşündüklerinden olacak ki Savunma Bakanlığından yapılan bir bildiriye, TSK'da görev yapan albayların, yarbayların ve binbaşılardan %30'unun emekliye ayrılacağını söyledi.¹⁶⁴ MBK ayrıca Adnan Menderes ve bakanların büyük olasılıkla mahkemelerinin 15 ile 20 Eylül tarihleri arasında olacağını açıkladı.¹⁶⁵

¹⁶⁰ "Turkey's Rulers Approve Charter: Temporary Document Vests Legislative Powers in 38 Officers Who Led Coup", The New York Times, 13.06.1960, s.11.

¹⁶¹ Richard P. Hunt, "Turkey Outlines Austerity Plans: Finance Minister Discloses Menderes Regime Left Dept Of Billon", The New York Times, 18.06.1960, s.9.

¹⁶² Richard P. Hunt, "Missuse of Funds Laid to Menderes: Photos Indicate the Turkish Ex-Premier Used Official Money for Personal Costs", The New York Times, 02.07.1960, s.4.

¹⁶³ Jay Walz, "Trial Of Leaders Sobers Istanbul: Picture Of Deposed Officials In Court Contrasts With Their Dignity Of Past", The New York Times, 17.10.1960, s.3.

¹⁶⁴ "Turks Extend Shakeup Of Armed Forces", Los Angeles Times, 07.08.1960, s.8.

¹⁶⁵ "Menderes Trial Due ", Los Angeles Times, 14.08.1960, s.8.

MBK, eski hükümet mensubu DP liderlerinin yargılanma tarihini ilan ettikten sonra Yassıada'da mahkeme gününü beklerken Celal Bayar dâhil birçok DP üyesi intihar girişiminde bulunmuş; kimisi hayatını kaybetmişti.¹⁶⁶ Askeri darbeden sonra birçok DP üyesini tutuklayan geçici hükümet, partinin tüm faaliyetlerini yasakladı. Ayrıca partinin mallarına, banka hesaplarına, kitaplarına, dosyalarına el koyarak partiyle ilgili hiçbir faaliyetin yürütülmemesini sağladı.¹⁶⁷ Son darbe olarak 30 Ekim 1960 tarihinde DP tamamen kapatılarak Türkiye'de mevcut bulunan partilerden sadece Cumhuriyet Halk Partisi ile Cumhuriyet Ulusal Partisi kaldı.¹⁶⁸

1.5.1. Menderes ve Bakanların Yargılanma Süreci

TSK, 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koyduktan sonra 38 kişiden oluşan MBK'yi kurmuş ve ordu içinde Menderes yanlısı olabilecek birçok kişiyi emekli etmişti. Ayrıca meclis kapatılarak ülkenin yönetimine tamamen el koymuşlardı. Darbenin yapılmasının ardından yaklaşık beş aylık bir süre geçtikten sonra Menderes ve bakanların duruşması 15 Ekim 1960 yılında Yassıada'da yapılmaya başlandı.¹⁶⁹ MBK, DP üyesi birçok kişiyi Cumhuriyet Anayasasına aykırı hareket etmekle suçluyordu. Celal Bayar ve Menderes'in de dâhil olduğu eski hükümetin sekiz üyesinin idam cezasına çarptırılması yönünde 45 sayfalık uzun bir iddianameyi araştırma komisyonu mahkemeye sunduktan sonra mahkeme başkanı Salim Başol mahkemeyi başlattı. Soruşturma komitesi Bayar ve Menderes'i çeşitli anayasa ihlalleri ile suçluyordu. Komite, eski Cumhurbaşkanı'nın Türk devletini korumaya ve tüm halkı temsil etmeye yemin ederken bunun yerine DP lideri olarak görev yaptığını ileri sürüyordu. Ayrıca DP'yi iktidarda tutmak amacıyla Bayar'ı ve Menderes'i basına baskı uygulayarak insan haklarını kısıtlamakla ve anayasa'yı ihlal etmekle suçladı. Her ne kadar savunma avukatları duruma itiraz etse de mahkeme tarafından bu itirazları ret edildi.¹⁷⁰ Araştırma komisyonu, mahkeme'de DP yönetimini

¹⁶⁶“Turkish Ex-President Tries Suicide In Jail”, The New York Times,27.09.1960, s.3.

¹⁶⁷“Turkey Bans Democrat Party's Activities”, Chicago Tribune,03.10.1960, s.D12.

¹⁶⁸“Court Abolishes Party That Governed Turkey”, Chicago Tribune,30.09.1960, s.C10.

¹⁶⁹ David Dugas, “Turkey's Stability Hangs On Trial of Ousted 400: Will Menderes Bayar Hang Or Emerge Vindicated?”, The Atlanta Constitution, 23.10.1960, s.50.

¹⁷⁰ Jay Walz, “Turkey Asks Death For 38 Members of Former Regime as Trial Begins”, The New York Times,15.11.1960, s.1.

suçlamak için parti yöneticilerinin bütün eylemlerini değerlendirmeye çalışmışlardı. The New York Times gazetesi bu durumu şu şekilde haberleştirmiştir.

“Duruşmanın ikinci gününde ilk güne nazaran, sanıkların yeterli yasal temsili için savunmalarına daha yumuşak bir tavır gösterildi. Mahkemenin ikinci gününde göze çarpan en tuhaf suçlama ise Celal Bayar’a yapılan suçlamaydı. Mahkeme, Celal Bayar’ın Afgan kralının hediye ettiği Afgan köpeğinin yasa dışı olarak Ankara hayvanat bahçesine zorla satılması hakkında olmuştu. Celal Bayar baskı yaptığını kabul etmeyip köpeği satma konusunu ise kabul eden Bayar, köpeği İzmir’de bir köye su kuyusu açmak için sattığını ileri sürdü. Birçok gözlemci, vatana ihanet davasının ve diğer suçlamaların ölüm cezasını getirebilecekken eski cumhurbaşkanı için üç ila beş yıl gibi bir hapis cezasına çarptırılabilir bir suçlama olan tazı davasına yönlendirilmesine hayli şaşırmişti.”¹⁷¹

Mahkemenin ikinci günü araştırma komisyonu tarafından Menderes ve bakanların üzerlerine isnad edilen diğer suçlar hakkında da beyanatta bulunuldu. Menderes ve bakanların üzerine isnad edilen diğer suçlar ise 6-7 Eylül olaylarında ve 28-29 Nisan’daki öğrenci hareketlerinde, öğrencilerin üzerine polis ve asker tarafından ateş edilmesi emriydi. Özellikle Menderes böyle bir emir vermesinden dolayı suçlandı. Fakat beklenmedik şekilde mahkeme heyeti mahkemeyi bir hafta erteleme kararı verdi.¹⁷²

Bir hafta ara verildikten sonra 19 Ekim Çarşamba günü başlayan mahkeme, Adnan Menderes ve Bakanlarını 6-7 Eylül 1955’te İstanbul’da, Rumlara karşı çıkan ayaklanmayı başlatma konusunda suçlanması ile açıldı. Menderes, Bayar ve diğer 5 sanık yapmış oldukları açıklamada net bir şekilde İstanbul ayaklanmasıyla bir alakalarının olmadığını açıkladılar. 14 Ekim’den beri ilk savunmasını yapan Menderes, yapmış olduğu 2 saat 20 dakikalık savunmasında, 1955 kargaşasına yol açan olaylarda Türk vatanseverliği yaptığını söyledi. Menderes, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve diğer beş hükümet lideri Eylül 1955’te, Rumların ve Türklerin anlaşmazlığa düştüğü Kıbrıs meselesi üzerinde çalıştıklarını söyleyerek kendilerini savundular. Ayrıca kendilerine yapılan bir diğer suçlama olan, aynı gün erken saatlerde Yunanistan’ın Selanik kentindeki Kemal Atatürk’ün doğum yerindeki bombalama olayında hiçbir rollerinin olmadığını söyledi. Eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da savunmasında; o sırada Londra’da, Kıbrıs konusunun konuşulduğu konferansta olduğunu söyleyerek bu koşullar altında, kendi ülkesinde sorun çıkaran biri olamayacağını ifade etti.¹⁷³

¹⁷¹ Jay Walz, “Hound Dominates The Turkish Trail” The New York Times, 16.10.1960, s.24.

¹⁷² Waldo Drake, “Court Indicates Leniency in Menderes Case”, Los Angeles Times, 16.10.1960, s.D1.

¹⁷³ Jay Walz, “Menderes Denies Role In 1955 Riots” The New York Times, 20.10.1960, s.12.

Menderes, Bayar, Zorlu ve diğer 5 sanığın, 1955 ayaklanmasıyla ilgili herhangi bir alakalarının olmadığını söylemelerine rağmen, mahkeme davaya şahitleri çağırarak Menderes ve bazı bakanların 1955 ayaklanmasında ne gibi rolleri olduğunu ispatlamalarını istedi. Mahkemeye gelen şahitler ellerinde bu konuya dair somut bir delil olmadığını; buna rağmen Selanik'teki bomba olayında ve halkın Rumlara karşı ayaklanmalarında Adnan Menderes ve ekibinin rolü olduğunu iddia ettiler.¹⁷⁴ Şahitlerin delil olmadan yapmış oldukları beyanatlarının bulunduğu 6-7 Eylül olayları hakkındaki davanın detaylarını ve bir diğer davayı Los Angeles Times gazetesi şu şekilde manşetine taşıyarak davanın nasıl devam ettiği konusundaki sorulara cevap vermeye çalışmıştır:

“Adnan Menderes, vatana ihanetten yargılandığı 6-7 Eylül Rum karşıtı ayaklanma başlatma davasında hem savcılık tanıklarını hem de savunma avukatını defalarca yarıda keserek söz söylemeye çalıştı. Tanıkların verdiği ifadede ve savunma avukatları dinlendikten sonra mahkeme bu konuda herhangi bir karar vermeden duruşmayı pazartesi gününe (Menderes'in Ankara'da opera yıldızından olan yeni doğmuş bir bebeği öldürme emri vermekten yargılanacağı güne) erteledi.”¹⁷⁵

Ülkede rumlara karşı başlayan ve birçok kişinin öldüğü 6-7 Eylül ayaklanmasının sorumlularıyla ilgili dava 6 Haziran 1961 tarihinde karara bağlandı. Mahkemenin vermiş olduğu kararda Celal Bayar, bu davadan herhangi bir bağlantısı olmadığı gerekçesi ile beraat ederken Adnan Menderes ve aralarında Fatin Rüştü Zorlu ve İzmir valisi Kemal Hadımlı'nında bulunduğu yedi kişi, dava ile bağlantıları olduğu ileri sürülerek suçlu bulundu.¹⁷⁶

Adnan Menderes hakkında ileri sürülen bir diğer suç ise Menderes'in kendi çocuğunu öldürme davasıydı. Amerikan basını bu davayı da Celal Bayar'ın Afgan köpeğini satma davası gibi garipseyerek okuyucularıyla paylaştı. Los Angeles Times gazetesi bu davayı ayrıntılarıyla satırlarına taşımıştır:

“31 Ekim Pazartesi günü Yassıada davası Adnan Menderes yeni doğan bebeğinin ölüm emrini verdiği suçlamalarıyla başladı. Davada Adnan Menderes bebeğin ölüm emrini vermekten suçlanırken, Dr. Fahri Atabey ise bebeği öldürmekten suçlanmıştır. Mahkemeye çağrılan Adnan Menderes'in sevgilisi Ayhan Aydan mahkemede Adnan Menderes'i çok sevdiğini ve ondan bir çocuğunun olmasını istediğini fakat çocuğun erken doğduğunu ve doğduktan hemen sonra öldüğünü söyleyerek Menderes'in masum olduğunu ileri sürmüştür. Hem Menderes hem de Atabey için 5-10 yıl hapis cezası talep eden savcılık tarafından çağrılan diğer doktorlarda, bebeğin erken doğduğunu ve doğumda normal olmadığını ifade

¹⁷⁴ Jay Walz, “Accuser Of Turks Weakens Charge: Former Deputy To Menderes Denies Having Evidence Of Anti-Greek Plot”, The New York Times, 22.10.1960, s.2.

¹⁷⁵ “Treason Trial Evidence Hit By Menders”, Los Angeles Times, 28.10.1960, s.5.

¹⁷⁶ “Bayar Is Cleared In A Turkish Case: Ex- President And 7 Others Acquitted Of Liability For 1955 Anti-Greek Riots”, The New York Times, 06.01.1961, s.8; “Menderes Found Guilty, Face Prison”, Los Angeles Times, 06.01.1961, s.1.

ederek Menderes'in bu davada suçsuz olduğunu bir nevi dolaylı da olsa iddia etmiş oldular... Menderes'in kendi oğlunu öldürme davasının vatana ihanet davası ile hiçbir ilgisi olmadığını söyleyen Menderes'in avukatı Burhan Apaydın, bunun Menderes'in özel yaşamı ile ilgili olduğunu bu yüzden bu davanın halka açık bir şekilde yapılmasına itiraz etmiş fakat bu itirazı mahkeme başkanı Salim Başol tarafından ret edilmiştir.”¹⁷⁷

Yassıada'da devam eden 27 Mayıs davasında mahkeme, 14 Ekim'den beri ileri sürülen suçlamalar konusunda ilk olarak bebek öldürme davasında kararını açıkladı. Mahkeme başkanı Salim Başol, Menderes'in yeni doğan oğlunun ölüm emrini vermediğini ve bebeğin doğal yollardan öldüğünü açıklayarak Menderes ve Dr. Atabey'in beraatına karar verdi. Karar sonrası Dr. Atabey serbest kalmasına rağmen Adnan Menderes'in henüz devam eden yedi davası olduğu için ve bunlardan en az üçünün ölümle sonuçlanacağı davalar olduğu için tutukluluğuna devam edildi. Bunlar 28 Nisan'da başlayan ayaklanmalardaki ölümler, anayasayı çiğneme ve 6-7 Eylül olaylarıydı.¹⁷⁸

Menderes ve diğer tutuklular hakkında anayasayı ihlal hakkında açılan ilk dava ise Menderes'in, İçişleri Bakanı Namık Gedik aracılığıyla Çanakkale valisine ve yerel DP kontrolündeki idareye, Çanakaleye gemi yanaştığında milletvekili İbrahim Saffet Omay'ın karaya çıkmasını engellemelerini emretmesi olayıydı.¹⁷⁹ Bir diğer dava ise İsmet İnönü'ye yönelik 4 Mayıs 1959 tarihinde yapılan saldırı hakkındaydı. Bu davada Demokrat partililerin yanı sıra Dr. Naci Bucukoğlu ve Niyazi Toroslu adında bir işçi, İnönü'ye saldıracak kalabalığı İstanbul'a götürmek suçundan yargılandı. Hâkim Salim Başol, bu iki kişiyi delil yokluğundan serbest bıraktı.¹⁸⁰ Mahkeme, Adnan Menderes, Celal Bayar ve 41 kişiyi ise İsmet İnönü'ye suikast düzenlemekten suçlu buldu.¹⁸¹ Menderes hakkında açılan davalardan bir tanesi de toplumu ikiye bölmek ve bu yüzden toplumda bölücülük çıkararak anayasayı ihlal etmek suçuydu.¹⁸² Menderes ve Celal Bayar hakkında İsmet İnönü'nün Kayseri gezisine engel olmak konusunda da dava

¹⁷⁷ Jay Walz, “Menderes Backed At Turkish Trial: Opera Singer Calls Former Premier Free of Guilt in Death of Their Baby”, New York Times, 01.11.1961, s.3.; “Menderes' Ex- Mistress Denies Baby Was Slain”, Los Angeles Times, 01.11.1961, s.11.

¹⁷⁸ Richard P. Hunt, “Menderes Upheld In Death Of Baby: Ousted Premier is Absolved by Turkish Court, but He Faces 7 Other Charges”, The New York Times, 22.11.1960, s.6.

¹⁷⁹ “Menderes Accused on Another Count”, The New York Times, 28.12.1960, s.11.

¹⁸⁰ “Two More Turks Freed: Cleared of Charges Tied to Attack on Ex-President”, 08.01.1961, s. 13; “2 More Cleared in Inonu Case”, Los Angeles Times, 08.01.1961, s.K13.

¹⁸¹ Jay Walz, “43 Turks Found Guilty: Bayar and Menderes Among Those Convicted in Plot”, The New York Times, 18.04.1961, s.11.

¹⁸² “Turks Deny Menderes Death Ruling”, Los Angeles Times, 22.04.1961, s.C12.

açılmıştı. Bu hareketleri, anayasayı ihlal suçu içerisinde değerlendirilerek ölüm cezasına çarptırıldı.¹⁸³

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası tutuklanan DP yöneticileri ve milletvekilleri hakkındaki anayasayı ihlal, 6-7 Eylül ayaklanmaları ve 28 Nisan öğrenci hareketlerinde birçok kişinin ölümüne yol açmak suçundan açılan davalar, 15 Eylül 1961 tarihinde eski Başbakan Adnan Menderes ve iki eski bakanı idam cezasına çarptırılmasıyla sonuçlandı. 16 Eylül tarihinde mahkemeden bir gün sonra da Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a verilen cezalar iktidardaki MBK tarafından onaylandı. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da aralarında bulunduğu 12 kişi de mahkeme tarafından idama mahkûm edildi. Fakat MBK, Celal Bayar'ın ve diğer 11 kişinin idam cezasını affederek ömür boyu hapis cezasına çevrilmesine karar verdi. Cezalar açıklanmadan önce Menderes, aşırı dozda uyku hapi kullanarak intihara teşebbüs ettiyse de başarılı olamayıp kurtuldu. Bu olay üzerine İstanbul'daki askeri sözcü, Menderes'in iyileşene kadar idam edilmeyeceğini söyledi. Sözcü, Polatkan ve Zorlu'nun ise büyük ihtimalle idamının ertelenmeyeceğini belirtti. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa, askeri darbe sonrası kurulan yeni Türk hükümetinin Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamlarının onaylamasının yurtdışında kötü karşılanacağını ve yeni hükümet için kötü bir prestij uyandıracağı konusunda uyarılarda bulundu.¹⁸⁴ Bu düşünceler, üst düzey yetkililer tarafından Türk makamlarına defalarca iletilmesine rağmen, MBK dış devletlerin bu isteklerini görmezden geldi. Daha sonra bu kişiler hakkında verilmiş olan idam kararını kısa zamanda onaylayarak, idam kararını gerçekleştirilmesi sağlandı.¹⁸⁵

DP yetkilileri hakkında yapılan duruşma sonucunu ise Amerikan basını şu şekilde aktarmıştır:

¹⁸³ Richard P. Hunt, "Menderes and Bayar Get Death Sentences", The New York Times, 21.04.1961, s.1.

¹⁸⁴ "Dönemin Ankara'daki ABD Büyükelçisi Selim Sarper ile yapmış olduğu görüşmede, Yassıada davasının Türkiye'nin iç meselesi olduğunu fakat kendilerini de ilgilendirdiğini söylemiş ve devam eden davanın belirli koşullar altında yabancı alana sıçrayabilen ve güçlü tepkiler üretebilen iç mesele olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Amerikan halkı "uyarlanmış" çözümü kabul etmeye hazır, ancak "nihai" (ölüm cezası) kararına henüz hazır değil demiştir. İkincisi, idam kararı bence, Amerikalıların kendi zihinlerinde oluşturduğu Türkiye imajına çok ciddi zarar verebilir ki bu çok talihsiz olur demiştir". Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 05.02.1961, Central Files, 782.06.270/2-561. Secret.

¹⁸⁵ C. L. Sulzberger, "Execution Of Menderes And Aides May Set Off Vendetta In Turkey", Los Angeles Times, 19.10.1961, s.B5; C.L. Sulzberger, "Turk Execution A Pity, Mistake," The Atlanta Constitution, 19.10.1961, s.4.

“Mahkeme ayrıca 592 diğer sanığı da cezalandırdı. 592 sanıktan 31 kişi ömür boyu hapis cezasına çarptırılırken 418 kişi 3 ile 16 yıl arasında farklı cezalara çarptırıldı. Ayrıca 123 kişi serbest bırakılırken 5 dava da düşmüştür... Alınan kararın ardından 16 Eylül 1961 tarihinde Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edildi. Adnan Menderes ise durumu idam edilmeye müsait oluncaya kadar cezası ertelendi... Adnan Menderes de Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamından bir gün sonra başlarında Dr. Sejat Tavat'ında bulunduğu 6 kişilik ekibin Adnan Menderes'in sağlık durumunun müsait olduğu, bu yüzden idamında herhangi bir engel olmadığı raporu üzerine idam edilmiştir.”¹⁸⁶

1.6. Darbe Sonrası Yeniden Sivil Yönetim Yolunda Atılan Adımlar ve 1961 Anayasasının İlanı

Darbe olayından sonra ülkeyi politik anlamda yeniden normal yaşamına getirmek isteyen General Gürsel, çok hızlı bir şekilde hareket ederek birçok önemli adım attı. Gürsel, ilk olarak kendisinin başkanlığında Türkiye'nin yeni kabinesini 30 Mayıs 1960 tarihinde ilk oturumuna çağırdı ve yapılan oturum sonunda Türkiye'nin NATO ve CENTO'nun batılı ittifaklarına saygı duyacağına dair sözünü bir kez daha yineledi.¹⁸⁷ Cemal Gürsel'in ilk kabinesinden sonra ABD'den olumlu adım gelerek yeni kurulan hükümeti tanıdığını bildirildi; ABD Başkanı Eisenhower, Cemal Gürsel'i şahsen tebrik etti.¹⁸⁸ Amerikan dışişleri bakanlığının yapmış olduğu bildiride:

“Sadece Türk hükümet yetkilileri ile olağan ilişkimizi sürdürmenin tanınma teşkil ettiğine inanıyoruz. Başka hiçbir resmi tanıma gerekli görülmemektedir. Türkiye ile yakın ve dostane ilişkimizin geçmişte olduğu gibi devam edeceğini düşünüyoruz.” denilerek yeni kurulmuş olan hükümeti tanıdıklarını bildirmişleridir.¹⁸⁹

Amerikan başkanı Dwight D. Eisenhower'da Cemal Gürsel'e mektup yazarak memnuniyetini dile getirdi.¹⁹⁰ Ardından yeni kurulan darbe yönetimine 52 milyon Türk

¹⁸⁶ Garven Hudgins, “Turks Hang Ex-Premier Menderes,” The Atlanta Constitution, 18.09.1961, s.3; “Menderes Hanged In Turkish Prison: Former President Executed Day After Two Aides”, The New York Times, 18.10.1961, s.14.; Dana Adams Schmidt “Menderes To Die; Bayar Gets Life: Turkish Court Also Dooms 2 Ex- Ministers- Junta Spares Lives Of 12”, The New York Times, 16.09.1961, s.1.; Dana Adams Schmidt, “2 Menderes Aides Hanged In Turkey: Former Premier's Execution Delayed By Suicide Try”, The New York Times, 17.09.1961, s.42

¹⁸⁷ BCA, 30-18-1-2/155-1-1; “New Turkish Cabinet Meets”, Los Angeles Times, 30.05.1960, s.1.

¹⁸⁸ BCA, 30-1-0-0/ 7-40-16

¹⁸⁹ Dana Adams Schmidt, “U.S. Recognizes Turkish Regime”, The New York Times, 31.05.1960, s.3.

¹⁹⁰ Eisenhower Cemal Gürsel'e yazmış olduğu mektup için bkz: “Sayın Cumhurbaşkanı: Türkiye'ye yaptığım birkaç ziyaret, Türk halkına ve yıllardır onların karşı karşıya kaldığı sorunlara karşı derin ve sürekli bir ilgi duymamı sağladı. Yakın zamanda devlet başkanı olduğunuzda, yurttaşlarınıza ve genel olarak dünyaya yaptığınız yapıcı açıklamaları özellikle ilgiyle takip ettim.

Seçimlerin yapılması ve hükümet yönetimini yeni seçilen makamlara devretme konusundaki kararlılığınız, Türkiye'nin tüm dostları tarafından memnuniyetle karşılandı. Bu seçimlerin ve sizlerin emrinde hazırlanan yeni anayasanın Türkiye'de demokrasinin gelişmesinde yeni bir kilometre taşı olması hepimizin en derin umududur.

Hükümetinizin Türkiye'nin NATO ve CENTO ile bağlarını koruma niyeti de benim için ve Türkiye ile ilişkili olanlar için büyük bir memnuniyet kaynağıydı. Hükümetim, Türk ve Amerikan halkının ilişkilerine

Lirası para yardımıyla bulunularak ABD hükümetinin darbeden duyduğu memnuniyeti belli etmişti.¹⁹¹ Amerika'nın ardından İngiltere hükümeti de Dışişleri Bakanlığı sözcüsü aracılığı ile yeni kurulmuş olan hükümeti tanıdıklarını bildirdi.¹⁹²

Amerikan ve İngiliz hükümetleri darbeden sonra yönetimi ele alan Cemal Gürsel'e tebrik mesajları yollayıp, yeni kurulan hükümeti tanıdıklarını bildirirlerken Los Angeles Times gazetesi de MBK'nın darbeden iki hafta sonra anayasayı kaldırarak ülkenin yönetimini tek başına ellerine aldıklarını şu haberle duyurdu:

“Darbeden yaklaşık iki hafta sonra 12 Haziran 1960 tarihinde 38 subaydan oluşan MBK, 1924 Anayasasını yürürlükten kaldırmış ve kendi hazırladığı ‘Geçici Kanun’ uyarınca bütün yasal yetkileri eline alarak ülkedeki tek yetkili güç haline geldi. Yeni Geçici Anayasa, Menderes'e karşı darbeyi düzenleyen Türk ordusu, donanması ve hava kuvvetlerinin 38 subayından oluşan MBK üyeleri tarafından açıklandı ve Cemal Gürsel geçici hükümetin başkanı oldu. Komite yeni anayasanın geçici olduğunu ve asıl niyetlerinin bir an önce seçimlerin yapılarak yeni anayasanın yürürlüğe koymak olduğunu açıklasa da seçimler için hiçbir tarihten söz etmedi. Ayrıca on yıllık Menderes rejimi sırasında devlete karşı işlenmiş olabilecek suçlardan dolayı eski hükümet yetkililerinin sorumluluğunu soruşturmak üzere sözde bir yüksek soruşturma komitesi kurulduğunu açıkladı. Milli Birlik Komitesi görevlilerinin, aynı zamanda Milli Birlik Komitesi başkanı olan Gürsel'in başkanlığında görev yapan mevcut kabinenin önerdiği adaylar arasından DP liderlerinin yargılanacağı mahkeme üyelerini seçeceklerini de açıkladı.”¹⁹³

Milli Birlik Komitesi'nin seçimlerin ne zaman yapılacağına ya da sivil yönetime yeniden ne zaman geçileceğine dair herhangi bir açıklama yapmaması ve bu durumun halkta uyandırmış olduğu tedirginlikte, geçici hükümet başkanı Cemal Gürsel'in seçimlerin 1961 yılının ya 27 Mayıs'ta ya da en geç 29 Ekim'de yapılacağını açıklamasıyla son buldu.¹⁹⁴ Seçimlerin 1961 yılına ertelenmesi beraberinde MBK'nın bu tarihe kadar uğraşması gereken siyasi, ekonomik ve sosyal problemi de getirdiği CİA raporlarında belirtildi.¹⁹⁵ Gürsel, Menderes döneminde basına sansür uygulamak için çıkartılmış ve bu yüzden birçok gazetecinin tutuklanmasına sebep olan yasayı kaldırdı.

her zaman damgasını vuran dostluk ve iş birliği geleneği içinde Türkiye ile samimi ilişkileri sürdürmeyi dört gözle bekliyor.

Sayın Başkan, hükümetinizi adadığınız yüksek idealleri gerçekleştirmede ve şu anda karşı karşıya olduğu sorunlarla başa çıkmada başarı için en içten dileklerle.

İçtenlikle,”: Letter from President Eisenhower to President Gursel, 11.06.1960, Central Files, 882.4741 1/6-1160, Page, 367.

¹⁹¹ “U.S. Will Give Turks 5,770,000,” Los Angeles Times, 07.05.1960, s.1.

¹⁹² “U.S. Extends Recognition to Turk Regime- British Recognizes Turkish Regime”, Los Angeles Times, 31.05.1960, s.8.

¹⁹³ “Military Officially Takes Turkish Political Power- 38 Officers To Control Nation Under Terms Of New Provisional Constitution”, Los Angeles Times, 13.06.1960, s.5.

¹⁹⁴ “Turkish Vote Pledged: Gursel Voices Determination To Hold Election In 1961,” The New York Times, 28.08.1960, s.27.

¹⁹⁵ CİA-RPD79R00890A001200060012-5 No'lu CİA Belgesi, “Turkey”, 26.06.1960.

Ayrıca Menderes döneminde cezaevine giren bütün gazetecilerin serbest bırakılmasını sağlayarak basın özgürlüğü konusunda büyük bir adım attı.¹⁹⁶ Cemal Gürsel'in bir politikacı gibi hareket etmesi ve aynı zamanda politik anlamda halkı özgürleştirici adımlar atmıştı. Bu hal onda siyasete atılmak gibi bir sempati uyandırdığından mıdır yoksa eline almış olduğu gücü bırakmak istemediğinden midir, 17 Ekim'de yapmış olduğu açıklamada: "...eğer halk liderlik etmemi isterse kabul ederim." diyerek bir sonraki seçimlerde Cumhurbaşkanı adayı olabileceğini ima etti.¹⁹⁷

Ülke içinde ve ülke dışında darbe sonrası yaşanan bu gelişmelere rağmen, ülkede her şey mükemmel bir şekilde ilerlemiyordu. Darbeden sonra bazı olumsuzluklar da yaşanıyor. Bunlardan ilki üniversitelerden hiçbir açıklama yapılmadan 147 profesörün atılması olayı oldu. Darbe hükümetinin yapmış olduğu bu hareket üzerine İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıdk Sami Onar ve İstanbul Teknik Üniversitesi Başkanı Fikret Narter görevlerinden istifa ettiler.¹⁹⁸ Olayların büyümesi üzerine açıklama yapan Cemal Gürsel üniversite reform kanunu yapılırken bazı hatalar yapıldığını ve kendisinin bu olaydan haberi olmadığını söyleyerek, yapılan yanlışın en kısa sürede düzeltilerek işten atılan 147 profesörün durumunun yeniden görüşüleceğini açıkladı.¹⁹⁹ Gürsel'in almış olduğu bu kararın ardından Menderes döneminden beri öğrencilerin hükümet karşıtı protestolara destek vermesi sebebiyle, sıkıyönetim ilan edilerek kapatılan İstanbul Üniversitesi yeniden açıldı.

Yaşanan bir diğer sorun, MBK içerisindeki bazı subayların sivil yönetime geçme konusundaki isteksizliği oldu.²⁰⁰ MBK'deki bazı kişilerin parlamenter sisteme karşı çıkması ve bu durumun sebebinin neye dayandıklarını Waldo Drake, Los Angeles Times gazetesinde şu şekilde duyurmuştur:

"Parlamenter sisteme istemeyen bazı aydınlar ve basın: "Siyasi partilere dayanan ve çeşitli çıkar gruplarının hâkim olduğu parlamenter sistem, ne hızlı ilerlemeye katkı sağlayabilecek ne de sosyal adaleti temin edebilecek, yavaş ilerleyen bir süreçtir." ve benzeri iddialarla fikirlerini savunuyorlardı. Parlamenter sistemin gelmesine yönelik karşıtlık, MBK'da iki grup tarafından gerçekleştirildi. Bunlardan ilki Albay Alparslan Türkeş'in başını çektiği

¹⁹⁶"Turks Eased Press Laws: Junta Ends The Curbs Applied During Menderes Regime," The New York Times,08.10.1960, s.4.

¹⁹⁷ Jay Walz, "Gursel May Seek Office In Turkey: Military Chief Plans To Run For President İn 1960 İf People 'Want Me'," The New York Times, 18.10.1960, s.3.

¹⁹⁸ Jay Walz, "2 Collage Heads Resign In Turkey: Protest Junta's Ousting 147 Professors As A Blow To Academic Freedom," The New York Times,29.10.1960, s.3.

¹⁹⁹ "Turkey Reconsiders Universty Ousters," The New York Times,03.11.1960, s.8.

²⁰⁰"İstanbul University Reopens," The New York Times,07.11.1960, s.20.

milliyetçiler grubu ve ikinci grup ise Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın başını çektiği sosyal düşünenerlerdi.”²⁰¹

Mevcut sistemi savunanlardan Orhan Erkanlı:

“Türkiye’de demokratik sistem, insanların karar alma sürecine gereği gibi katılmalarının önünde bazı engeller olduğu için özgürlük üzerine kurulamaz. Bunlar, liberal siyasi bağlarla bağlantılı baskı ve çıkar gruplarıdır. Ülkemizde sağlıklı bir demokrasinin var olabileceği kurumları oluşturmak için sosyal reform sürecinden (MBK Hükümeti) geçmek zorunludur.” diyerek bu durumu savunmuştur.²⁰²

İki kesim arasındaki fikir çatışması MBK Başkanı Cemal Gürsel’in komiteyi fes ettiğini açıklayan şu ifadeyle çözüldü:

“Eski Ulusal Birlik Komitesi'nin faaliyeti, ülkenin yüksek çıkarlarını tehlikeye atan bir devlet sorunuuydu. Silahlı kuvvetlerin isteği üzerine onu kaldırdım. En kısa sürede yeni Birlik Komitesi kurulacak ve ülke demokratik sürece kaldığı yerden devam edecektir. Devlet Başkanı dışında hiç kimse gelişme hakkında daha fazla açıklama yapma yetkisine sahip değildir. Ayrıca eski komite üyelerinden mazur görülenler artık emekliliğe ayrılmışlardır”²⁰³

Cemal Gürsel, Milli Birlik Komitesi içerisinde yeniden demokratik düzene geçilmesine karşı olan bu 14 kişiye karşı atmış olduğu adım, halk tarafından memnuniyetle karşılandı; demokratik sürece giden yolda önemli bir gelişme olarak görüldü. Politik gözlemciler, bu hareketin darbe döneminden beri devam eden yönetim şekli böyle mi gidecek yoksa seçimler yapılacak mı tartışmasını da bitirmiş olduğunu söylediler.²⁰⁴

1.6.1. 27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrası Yeniden Demokratik Yaşama Dönüş

1961 yılına gelindiği zaman Milli Birlik Komitesinin oluşturduğu 18 kişilik kabine istifa etmesi üzerine 27 Mayıs darbesinden sonra kalan 273 kişilik meclisin yeniden açılıp çalışmasına MBK tarafından izin verildi. Milli Birlik Komitesinin 18 kişilik heyetinin kabineden istifası üzerine oluşan boşluk ise kurucu meclis üyeleri ile dolduruldu. Kabine'nin istifasını duyuran resmî açıklamada, "Devlet Başkanı Gürsel'in Meclis'e seçilen birçok yetenekli kişinin hizmetinden yararlanma fırsatı sağlamak için"

²⁰¹ Waldo Drake, “Turkey’s Junta Faces Monumental Problems”, Los Angeles Times, 06.11.1960, s.F2.

²⁰² Erkanlı aktaran Mehmet Ali Aybar, TİP Tarihi [Türkiye İşçi Partisinin Tarihi], Vol.1 (İstanbul: BDS, 1988), p80’den aktaran Aslı Daldal, “The New Middle Class as a Progressive Urban Coalition: The 1960 Coup d’Etat in Turkey”, Turkish Studies, Vol.5, No.3, 2004, s.85.

²⁰³ Garven Hudgins, “14 On Turkey Ruling Junta Ousted To Speed Democracy”, The Atlanta Constitution, 14.11.1960, s.1, (14 Kasım 1960) “14 Ousted In Shakeup Of Turk Junta: Action Will Lead To Democratic Regime, Cief Says,” Los Angeles Times, 14.11.1960, s.2.

²⁰⁴ Richard P. Hunt, “Turkey Expects Return Of Voting: Purge İn Ruling Junta Seen As Step Toward Revival- Gürsel Gains Strenght,” The New York Times, 15.11.1960, s.9.

böyle bir adım atıldığı belirtildi.²⁰⁵ Meclisin yeniden çalışmasına izin verilmesinin ardından MBK, normal siyasal yaşama geçme konusunda yeni bir adım daha atarak 27 Mayıs darbesinden beri yasaklanan partilerin siyasi faaliyetlerine izin verdi. Bu şekilde yeni kurulacak partilerin de önü açılmış oldu. MBK, yeni kurulan partilerin seçime katılmalarını, 1 ay içerisinde kayıt olma şartına bağladı.²⁰⁶

MBK'nin yeniden seçimlere gidilerek ülkenin sivil yönetime geçilmesi haberini The New York Times gazetesi şu şekilde haber yapmıştır:

“MBK'nin yeni partilerin kurulmasına ve politik faaliyetlere izin vermesinin ardından 7 yeni parti kuruluşlarını ilan ederek yapılacak olan seçimlere katılma hakkı kazanmış oldular. Bu yeni kurulan yedi parti içerisinde en dikkat çekenini ise bir süre liderliğini Cemal Gürsel'in yapmış olduğu kabinede Ekonomi Bakanlığı yapmış; fakat parti kurmak için iki ay önce istifa etmiş olan Ekrem Alican'ın kurmuş olduğu Yeni Türkiye Partisi olmuştur. Bu parti iki nedenden en dikkat çeken parti olmuştur: Parti ismini ilk önce ‘Özgür Demokrat Parti’ olarak kurmak istemişler, fakat askeri cunta yönetimi demokratik kelimesinin hiçbir şeklinin parti isimlerinde kullanılmasına müsaade etmeyince bu isimden vazgeçmiştir. Bir diğer nedeni ise Ekrem Alican'ın, Demokrat Parti'nin 10 kurucu üyesinden biri olmasıydı.”²⁰⁷

Darbeden hemen sonra yeniden sivil yaşama çabucak geçmek niyetiyle yeni bir anayasa hazırlaması görevini bir komiteye veren Gürsel, komite anayasayı hazırladıktan sonra meclisin onayına sundu. Tam olarak darbe yıldönümüne gelen zamanda yeni anayasanın hazırlanması bitti ve Milli Birlik Komitesinin de katılmış olduğu toplantıda TBMM, 263 evet oyu ve 2 de gelmeyenlerle beraber yeni anayasa kabul edildi. Her ne kadar meclis tarafından kabul edilmiş olsa da yeni anayasa halen referanduma sunulması gerekmektedir.²⁰⁸ Hazırlanmış olan yeni anayasa Türkiye'nin tarihi ve siyasi geleneklerinden farklı olarak kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul ederek hükümetin yetkilerini olabildiğince kısıtlamaya çalışıyordu. Yeni anayasa eskisinden farklı olarak dört sene de bir seçilen millet meclisinin yanında ayrıca bir de senato meydana getirerek yasama organını sadece meclisin elinde olmasının önüne geçiyordu. Cumhurbaşkanı seçme işi meclise verilmiş ve 7 yıl görevde kalma sınırı getirilmişti. Ayrıca bir anayasa mahkemesi kurularak meclisin çıkardığı kanunların anayasaya uygunluğu denetlenmek isteniyordu.²⁰⁹

²⁰⁵“Military Cabinet In Turkey Quits,” The New York Times,05.01.1961, s.4.

²⁰⁶ “Curb On Political Parties Ending Today In Turkey,” The New York Times,13.01.1961, s.2.

²⁰⁷ Jay Walz, “New Parties For Turkish Race: Groups Will Compete For Support Among Former Backers Of Menderes,” The New York Times,14.02.1961, s.7.

²⁰⁸ “New Turkish Constitution Is Approved: Provides Creation Of Senate,” Chicago Tribune,28.05.1961, s.A14.

²⁰⁹ Kemal H. Karpat, Kısa Türkiye Tarihi, 9. Baskı, Timaş Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.174.

Yeni Anayasa'nın referanduma gidilerek halkın oyuna sunulmasını ise The New York Times gazetesi rakamlar vererek yazdı:

“Hazırlanmış olan anayasanın son hali 9 Temmuz 1961 tarihinde referanduma gidilerek halkın onayına sunulmuştur. Referanduma 13.500.000 kişi katılması beklenirken 10.285.000 kişi katılmış ve bunların 6.350.000 kişisi yeni anayasaya evet derken 3.935.000 kişi hayır oyu vermiş ve 3.285.000 kişi ise oylamaya katılmamıştır.”²¹⁰

Yeni anayasa referandumda 2'ye 1 oranıyla kabul edildikten yaklaşık iki ay sonra, 24 Eylül 1961 tarihinde 15 Ekim'de yapılacak olan seçimler için partiler ülkenin dört bir yanında kampanyalarına başladılar. Cemal Gürsel 13 Ocak 1961'de siyasi partiler üzerindeki siyasi yasağı kaldırdıktan sonra seçimler için yedi yeni parti kurulmuş olsa da 15 Eylül'de yapılacak olan seçimlere sadece 5 parti girebilmeye hak kazandı. Elenen partiler genel olarak 67 il içerisinde en az 16'sında temsilcilik açma şartını yerine getiremedikleri için seçime katılma hakkı elde edememişlerdi. Seçime katılacak olan partilerden sadece, başkanlığını İsmet İnönü'nün yaptığı ve Türkiye'nin en eski partisi olan, 67 ilde temsilciliği olan Cumhuriyet Halk Partisi parti olarak seçime girebilecekti. 1955 yılında Adnan Menderes'e muhalif olan bir kesim tarafından kurulan Yeni Türkiye Partisi 48 ilde, Adalet partisi 62 ilde Millet Partisi ise 55 ilde temsilcilik açarak seçime girebilme fırsatı elde etmişti.²¹¹

27 Mayıs 1960 tarihinden beri devam eden askeri yönetim, yerini 15 Ekim 1961 günü Türkiye genelinde yeniden seçilen meclise bıraktı.²¹² Hem askerin hem de toplumun geniş kesimi her ne kadar Cumhuriyet Halk Partisinin oyların çoğunluğunu alıp tek başına iktidar olacağını düşünse de seçim sonunda işler hiç de beklenildiği gibi olmadı. Açıklanan resmî sonuçlara göre Meclis içerisindeki 450 sandalyenin dağılımını The New York Times gazetesi şu şekilde vermiştir:²¹³

Parti İsmi	Meclisteki Sandalye Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi	184 sandalye
Adalet Partisi	158 sandalye
Yeni Türkiye Partisi	57 sandalye

²¹⁰ “2-To1 Vote Backs Turkish Charter: New Constitution To Restore Parliamentary Regime,” The New York Times, 16.07.1961, s.8.

²¹¹ “Parties In Turkey Open Drive Today: Vote Of Menderes Followers Vital In Oct. 15 Election,” The New York Times, 24.09.1961, s.19.

²¹² Jay Walz, “Big Turkish Vote Expected Today: Elects Assembly To Replace Gursel's Military Regime,” The New York Times, 15.10.1961, s.37.

²¹³ “Coalition Plans Gain In Turkey: Gursel's Plea Causes Shift By Political Leaders,” The New York Times, 19.10.1961, s.5.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	51 sandalye
-----------------------------------	-------------

Senatonun 150 sandalyesinin ise partiler içerisindeki dizilimi şöyle oldu:

Parti İsmi	Senatodaki Sandalye Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi	49 Sandalye
Adalet Partisi	73 Sandalye
Yeni Türkiye Partisi	17 Sandalye
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	11 Sandalye

Seçimlerin hiçte beklenildiği gibi olmadığı kesinleştikten sonra gazetecilere açıklama yapan Cemal Gürsel, ülke için en doğru çözümün 4 partinin birleşerek koalisyon kurması olduğunu açıkladı.²¹⁴ Aynı zamanda Gürsel daha önceden Milli Birlik Komitesinden kovularak yurtdışına gönderilen 14 kişinin ülkelerine dönebileceklerini de belirtti. Cumhurbaşkanlığı için aday olacağını belirterek konuşmasına devam eden Gürsel; eğer kendisi Cumhurbaşkanı seçilirse, bu 14 kişiden bazılarını kabinede görev verebileceğini de sözlerine ekledi.²¹⁵ Darbeden yaklaşık bir buçuk yıl sonra anayasa hazırlanıp sivil yönetime geçilmesi için seçim yapılmasına karar verilmiş olsa da askeri kanat her zaman ağırlığını siyasilere üzerinden indirmeyeceklerini, onlardan belli isteklerde bulunacaklarını belli etmişti. Los Angeles Times gazetesi askeri kanatın bu isteklerini şu şekilde manşetine taşımıştır:

“Asker ve parti liderleri, yeni seçilen meclis toplantısı öncesinde yeni bir sivil hükümetin oluşumunu incelemek üzere pazartesi gecesi bir araya geldi. Yaklaşık iki buçuk saatlik toplantının ardından askeri şefler parti liderlerine sivil bir hükümet kurmalarına izin verilmeden önce üç noktada anlaşmaları gerektiğini söylediler. Bunlar ilk olarak, Menderes hükümetini deviren askeri cuntanın lideri Gürsel, cumhurbaşkanı seçilmelidir. İkinci olarak Yassıada’da yargılanan ve ceza alan 400 kişiye herhangi bir şekilde af getirilmeyecek. Son olarak da darbeden sonra emekliliğe ayrılan binlerce askeri personelin durumunda herhangi bir değişiklik yapılarak göreve dönmeleri sağlanmayacaktır.”²¹⁶

Meclis açılıp sivil yönetime geçildikten bir gün sonra Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyan Cemal Gürsel, yapılan oylama sonucunda 607 oydan 434 evet oyu alarak yeni kurulan hükümetin Cumhurbaşkanı seçildi.²¹⁷ Cemal Gürsel, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra hükümet kurması için İsmet İnönü’yü görevlendirdi. İsmet İnönü’nün

²¹⁴ Jay Walz, “Turks Boost Justice Party,” The Atlanta Constitution, 16.10.1961, s.7.

²¹⁵ Jay Walz, “Gursel Is Seeking To Lead Coalition: Turkish Junta Chief Will Be Candidate For President,” The New York Times, 20.10.1961, s.7.

²¹⁶ “Turkish Political Bow To Military Demands: All 4 Parties Agree To Series Of Mandates Including Gen. Gursel As President,” Los Angeles Times, 25.10.1961, s.5.

²¹⁷ Jay Walz, “Turkey’s Parliament Elects Gen. Gursel As President,” The New York Times, 27.10.1961, s.7.

Başbakan seçilmesinin ilanı, Gürsel'in 4 parti lideri ile yapmış olduğu 3 saatlik toplantının ardından duyuruldu.²¹⁸ Cumhuriyet Halk Partisi ilk koalisyon hükümetini Adalet Partisi ile birleşerek kurdu ve görevine başladı. ²¹⁹

²¹⁸“Inonu Picked As Premier Of Turkey,” The Atlanta Constitution,11.11.1961, s.18.

²¹⁹“Turks Form Coalition: Justice Party To Join Inonu Regime Linked To West,” The New York Times,18.11.1961, s.6.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AMERİKAN BASININDA KIBRIS CUMHURİYETİNİN KURULMASI VE KIBRIS MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

2.1. 1960 Yılına Kadar Kıbrıs’a Kısa Bir Bakış

Adını en önemli yer altı zenginliklerinden alan, Kıbrıs adasının en eski adı olarak bilinen Alaşya ismi, M.Ö. 2000’e ait Mısır, Ugarit, Mari, Alalah, Boğazköy ve Orta Köy’de bulunan çok sayıda kitabede geçmektedir.²²⁰ Türkiye’den 70 km açıkta ve yaklaşık 9250 km karelik yüzölçümü bulunan Kıbrıs’ın Doğu Akdeniz’in kuzeydoğu köşesinde bulunan ada yüzölçümü ve bulunduğu konum itibarıyla Doğu Akdeniz’de kilit bir pozisyon işgal etmektedir. Kıbrıs’ın önemini İngiliz Kraliçesi Victoria’ya aktaran Benjamin Disraeli, Kıbrıs’ı “Batı Asya’nın anahtarı” olarak tanımlamıştır.²²¹ Stratejik öneminden dolayı Kıbrıs, tarih boyunca sürekli olarak bölgedeki güç dengeleri ile medeniyetlerin etkisi altında kalmış ve ada halkına danışılmadan satılan, egemenliği devredilen bir yer olmuştur. Kıbrıs’ın Suriye ve Anadolu’nun güney kıyılarını denetim altında tutabilecek bir konumda olmasından, tarih boyunca Anadolu ve Suriye’ye egemen olan devletler tarafından hedef haline gelmiştir. Kıbrıs, M.Ö. 3000 yılından 1571 yılına kadar Mısırlılar, Hititler, Akalar, Dorlar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Romalılar, Araplar, Lüzinyalılar, Cenevizliler Venedikliler ve 1571 yılında ise Venediklilerden sonra Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir.²²²

Kıbrıs, dönemin en güçlü deniz devletlerinden olan Venediklerin elinde bulunduğu dönemde, Osmanlı Devleti’nin üç kıtada uzanan sınırlarının ortasında bulunmasından Kıbrıs’ın önemi daha da artmıştır. Osmanlı Devleti’nin Venediklilerle yapmış olduğu antlaşmaya rağmen adada bulunan Maltalı ve Venedikli korsanlar, Osmanlı ticaret gemilerine ve hacı gemilerine saldırmaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda adada bulunan Ortadoks Kıbrıs Rumlarının dini özgürlüklerinin kısıtlanmasından dolayı Osmanlı Devleti’nden yardım istemeleri, Osmanlı Devleti’ni adayı fethetmeye mecbur bırakmıştır. Osmanlı Devleti’nin bir yıl süren fetih hareketi

²²⁰ Güven Dinç, Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800- 1839) Doktora Tezi, s.2.

²²¹ Salahi R. Sonyel, CYPRUS The Destruction of a Republic and Its Aftermath, The Eothen Press, 1997, s.1.

²²² Robert T. Hartmann, “All Greece Stirred by Cyprus Issue: Agitation for Return of Key Island Threaten Pro-American Feeling”, Los Angeles Times, 14.09.1954, s.2.

sonunda 1571 yılında adaya hâkim olmuştur. Adayı ele geçiren Osmanlı Devleti, Venedik dönemindeki baskılar sonucu adanın azalan nüfusunu dikkate alarak ekonomiyi canlandırmak, toprakları işlemek ve adadaki Türk nüfusu artırmak için 21 Eylül 1571 tarihini taşıyan ‘sürgün hükmü’ ile 5721 ailenin Kıbrıs’a göç etmesini sağlamıştır. Ortadoks Kilisesinin Latinlerin egemen olduğu dönemde ellerinden alınan yetkileri Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı ele geçirmesiyle beraber geri verilmiştir. Baş Piskopos’a yerli halkın dini liderliğinin yanı sıra, Osmanlı hükümeti nezdindeki siyasi temsilci olma hakkı tanınmıştır. Baş Piskopos, şikâyetlerini doğrudan padişaha yapma yetkisine sahiptir. Bu ayrıcalığını kendi çıkarı için kullanan kilise, zaman içinde Osmanlı Devleti’ne ödediği vergiden daha fazlasını halktan alarak, Kıbrıs’taki en büyük toprak sahibi haline gelmiştir.²²³

Kıbrıs halkı, Osmanlı Devleti’nin egemenliği altına girdikten sonra millet sisteminin bir parçası olarak 1878 yılına kadar barış içinde yaşadı. 1878 tarihinden sonra Kıbrıs’ın statüsü değişti. Osmanlı Devleti, Rus Çarlığı ile giriştiği 1877-1878 savaşını kaybetmesiyle beraber iki devlet arasında Ayastefanos Antlaşması imzalandı ve Osmanlı Devleti çok ağır hükümler altına girdi. Osmanlı Devleti antlaşma hükümlerini yerine getirene kadar Rusya tarafından işgal edilmiş olan Kars, Ardahan ve Batum boşaltılmayacak; Osmanlı Devleti tazminatı ödedikten sonra Rusya bu bölgeleri boşaltacaktı. Yapılan bu antlaşma Batılı devletlerin çıkarına uygun olmadığı için, İngiltere Avusturya’nın da desteğini alarak, Ayastefanos Antlaşmasını 13 Temmuz 1878’de Berlin Antlaşmasıyla değiştirerek, antlaşmanın şartlarının hafifletilmesini sağladı. Bunun karşılığında İngiltere, Osmanlı Devleti’nden Kıbrıs adasını istedi.²²⁴ Rusya’nın işgal ettiği bölgeleri boşaltması durumunda Osmanlı Devleti’ne geri vereceğini bildirdi; fakat hiçbir zaman bu durum gerçekleşmedi.²²⁵ Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na, itilaf devletlerinin gurubunda değil de Almanya’nın yanında savaşa girmesini fırsat bilen İngiltere, 5 Kasım 1914’te tek taraflı olarak 1878 Berlin

²²³ Zehra (Yalçınkaya) Cerrahoğlu, Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990), Kalkan matbaacılık, Ankara .1998, s.3-4.

²²⁴ Robert T. Hartmann, “All Greece Stirred by Cyprus Issue: Agitation for Return of Key Island Threaten Pro-American Feeling”, Los Angeles Times, 14.09.1954, s.2.

²²⁵ Joseph W, Grigg, “Cyprus Freedom Aids West’s Lifelines”. Los Angeles Times, 14.08.1960, s.B2.

Antlaşması'nı hükümsüz ilan ederek Kıbrıs'ı ilhak edip adanın kontrolünü tamamen kendi hâkimiyetine aldı.²²⁶

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Lozan Antlaşması'nın 20'ci maddesi ile sözkonusu adanın İngiltere'ye ilhakını kabul eden Türkiye, 16. maddesi ile de Kıbrıs'ın geleceğinin yeniden değerlendirilmesi durumunda ilgili taraf olma hakkını korumaya devam etti.

“Türkiye, iş bu antlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar dışında üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği iş bu antlaşmada tanınmış adalardan başka, bütün öteki adalar üzerinde her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir. Bu toprakların ve adaların geleceği ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir.”

Lozan Antlaşmasının 16. maddesine göre Türkiye hükümeti, Kıbrıs konusunda herhangi bir sorun çıkması ihtimaline karşılık, ada ile ilgili gelecekteki hakkını korumayı başarmıştır.²²⁷

2.1.1. İngiltere Egemenliği Boyunca Kıbrıs'taki Durum

İngiltere koloni subayı E. Fairfield, Kıbrıs'taki durumu anlatırken adada insanların kültür, din, tarih ve dil bakımından ikiye ayrıldığını yazmıştır. Durumu daha net anlatmak için onların, kendi yönetimleri altında barış içinde yaşadığını, fakat birbirlerinden de nefret ettiğini dile getiren Fairfield, adada yaşayan Türkler ile Rumlar ayrı köylerde yaşayıp, ayrı kafelerde takıldıklarından bahsederek adadaki sosyal durumu çok net bir şekilde özetlemiştir. Eğer bir köyde hem Rum hem de Türk yaşıyorsa bu insanlar başkanlarını ayrı ayrı seçtiklerini söylemiştir. Adadaki iki etnik grup arasındaki çekişmenin merkezinde ise Ortodoks Kilisesi önemli rol oynamaktaydı. Kilise, adını “*Enosis*” olarak isimlendirdiği, Yunanistan'a bağlanmak ideali ile sürekli adada isyanlar çıkartıyordu. Bu hareketin temeli, Yunanlıların Osmanlı Devleti'nden ayrılmak için başlattıkları ilk isyana dayanmaktaydı. Bu düşünceye ‘Megala İdea’ demişlerdi ve onlara göre Rumca konuşan bütün topraklar birleştirilmeli ve başkentleri İstanbul olmalıydı. *Enosis* taraftarları çok iyi organize olmuş bir yapıdan oluşmaktaydı. *Enosis* fikri, İngiltere

²²⁶ BOA, 94-78/ H-03-06-1295, (Kıbrıs'ın İngiltere devleti tarafından idaresine dair Meclis'i Vükela mazbatalarının suretleri); Niyazi Ahmet Banoğlu, Kıbrıs Dosyası, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974, s.40-41; Waldo Drake, “Cyprus And Britain”, Los Angeles Times, 20.08.1956, s.B5.

²²⁷ Zehra (Yalçınkaya) Cerrahoğlu, Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990), Kalkan matbaacılık, Ankara .1998, s.7.

adada yönetimi ele alana kadar hiçbir zaman politik bir sorun olmamıştı, ne zaman ki İngiltere, Osmanlı Devleti'nden Kıbrıs'ı almış, bu durum *Enosis* taraftarları için bir umut olarak görülmeye başlandı.²²⁸

Lozan Barış Antlaşması imzalanıncaya kadar *Enosis* talepleri İngiltere tarafından adanın yönetiminin hala Türklerde olduğu bahanesiyle geri çevrilen Rumlar için anlaşmanın imzalanması yeni bir ümit kaynağı oldu. Antlaşmayla beraber *Enosis* talepleri artarak devam etti. Kıbrıs'ın 1925 yılında Kraliyet kolonisi olarak ilan edilmesi ve Yunanistan'ın bu durumu kabul etmesi her ne kadar *Enosis* taraftarları için hayal kırıklığı olsa da Rumlar *Enosis*'i gerçekleştirme emellerinden vazgeçmemiş; bu emellerini arttırarak devam ettirmişlerdir.²²⁹ 1930 yılındaki ekonomik bunalım ve kısmen *Enosis* yanlılarının kışkırtmaları neticesinde adada bir ayaklanma çıkmış ve ayaklanma sonucu İngiliz hükümeti anayasayı askıya almış; 1960 yılına kadar ada kararnamelerle idare edilmesine sebep olmuştu. Bu durum Kıbrıs'ın geleceğini etkileyen talihsiz bir durum olarak tarihe geçti. Bu olay neticesinde kilise, Rumların sözcülüğünü yapan tek kurum olarak kaldı ve Kıbrıslıların kendi kendilerini yönetme tecrübesini kazanmalarına engel oldu. İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın İngiltere'nin safında savaşa katılması Rumların beklentilerini bir kez daha alevlendirdi.²³⁰

İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu büyük ekonomik tahribat, İngiltere'nin imparatorluğun sömürge topraklarını eski sahiplerine bırakmasına neden olmuşsa da Kıbrıs'ı bu toprakların dışında tutmuştur. İngiltere, Kıbrıs'ta etkisini devam ettirmek ve askeri üslerini muhafaza ederek Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetini korumak isteğinden Kıbrıs'tan çekilmemiştir.²³¹ Kıbrıs, İngiltere için Orta Doğu petrol yataklarının güvenliğini sağlayan ve aynı zamanda doğu Akdeniz'in hâkimiyetini elinde tutmasını yarayan çok önemli bir üs olmuştur. Özellikle İngiltere'nin Süveyş kanalının yönetimini Mısır yönetimine kaptırması, Kıbrıs'ın İngiltere'nin gözündeki değerini daha da arttırmıştır.²³² Ada'yı herhangi bir tarafa bırakmamak için İngiliz yönetimi, Muhtariyet

²²⁸ Sonyel, s.5.

²²⁹ Robert T. Hartmann, "All Greece Stirred by Cyprus Issue: Agitation for Return of Key Island Threaten Pro-American Feeling", Los Angeles Times, 14.09.1954, s.2.

²³⁰ Eftal Irkışatal, İngiltere'nin Kıbrıs Politikası (1945- 1960) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta, 2012, s.36-37.

²³¹ By Polyzoides, "Feud Over Cyprus May Be Grave: Involves Two Good Allies of U.S.: Britain and Greece", Los Angeles Times, 19.08.1954, s.19.

²³² Waldo Drake, "Cyprus And Britain", Los Angeles Times, 20.08.1956, s.B5.

planı ve Jackson planı gibi birçok plan hazırlamış fakat bunların hepsi *Enosis* fikrine aykırı olduğu için Rumlar tarafından reddedilmiştir. Türkiye hükümeti ise 1945 yılı sonrası Yunanistan'ın aksine adaya ilişkin sorunlara uzak kalmayı tercih etmiş ve sorunu Lozan çerçevesinde görmeyi tercih etmiştir. Dr. Fazıl Küçük tarafından, Kıbrıs Türklerinin yapmış olduğu mitingler telgrafla Türkiye'ye bildirilmiştir.²³³ Buna rağmen Kıbrıs konusu, Türkiye kamuoyunda çok geç yer edinmeye başladı. Kıbrıs konusunun kamuoyunda bu kadar geç yer almasının sebebi ise Türk hükümetinin 1955'e kadar temel politikasının NATO'ya girmek ve ittifak içerisinde sorun çıkarmamak olmasıydı²³⁴

1950 yılına kadar adadaki *Enosis* yanlıları çok fazla karışıklık çıkarmadılar. Makarios'un Kitium Piskoposu seçilmesiyle beraber, adadaki durum değişmeye başladı. Makarios, piskopos seçildikten sonra kilisenin ve gelirlerinin kontrolünü ele geçirdi ve adadaki sağ görüşlü partileri kendi denetimi altına aldı. Ayrıca 1951 yılında Kıbrıslı Genç Rumlar (PEON) adı altında kavgacı milliyetçi bir örgüt kurdu. Bu örgüt daha sonra EOKA olarak isimlendirilen bir terörist grup haline geldi.²³⁵ En büyük hayalleri olan *Enosis*'i hayata geçirmek için 1955 yılına kadar gizli eylemler sergileyen bu örgüt, 1 Nisan 1955 tarihinden sonra eylemlerini artık açık bir şekilde gerçekleştirmeye başladı ve kendisine destek vermeyen işyerleri ve evlere sabotaj düzenleyerek, Kıbrıslı Rumların tamamının kendilerine destek vermesi için baskı uyguladı. Aynı zamanda caddelerde broşürler dağıtarak kendilerinin amacının bağımsızlık olmadığını, tam aksine Yunanistan ile birleşerek *Enosis*'i gerçekleştirmek istediklerini bildirerek bir nevi halkın kendilerine karşı öfke beslemelerinin de önüne geçmeye çalıştılar.²³⁶

Kıbrıs'taki emellerinden vazgeçmeyen ve ada'nın kendilerine bağlanmasını isteyen Yunanistan hükümeti, 16 Ağustos 1954 tarihinde Birleşmiş Milletlere başvuru yaparak adanın kendine bağlanmasını talep etti.²³⁷ Fakat BM konuyu çözüme

²³³ BCA, 30-1-0-0/ 40-241-14

²³⁴ Zülfükar Aytac Kşman, Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1945-1980), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, Elâzığ, 2014, s. 102, 108.

²³⁵ Willam Henry Chamberlin, "Diplomats Search for New Formula to Untie the Tangle of British, Greek, Turkish National Interest", The Wall Street Journal, 24.04.1957, s.12.

²³⁶ Salahi R. Sonyel, CYPRUS The Destruction of a Republic and Its Aftermath, The Eothen Press, 1997, s.8.

²³⁷ Robert T. Hartmann, "All Greece Stirred by Cyprus Issue: Agitation for Return of Key Island Threaten Pro-American Feeling", Los Angeles Times, 14.09.1954, s.2.

kavuşturmaktan öte, konunun görüşülmesini ertelemeyi uygun buldu. Bu durum ise EOKA'nın terör eylemlerini artırmalarına neden oldu.²³⁸

Ada'da olayların artması ve toplumsal bir kargaşaya dönüşmesi üzerine Amerika'nın da desteğini alan İngiltere Dışişleri Bakanı Harold Mc Millan, Türkiye ve Yunanistan'ı üçlü bir konferans için 29 Ağustos 1955'te, Londra'da, Lancaster House'a davet etti. Yapılacak olan konferansa Türkiye'den Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında bir heyet gönderilmesine karar verildi.²³⁹ Konferansın konusu ise Doğu Akdeniz bölgesindeki güvenlik sorunları olarak belirlenmiş olmasına rağmen, konferansta yalnızca Kıbrıs meselesi konuşuldu.²⁴⁰ Konferansta Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili tezini şu argümanla savunuyordu; Türkiye'nin adanın geleceğiyle ilgilenmesinin temelinde tarihsel, coğrafi, etnik ve stratejik faktörler bulunmaktadır. Ada yaklaşık 400 yıl Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunmuştu ve tarihte hiçbir zaman Yunan egemenliği altına girmemişti. Aynı zamanda adanın Türkiye'nin kıyılarına uzaklığı 70 kilometre iken, Yunanistan'a uzaklığı 1000 kilometreyi buluyordu. Bu nedenlerden Kıbrıs'taki mevcut durum korunmalıydı. Aksi halde Zorlu'nun tezine göre eğer İngiltere adadan vazgeçecekse, adayı gerçek sahibi olan Türkiye'ye bırakması gerekiyordu.²⁴¹

Kıbrıs'ta 1946 yılından itibaren bir iç savaş niteliğine dönüşen terör hareketleri, Türkiye ve İngiltere tarafından Kıbrıs'a 'Self Government' verilmesine engel olan önemli bir etken olarak görüldü. Türkiye'nin adanın kendisine verilmesi konusunda ısrar etmesi ve adada İngiliz üs ve tesislerinin devamını kabul etmesine rağmen İngiltere, Kıbrıs'a verilecek statü hakkında çeşitli yollar denedi.²⁴² Bunlardan bir tanesi de ortaklık rejimi

²³⁸ "U.N. Battle Develops on Fate of Cyprus", Los Angeles Times, 15.12.1954, s.10; Francis W. Carpenter, "U.N. Debate For Cyprus Sidetracked: Diplomacy Policy Best, Greece Told", The Atlanta Constitution, 22.09.1955, s.14.

²³⁹ BCA, 30-18-1-2/ 140-80-3; "Eden Asks Talk on Cyprus With Greece, Turkey", Chicago Tribune, 01.07.1955, s.B4.

²⁴⁰ Benjamin Welles, "Parley Over Cyprus Involves Allies' Ties", The New York Times, 29.08.1955, s.1.

²⁴¹ Hüseyin Bağcı, Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, Odtü yayıncılık, Ankara, 2014, s.112-13.

²⁴² Drew Middleton, "Turkey Cautions British on Cyprus: Asserts London's Last Offer to Makarios Went Too Far- Equality is Demanded", The New York Times, 10.06.1956, s.35.

öngören Mac Millan²⁴³ planıydı.²⁴⁴ Türkiye ve Yunanistan hükümetinin reddetmesine rağmen Mac Millan, iki tarafın da isteyerek ya da zorla bu planı kabul etmek zorunda olduklarını söyleyerek kabinesine sundu.²⁴⁵ Türkiye ise Birleşmiş Milletler komisyonunda ada ile ilgili kendisine dayatılan öneriyi hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini kesin bir şekilde belirtti.²⁴⁶ Fakat Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşamaması ve Ada'da terör faaliyetlerinin artmasından plan uygulanmaya konmadı.²⁴⁷

İngiltere'nin Ada'da çıkan olaylardan Archbishop Makarios'u sorumlu tutması ve onu sürgün ederek uzak doğudaki hapis haneye yollaması, İngiltere karşıtı gösterilerin artmasına neden oldu.²⁴⁸ İngiltere'nin Makarios hakkında vermiş olduğu sürgün kararı üzerine EOKA, dağıtmış olduğu bildiride şu açıklamayı yaptı:

“İki düşmanımız vardır. Birincisi İngilizler, ikincisi Türklerdir. Önce İngilizleri ele alıp adadan kovacağız, sonra da Türkleri imha edeceğiz. Hedefimiz Enosis'tir. Her ne pahasına olursa olsun görevimiz bu hedefin gerçekleştirilmesidir.”²⁴⁹

Ada'da çıkan terör olaylarının ardından Türkiye, görüşme masasından kalkarak, terör faaliyetleri son bulana kadar Kıbrıs ile ilgili hiçbir teklifi kabul etmeyeceğini ve görüşmelere katılmayacağını bildirdi.²⁵⁰ Rumların sürekli olarak “Self Determination” isteği ile İngiltere'nin de bu konudaki sempatisi ve Türkiye'nin Ada'daki Türklerin durumundan duyduğu endişeden dolayı bunu kabul etmemesi, tartışmaların sürekli devam etmesine ve bir türlü son bulmamasına neden oldu.²⁵¹ İngiliz hükümeti ise Kıbrıs

²⁴³ Macmillan Planı'na göre Kıbrıs'ta 12 Rum ve 12 Türk'ten oluşan bir komitenin tavsiyesi ile yönetecek bir Yunan, bir Türk ve bir İngiliz'den oluşan bir yönetim komisyonu olacaktı. İngilizlerin veto hakkı olacaktı. Türk azınlığı güvence altına alan seçilmiş bir meclis, işlerini yasalaştıracaktı. Arthur Veysey, “Britain Bares Cyprus Peace Scheme Today: Macmillan Appeals to Turks, Greeks, Chicago Tribune, 17.06.1958, s.C9.

²⁴⁴ Arthur Veysey, “Britain Bares Cyprus Peace Scheme Today: Macmillan Appeals to Turks, Greeks, Chicago Tribune, 17.06.1958, s.C9; Benjamin Welles, “Talks on Cyprus Remain Flexible: Britain, Greece and Turkey, Still in Split in Parley, Keep Leeway to Maneuver”, The New York Times, 02.09.1955, s.2.

²⁴⁵ Arthur Veysey, “Turkey Bars British Cyprus Peace Scheme: Mcmillan Continues to Promote Plan”, Chicago Tribune, 16.06.1958, s.3; A.C. Sedgwick, “Greece Rejects Plan For Cyprus: Contends That Acceptance Would Keep Islanders a Subject People Always”, The New York Times, 22.06.1958, s.12.

²⁴⁶ William Fulton, “Turkey Maps U.N. Fight For Divided Cyprus: Afro-Asian Bloc Told It's Only Solution”, Chicago Tribune, 11.07.1958, s.4.

²⁴⁷ “Powers Fail to Agree on Cyprus Settlement”, Los Angeles Times, 08.09.1955, s.29.

²⁴⁸ By Polyzides, “Greek- Turkish Clashes Complicate Cyprus Issue, French Decision to Press War Against Algerian Rebels May End in Tragedy”, Los Angeles Times, 23.03.1956, s.17.

²⁴⁹ Aydın Akkurt, Türk Mukavemet Teşkilatı 1957- 1958 Mücadelesi, İstanbul 1999, s13; By Polyzides, “Greek- Turkish Clashes Complicate Cyprus Issue, French Decision to Press War Against Algerian Rebels May End in Tragedy”, Los Angeles Times, 23.03.1956, s.17.

²⁵⁰ Sam Pope Brewer, “Turkey Opposes Cyprus Talk Now: Premier Insists Terrorism on Island Be Eradicated Before Any Parley”, The New York Times, 13.07.1956, s.4.

²⁵¹ Lindesay Parrot, “Britain Affirms Offer on Cyprus: Tells U.N. Her pledges for Island's Self-Government Remain Unaltered”, The New York Times, 12.12.1957, s.3.

ile ilgili meseleyi en kısa sürede çözerek, işlerin daha da kolay yürümesi için her türlü isteği kabul etme şartıyla Makarios'u Kıbrıs'a gitmemek üzere serbest bıraktı. Bu durumu telgrafla Türkiye'ye bildirerek, Türk hükümetinin kaygılarının önüne geçmek istedi.²⁵² Makarios ise eğer Kıbrıs'a dönebilirse İngiltere ile her türlü antlaşmayı yapabileceğini bildirdi.²⁵³ İngiltere hükümeti, ABD'nin Kıbrıs meselesinin çözümüne katılıp Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir konferans düzenlenmesi konusunda yardımcı olması için bir çağrıda bulundu. Fakat ABD hükümeti, hem Yunanistan ve Türkiye, hemde Arap ülkeleri ile ilişkilerine zarar vermek istemediği için elinden geldiğince bu tartışmanın dışında kalmak istiyordu. Çünkü ABD'nin vereceği Türkiye aleyhine bir karar Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerinde derin yaralar açabilirdi.²⁵⁴ İngiltere Başbakanı Mac Millan, Türkiye ve Yunanistan'a ziyaretlerde bulunarak durumun nasıl çözüleceği konusunda müzakerelerde bulundu.²⁵⁵ Ayrıca Makarios ve diğer Kıbrıslı Rum liderlere af çıkararak adaya dönmelerine izin verdi.²⁵⁶

Devletler arasında yapılan müzakereler sonunda 4 Aralık 1958 tarihinde sonucu "Kıbrıslıların isteklerini karşılayacak çözümlerin, sorunun doğrudan tarafı olan üç ülke arasında düzenlenecek konferansla çözülmesini..." öngören siyasi komite kararı, Yunanistan tarafını memnun etmezken, İngiltere ve Türkiye tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı.²⁵⁷ Yunanistan'ın başvurusu üzerine Birleşmiş Milletler'de yapılan görüşmeler sonunda Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu'nun Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof'a müzakerelerde gösterdiği tutumundan dolayı onu kutlamak amacıyla yaptığı jest ve buna Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın karşılık vermesiyle başlayan diyalog, taraflar arasında ılımlı bir hava yarattı.²⁵⁸

²⁵²BCA, 30-1-0-0/38-227-4; "Makarios Insists He Go To Cyprus: Prelate in Seychelles Balks at Parleys With Britain Till He Return to Island", The New York Times, 30.03.1957, s.3.

²⁵³ Willam Henry Chamberlin, "Diplomats Search for New Formula to Untie the Tangle of British, Greek, Turkish National Interest", The Wall Street Journal, 24.04.1957, s.12.

²⁵⁴ Waldo Drake, "British Still Seek U.S. Entry in Cyprus Dispute: London's Rising Anxiety May Cause Washington to Accept Observer Role", Los Angeles Times, 14.08.1957, s.6.

²⁵⁵ Kennett Love, "Macmillan To Fly To Athens Today: Will See Premier on Means of Extending Cypruce Truce-Visit to Turkey Seen", The New York Times, 07.08.1958, s.7.

²⁵⁶ Arthur Veysey, "Early Return of Makarios To Cyprus Seen: Mcmillan Talks It Over with Governor", Chicago Tribune, 08.09.1958, s.A7.

²⁵⁷ Willam Fulton, "Greeks, Turks Hurl Cyprus Barbs in U.N.", Chicago Tribune, 26.11.1958, s.4.

²⁵⁸ Faruk Bekarlar, Kıbrıs Sorunun Doğuşu- Menderes Dönemi Türk Yunan İlişkileri, Arayış Yayın Ajansı, İstanbul 2006, s.173.

2.1.2. Zürih ve Londra Antlaşmalarının İmzalanarak Kıbrıs'ın Bağımsızlığına Gidilen Yolda İlk Adımın Atılması

Uzun bir süre boyunca aynı masaya oturmak istemeyen Türkiye ve Yunanistan heyetleri, BM araya girmesiyle aynı masaya oturma ve Kıbrıs konusunda fikirlerini birbirlerine açıklamak için İsviçre'nin Zürih kentinde bir araya gelme kararı aldılar.²⁵⁹ Bu kararın alınmasının temel sebebi, İngiltere'nin Ada'nın işlerinin ele alınmasında kontrol ve temsil konusunda şiddetli bir Türk-Yunan anlaşmazlığı içine girmiş olması ve tek başına bu sorunu bir türlü çözememiş olmasıydı. Ada'nın Rum çoğunluğu ile Türk azınlığı arasında bölünmesinden yana olan Türkiye, geçici yönetim için yedi yıllık bir İngiliz ortaklık planına katılmayı kabul ederken, bağımsızlığı isteyen Yunanistan bunu reddediyordu. Birkaç gün sürecek olan ve 5 şubat'ta başlayacak olan konferansa İngiltere katılmama kararı verdi. Ancak iki taraf arasında yapılacak olan görüşmede olumlu sonuç çıkarsa, daha sonra İngiltere'nin de katılacağı üçlü bir konferans yapılacağını duyurdu.²⁶⁰ Yapılan toplantıda Türkiye, Ada'nın bağımsız olması konusuna rıza gösterirken güvenliği konusunda şüphelerini beyan etti. Bu nedenle, Kıbrıs'ın güvenliği konusunda somut bir adım atılması gerektiğini ve garanti verilmesini de istedi.²⁶¹ Yaklaşık bir haftalık görüşmeden sonra Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'ın 1960 yılında tamamen bağımsız olması konusunda anlaşmaya vardılar. Atina'da imzalanacak olan antlaşmanın detaylarını görüşmek ve antlaşma imzalamak üzere Türkiye'den bir heyet gönderildi.²⁶² Kıbrıs'ın anayasası ve güvenliği ile ilgili karar ise daha sonra Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıslı Rum ve Türklerin temsilcilerinin katılacağı bir konferansta alınma kararı verildi.²⁶³ Kıbrıslı Rumların lideri Makarios, anlaşmadan duyduğu memnuniyeti dile getirerek umut verici bir gelişme olarak değerlendirdi.²⁶⁴

İsviçre'nin Zürih kentinde, Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunda anlaşmaya varan Yunanistan ve Türkiye heyetleri daha sonra İngiltere, Kıbrıslı Rumların temsilcisi olarak

²⁵⁹Message From Minister Macmillan to Secretary of State Dulles, 17.01.1959, Department of State, Presidential Correspondence: Lot 66D 204. Confidential; Enclosure to a letter from Caccia to Dulles

²⁶⁰ Jay Walz, "Greek and Turkish Chiefs Will Confer Over Cyprus", The New York Times, 05.02.1959, s.1.

²⁶¹ Kennet Love, "Zurich Talks Sight ACyprus Solutution", The New York Times, 10.02.1959, s.1.

²⁶² BCA, 30-18-1-2/153-51-12

²⁶³Kennet Love, "Greek and Turks Agree on Cyprus as Free Republic: Zurich Talks Devise Basis for Independence in '59 Outside Commonwealth-British To Keep Bases- Proposals Still Hinge Upon Round-Table Parley With London and Cypriotes", The New York Times, 12.02.1959, s.1.

²⁶⁴ "Makarios OK's Agreement on Cyprus Issue: Greeks Cheer Premier Karamanlis", Chicago Tribune, 12.02.1959, s.3.

Makarios ve Kıbrıslı Türklerin temsilcisi olarak da Dr. Fazıl Küçük ile Londra’da bir araya geldiler.²⁶⁵ Temsilcilerin bir araya gelmesinden önce Türkiye ve Yunanistan Dışışleri Bakanları Londra’ya gelerek başbakanları tarafından onaylanan antlaşma metnini getirdiler. Bu olay İngiliz Büyükelçisi Harold Caccia tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve Amerikan Dışışleri Bakanı’na bildirilmiştir. Caccia yazmış olduğu mektupta Kıbrıs anasasının taslağını şu şekilde açıklamıştır:

“Dışışleri Bakanı, Kıbrıs'taki son gelişmeler ve beklentilerle ilgili aşağıdaki açıklamayı kişisel olarak ve kesinlikle gizlilik içinde size vermeme istedi. Averoff ve Zorlu, Zürih'te Başbakanları tarafından onaylanan ve paraflanan belgeleri yanlarında getirerek çarşamba günü Londra'ya geldi. Kısaca bunlar; Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs arasında bir İttifak Antlaşması taslağı ve Birleşik Krallık'ın da diğer ülkeler gibi taraf olacağı bir Garanti Antlaşması taslağı ile birlikte bir Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının temel maddelerini içermektedir. Anayasa “cumhurbaşkanlığı” türündedir ve diğer şeylerin yanı sıra hem dış ilişkiler, savunma ve güvenlikle ilgili mevzuat üzerinde mutlak veto hakkına hem de askıya alma yetkisine sahip olacak bir Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı ve Kıbrıs Türk Cumhurbaşkanı yardımcısı sağlar. Tek bir Temsilciler Meclisi (üyelerinin yüzde 70'i Kıbrıslı Rumlar ve yüzde 30'u Kıbrıslı Türklerden oluşuyor) ve her topluluk için ortak bir Meclis olacaktır. Beş ana kasabada ayrı Türk belediyeleri olacak, ancak bu hüküm dört yıl içinde gözden geçirilecektir. Kıbrıs'ın 2.000 kişilik bir ordusu ve ayrıca 2.000 kişilik güvenlik güçleri (jandarma ve polis) olacaktır. İki toplum arasında bir denge korunacaktır. Bunlar, önemli ayrıntılara giren bir belgenin geniş hatlarıdır. İttifak Antlaşması, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'ta, Cumhuriyetin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak için bağlar. Bu amaçla Kıbrıs'ta 950 Yunan subay ve er ve 650 Türk subay ve erden oluşan ve görevleri Kıbrıs ordusunun eğitimini denetlemeyi içeren üçlü bir karargâh bulunacaktır. Karargâhın komutası her yıl bir Yunan, Türk ve Kıbrıslı general arasında değişecektir. Garanti Antlaşması, adanın bölünmesini veya başka bir devletle birliğini önlemeyi ve anayasaya saygı gösterilmesini sağlamayı amaçlıyor. Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, Antlaşmanın hükümlerini korumak için birlikte veya acil bir durumda ayrı ayrı hareket etme yetkisine sahip olacaktır.

Şimdi, üç Dışışleri Bakanının bugün, 16 Şubat'ta, çeşitli belgelerin nihai anlaşmanın temeli olarak kabul edilmesi konusunda anlaşabileceklerini umuyoruz. Bu belgelerin 17 Şubat'ta Londra'da toplanacak ve Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarını temsil eden Başpiskopos Makarios ve Dr. Küçük'ün de hazır bulunacağı bir başka konferansla onaylanması amaçlanıyor. 19 Şubat'ta üç Parlamento da yapılacak açıklamalar için zamanında tamamlamayı umduğumuz konferansın son aşamalarında Yunanistan ve Türkiye Başbakanlarının da hazır bulunmalarını temenni ediyoruz.

Hiçbir şeyin ters gitmemesi ve bu takvime uyulması koşuluyla, genel ilkelere ilişkin kararlar almayı umut edebiliriz. O zaman anlaşmanın ayrıntılarının bir detaylandırma dönemi olmalı, ancak bu süreyi minimumda tutmak için elimizden geleni yapacağız.”²⁶⁶

İngiliz hükümeti, Makarios’un herhangi bir taşkınlık çıkarmasına engel olmak ve aynı zamanda onun lehine propaganda yapılmaması için Makarios’ın Londra’ya geldiği gün toplanan Rumları havalanına bırakmamış ve onun için yoğun bir güvenlik önlemi

²⁶⁵ Walter H. Waggoner, “Makarios Invited to Cyprus Talks: Turkish Cypriote Also to Go to London Conference”, The New York Times, 14.02.1959, s.1; Kennet Love, “Cyprus Accord Opens Path to Settlement: Greeks and Turks at Zurich Meeting Agree on Island's Future, The New York Times, 15.02.1959, s.E4.

²⁶⁶ Letter From the British Ambassador (Caccia) to Acting Secretary of State Herter, 16.02.1959, Department of State, Central Files, 747C.00/2-1259. Secret. Repeated to Athens, Ankara, Nicosia, and Paris for USRO.

almıştı.²⁶⁷ Londra’da bir araya gelen Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, İngiltere Başbakanı Mac Millan ve Kıbrıslı Rumların temsilcisi Makarios ve Kıbrıslı Türklerin temsilcisi Dr. Fazıl Küçük tarafından 19 Şubat 1959 tarihinde Londra Antlaşması imzalandı* ve tam bağımsızlık konusunda anlaşma sağlandı.²⁶⁸

5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında Zürih Antlaşmasının imzalanması, 19 Şubat 1959 tarihinde de İngiltere, Kıbrıslı Türkler ve Rumların temsilcileri arasında Londra Antlaşmasının imzalanması, Kıbrıs için yeni bir dönemin başlangıcı oldu.²⁶⁹ Zürih ve Londra Antlaşmasının Kıbrıs’taki karışıklıkları çözüp çözemeyeceği ise artık merak konusu olmaya başlamıştı.²⁷⁰ Çünkü yapılan antlaşmadan Kıbrıslı Türkler hiç de memnun olmamış ve binlerce Kıbrıslı Türk antlaşmayı protesto etmek için sokaklara inmişti. Ayrıca İngilizlerin yeni hükümetle birlikte bırakacağı pek çok sorun arasına bir de Ada’daki birliklerin çoğu evlerine döndükten sonra Kıbrıs’ın doğal kaynakları sınırlı olduğu için yerli halkın nispeten yüksek yaşam standardını nasıl sürdürecekleri de eklendi.²⁷¹

Zürih ve sonrasında imzalanan Londra Antlaşması ile getirilen çözümün bir yıl içerisinde hayata geçirilmesine karar verilerek, herhangi bir soruna karşı alınacak tedbirler belirlendi. Varılan çözüm antlaşmasına göre Cumhurbaşkanı ve yardımcısı ile meclislerin ve karma meclisin seçimleri yapılacak, cumhuriyet anayasasının hazırlanması için karma bir komisyon ve ayrıca yönetimi devralmak için hükümet gibi çalışacak geçici bir komite kurulacaktı. Oluşturulan bu komisyonlar, üç ay içerisinde göreve başlayarak yapacakları çalışmalar sonrasında, antlaşmalarda belirlenen miktarda Türk ve Yunan

²⁶⁷ Arthur Veysey, “Order A Heavy London Guard For Makarios”, Chicago Tribune, 15.02.1959, s.4; “Makarios in London; Asks Peace Prelate Hailed by Thousands at Airport”, Chicago Tribune, 16.02.1959, s.2.

*Yapılan antlaşma, İngiltere’deki hastane odasında imzalanmak zorunda kalmıştır çünkü o tarihlerde Adnan Menderes konferansa gelirken uçak kazası geçirerek hastaneye kaldırılmıştı “Turk Premier Saved; 12 Die in Plane Crash”, Chicago Tribune, 18.02.1959, s.2.

²⁶⁸ Joseph Cerutti, “CyprusPeacePactSignedBy 3 Nations”, Chicago Tribune, 20.02.1959, s.3; Walter H. Waggoner, “Cyprus Republic Assured in Pact; Makarios Yields- Britain, Greece and Turkey are Joined in Signing by Heads of Isle’s Groups-Archbishop Hail Step- Macmillan Calls it Victory of Reason Commonwealth Status Not Resolved”, The New York Times, 20.02.1959, s.1.

²⁶⁹ Furkan Kaya, TheImpact of Fatih Rüştü Zorlu on Turkish Foreign Policyand Cyprus Issue Between 1955-1960, Doktora Tezi, Yeditepe üniversitesi, 2017, s.168.

²⁷⁰ Willam Henry Chamberlin, “Good Omen: Settlement of Cyprus Fight Holds Hope West Can Resolve Its Insoluble Crises”, The Wall Street Journal, 20.02.1959, s.10.

²⁷¹ Seth S. King, “Turks on Cyprus Protest New Pact: 1.000 Students in Parade Demand Isle’s Partition”, The New York Times, 21.02.1959, s.1.

askeri birlikleri İngilizler yönetimi devrettiği tarihten itibaren Ada'ya gelecekti.²⁷² E.O.K.A.'nın başı General George Grivas, yapılan antlaşmaya tepki göstererek hem kendisinin görüşmelere katılması gerektiğini söylemiş hem de Türklere çok fazla ayrıcalık verildiği söyleyerek duruma itiraz etmişti.²⁷³

1959 Mart ayında Zürih ve Londra Anlaşmaları gereğince Kıbrıs'ta geçici bir hükümet kuruldu ve anayasa tasarısı ile yönetimin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devredilmesi ve Londra Konferansında alınan kararları uygulamaya koyabilmek için Londra ve Lefkoşa'da komisyonlar meydana getirildi. 1959 yılının sonunda, Kıbrıs'ta ilk genel seçim yapıldı ve Archbishop Makarios Cumhurbaşkanı ve Dr. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı yardımcısı seçilerek görevlerine başladılar.²⁷⁴ Anayasayı hazırlamak için Türkiye'yi temsilen Prof. Nihat Erim başkanlığında bir heyet bulunmaktaydı.²⁷⁵ Oluşturulan komisyonun çalışmaları bir yıldan fazla sürdü. Bu süre zarfında komisyonda çeşitli görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Bu görüş ayrılıklarının başlıcaları: Kıbrıs'ta İngiltere'ye bırakılacak olan ve yaklaşık olarak adanın yüzde 3'ünü kapsayan üslerdi.²⁷⁶ Ayrıca Rumlar ile Türkler arasındaki düşmanlık sebebiyle Türklere verilen hakları çok gören Rumların bunlara karşı çıkmasıydı.²⁷⁷ Yeni kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı Archbishop Makarios, öncelikle İngilizlerin alacağı üslerin Kıbrıslılarda kalması gerektiğini ve Kıbrıs yönetimine bırakılması gerektiğini söyleyerek üslerin varlığına karşı tepki gösterdi; İngiltere'nin kullanacağı üsler için 36 mil karenin yeterli olacağını savunurken, İngiltere hükümeti 120 mil kare konusunda ısrar etmekteydi.²⁷⁸ Bu tartışmalardan Kıbrıs'ın bağımsızlığının ilanı 19 Mart 1960 tarihinde olması gerekirken 16 Ağustos 1960 tarihine kadar beklemek zorunda kaldı. Bu ertelemenin sebebi İngiliz Dışişleri Bakanı Lyold tarafından Amerikan Dışişleri Bakanı'na şu şekilde bildirilmiştir:

²⁷² Faruk Bekarlar, Kıbrıs Sorunun Doğuşu- Menderes Dönemi Türk Yunan İlişkileri, Arayış Yayın Ajansı, İstanbul 2006, s.181.

²⁷³ A.C. Sedgwick, "Grivas Attacks Cyprus Accords: Pro-Greek General Disputes Athens Regime on Issue", The New York Times, 30.07.1959, s.1.

²⁷⁴ Phil Newsom, "Archbishop Makarios to Become First President of New Cyprus", Los Angeles Times, 11.12.1959, s.C16; Richard P. Hunt, "Makarios Chosen Cyprus President: Archbishop Defeated Clerides by Two-to-One Vote", The New York Times, 15.12.1959, s.01.

²⁷⁵ BCA, 30-18-1-2/154-87-18

²⁷⁶ Telegram From the Consulate General in Nicosia to the Department State, 05.04.1960, Department of State, Central Files, 747C.00/4-560. Secret; Noformi.

²⁷⁷ Lawrence Fellows, "Cyprus Talks Set In London Jan. 16: 3-Nation Parley to Conclude Pacts on Colony's Freedom-Makarios to Attend", The New York Times, 07.01.1960, s.5.

²⁷⁸ Lawrence Fellows, "Britain Held Cool to Cyprus Offer: Makarios Reported Ready to Yield on Bases in Return for Civil Control, The New York Times, 25.01.1960, s.12.

“Sevgili Chris, Kıbrıs'ın bağımsızlığını erteleme kararını duymuşsunuzdur. Size dünkü duyurunun arka planından bahsetmek istiyorum. Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanları ve Başpiskopos Makarios ve Dr. Küçük ile yaptığım görüşmeler dün kadar herhangi bir karara varamamıştı ve neredeyse bütün zaman, askeri gereksinimlerimizi belirtmek için harcanmıştı. Bu konuda Averoff ve Zorlu'dan tam destek aldık. Ancak Makarios, inatla, mevcut askeri tesislerimizin şu anki konumundan daha fazlasına sahip olamayacağımız konusunda geri adım atmadı.

Söz konusu çeşitli meselelere gelince, benim ve karar vermesi gereken Averoff'un izlenimi, Makarios'un kalbinde bizi üs bölgelerinde daha fazla ilerletemeyeceğinin farkında olduğudur. Bu nedenle, asıl kaygısı, ülkenin yönetimi konusunda bizden tavizler almaktır. Egemenliğimize zarar vermemizi beklemediği sürece, ona bu konuda yardımcı olabiliriz. Bu sabah onunla ve Küçük ile bunun üzerinde çalışacağım; bugün öğleden sonra da cumhuriyetin topraklarındaki askeri ihtiyaçlarımızı onlarla tartışacağım. Bir de ekonomi ve finans sorunu var. İkincisinin oldukça önemli olması muhtemeldir. Bu haftanın sonunda işlerin nasıl görüldüğünü size bildireceğim. Bildiğiniz gibi Makarios kolay bir müşteri değil. Umarım askeri gereksinimlerimize sıkı sıkıya bağlı kalma, süre sınırlamasının uzatılması ve üs bölgelerimizde yönetim konusunda geri adım atması en kısa sürede olur.

Tüm iyi dileklerle”²⁷⁹

Taraflar arasındaki bu görüş ayrılıklarının hepsi, 1960 yılının temmuz ayında çözüme kavuşturuldu ve anayasa taslağı da son şeklini aldı.²⁸⁰ 6 aydan uzun süren görüşmeler sonucunda İngiltere, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında Kıbrıs Antlaşması ile ilgili görüşmelere 6 Temmuz 1960 tarihinde başlandı. 87 sayfa dokümandan oluşan Kıbrıs'ın İngiltere kolonisinde çıkıp bağımsızlığını onaylayan antlaşma metninde İngiltere'ye iki askeri bölge bırakılacak ve Kıbrıslı liderler İngiltere'nin bu bölgeleri terk etmesini istemeyeceğine dair söz vereceklerdi. Tabii aynı zamanda İngiltere'de bu bölgeleri koloniye çevirmeyeceğine ve askeri amaç için kullanmayacağına dair garanti vereceklerdi.²⁸¹

Bu olayların ardından İngiliz Parlamentosu, 21 Temmuz 1960 tarihinde, Kıbrıs'ın bir cumhuriyet olmasıyla ilgili kanun tasarısını kabul etti. Kıbrıs'ın Cumhuriyet oluşunun kutlama merasimine ise Türkiye'den bir heyet gönderildi.²⁸² Kanun 29 Temmuz 1960 tarihinde Kraliçe tarafından onaylandı.²⁸³ Bu gelişmelerden sonra Kıbrıs ile ilgili olarak 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları esas alınarak hazırlanan antlaşma metinleri, 16 Ağustos 1960 günü Lefkoşa'da, Türkiye'yi temsilen Başkonsolos, Yunanistan temsilcisi,

²⁷⁹ Message From Foreign Secretary Lloyd to Secretary of State Harter, 19.01.1960, Eisenhower Library, Project Clean up, Cyprus. Secret and Personal.

²⁸⁰ Lawrence Fellows, “Cyprus Talks Set in London Jan.16”, The New York Times, 07.01.1960, s.5.

²⁸¹ Joseph W. Grigg, “Cyprus Freedom Aids West's Lifelines”, Los Angeles Times, 14.08.1960, s.B2; “Agreement on Republic For Cyprus is Initialed”, The New York Times, 7 Temmuz 1960, s.4.

²⁸² BCA, 30-18-1-2/156-14-8

²⁸³ Lawrence Fellows, “Police in Cyprus Set Precautions: Officilas of the New Regime Hope to Avert Violence in Freedom Fete Tuesday”, The New York Times, 14.08.1960, s.24.

İngiltere adına Vali Sir Hugh Foot, Kıbrıs Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük ve Rum toplumu lideri Makarios tarafından imzalandı. Anlaşmanın imzalandığı gün Kıbrıs Devleti Anayasası yürürlüğe girdi ve 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ve bağımsızlığı ilan edildi.²⁸⁴ Yine aynı tarihte antlaşma gereğince, Türk ve Yunan askeri birlikleri adaya çıktı ve İngiliz kuvvetleri de kendilerine bırakılan üslere çekildi.²⁸⁵

Bağımsızlık antlaşmasının imzalanmasından sonra Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumların arasından seçilen bir başkan ve Türklerin arasından seçilen başkan yardımcısı önderliğinde bir bağımsız devlet oldu. Bu antlaşma ile beraber Kıbrıs Cumhuriyeti hem Yunanistan ile hem de Türkiye ile askeri ittifak kurmuş oldu ve başka herhangi bir devlet ile ittifak kurması yasaklandı. Yunanistan adada 950 askeri birlik ve Türkiye 650 askeri birlik bulunduracak ve Kıbrıs'ın kendisine ait 2000 kişiden oluşan askeri birlik kurma hakkı olacaktı.²⁸⁶ Tüm bunların dışında, yeni kurulmuş olan devletin anayasası, iki ana topluma bir dizi kilit konuda eşit karar verme yetkisi de veriyordu. Bunlardan bir tanesi hem Kıbrıslı Rum Cumhurbaşkanı hem de Kıbrıslı Türk Cumhurbaşkanı yardımcısı çok geniş veto hakkına sahip olmalarıydı. Kıbrıslı Türkler bütün devlet görevlerinin yüzde 30'nu elde etmişlerdi. Buna, on bakanlık görevinden üçü, meclis sandalyelerinin yüzde 30'u, kamu hizmeti atamalarının yüzde 30'u ve Kıbrıs ordusunun yüzde 40'ı dâhildi. Bu anayasal yapının temel dayanağı ise Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin korumakla görevli olduğu yeni Kıbrıs devletinin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlayan uluslararası bir anlaşma olan Garanti Antlaşması'nın varlığıydı.²⁸⁷

2.2. 1960 Sonrası Kıbrıs'ın Durumu

Kıbrıs sorunu üzerine uzlaşmaya varılarak Zürih ve Londra antlaşmalarının imzalanması ve bunun sonucunda 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs'ın bağımsızlığının ilan edilmesi, Amerika Birleşik Devletleri tarafından memnuniyetle karşılandı.²⁸⁸ Amerikalı politikacılara göre Kıbrıs probleminin halledilmesi demek, NATO'nun üç

²⁸⁴Lawrence Fellows, "Cyprus Becomes Republic; Britain's Long Rule Ends", The New York Times, 16.08.1960, s.1.

²⁸⁵ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2014) Der Yayınları, İstanbul, 2015, s 1152-53.

²⁸⁶Joseph W. Grigg, "Cyprus Freedom Aids West's Lifelines", Los Angeles Times, 14.08.1960, s.B2.

²⁸⁷James Ker-Lindsay, "The Cyprus Problem." "Frozen Conflicts" in Europe, edited by Anton Bebler, 1st ed., Verlag Barbara Budrich, Opladen; Berlin, Toronto, 2015, s.20.

²⁸⁸ Lawrence Fellows, "Cyprus Becomes Republic; Britain's Long Rule Ends", The New York Times, 16.08.1960, s.1.

büyük gücü olan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında çıkabilecek sorunların çözüme kavuşturulması ve Batı bloğunun korunması demek oluyordu.²⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti de Kıbrıslı Türklerin haklarının anayasal güvenceye alınarak varlıklarının korunmasını ve Kıbrıs'ta bir toplum olarak değerlendirilip, yönetimde yer almalarını memnuniyetle karşıladı. Türkiye'nin bu süreç içerisinde göstermiş olduğu olumlu tavırdan ötürü Makarios, Cemal Gürsel'e bir teşekkür mektubu göndererek şahsi olarak teşekkür etti.²⁹⁰

Tüm bunların ötesinde, Türkiye'nin en büyük çekincesi olan Kıbrıs'ın düşman bir devletin eline geçmesi ve Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye atma riski de Türkiye'ye asker bulundurma hakkı verilmesiyle bertaraf edilmiş oluyordu. Kıbrıs'ın cumhuriyet oluşunun ilk yıllarında herhangi bir problem yaşanmadı; hatta Kıbrıs Cumhuriyeti, Rusya ile bazı ticari antlaşmalar bile yaptı. İki ülke arasında imzalanan ticari antlaşmaların yanında Rusya, Kıbrıs'a teknoloji anlamında da her türlü desteği verebileceğini vaat etti. Böylece Sovyet Rusya hem Kıbrıs'la yakın ilişkiler kurabilecek hem de Doğu Akdeniz'de yayılma şansı elde edebilecekti. Sovyet Rusya ile Kıbrıs arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi, İngiltere'yi ve ABD'yi rahatsız etmişti.²⁹¹ Zira İngiliz hükümetinin Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutabilmek için elinde kalan tek yer Kıbrıs'taki askeri üslerdi ve bu yerleri kaybetmeye hiç niyeti yoktu.²⁹²

Kıbrıs'ın bağımsızlığının ilanından bir süre sonra Kıbrıslı Türkler ile Rumların çokta iyi anlaşamadıkları ortaya çıktı.²⁹³ Bu sorunların sebebi ise Kıbrıslı Rumlar, Zürih ve Londra Anlaşmalarını bir sonuç değil, amaçlarına ulaşmak için bir basamak olarak kabul etmeleri ve bu düşüncelerini de hiçbir zaman gizlememiş olmalarıydı. Kıbrıs Rum basını Kıbrıs'ın bağımsızlığına kavuşmasının ardından şöyle ifadeler kullanmaktan çekinmemişti:

“Dünyanın her yerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da bazı değişiklikler olacaktır. Tarihte son diye bir şey yoktur, istasyonlar vardır. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti de bir istasyondur. Kıbrıs, milletlerarası alışverişin bir kurbanı olmuştur. Fakat bu böyle kalacak değildir. Dünyada yeni bir rüzgâr esmektedir ve bu rüzgâr Kıbrıs'a da ulaşacaktır.”²⁹⁴

²⁸⁹ Joseph W. Grigg, “Cyprus Freedom Aids West's Lifelines”, Los Angeles Times, 14.08.1960, s.B2.

²⁹⁰ BCA, 30-1-0-0/7-40-18

²⁹¹ Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, 18.11.1960, Department of State, Central Files, 780A.00/11-1860. Confidential.

²⁹² Lawrence Fellows, “Cyprus Deals Give Soviet an Opening: Moscow Steps Up Diplomatic Campaign in New Republic-British Concerned”, The New York Times, 08.03.1961, s.3.

²⁹³ Nasuh Uslu, Turkey's Relationship With The United States 1960-1975, Durham University, Durham, Doktora Tezi, 1994, S 190-91.

²⁹⁴ Nevzat Karagil, Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar, Anıl Matbaası. İstanbul, 1964, s 33.

Kıbrıs'taki gelişmelerin çoğu 1960 yılından sonra İngiltere hükümetinin Ada'da görevlendirmiş olduğu Arthur William Clark tarafından raporlaştırılıyordu. Kıbrıs'ın bağımsızlığından yaklaşık üç ay sonra Clark, İngiltere halkla ilişkiler ofisi başkanı Sir Alexander Clutterbuck'ı bilgilendirerek, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile ilgili kutlamaların çok sakin geçtiğini bildirdi. Fakat bu durumun normal olduğunu sebebini ise bir önceki sene imzalanan bağımsızlık anlaşmasının halkta meydana getirmiş olduğu yorgunluğa da bağlıyordu. Yaklaşık beş ay sonra Kıbrıslılar, gelecek konusunda şüpheye düşmeye başlamış ancak geri dönüşün kendileri için sadece kaos ve yıkım getireceğini de hesaba katmışlardı. Her ne kadar Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios ve Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Küçük, dostça ilişkiler sergilese de Kıbrıs Türkleriyle Rumları arasındaki ilişki, tamamen hayal kırıklı olmuştu. Bunun sebebi ise, Rumlar anayasa ile Türklere verilmiş olan hakların çoğunu vermek istemeyip, sürekli Kıbrıslı Türklere engeller çıkarmaya başlamış olmalarıydı.²⁹⁵

2.2.1. Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler Arasında İlk Karışıklıkların Çıkması

Kıbrıs'ta Rumlar ile Türkler arasındaki ilk karışıklık, Nisan 1962'de patlak verdi. 1962 yılındaki Yunanistan Bağımsızlık Gününde, Rumların çoğunlukta bulunduğu bölgedeki iki Türk camisinde bombaların patlaması Kıbrıslı Türkleri hayli tedirgin etmişti. Türklerin bu derece tedirgin olmasının altında yatan sebep, patlayan bu bombalardan birinin Türklerin ulusal kahramanı olan Bayraktarın anıtını da yıkmasıydı. The New York Times gazetesi, Kıbrıs'ta tansiyonun yükselmesi haberini şu şekilde satırlarına taşımıştır:

“Kıbrıs'ta meydana gelen bombalama olayları üzerine yüzlerce Kıbrıslı Türk, Lefkoşa'da Rumların çoğunlukta bulunduğu bölgede yürüyüş yaptı. Kıbrıs'taki Türkiye büyükelçisi Kıbrıslı Türk protestocuları suçluların bulunup cezalandırılacağına ikna edince protestocular dağıldı. Fakat tam olaylar yatışmışken bir sonraki hafta sabahı bu sefer binlerce E.O.K.A. üyesi genç ve yaşlı savaşçılar Kıbrıslı Türklere gözdağı vermek amacıyla eski üniformaları içerisinde Lefkoşa'da yürüyüş sergilediler. Kıbrıs başkanı Makarios da kalabalığa karşı bir konuşma yaptı ve ardından kalabalık dağıldı.”²⁹⁶

Kıbrıs'ın bağımsızlığının ardından daha iki yıl geçmeden böyle bir olayın yaşanması toplumda büyük bir tedirginlik yaratmıştı. Makarios'un Türkiye'yi ziyaret

²⁹⁵Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, 16.01.1963, Department of State, Central Files, 780.00/1-1663. Confidential.

²⁹⁶ Lawrence Fellows, “Cyprus Tension Rises as Bombs Mark Terrorists' Anniversary”, The New York Times, 02.04.1962, s.11.

etmesi; anayasayı değiştirme isteğini belli etmesi; bu isteğin Türk hükümeti tarafından geri çevrilmesi ilişkilerin daha da gerginleşmesine neden oldu. Bu gelişmelerin ardından, ABD olası bir karışıklığın önüne geçmek ve aynı zamanda Kıbrıs'ta komünist hareketin büyümesini önlemek için Kıbrıslı liderlerle ayrı ayrı görüşerek durumu düzeltmeye çalıştı. Fakat Türkiye ve Yunanistan gibi mttetiklerini gücendirmemek için doğrudan duruma müdahil olmaktan kaınıyordu.²⁹⁷

1963 yılı içerisine girildiğinde Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında anayasal boşluktan kaynaklanan birçok problemin yavaş yavaş kendini göstermeye başlaması halkın memnuniyetsizliğini artırarak karışıklığın daha da artmasına sebep oldu. 1963 yılı başlarında, kendini belli eden sorunlardan bir tanesi belediyeler meselesiydi. Kıbrıs anayasasına göre Kıbrıs'ta beş büyük şehirde Rumlar ve Türkler için ayrı belediyeler oluşturulacaktı. Esasen 1958 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar ile Türkler kendi ayrı belediyeleri zaten oluşturmuşlardı. Çünkü Türklere göre Rumlar belediyeleri kendi politik amaçları olan *Enosis* için kullanıyorlardı. Her ne kadar 1960 Anayasası'nda bu durum anayasal güvenceye alınmışsa da belediyelerin sınırları belirlenmemiş olması karışıklılıklara yol açıyordu.²⁹⁸ Bu karışıklılıklar o kadar ileri safhaya geçmiştir ki 5 Mart'ta Sir Arthur Clark, İngiliz komutanı Marshal Sir Denis Barnett'i uyararak belediyeler konusunda iki toplum arasında büyük bir karışıklığın çıkabileceği konusunda uyarıda bulunmuştu.²⁹⁹

²⁹⁷Warren Unna, "Cyprus Chief Makarios Greeted by Kennedy; President Commends Prelate For 9 Year Fight for His Country's Independence". Los Angeles Times, 06.06.1962, s.5; Max Frankel, "Kennedy Welcomes Presiden Makarious of Cyprus", The New York Times, s.1.

²⁹⁸ Bu durum Amerikan büyükelçisi raporunda şu şekilde anlatılmaktadır: "Küçük ve Mftizade, Makarios'un ayrı belediye meclislerinin kaldırılmasında ısrar etmesinin ve dolayısıyla tek taraflı Anayasa değişikliğinin, bağımsızlıktan bu yana izlediği politikası olduğunu ve şimdi bunu açıkça gösterdiğini söyledi. Makarios, başından beri Kıbrıslı Türklerin Anayasa uyarınca aşırı ayrıcalıklar elde ettiğine inanıyordu ve bu ayrıcalıklara sahip olmalarına izin vermek niyetinde değildi. Makarios ayrıca kamu hizmeti, vergilendirme ve Kıbrıs Ordusu ile ilgili hükümlerin tam olarak uygulanmasına hiçbir zaman izin vermemişti. Kıbrıslı Rum yetkililer, söz verildiği gibi Anayasa Mahkemesi'nde bekleyen kamu hizmeti davalarını geri çekmemiş ve Kamu Hizmeti Komisyonu adil bir şekilde çalışmamıştı. Kıbrıslı Türklerin dış ilişkilere ve yürütme yetkisine ilişkin hakları bir kenara bırakılıyordu. Kıbrıslı Türkler, Makarios'la belediyeler konusunda uzlaşırlarsa, bunun Anayasa'nın ilk yasal ihlali anlamına geleceğine ve daha sonra baltalanıp ortadan kaldırılacağına inanıyorlardı." Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, 16.01.1963, Department of State, Central Files, 780.00/1-1663. Confidential.

²⁹⁹ Sonyel, s.37-38.

2.3. Kıbrıs'ta İç Savaşın Çıkması ve Türkiye-ABD İlişkilerinin Bozulması

Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet oluşunun üzerinden üç yıl geçmişti ki kanlı ayaklanmanın fitili 1963 yılının aralık ayında Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasa'yı değiştirme teklifini Kıbrıs meclisine vermesiyle ateşlendi.

“Anayasa değişikliği ile beraber kendilerine verilmiş olan bütün hakları kaybedeceklerini düşünen Kıbrıslı Türkler, meydanlara çıkıp durumu protesto etmek istemişler fakat Rum polislerin sert müdahalesi üzerine aralarında çatışma çıkmış ve 2 Kıbrıslı Türk hayatını kaybetmiş ve 7 kişi de yaralanmıştır.”³⁰⁰

Anayasa değişikliği iddiası ile çıkan ayaklanmaların önü bir türlü alınamamış ve çatışmalar ülkenin her yerine yayılmıştı. Bu konuda halk, Türkiye Cumhuriyeti hükümetine sürekli mektuplar yollayarak durumdan duymuş oldukları üzüntü ve endişeyi dile getiriyorlardı.³⁰¹ Makarios ve Dr. Fazıl Küçük, her 15 dakikada bir radyodan anons yaparak insanların sakinleşmesini ve evlerinden çıkmamalarını tavsiye etmişse de bu olayların üzerinde çok etkili olmadı. Kıbrıs Dışişleri Bakanı Spyros Kyprianou ise olaylar üzerine İngiltere Dışişleri Bakanı Yardımcısı Richard A. Butler ile yapmış olduğu görüşmede olayların sorumlusu olarak Türkiye'yi göstererek, Türkiye'nin Kıbrıs'ın içişlerine karışarak anayasa değişikliğine izin vermediğini bildirdi.³⁰² Türk hükümeti ise bu olaylar üzerine, Kıbrıs'taki Türklerin hayatından endişe etmesi ve tansiyonun bir türlü dinmemesi üzerine Kıbrıs'ta bulunan 650 kişilik Türk ordusunu, Wainskeep'teki karagahlarından çıkartıp Kıbrıslı Türklerin yardımına gitmeleri emrini verdi.³⁰³

Türk hükümeti, Rum tarafının anayasayı değiştirmeye çalıştığı konusunda Batılı devletleri bilgilendirerek, Kıbrıs'taki olayların çok ciddi dereceye vardığını ve garantör olarak olaya müdahale edilmesi gerektiğini bildirdi. Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs'taki olaylarla çıkabilecek bir savaş riskini göze alamayan ABD, bu durumu önlemeye yönelik ilk adımını 23 Aralık 1963 tarihinde attı. Öncelikle ABD Dışişleri Bakanı olan Dean Rusk, Ankara ve Atina'da bulunan Amerikan Büyükelçilerine birer telgraf gönderdi. Telgrafta:

³⁰⁰ “2 Die, 9 Hurt in Cyprus Rioting; Greek- Turkish Strife Revived: Police Fire on Street Crowd- Clash Laid to Dispute on Amending Constitution”, The New York Times, 22.12.1963, s.1.

³⁰¹ BCA, 30-1-0-0/ 22-127-17

³⁰² Alex Efty, “Cyprus Gun Battles Rage On As Officials Plead for Calm”, The Atlanta Constitution, 24.12.1963, s.7.

³⁰³ Lawrence Fellows, “Turk Troops Join Fighting; Greeks Alerted on Cyprus”, The Atlanta Constitution, 26.12.1963, s.1.

“Kıbrıs’taki Türk ya da Yunan birlikleri tarafından ‘Askeri Yardım Programı ile sağlanan donanımın, Kıbrıs’taki Türk ya da Yunan birlikleri tarafından ABD’nin önceden rızası alınmadan kullanılmasının, Askeri Yardım Programı Anlaşmasının ruhuna ve sözüne aykırı bir hareket olarak değerlendirileceğini’ bu ülke başkanlarına bildirmelerini istemiştir.”³⁰⁴

Bunun yanında 25 Aralık 1963 tarihinde ABD Başkanı Johnson, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios ve yardımcısı Küçük’e birer mesaj göndererek sükûnet çağrısında bulunmuşsa da Başkan Johnson’ın bu girişimleri istenilen sonucu vermedi.³⁰⁵ 26 Aralık tarihinde ise Kıbrıslı Rum polisler ve askerler daha da ileri giderek Lefkoşe’nin Türk bölgesine geçerek 500 Kıbrıslı Türk’ü kadın, çocuk ayırımı yapmadan esir alıp, toplama kampına götürdüler. Türkiye Cumhurbaşkanı Gürsel de ABD Başkanı, İngiltere Kraliçesi, Fransız Cumhurbaşkanı ve Yunanistan Kralına birer mesaj göndererek, Kıbrıs’ta yaşananların tam bir soykırım olduğunu, bu yüzden olayların durdurulması için bütün devletlerin elinden geleni yapması gerektiğini aksi halde garantör olarak Türkiye’nin müdahale etme hakkını kullanacağını bildirdi.³⁰⁶ Olayların halen yatışmaması üzerine, Kıbrıslı Rumlara gözdağı vermek maksadı ile 2 Türk jeti, Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşlarında bulundu. Ayrıca 3 tane Türk savaş gemisi de Kıbrıs’ın 50 km yakınına kadar gelip geri döndü.³⁰⁷ Amerikan Başkanı Johnson da Gürsel’in mektubu üzerine garantör devletlere çağrıda bulunarak Kıbrıs’ın güvenliğini sağlamalarını istedi.³⁰⁸ Johnson’ın mektubu üzerine adadaki İngiliz, Türk ve Yunan kuvvetleri toplantı yaparak adadaki İngiliz komutanın emri altında olaylara müdahale emri aldılar.³⁰⁹

Kıbrıs hükümeti, ülkedeki karışıklıklar ve Türkiye’nin yapmış olduğu savaş hazırlığından dolayı BM’yi acil olarak toplantıya çağırdı.³¹⁰ B.M.’de yapılan toplantıda Kıbrıs hükümeti, Türkiye’ye karşı suçlamalar yönelterek, Türkiye’nin savaş gemilerinin Kıbrıs’a doğru yola çıktığını ve Kıbrıs sahiline yakın bir yerden geri Türkiye’ye döndüğünü, Türk savaş jetlerinin de Kıbrıs üzerinden alçak uçuş yaptığını, bu şekilde Rumlara gözdağı vermek istediğini beyan etti. Kıbrıs Dışişleri Bakanı, “B.M. güvenlik

³⁰⁴ Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, 22.12.1963, Department of State, Central Files, POL 25 Cyp. Confidential; Priority.

³⁰⁵ Altan Aktaş, 1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD’nin Kıbrıs Politikaları, Ankara Üniversitesi, Ankara, Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.58.

³⁰⁶ “Bulletin: Makarios Offers Plan to End Cyprus Crisis”, Los Angeles Times, 26.12.1963, s.1.

³⁰⁷ Lawrence Fellows, “Turk Troops Join Fighting; Greeks Alerted on Cyprus”, The Atlanta Constitution, 26.12.1963, s.B4.

³⁰⁸ Richard Reston, “Johnson Urges Turkey, Cyprus to Cease Strife”, Los Angeles Times, 27.12.1963, s.3; Douglas B. Cornell, “President Presses Cyprus Solution”, The Atlanta Constitution, 27.12.1963, s.1,

³⁰⁹ Alex Efty, “3 Armies Team up To Quiet Cyprus”, The Atlanta Constitution, 27.12.1963, s.1.

³¹⁰ “Cyprus Calls for U.N. Action”, Los Angeles Times, 27.12.1963, s.3.

konseyi bu tartışmayı yaptığı sırada bile Türk jetlerinin halen Kıbrıs üzerinden alçak uçuş yaptığını” söyleyerek Kıbrıs’ın içinde bulunduğu durumu anlamalarını gerektiğini söyledi.³¹¹ Türkiye’ye yöneltilen suçlamaları, Birleşmiş Milletler Cemiyeti Başkanı Adnan Kural kabul etmeyip, gemilerin o bölgeden geçmesini de sadece gemilerin bir limandan başka bir limana giderken bu bölgeden geçmiş olduklarını bildirdi.³¹² B.M.’de yapılan görüşme ve sonrasında ABD Başkanı’nın çağrısı ile üç garantör devletin Ada’daki güvenliği üstlenmeleri üzerine birkaç gün olaylar dinmişse de bu sakinlik sadece 2 gün sürdü. İki gün sonra tekrardan silah sesleri her yerden duyulmaya başladı.³¹³

Kıbrıs’ta görevlendirilen İngiltere Ulusal Devlet sekreteri Duncan Sandy olayları kontrol altına alabilmek için bir teklif sundu. Bu teklife göre, Kıbrıs’ın başkenti Lefkoşa’ya yeşil bir hat çizilmesini ve Kıbrıslı Rumlar ile Türklerin bu hat ile ayrılmasıydı.³¹⁴ Duncan Sandy’nin sunmuş olduğu yeşil hat teklifi, çok geçmeden iki tarafta kabul etmiş ve antlaşma Duncan Sandy, Makarios ve Dr. Fazıl Küçük tarafından imzalanmıştı. Anlaşmadan sonra 27 Aralık 1963 tarihinde İngiliz generalin komutasında üç garantör ülke olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin askerlerinden oluşan Barış Koruma Kuvveti göreve başlayarak 31 Aralık günü yeşil hat belirleyerek bölgede sükûneti sağladı.³¹⁵ Daha Kıbrıs’taki olaylar dinmemişken Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, cumhurbaşkanlık ofisinde üç garantör devletle olan antlaşmaları iptal etmek istediklerini açıkladı. Makarios, bu devletlerin Kıbrıs’ın işlerine karıştığı sürece özgür ve demokratik bir devlet olamayacaklarını bildirdi.³¹⁶ Fakat daha sonra İngiltere ve Türkiye’nin sert uyarılarına maruz kalınca geri adım atarak “Kararımız, bu anlaşmaların uygun yollarla feshedilmesini sağlamaktır” dedi.³¹⁷

³¹¹ Sam Pope Brewer, “Cyprus Presses U.N. Case; Clashes on Island Renewed”, The New York Times, 29.12.1963, s.1.

³¹² Sam Pope Brewer (28 Aralık 1963) Kıbrıs Discussed By U.N.’s Council At Night Session; Emergency Meeting Called at Cypriote’s Request- No Action is Taken, The New York Times, 28.12.1963, s.1.; Luis B. Fleming, “Turkey Accused Cyprus Charges Heard By U.N.; Cyprus Claims Turkey Perils Cease-Fire”, Los Angeles Times, 28.12.1963, s.1.

³¹³ Lawrence Fellows, “New Shooting Ruptures Calm As Cyprus War Continues”, The Atlanta Constitution, 29.12.1963, s.1A.

³¹⁴ Alex Efty, “British Propose Neutral Zone in Cyprus Capital”, The Atlanta Constitution, 30.12.1963, s.2.

³¹⁵ “Turks in Cyprus Say Constitution No Longer Exist; Assert They Can’t Live With Greeks- Makarios Wants to Scrap All Treaties”, The New York Times, 31.12.1963, S.1.; “Greek, Turks Accept British Cyprus Plan”, Los Angeles Times, 31.12.1963, s.2.

³¹⁶ Lawrence Fellows, “Cyprus Moves To Cancel Treaties with 3 Powers, The Atlanta Constitution, 31.12.1963, s.2.

³¹⁷ “Cyprus Pact Kept Alive by Britain: British Prevent Cyprus From Canceling Pact”, The Atlanta Consitution, 02.01.1964, s.1.

İngiltere'nin araya girmesi ve Lefkoşa'da yeşil hat çizilip, adada karışıklıkların sona ermesinden sonra ateşkes sağlandı. Ardından da ateşkesin devam etmesi ve iyi niyet göstergesi olarak da iki taraf esir değişiminde bulundu. Esir değişimi anlaşmasından sonra Kıbrıslı Rumlar 26 Aralık 1963 tarihinde kaçırmış oldukları 470 Türk'ü serbest bıraktı. Bunun karşılığında da Türkler de 26 Kıbrıslı Rum'u serbest baraktılar.³¹⁸ Bölgede ateşkes yapılıp, sükûnet sağlanmasına rağmen Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan hükümeti halen Kıbrıs'taki olayların yatıştığına ikna olmamış ve bu yüzden Yunanistan Başbakanı John Paraskevopoulos, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal edebileceği endişesi ile ABD Büyükelçisi Henry Labouisse ve İngiltere Büyükelçisi Sir Ralph Murray ile görüşme düzenledi. Yapılan görüşmede, eğer Türkiye böyle bir girişimde bulunursa Yunanistan'ın da adayı işgal edeceği uyarısında bulundu.³¹⁹ Yunanistan hükümetinin bu yöndeki endişesini dindirmek ve Kıbrıs'ta barışı tamamen sağlamak amacıyla İngiltere Ulusal Devlet sekreteri Duncan Sandy, 1964 yılının ocak ayının sonuna doğru İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıslı Rum ve Türk temsilciler arasında Londra'da bir konferans düzenlenmesi teklifinde bulundu.³²⁰ Sandy'nin bu teklifi Kıbrıslı Türk ve Rum taraflarınca itiraz edilmeden kabul gördü.³²¹

Kıbrıslı Rumların temsilcisi olarak katılacak olan Makarios, ocak ayının sonunda yapılacak olan konferansta Kıbrıs anayasasında radikal değişimler yapılması gerektiğini söyleyeceğini bildirdi.³²² Makarios'a göre Türk azınlığı dörtte bir oranında geride bırakan Kıbrıslı Rumlar, Türklere Anayasa tarafından adanın işlerinde orantısız bir şekilde büyük bir rol verildiğini savunuyorlardı. Türk azınlığı bu nedenle ve kısmen de yeterli kalifiye elemana sahip olmadığı söylendiği için, anayasanın vaat ettiği gibi memurluktaki işlerin %30'unu hiçbir zaman alamadılar. Ayrıca Makarios, Kıbrıslı Rumların, Türk azınlığın polis ve ordudaki yerlerin %40'ına sahip olması gerektiğine dair anayasa hükmünü de kabul etmek istemediklerini söylüyordu. Bu yüzden Rumlar, Kıbrıslı Türklerin hakları olan işleri vermekten ne kadar çekinirlerse, Türkler de anayasanın kendilerine verdiği veto yetkilerini o kadar çok kullandılar; böylelikle Rumlardan bazı haklarını almayı umut

³¹⁸ "Greeks, Turks Exchange 500 Hostages on Cyprus", The Atlanta Constitution, 01.01.1964, s.2A.

³¹⁹ "Greek Forces Reported on Alert Over Cyprus: Placed on Immediate Readiness to Cope With Possible Turk Invasion of Island", Los Angeles Times, 02.01.1964, s.1.

³²⁰ BCA, 30-18-1-2/ 175-4-12

³²¹ "Cypriots OK Peace Talks in London: Britain, Greece, Turkey Will Seek to Settle Strife", Los Angeles Times, 03.01.1964, s.2; "Cyprus Agrees To 4- Nation Talks", The Atlanta Constitution, 03.01.1964, s.2.

³²² "Must Alter Cyprus Pacts Sharply, Makarios Says", The Atlanta Constitution, 04.01.1964, s.2.

ettiler. Makarios bu sebeplerden işlerin ülkede her zaman böyle yürüyemeyeceğini ve anayasanın bir an önce değiştirilmesi gerektiğini savunuyordu.³²³

Kıbrıs'taki Türk grupların lideri ve aynı zamanda Türk toplumunun perde arkasındaki gücü olarak bilinen Rauf Denktaş ise Londra konferansında Kıbrıslı Türklerin Ada'nın bölünmesini talep etmeyeceğini ancak Kıbrıslı Rumlar ile Türklerin yerlerinin değiştirilmesini talep edeceklerini bildirdi.³²⁴ Kıbrıslı Rumların *Enosis* teleplerinden ve Kıbrıslı Türklerin kendilerine verilmiş ve Anayasa ile garanti altına alınmış olan haklarını kaybetmek istememelerinden ötürü iki tarafın Londra konferansından anlaşarak ayrılmalarına birçok gazeteci ihtimal vermiyor; konferansın sonucunu olumsuz olarak değerlendiriyordu. Çünkü Makarios'un istediği gibi bir anayasal değişiklik yapılırsa bir sonraki adımları Rumların hayali olan Yunanistan ile birleşme olacak; bu da Türklerin bütün haklarını kaybedeceği anlamına geleceği için Türkiye bu duruma izin vermeyecekti.³²⁵

Gerek Kıbrıslı Rumların anayasal taleplerinden dolayı ve gerekse de Kıbrıslı Türklerin nüfusun yer değişim talebinden dolayı George Weller, Los Angeles Times gazetesinde yazmış olduğu makalesinde:

“Kıbrıs, Filistin gibi bir yer olacaktır. Nasılki Filistin'in başkenti ikiye bölünmüşse Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa'da ikiye bölündü ve bu durum büyük ihtimalle kalıcı olacak” şeklinde ifade etmiştir.³²⁶

Kıbrıs'taki iki kesim bir yandan Londra konferansına hazırlanırken, diğer yandan da Kıbrıslı Rumların konferanstan çıkacak herhangi bir olumsuz habere karşılık Birleşik Arap Emirliklerinden çok sayıda hafif zırhlı araç ve tank aldığı Dr. Küçük tarafından, Türk mahallesindeki resmi konutunda verdiği bir röportajda dile getirmesiyle ortaya çıktı.³²⁷ Makarios da gerçekten ikinci bir saldırıya hazırlanıyor gibi 11 Haziran'da yapmış olduğu bir röportajında:

³²³ Lawrence Fellows, “Cyprus Solution Long Way Off: Recent Clashes Reflect Tenuous Greek-Turkish Relations”, The New York Times, 05.01.1964, s.E5.

³²⁴ Lawrence Fellows, “Demand Outlined by Turks”, The New York Times, 07.01.1964, s.6.

³²⁵ Robert Keatly, “Unrest in Cyprus: Prospect Dim For Real Accord Between Greeks, Turks”, The Wall Street Journal, 08.01.1964, s.18.

³²⁶ George Weller, “Cyprus Follows Palestine Path: Arap-Zionist Events of 1947-49 Repeating on Mediterranean Isle”, Los Angeles Times, 12.01.1964, s.33.

³²⁷ W. Granger Blair, “Red Arms Landed Cypriote Charges”, The New York Times, 11.01.1964, s.1.

“Kıbrıslı Türklerin adanın bölünmesi konusunda ısrarlarını sürdürdükleri takdirde konferans son bulacaktır. Eğer bir çözüm getirilecekse çözümü biz getireceğiz; çünkü Kıbrıs’ın tam bağımsızlığına engel olan bütün antlaşmalardan kurtulmak istiyoruz.”³²⁸

Birleşmiş Milletler, 31 Aralık 1963 tarihinden itibaren ateşkes ilan edilmiş olan Kıbrıs’a BM, genel sekreteri U-Thant’ı gözlemci olarak gönderme kararı aldı. Bu kararın uygulanabilmesi için Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un onayı gerekmektedir; bu yüzden Makarios’un onayı istendi.³²⁹ BM genel sekreteri U-Thant Ada’ya gitmeden önce Birleşmiş Milletler’in neredeyse iflasının bir sonucu olarak üçüncü bir şart ileri sürdü. U-Thant: “Ada’da görevli bulunan B.M. gözlemcisinin masrafları Birleşmiş Milletler fonlarından değil, ilgili taraflarca karşılanmalıdır” dedi. U-Thant’ın böyle bir şart ileri sürmesindeki asıl sebep, Kıbrıs meselesine biraz da gönülsüz bir şekilde yaklaşmış olmasıydı. BM Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda başarısız olursa doğu-batı ilişkilerinde sorunların çözümü konusunda Birleşmiş Milletler, diğer devletlerin gözünde güvenini kaybedebileceği korkusuydu.³³⁰ U-Thant’ın “Gözlemcinin masrafları Birleşmiş Milletler fonlarından değil, ilgili taraflarca karşılanmalıdır.” şartı, Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedildi. Daha önce onaylanan bu teklif, bir hafta sonra Kıbrıs Büyükelçisi Zenon Rossides tarafından U-Thant’a Kıbrıs hükümetinin bu teklifi reddettiği şeklinde bildirildi.³³¹

2.3.1. 1964 Londra Konferansı ve Kıbrıs Meselesinin Çözüm Yolunda Atılan Adımlar

Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasındaki kalıcı barışı sağlamak ümidiyle yapılacak olan Londra Konferansı, Londra şehrinde İngiltere’nin başkanlığında 15 Ocak 1964 tarihinde başladı. Konferansın sonucu bütün Avrupa ülkeleri için çok önemliydi. Zira konferans sonunda eğer Türkiye Kıbrıs’ı işgal ederse, Yunanistanda karşı saldırı gerçekleştirecek ve bu durumda iki NATO ülkesinin birbirleriyle savaşması anlamına

³²⁸ W. Granger Blair, “Makarios Warns on Partition Bid: Says Turkish Cypriote Plan Could Doom Conference”, The New York Times, 12.01.1964, s.29.

³²⁹ “Makarios Agrees to Inspector by U.N.”, The Atlanta Constiution, 07.01.1964, s.12.

³³⁰ Thomas J. Hamilton, “U.N. in Cyprus? Its History of Interventions Impels Thant to Move With Caution”, The New York Times, 12.01.1964, s.E13.

³³¹ Luis B. Fleming, “Cyprus Rejects U.N. Peace Plan: Causes That to Drop Terms Three Had Approved”, Los Angeles Times, 14.01.1964, s.2.

geldiği için NATO'yada büyük zarar verecekti.³³² Konferansta, Kıbrıs'ın bütün antlaşmalardan çekilmesi ve Kıbrıs anayasasının yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunan Kıbrıs Dışışleri Bakanı Spyros Kyprianou'un sözü üzerine; Türkiye Dışışleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs'ın Türkiye için çok önemli olduğunu ve hiçbir şekilde Ada'daki askerlerini çekmeyeceklerini söyledi.³³³ Görüşmelerin ikinci gününde Rauf Denктаş ile Kıbrıs Dışışleri Bakanı Spyros Kyprianou arasında geçen tartışma, görüşmelere son noktayı koydu. Denктаş'ın, Kıbrıs Dışışleri Bakanı Spyros Kyprianou'ya:

“Sen Kıbrıs'ı temsil etmiyorsun sen Kıbrıslı Rumları temsil ediyorsun çünkü delegeler arasında bir tane bile Türk bakan yok. O yüzden bütün Kıbrıs adına karar almaya hakkınız yok.” diyerek görüşmeleri sonlandırmıştı.³³⁴

Konferansın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine İngiltere hükümeti, NATO ülkelerinden Fransa, İtalya, Batı Almanya ve ABD hükümetine birer mesaj yollayarak, Kıbrıs'ta hali hazırda görev yapmakta olan İngiliz askerinin olduğunu; fakat daha fazla bu görevi tek başına yürütemeyeceğini; bu yüzden kendilerinin de asker yollamalarını istedi.³³⁵ İngiltere bu ülkeleri uyarak Kıbrıs yüzünden Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak savaşın NATO'ya büyük bir zarar vereceğini söylemesi üzerine ABD hükümeti, destek vermeye karar verdi.³³⁶ ABD hükümeti iki şartla Kıbrıs'a asker göndermeyi kabul etti.³³⁷ Bunlardan birincisi, adada görev yapacak olan barış gücünün Kıbrıs hükümeti tarafından onaylanması; ikinci olarak da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın barış gücüne destek verip askerlerini yollamaları şartıydı. ABD'nin bu istekleri garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından kabul edildi.³³⁸ ABD hükümeti, İngiltere'nin asker talebi üzerine 10.000 kişilik bir barış gücünün oluşturulması gerektiğini ve bu

³³² Robert Keatley, “Cyprus Talks Today Seek to Bar Red Gains On the Island, War Between NATO Allies”, The Wall Street Journal, 15.01.1964, s.2.

³³³ Lawrence Fellows, “Turkish Troops Must Remain In Cyprus, Foreign Chief Says”, The Atlanta Constitution, 17.01.1964, s.2; Lawrence Fellows, “Defense Is Involved, Official Says at London Parley: Cypriote Foreign Minister Asks End of Treaties”, The New York Times, 17.01.1964, s.6.

³³⁴ Lawrence Fellows, “Cypriote Parley is Near Collapse: Turkish Community Leader Questions the Status of Regime's Spokesman”, The New York Times, 18.01.1964, s.1.

³³⁵ Lawrence Fellows, “Britain Asks U.S. Troops to Pacify Cyprus”, The Atlanta Constitution, 27.01.1964, s.2; Lawrence Fellows, “Britain Bids U.S. Consider Sending Troops to Cyprus: Makes Similar Approaches to Other NATO members-Washington Reaction Cool”, The New York Times, 27.01.1964, s.1.

³³⁶ Tom Ochiltree, “U.S. Britain Push Effort to Calm Cyprus”, The Atlanta Constitution, 27.01.1964, s.2.

³³⁷ Memorandum of Conference With President Johnson, 25.01.1964, Johnson Library, National Security File, Files of McGeorge Bundy, Miscellaneous Meetings. Top Secret.

³³⁸ Lawrence Fellows, “U.S. Send GIs Into Cyprus If Terms Are Met”, The Atlanta Constitution, 30.01.1964, s.2; Lawrence Fellows, “Washington Sets Its Cyprus Terms: Will Join a Peace Force if Island Regime and the Treaty Nations Agree”, The New York Times, 30.01.1964, s.1.

bağlamda ABD'nin 1.000 ile 2.000 arası asker yollayabileceğini İngiltere'ye bildirdi.³³⁹ Aynı zamanda Amerikan ve İngiltere hükümetleri Kıbrıs konusuna Sovyet Rusya'yı dâhil etmemek için, BM'deki devletlerin barış gücüne asker yollayabileceklerini fakat Kıbrıs konusunda hiçbir olaya müdahale edemeyeceklerini bildirdiler.³⁴⁰

Amerikan hükümetinin sunmuş olduğu bu çözüm yolu, henüz tam detaylı bir şekilde resmi olarak Kıbrıs hükümetine sunumu yapılmadan Makarios tarafından ret edildi.³⁴¹ Bunun üzerine Makarios, eğer yeniden çatışmalar başlarsa İngiltere hükümetinin Ada'dan bütün askerlerini çekeceği yönünde tehdit alınca, Kıbrıs hükümeti tarafından açıklama yapılarak taslak üzerinde görüşüldüğünü ve en kısa zamanda Barış Gücü ile ilgili cevaplarını bildireceklerini açıkladılar.³⁴² Makarios adaya NATO kuvvetinin değil Birleşmiş Milletlerin destekleyeceği barış gücünün gelmesinden yanaydı. Bu durumun iki sebebi vardı: Bunlardan ilki, eğer adaya Birleşmiş Milletler barış gücü yollarsa bu demek oluyor ki artık adadaki sorun Birleşmiş Milletleri ilgilendirmekte ve bu nedenle Kıbrıslı Rumlar, komünist dostlarının desteğini alabilecek ve Türklerin adaya müdahalesini bu yolla önleyebileceklerdi.³⁴³ Bir diğer sebep ise Birleşmiş Milletlerdeki bütün devletler Zürih ve Londra Antlaşmasının devamını taahhüt etmemişlerdi. NATO kuvvetlerinin adada bulunması ise statükoyu daha da kuvvetlendirebilirdi.³⁴⁴ Rusya Başbakanı Nikia Khrushchev'de bunun üzerine ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye ve Yunanistan'a birer mesaj göndererek, Kıbrıs'taki olaylardan uzak durmaları gerektiğini; çünkü bu konunun BM'i ilgilendirdiğini söyledi.³⁴⁵ İngiltere Başbakanı da Rusya'ya çok sert bir mesaj yollayarak Rusya'nın söylemlerinin anlamsız

³³⁹ Robert J. Donovan, "U.S. to Put Troops on Duty in Cyprus", Los Angeles Times, 01.02.1964, s.1; Lawrence Fellows, "U.S. Joins Britain in Move To Send Force To Cyprus: Turkey Assents and Greece Is Reported Agreeable to NATO Peace Unit", The New York Times, 01.02.1964, s.1; Philip Geyelin, "Cyprus Crisis: One Way or Another, U.S. Involvement Seems Sure", The Wall Street Journal, 06.02.1964, s.10.

³⁴⁰ Max Frankel, "Allies Offer Cyprus A Limited UN Role", The Atlanta Constitution, 07.02.1964, s.15.

³⁴¹ W. Granger Blair, "Makarios Spurns Peace Force Plan; Bars U.S. – British Proposal for Unit on Cyprus Before He get Full Detail", The New York Times, 02.02.1964, s.1.

³⁴² W. Granger Blair, "Glimmer of Hope Is Seen in Cyprus: Makarios Now Studies Plan for Peace-Keeping Force After Turning it Down", The New York Times, 03.02.1964, s.1.

³⁴³ Walter Lippmann, "Mission in Cyprus Should Be Shared", The Atlanta Constitution, 01.02.1964, s.4.

³⁴⁴ W. Granger Blair, "Makarios Explains Stand on Cyprus Peace Force; Insists U.N. Council Have Control Over Troops", The New York Times, 07.02.1964, s.2.

³⁴⁵ Alex Efty, "Khrushchev Urges U.N. To Settle Cyprus Crisis", The Atlanta Constitution, 08.02.1964, s.2.

olduğunu ve İngiltere'nin Kıbrıs'ta barış tamamen sağlanana kadar bölgede kalıp, halkın güvenliğini sağlayacağını bildirdi.³⁴⁶

ABD, bir yandan Kıbrıs'ta barış gücü oluştururken diğer taraftan da ABD Dışişleri Bakanı yardımcısı George W. Ball'ı görevlendirerek Kıbrıs meselesinden dolayı Türkiye ve Yunanistan arasındaki olası bir savaş riskine karşı ilişkileri düzenlemesini ve bu şekilde Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında kalıcı barışı sağlamaya çalışıyordu.³⁴⁷ Aynı zamanda Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın adaya gönderilecek olan barış gücü teklifini düşünmesi için zaman istemesi üzerine, Amerika ve İngiltere hükümetleri Ball'a, barış gücüyle ilgili yeni bir teklif sunmak için bazı değişiklikler yaptılar. Yeni teklif, önceki planlardan daha uzun ve ayrıntılı olmuştu. Yeni önerideki temel farklılık, NATO'da ABD'den ve mümkün olduğu kadar çok sayıda diğer üye ülkeden de Kıbrıs'a asker göndermesiydi.³⁴⁸ Makarios ise NATO kuvvetlerinin değil, sadece İngiliz kuvvetlerinin ya da BM'ye bağlı barış gücünün görev yapmasından yana olduğunu açık bir şekilde belirterek durumu ABD Büyükelçisine bildirdi.³⁴⁹ Bu düşüncesini BM'ye de açıklamak için New York'a bir heyet göndereceğini George Ball'a ilettili.³⁵⁰ ABD ve İngiltere hükümetleri Makarios'la anlaşma yolları ararken, BM genel sekreteri U-Thant, Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, ABD ve İngiltere temsilcilerine bir öneri sundu.³⁵¹ U-Thant'ın Kıbrıs'a gönderilecek bir barış gücü kurma formülü, daha fazla sorunu çözmede aracılık edecek ve kalıcı bir çözümün yolunu açacak formülü içeriyordu. Bu teklif, Kıbrıs'ta 3 ayda bir yenilenecek olan bir barış gücünün oluşturulmasını içeriyordu.³⁵²

“1- Güvenlik Konseyi kararıyla ve daha sonra Kıbrıs'la yapılacak anlaşmayla seçilecek askeri birlikleri olan devletler, Kıbrıs anayasasını güvence altına alan 1960 antlaşmasının üç tarafı, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından yetkilendirilecek.

³⁴⁶ Lawrence Fellows, “Home Denounces Offensive Note From Khrushchev: Tells Him Sharply That Views on Cyprus Are Unfounded-Ball Sent to London”, The New York Times, 09.02.1964, s.1.

³⁴⁷ Sydney Gruson, “U.S. Is Pushing Cyprus Talks in Britain, Greece”, The Atlanta Constitution, 10.02.1964, s.2.

³⁴⁸ Lawrence Fellows, “Two Allies Draft New Cyprus Plan: U.S.-British Proposal Omits NATO Issue on Troops”, The New York Times, 11.02.1964, s.1.

³⁴⁹ Max Frankel, “Cyprus Wants British Troops, Not NATO's”, The Atlanta Constitution, 14.02.1964, s.2.

³⁵⁰ Ray J. Moloney, “Makarios Won't Budge, Will Put Case to U.N.”, The Atlanta Constitution, 15.02.1964, s.2; Thomas J. Hamilton, “U.N. and Cyprus: Major Test for Council is Seen Of Safeguarding Minority Rights”, The New York Times, 16.02.1964, s.E9; Thomas J. Hamilton, “Makarios Blocks U.S. Troop Role: Washington Said to Accede to Cypriote's Objection”, The New York Times, 16.02.1964, s.E4.

³⁵¹ BCA, 30-1-0-0/ 71-452-4

³⁵² “Thant Offers Own Solution For Cyprus”, The Atlanta Constitution, 18.02.1964, s.2.

2- Bu dört ilgili tarafla mutabık kalınarak seçilecek olan başkomutan, genel sekretere karşı sorumlu olacaktır. Genel Sekretere, Güvenlik Konseyi'nin üç üyesinin temsilcilerinden oluşan bir komite yardımcı olacaktır.

3- BM kuvveti için Kıbrıs'ta üç aylık bir kalış süresine izin verilecektir.

4- Genel Sekreter, Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasındaki ilişkilerin kalıcı bir şekilde çözülmesini sağlamaya çalışacak bir arabulucu atayacaktır.”³⁵³

Kıbrıs Dışişleri Bakanı Spyros Archilles Kyprianou ise Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin tartışma konusu bile olamayacağını, bu yüzden kesinlikle böyle bir teklifi kabul etmeyeceklerini açıklayarak alınan karara Kıbrıs hükümetinin tepkisini bildirdi.³⁵⁴ Makarios'da uzun süreden sonra devlet radyosundan bir konuşma yaparak; ülkenin içinde bulunduğu durumdan ancak Türkler ve Rumların birlik olmasıyla çıkabileceğini söyledi. Yapmış olduğu konuşmasını The New York Times gazetesi şu şekilde okuyucularına iletmiştir:

“Ülkenin hem iç hem de dış tehditlerle karşı karşıya olduğunu ve bu tehditlerden ancak birlik olunarak çıkılabileceğini bu yüzden Türklerin de kendilerine destek vermelerini istemiştir. Politik farklılıklarının olduğunu bildiğini, fakat buna rağmen karşı tarafa hiçbir şeyi silah zoruyla da kabul ettiremeyeceklerini söylemiştir.”³⁵⁵

Makarios bütün Kıbrıs halkına karşı bu konuşmayı yaparken aynı zamanda Kıbrıs asker sayısını arttırmaktan geri kalmıyordu. Kıbrıslı Türklerin BM'deki temsilcisi, Kıbrıs'taki tehlikenin her geçen gün arttığını konseyde söylerek duruma acil çözüm bulunmasını talep etti ve sözlerini sürdürdü. Daha önceden 1.500 olan Kıbrıslı Rum asker sayısı, 1963 Aralık ayında çıkan iç çatışmadan sonra hızla artarak onbinlere ulaştığını, tahmini Kıbrıslı Rum asker sayısı ise 40.000 olduğu iddia eden Türk temsilci, bu askerler Kıbrıslı Türklerden çok daha iyi silahlandırılmış olduğunu söyledi.³⁵⁶

İngiltere, NATO barış gücü gönderilmesi teklifini Makarios'a kabul ettirememesi ve BM genel sekreteri U-Thant'ın teklifi de Makarios tarafından kabul edilmemesiyle, ABD hükümetiyle istişareden sonra konuyu Birleşmiş Milletlere götürdü.³⁵⁷ Bunun yanında BM güvenlik konseyinde Kıbrıs sorunu ile ilgili bir çözüm üretilmezse, İngiliz

³⁵³ “Thant Has Formula For Cyprus: Near Agreement With Greeks, Turks”, The Atlanta Constitution, 21.02.1964, s.15.

³⁵⁴ Thomas J. Hamilton, “Cyprus Rejects Thant Proposal For Peace Force: Reported Still Insistent That U.N. Council Guarantee Territorial Integrity”, The New York Times, 19.02.1964, s.1.

³⁵⁵ W. Granger Blair, “Makarios Voices Fear for Nation: Cyprus Faces External and Internal Threats, He Says”, The New York Times, 17.02.1964, s.3.

³⁵⁶ W. Granger Blair, “Greek Cypriotes Enlarging Force: Tens of Thousands, Voicing Allegiance to Makarios, Receive Foreign Arms”, The New York Times, 21.02.1964, s.1; William M. Oatis, “U.N. Cyprus Force Is Difficult to Find”, The Atlanta Constitution, 24.02.1964, s.1.

³⁵⁷ Louis B. Fleming, “Cyprus Peace Plan Still in U.N. Deadlock”, Los Angeles Times, 23.02.1964, s.D1.

kuvvetlerini çekeceğini bildirdi.³⁵⁸ BM güvenlik konseyinde konuşma yapan Rauf Denктаş, Kıbrıslı Türklerin çok zor durumda olduğunu söyledi. Dentaş'ın konuşmasını The New York Times gazetesi şu şekilde yazmıştır:

“BM bir an önce Kıbrıs'taki duruma çare bulması gerektiğini dile getirmiş aksi halde burada tartışıkları her saat Kıbrıs'ta bir Türk'ün öldürüldüğünü söylemiştir. 1964 yılının ocak ayında yapılan esir değişiminde Kıbrıslı Rumların esir aldıkları bütün Türkleri bırakmayıp sadece 534 kişiyi serbest bıraktıklarını söyleyen Denктаş, Rumların aslında 700 kişiyi esir aldığını bu nedenle geri kalan 166 kişiyi öldürdüklerini iddia etmiştir.”³⁵⁹

BM güvenlik konseyi toplantısı öncesi Kıbrıs Rum kesiminden hem Türkiye hem de Yunanistan tarafını şok eden bir açıklama yapıldı. Yapılan açıklamada, Kıbrıs Rumlarının artık ‘Enosis’ düşüncesinden vazgeçtiklerini bu yüzden Yunanistan’la birleşme gibi bir düşüncelerinin olmadığını ilan ettiler. Kıbrıslı Rumlar ‘Enosis’ fikrinin Kıbrıs'ın bağımsız olmadan önce ortaya atılan bir düşünce olduğunu, fakat artık bağımsız oldukları için bu düşüncenin kendileri için bir anlam ifade etmediğini, tek sorunlarının anayasa olduğunu ve eğer anayasada revizyona gidilirse bütün sorunların çözüleceğini bildirdiler.³⁶⁰ Yunanistan Başbakanı George Papandreou'da benzer bir açıklama yaparak Kıbrıs'ın 1960 yılında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye ile uygulanması mümkün olmayan bir antlaşma imzalandığını bu yüzden bu antlaşmaların iptal edilmesi gerektiğini açıkladı.³⁶¹

BM güvenlik konseyinde Kıbrıs meselesi üzerine çözüm yolları tartışılırken, en uygun çözüm yolu olarak, Kıbrıs'a bir barış gücünün gönderilmesi ve Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında arabuluculuk yapacak bir BM elçisinin görevlendirilmesi oldu. Asıl mesele, bu teklifin konseyde Rusya tarafından reddedilme riskiydi.³⁶² Fakat daha sonra Brezilya ve diğer dört BM üyesi devlet daha, Birleşmiş Milletler'in barış gücü göndererek

³⁵⁸ Thomas J. Hamilton, “British Hint Plan to Recall Force Policing Cyprus: Envoy Says Task is Futile if Security Council Fails to End Strife on Island- U.N. Deadlock Persist- & Delegation Are Drafting New Resulation-Dissent of Red Bloc is Feared”, The New York Times, 25.02.1964, s.1.

³⁵⁹ Sam Pope Brewer, “Cyprus Massacre By Greek Forces Charged By Turks: Minority Leader Tells U.N. Many Hostages Were Shot,” The New York Times, 29.02.1964, s.1.

³⁶⁰ W. Granger Blair, “Cyprus Greeks No Longer Ask Union With Greece: Concept of Enosis, Once the Goal during Long Guerilla Struggle, Has Been Discarded Because of Political and Economic Factor”, The New York Times, 01.03.1964, s.E4.

³⁶¹ “Greece Demands Revision of pacts on Cyprus Rule: Premier Declares Treaties Unworkable and Cause of Crisis With Turkey- New U.N. Plan id Ready- Formula to Restore Peace Called Acceptable to All”, The New York Times, 01.03.1964, s.1.

³⁶² Thomas J Hamilton, “U.N. Cyprus Force? Likelihood for One Rises but There are Still Obstacles to Overcome”, The New York Times, 01.03.1964, s.E9.

buradaki sükûneti sağlaması yönünde teklifte bulununca hiçbir engel kalmamıştı.³⁶³ The New York Times gazetesi bu haberi “Güvenlik konseyinin beş üyesi bugün, Genel Sekreter Uthant'a Kıbrıs'ta bir barış gücü kurma ve barışçıl bir çözüm aramak için bir arabulucu atama yetkisi verecek bir uzlaşma kararı sundu” diyerek durumu duyurdu.³⁶⁴

ABD Başkanı Johnsan, BM güvenlik konseyinde Rusya'nın da desteğini almak maksadıyla, Rusya Başbakanına bir mektup yazarak, Rusya'nın Kıbrıs'ta barış gücü oluşturulması teklifine karşı çıkmasının hatalı olduğunu; Amerika'nın tek istediğinin bölgede barışı sağlamak olduğunu söyledi.³⁶⁵ ABD ve İngiltere, BM'lere bağlı barış gücünü oluşturmaya çalışıyordu. Bu arada Kıbrıs Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Küçük ise BM Genel Sekreteri U-Thant'a sürekli mesaj göndererek buradaki kontrolü bir an önce sağlamaları gerektiğini; aksi halde, Kıbrıslı Türklerin büyük bir soykırımla karşı karşıya kalacağını bildiriyordu.³⁶⁶

Birleşmiş Miletlerde Kıbrıs'la ilgili yapılan oturum sonucunda Kıbrıs'a 10.000 askeri kuvvetin gitmesine ve aynı zamanda iki taraf arasında sükûneti sağlamak için arabulucuların gönderilmesine karar verildi.³⁶⁷ Ada'da zaten hali hazırda Aralık 1963 yılında çıkmış olan karışıklığı durdurmak için bulunan ve sükûneti sağlayan 7,000 İngiliz askeri bulunmaktaydı. Buna ek olarak Kanada, İsviçre ve Finlandiya'dan da 3500 askerin daha gelmesine karar verildi. Adadaki Türkler ise barış gücü ne kadar erken gelirse, hayatlarının o kadar güvende olmasını mümkün olacaktır, görüşünü savunuyorlardı.³⁶⁸

³⁶³ Louis B. Fleming, “U.N. Urged to Adopt Cyprus Peace Proposal”, Los Angeles Times, 03.03.1964, s.2; “5 Nations Ask UN to Send Global Peace Force to Cyprus”, The Atlanta Constitution, 03.03.1964, s.9.

³⁶⁴ Thomas J. Hamilton, “Peace force Plan For Cyprus Wide U.N. Backing: Approval Is Expected Today for Move to Permit Thant to Dispatch Troops- Madiator To Be Chosen- Soviet May Withhold Veto”, The New York Times, 03.03.1964, s.1.

³⁶⁵ Felix Belair, “Johnson Disputes Khrushchew View of Cyprus Crisis: In Letter to Soviet Chief, He Terms Moscow Mistaken About U.S. Peace Efforts”, The New York Times, 07.03.1964, s.1.

³⁶⁶ W. Granger Blair, “Cyprus On Brink Of All-Out War”, The Atlanta Constitution, 12.03.1964, s.2.

³⁶⁷ W. Granger Blair, “Gamble on Cyprus: Makarios, Pushing Turkish Community Hard, Risks Intervention by Ankara”, The New York Times, 12.03.1964, s.3.

³⁶⁸ Tomas J. Hamilton, “Thant Optimistic On Cyprus Force; Hopes for an Accord by End of Weeks on Contingnet – Island Quiet but Tense”, The New York Times, 13.03.1964, s.1; Sam Pope Brewer, “Security Council Meets on Cyprus: Thant Says Advance Party of Canadians For Peace Force Is on May”, The New York Times, 14.03.1964, s.1.

2.3.2. 1964 Yılında Çatışmaların Yeniden Başlaması

Kıbrıs'ta ilk karışıklıkların çıkması üzerine 31 Aralık 1963 tarihinde İngiltere'nin Rumlar ile Türkleri birbirinden ayırmak ve güvenliğini sağlamak için Lefkoşa'da yeşil hat çekmesinden sonra bir süre çatışmalar durmuştu. Ancak, BM barış gücünün adaya varmasından hemen sonra yani 20 Mart 1964 tarihinde, Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında yeniden çatışmalar yaşanmaya başladı. Lefkoşa'nın 40 km kadar batısındaki Gaziveren köyünde, 500 kadar Kıbrıslı Rum'un, Kıbrıslı Türklerden yoldaki barikatı kaldırıp, Lefkoşe yolunu açmalarını istemeleri ve Kıbrıslı Türklerin bunu reddetmesi üzerine iki taraf arasında çatışma çıktı.³⁶⁹ Altı kişinin öldüğü çatışmanın ardından Türkiye hükümeti açıklama yaparak, antlaşmalara göre hareket edeceklerini ve bunun dışına çıkmayacaklarını bildirdi.³⁷⁰ Gaziveren köyünde çıkan çatışmalar yavaş yavaş Kıbrıs'ın her tarafına yayılmaya başlamıştı. İngiliz ve Kanada barış kuvvetleri bir yerdeki çatışmaları bastıramadan başka bir yerde yine çatışmalar çıkıyordu.³⁷¹ Kıbrıslı Rumlar sadece Türk köylerine saldırmakla kalmamış, aynı zamanda Kıbrıs'ta bulunan 650 Türk askerinin bulunduğu askeri karargâha da saldırmış ancak 2 ölü ve 2 yaralı vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ray J. Moloney, The Atlanta Constitution gazetesinde "Greek Cypriots Spray 650 Turks" başlıklı makalesinde bu olayı şu şekilde anlatmıştır:

"Kıbrıslı Türklerle üç saatlik bir savaşta 650 kişilik Türk ordusu birliğine Kıbrıslı Rumlar tarafından ateş açıldı; çatışmada iki kişi öldü ve iki kişi de yaralandı. Türk ordusu askerlerinden hiçbirisi vurulmadı, ancak eylem doğrudan Türk müdahalesi korkusunu bir kez daha artırdı. Ankara radyosu salı günü İskenderun'dan 24 Türk gemisinin kalktığını bildirdi. Lefkoşa'daki çatışmalar, geçen Aralık'taki kanlı savaştan bu yana en şiddetlisiydi. Yine de Türkiye'nin müdahalesine dair artan korkular ve Yunanistan ile Türkiye arasında bir çatışma ihtimalinin gölgesinde kaldı."³⁷²

Kıbrıs'ta Rumların başlatmış olduğu bu saldırı, hem Makarios'un BM ile arasının bozulmasına neden olmuş ve Makarios büyük bir prestij kaybına uğramış hem de Yunanistan, İngiltere ve Amerika'yı karşısına almasına neden olmuştu. Makarios'un başlatmış olduğu bu saldırı Yunanistan hükümetini bile şok etmişti.³⁷³

³⁶⁹ "Cyprus Battles Bring On New Turkey", The Atlanta Constitution, 20.03.1964, s.2.

³⁷⁰ "Turkey Threatens All-Out Cyprus War", The Atlanta Constitution, 21.03.1964, s.2.

³⁷¹ "Makarios Annals Cyprus-Turk Pact: New Fighting Reported, U.N. Troops Under Fire, The Atlanta Constitution, 05.04.1964, s.1; "Gun Battles Spreading In Cyprus", The Atlanta Constitution, 14.04.1964, s.2.

³⁷² Ray J. Moloney, "Greek Cypriots Spray 650 Turks", The Atlanta Constitution, 15.04.1964, s.2.

³⁷³ W. Granger Blair, "Setback to Makarios Seen In Attack on Cyprus Pass", The New York Times, 06.05.1964, s.1.

Kıbrıs'ta görevlendirilen BM arabulucusu Sakari J. Tuomioja ise anlaşmazlığın savaşa değil, müzakere edilen bir çözümle sonuçlanması gerektiğini açıklayarak, iki taraf arasındaki gerginliği bitirmeye çalışmıştı.³⁷⁴ Kıbrıs'taki tansiyonu düşürmek ve hayatı yeniden düzene koymak için Birleşmiş Milletler'de bu durum tartışılırken, Kıbrıs Rum hükümetinin de yurt dışından, savaş uçağı, hücum botu, uçaksavar ve diğer ağır silahların alımını yaptığına dair haberler, Kıbrıs hükümetinin önemli haberleri yaymak için kullandığı haber kanalında yayınlanması ülkede şok etkisi yarattı. Her ne kadar liderleri detay vermekten kaçınırsalarda bu silahların Sovyet Rusya ve Birleşik Arap Emirliklerinden geldiği Batılı kaynaklarca bildirildi.³⁷⁵

Kıbrıs'ta Rumların yeniden Türk köylerine saldırıp, Türkleri öldürmeleri üzerine NATO devletlerinin dikkati Türkiye üzerine yoğunlaştı. Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal edebilme ihtimaline karşılık Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'yü uyararak kesinlikle Kıbrıs'ı işgal etmemelerini isteyerek bu konuyu daha detaylı konuşmak üzere Beyaz Saray'a davet etti.³⁷⁶ Amerikan Başkanı Johnson'un mektubu³⁷⁷ ABD Dışişleri Bakanı yardımcısı George W. Ball tarafından hem Türkiye

³⁷⁴ W. Granger Blair, "Cyprus Mediator Expects Accord: Tuomioja Voices Confidence Crisis Won't Bring War-Moscow Scores NATO", The New York Times, 05.05.1964, s.1.

³⁷⁵ W. Granger Blair, "Cyprus Negotiates to Buy Heavy Arms" The New York Times, 19.05.1964, s.1.

³⁷⁶ BCA, 30-18-1-2/ 178-34-3; "Don't Invade Cyprus Johnson Warns Turkey", The Atlanta Constitution, 06.06.1964, s.2.

³⁷⁷ Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey, 05.06.1964, Johnson Library, National Security File, Head of State Correspondence, Turkey, Prime Minister İnönü. Secret; Flash Exdis. Raporda Lyndon B. Johnson'ın mektubu şu şekilde yer almıştır "Sayın Başbakan:

Büyükelçi Hare aracılığıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'ın bir bölümünü işgal etmek için askeri güç kullanarak müdahale kararı almayı düşündüğüne dair aldığım bilgilerden ciddi şekilde endişe duyuyorum. Tüm dostluk ve dürüstlikle belirtmek isterim ki, Türkiye'nin bu kadar geniş kapsamlı sonuçlarla dolu böyle bir hareket tarzının, hükümetinizin önceden bizimle tam olarak istişare etme taahhüdü ile tutarlı olduğunu düşünmüyorum. Büyükelçi Hare, görüşlerimi almak için kararınızı birkaç saat ertelediğinizi belirtti. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yaptığı gibi, yıllar boyunca sadık bir destek göstermiş olan bir müttefike ultimatoma sunmanın aslında hükümetiniz için uygun olup olmadığına gerçekten inanıp inanmadığınızı size şahsen soruyorum. Bu nedenle, böyle bir adım atılmadan önce sizi Birleşik Devletler ile tam bir istişare sorumluluğunu kabul etmeye teşvik etmeliyim.

Sayın Başbakan, NATO'nun yükümlülüklerine dikkatinizi çekmek zorundayım. Kıbrıs'a yapılacak bir Türk müdahalesinin, Türk ve Yunan güçleri arasında askeri bir çatışmaya yol açacağı konusunda hiçbir şüpheniz olamaz. Dışişleri Bakanı Rusk, NATO Bakanlar Konseyi'nin Lahey'deki son toplantısında, Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşın 'gerçekten düşünülemez' olarak değerlendirilmesi gerektiğini açıkladı. NATO'ya bağlılık, özünde NATO ülkelerinin birbirlerine savaş açmayacakları anlamına gelir. Almanya ve Fransa yüzyıllardır süren düşmanlığı NATO müttefikleri olmak için gömdüler; Yunanistan ve Türkiye'den daha azı beklenemez. Ayrıca, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir askeri müdahale, Sovyetler Birliği'nin doğrudan müdahalesine yol açabilir. Umarım, NATO müttefiklerinin tam rızası ve anlayışı olmadan Türkiye'nin Sovyet müdahalesiyle sonuçlanan bir adım atması halinde, NATO müttefiklerinizin Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne karşı koruma yükümlülüğü olup olmadığını değerlendirme şansına sahip olmadıklarını anlarsınız.

Başbakanı İsmet İnönü hem de Yunanistan Başbakanı George Papandreou'ya ilette.³⁷⁸ Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios da BM'lerin acil toplanıp Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal etme girişimine karşılık kınama vermesini istedi.³⁷⁹ İsmet İnönü'de Kıbrıs olayına Amerikan Başkanının direkt müdahil olması ve aracı olarak da ABD Dışışleri Bakanı yardımcısı George W. Ball'ı ataması üzerine bir açıklama yaparak, Kıbrıs'ta çözüm yolu bulmak için çalıştıklarını ve bu konuda umutlu olduğunu bildirdi.³⁸⁰

BM barış gücünde 27 Haziran 1964 tarihinde adada kalma süresi sona erdiği için, Amerikan hükümeti, İngiltere ve diğer Avrupa devletleri BM güvenlik konseyine başvurarak barış gücünün adada kalma süresini uzatılmasını talep etti.³⁸¹ BM güvenlik konseyinde yapılan görüşme neticesinde barış gücünün adada 3 ay daha kalmasına karar verildi. Ayrıca kurulda, B.M. Genel Sekreteri U-Thant, tüm üye devletlere mali katkılar için çağrıda bulunarak, onlarsız operasyonun gerçekleştirilemeyeceğini söyleyerek, Kıbrıs'ta asker veya polis gücü bulunan dokuz ülkeden, Birleşmiş Milletler'e katılımlarını şu anda olduğu gibi aynı güçte ve aynı şartlarda (kendi masraflarını karşılamak şartıyla) üç ay boyunca sürdürmelerini istedi. B.M.'de yapılan görüşme sonrası Kıbrıs'ta 3 ay daha kalacak ordunun, Avusturya, İngiltere, Kanada, Danimarka, Finlandiya, İrlanda ve

Ayrıca Sayın Başbakanım, ABD ile Türkiye arasında askeri yardım alanındaki ikili anlaşmaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Türkiye ile Temmuz 1947 tarihli Anlaşmanın IV. Maddesi uyarınca, hükümetiniz, askeri yardımın, bu yardımın sağlandığı amaçlar dışında kullanılması için Birleşik Devletler'in rızasını almak zorundadır. Hükümetiniz, Amerika Birleşik Devletleri'ne bu durumu tam olarak anladığınızı çeşitli vesilelerle bildirmiştir. Size tüm samimiyetimle şunu söylemeliyim ki, Birleşik Devletler, mevcut şartlar altında Kıbrıs'a yapılacak bir Türk müdahalesi için Amerika Birleşik Devletleri tarafından sağlanan herhangi bir askeri teçhizatı kullanmayı kabul edemez.

Keşke bu durum hakkında kişisel bir tartışma yapmamız mümkün olsaydı. Ne yazık ki, mevcut Anayasal konumumuzun özel koşulları nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrılamam. Tam bir tartışma için buraya gelebilerseniz, memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs sorununun akli başında ve barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulması olanakları için sizin ve benim çok ağır bir sorumluluk taşıdığımızı hissediyorum. Bu nedenle, sizden ve meslektaşlarınızın aklında olabilecek kararları, siz ve ben en eksiksiz ve en dürüst istişareyi yapana kadar ertelemenizi rica ediyorum.

Saygılarımla, Lyndon B. Johnson"

³⁷⁸ "U.S. May Step In to Contain Cyprus Waar, Greece Is Told", The Atlanta Constitution, 11.06.1964, s.2.

³⁷⁹ "Cyprus to Ask U.N. To Censure Turkey", The Atlanta Constitution, 10.06.1964, s.12.

³⁸⁰ Tad Szulc, "U.S. Hopes to Get Greeks and Turks to Discuss Cyprus: Direct Talks Said to be Goal of Johnson Invitation to Papandreou and Inonu-War Threat is Factor- Belief Growing That Island May not Be Able to Go On as Independent Country", The New York Times, 17.06.1964, s.1; Alvin Spivak, "Turkish, Greek Premiers To Confer With Johnson", The Atlanta Constitution, 16.06.1964, s.2; "Turkey Optimistic for Peace On Cyprus After Ball Visit", The Atlanta Constitution, 12.06.1964, s.25.

³⁸¹ Thomas J Hamilton, "5 States Bid U.N. Remain On Cyprus: Submir Resolution to Extend Term of Peace Force- Sharp Fighting Erupts", The New York Times, 19.06.1964, s.1; Sam Pope Brewer, "Security Council Fails to Vote On Extending Force in Cyprus: Balloting is Set for Today- Soviet Won't Oppose New Term for U.N. Troops", The New York Times, 20.06.1964, s.2.

İsveç'ten 6.238 asker ve Avustralya, Avusturya, Danimarka, Yeni Zelanda ve İsveç'ten 173 sivil polisten oluşmasına karar verildi.³⁸²

B.M.'de Barış gücünün adada kalma süresi tartışılırken, Beyaz Saray'da Kıbrıs'la ilgili sorunları yüzyüze tartışmak amacıyla, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ve Yunanistan Başbakanı George Papandreou'yu misafir etti. Başkan Johnson ilk önce İsmet İnönü ile görüşmüş ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki çıkacak bir savaşın bütün NATO ülkelerini etkileyeceğini anlatmış ve bu yüzden Kıbrıs meselesinin müzakere yolu ile çözülmesi gerektiğini konuşmuştu.³⁸³

Aynı şekilde Yunanistan Başbakanı Papandreou ile de görüşüp ve benzer şeyleri söyleyerek her iki tarafı da sükûnete davet etti.³⁸⁴ Johnson'ın 4 gün boyunca iki devlet başkanı ile yapmış olduğu görüşme herhangi bir sonuç getirmemiş, özellikle Yunan heyeti hiçbir şekilde Türk tarafı ile direkt bir görüşmeyi kabul etmemiş ve adadaki iki taraf arasındaki antlaşmazlıkları, B.M. arabulucusunun çözeceğinden emin olduklarını dile getirmişlerdi.³⁸⁵ Yunanistan Başbakanının Amerika da yapmış olduğu görüşmenin detaylarını The New York Times gazetesi şu şekilde vermiştir:

“Papandreou, Johnson'a; ‘Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs konusu üzerine derin görüş ayrılıkları olduğunu ve Yunanistan ile Türkiye arasında yapılacak bir görüşme sadece bu görüş ayrılıklarının net bir şekilde ortaya çıkmasına neden olacaktır’ demiştir. Papandreou'nun Johnson ile yapmış olduğu toplantının ardından, düzenlenmiş olan konferansta kendisine Kıbrıs'ta yer altı örgütü lideri ve aynı zamanda EOKA'nın başı olan General George Grivas'ın adaya dönmesi ile ilgili soru sorulması üzerine Papandreou, ‘Grivas'ın bir kahraman olduğunu ve Kıbrıs'ın bağımsızlığında çok büyük bir rolü olduğu için adaya dönmesinin onun en doğal hakkı olduğunu’ bildirmiştir.”³⁸⁶

Amerikan Başkanı Johnson Kıbrıs'taki B.M. arabulucusu Sakari S. Tuomioja ile de görüştüktan sonra Türkiye ve Yunanistan ve Kıbrıs hükümetlerine, B.M.

³⁸² Sam Pope Brewer, “U.N. Cyprus Force Extended 90 Days: Council Vote is Unanimous- Thant Calls for Funds”, The New York Times, 21.06.1964, s.1.

³⁸³ Tad Szulc, “Johnson and Inonu Confer on Cyprus: Resist Any U.S. Compromise, Turks at Home Urge Premier”, The Atlanta Constitution, 23.06.1964, s.6.

³⁸⁴ Tad Szulc, “Johnson Wrestles Cyprus Deadlock: Confers with Greek Premier; Athens, Ankara Stand Firm”, The Atlanta Constitution, 25.06.1964, s.8.

³⁸⁵ “Johnson Fails to Win Settlement For Cyprus, Pursues Issue in UN”, The Atlanta Constitution, 26.06.1964, s.8.

³⁸⁶ Sam Pope Brewer, “Papandreou Sees Thant on Cyprus: Discussions at U.N. Appear to Achieve No Progress”, The New York Times, 27.06.1964, s.2.

arabulucusuna yardım maksadıyla özel temsilci göndermek istediğini de bildirdi.³⁸⁷ Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'ta bu teklife karşı çıkarak:

“Amerika'nın atacağı bu adım, Kıbrıs konusunu daha fazla içinden çıkılmaz hale getirecektir. O yüzden Kıbrıs konusunda sadece B.M. arabulucusu yetkili olmalıdır diye bildirmiştir.”³⁸⁸

Ayrıca Cenevre'de düzenlenecek olan konferansa da Kıbrıs'ın içinde bulunduğu durum yüzünden katılamayacağını iletmıştır.³⁸⁹ Adaya dönen Grivas yanında Makarios'la beraber on binlerce kişiyle yürüyüş yaparak “ya zafer ya da kutlu bir ölüm” sloganı atarak yürüyüş yaptı.³⁹⁰ Amerikan Başkanı Johnson ile görüşme yapan Türkiye ve Yunanistan Başbakanları daha sonra Fransa'ya giderek, orada Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle ile görüştüler. Yapmış oldukları görüşmede de Gaulle'den Kıbrıs konusunun çözülmesi konusunda yardımını talep ettiler. İsmet İnönü yapmış olduğu teklifte, Kıbrıs'ta federal bir yönetimin kurulması sorunların çözülmesinde önemli bir adım olacağını söyledi. Papandreoda referandum yapılmasını talep etti.³⁹¹

2.3.3. 1964 Cenevre Konferansı

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant, Temmuz 1964 tarihinde Türk ve Yunan heyetlerini Dean Acheson başkanlığında Cenevre'de toplandı.³⁹² Konferansta ilk olarak Acheson'un getirdiği fakat kabul edilmeyen anlaşma taslağına göre Kıbrıs'a bağımsızlıkla ‘Enosis’ arası bir seçim hakkı veriliyordu.³⁹³ Türkiye ve Yunanistan tarafları Cenevre'de Kıbrıs ile ilgili çözüm yolları ararken, diğer taraftan olası bir iç savaş çıkma ihtimalin göz önünde bulundurarak, adaya gizlice asker çıkarmaya

³⁸⁷ “U.S. Offers to Send referee to Cyprus: Turkey Likes American Plan But Greece Sees Little Value”, The Atlanta Constitution, 30.06.1964, s.11.

³⁸⁸ W. Grainger Blair, “Makarios Refuses U.S. Referee Offer”, The Atlanta Constitution, 02.07.1964, s.2.

³⁸⁹ W. Grainger Blair, “Cyprus Bars Idea of a new Adviser: Makarios's Stand Rules Out U.S. Offer to Assist U.N.- He won't go to London”, The New York Times, 02.07.1964, s.1.

³⁹⁰ “Cypriot Urges Greece Union”, The Atlanta Constitution, 29.06.1964, s.15.

³⁹¹ Don Shannon, “Turkish Leader Fears Greek Bid for Cyprus: Inonu Wants to Keep Island Independent but Will Demand Share if Efforts Fail”, Los Angeles Times, 02.07.1964, s.5.

³⁹² “Acheson Assumes Cypriote Mission: He Will go to Geneva Today, on the President's Behalf, to Aid U.N. Mediation”, The New York Times, 04.07.1964, s.1.

³⁹³ Clyde H. Farsworth (15 August 1964) “Greeks Expected to Offer Turks a Cyprus Foothold; Position Reported by Envoy in Ankara as Geneva Negotiations Resume- Acheson Plan Still Favored”, New York Times. s.1.

başlamışlardı.³⁹⁴ Bu da Cenevre Konferansının önemini daha da arttırmıştı.³⁹⁵ B.M. askeri yetkilisi:“Kıbrıslı Rumlara ait 30 kadar kamyonun Limason limanından yüklenip Lefkoşe bölgesine getirilip yüklerini boşalttığını, fakat kamyonların yüklerini boşalttığı bölgeye B.M. yetkililerini bile bırakmadıklarını” bildirmesi ise konferansın iki toplum için de umut ışığı olarak görülmesine neden oldu.³⁹⁶

Kıbrıs hükümeti ise içeride savaş hazırlığı yaparken, Türkiye’ye nota yollayarak adaya asker çıkarmasının uluslararası antlaşmaları ihlal anlamına geldiğini ve 650 askerden fazla asker bulundurma hakkı olmadığı için askerleri geri çekmesini istedi. Aksi halde sonuçlarına katlanması gerektiğini bildirerek tehdit savurdu.³⁹⁷ B.M. Genel Sekreteri bu gelişmeler üzerine Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs hükümetlerine birer mesaj yollayarak “bu tehlikeli gidişatı durdurmak, Kıbrıs’ta büyük bir çatışmaya yol açmadan ve böyle bir çatışmanın içerdiği tüm tehlikelerle birlikte durumu tersine çevirmek için elinizden gelen her şeyi yapın” çağrısında bulundu.³⁹⁸ B.M.’den yapılan bu uyarılara rağmen, Makarios Atina ziyareti sonrası Lefkoşa havalanında kalabalığa yapmış olduğu konuşmasında:“Türkiye’nin olası bir saldırısında Yunan askerlerinin yanlarında olduğunu ve her türlü desteği vereceklerini” söyledi.³⁹⁹

Türkiye ve Yunanistan’nın adaya asker takviyesi, B.M.’de de tartışmalara neden oldu. B.M.’de bazı üye devletler Türkiye ve Yunanistan’ın adaya asker çıkarmaya başlamaları üzerine Genel Sekreter U-Thant’ı uyararak mevcut durum düzelmezse ve Türkiye ile Yunanistan saldırgan adımlar atmaya devam ederse, adadaki mevcut askerlerini geri çağıracaklarını bildirdiler. İsveç, Kanada, İngiltere, Danimarka ve diğer bazı üyeler ise eğer adada bir iç savaş çıkarsa askerlerinin arada kalacağını ve durumun düzelmesi için ellerinden gelen her şeyi yapacaklarını söylediler.⁴⁰⁰ Cenevre

³⁹⁴ Memorandum for the Record, 07.07.1964, Johnson Library, National Security File, NSC Meetings File, Vol. 2 Top Secret.

³⁹⁵ Max Frankel, “Greeks, Turks Slip Troops Into Cyprus”, The Atlanta Constitution, 11.07.1964, s.2; David Lancashire, “Cyprus Is Seeking Probe of Landing”, The Atlanta Constitution, 13.07.1964, s.2.

³⁹⁶ W. Granger Blair, “Cyprus Convoy Unchecked By U.N.: Aides Have No Evidence of Arms in Greek Cargoes”, The New York Times, 26.07.1964, s.4.

³⁹⁷ W. Granger Blair, “Cyprus to Protest Buildup by Turks”, The Atlanta Constitution, 14.07.1964, s.2; W. Granger Blair, “Cypriotes Warn Turks on Troops: Say They Will Act Unless Forces Landed in Secret Are Withdrawn Soon”, The New York Times, 15.07.1964, s.1.

³⁹⁸ Sam Pope Brewer, “Thant Calls for Curb On Cyprus Build-Up”, The New York Times, 17.07.1964, s.1.

³⁹⁹ W. Granger Blair, “Makarios Returns With Greek Pledge: President Brings Home Promise Of Troops to Fight Off Turks”, The Atlanta Constitution, 31.07.1964, s.20.

⁴⁰⁰ Max Harrelson, “U.N. Cyprus In Deep Trouble”, The Atlanta Constitution, 24.07.1964, s.6.

Konferansı'nda, Acheson'un getirdiği plan taraflarca kabul edilmeyince devreye bu defa 1964'te arabuluculuk görevine başlayan Ekvator devlet başkanı Galo Plaza'nın önerileri geldi.⁴⁰¹ Plaza'nın yapmış olduğu görüşmelerde Rumlar, ittifak ve garanti anlaşmalarının kaldırılmasını, Türklere azınlık hakkı, kendilerine ise Self-Determination hakkı verilmesini istiyordu. Rumların aksine Türkler ise 1960 anlaşmalarıyla kurulan düzene coğrafi temel arayışlarıyla federasyon kurulmasını gündeme getirmişti. Federasyon önerisinde her iki toplumun kendi bölgelerinde federal devletin yetkilerini ihlal etmeyen, bütün konularda özerk olması öngörülmekteydi.

1963- Kasım-Aralık ayında çıkan krizin benzeri, 1964 yılında Kıbrıslı Rumların Türk bölgesinde bulunan Boğaziçi ve Geçitkale bölgelerine saldırılarıyla yeniden patlak verdi.⁴⁰² Bu olayın üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi, hükümete gerekli yetkileri vererek adaya asker çıkarması için hükümeti görevlendirdi. Ayrıca Türkiye'den kalkan 30 kadar uçağın Rum köylerini bombalamaları üzerine 33 tane Kıbrıslı Rum ölmüş ve 300 kişi de yaralanmıştı.⁴⁰³ Bu olay üzerine, Makarios, Türkiye'nin yapmış olduğu hava saldırısı durmadığı sürece Türk köylerine saldırılarını durdurmayacaklarını ilan etti. Amerikan hükümeti de Türkiye'ye nota yollayarak hemen hava saldırısını durdurmasını istedi.⁴⁰⁴

Adada Kıbrıslı Rumların Türklere uygulamış olduğu şiddet devam ederken, Türkiye'nin karaya asker çıkarıp, Kıbrıs'a müdahale etme ihtimalini düşünen Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson, 5 Haziran 1964 tarihinde, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta; "Türkiye'nin adaya yapacağı askeri müdahalenin garantör anlaşmasına uygun olmadığını çünkü diğer garantör devletlerin olaya müdahil olmadığını" bildirdi.⁴⁰⁵ İnönü'yü uyararak iki ülke arasında savaşın düşünülemeyeceğini

⁴⁰¹ Acheson Planına göre, Kıbrıs'ta Türkler'in adayı ikiye bölme fikri yerine Kıbrıs'ın Kuzey kısmındaki Karpaz yarımadasının Türkiye'ye üs olarak verilmesi teklif edilmiş, böylece herhangi bir anlaşmazlık durumunda Kıbrıslı Türkler bu bölgeye sığınabileceklerdi. Aynı şekilde Türkiye'nin de Kıbrıslı Türkler ile ilgili güvenlik endişesi çözülmüş olacaktı. Telegram From the Mission in Geneva to the Department of State, 11.07.1964, Department of State, Central Files, POL 23-8 CYP. Secret; Exdis,

⁴⁰² Telephone Conversation Between President Johnson and Secretary of Defense McNamara, 08.08.1964, Tape, 64.01, Side A, PNO 1. No Classification marking.

⁴⁰³ Thomas J Hamilton, "Debate Is Bitter: A Cypriote Charge of Imminent Invasion Denied by Turk", The New York Times, 09.08.1964, s.1; "Turkish Jet Attack Coast for Third Day, Landing Reported." Los Angeles Times, 10.08.1964, s.1.

⁴⁰⁴ Clyde H. Farnsworth, "64 Planes in Raid- Greek Cypriotes Put Casualties at 300- Warn of Reprisal", The New York Times, 10.08.1964, s.1.

⁴⁰⁵ Telegram From the Department of State to the Mission in Geneva, 16.08.1964, Department of State, Central Files, POL 27 CYP. Secret; Flash, Exdis- TAG

ileterek herhangi bir savaşta Sovyet Rusya'nın olaya müdahil olması durumunda, NATO güçlerinin Türkiye'ye yardım etmeyeceğini bildirdi. Son olarakta adada Amerikan silahlarını kullanamayacaklarını söyledi.⁴⁰⁶ Johnson'un mektubu Türkiye'de halktan gizlenmesine rağmen halk, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesinin önlendiğini biliyordu. Bu nedenle Türkiye'de Amerika ve İngiltere karşıtı birçok gösteri ve yürüyüş düzenlenmeye başlamıştı.⁴⁰⁷ Ocak 1966'da mektup Beyaz Saray tarafından basına sızdırıldığında Anti-Amerikancılık Türkiye'de çoktan yaygınlaşmıştı.⁴⁰⁸ Çünkü bu mesajın bir kısmı zaten 1964 yılında basına yansımıştı ve burada mesajında Johnson, İsmet İnönü'ye Amerikan silah ve ekipmanlarını Kıbrıs'ta kullanmaya devam ettiği takdirde, Amerika'nın Türkiye'ye olan yardımlarının durabileceğini söyleyerek tehdit etmiş ve bu durum Türkiye'de çok büyük bir Amerikan düşmanlığının yayılmasına sebep olmuştu.⁴⁰⁹ Türkiye'nin yapmış olduğu bu ültimatom sonuç getirdi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin araya girmesiyle Yunanistan adadan 10.000 askerini çekmeyi kabul etti. Fakat bu durum adadaki tansiyonu bitirmeyip sadece bir süre yatışmasını sağladı.⁴¹⁰

Amerika'nın vermiş olduğu ültimatom bir süre Türkiye'nin müdahale etmesini durdurmuşsa da Kıbrıslı Rumların saldırılarına devam etmesi üzerine Türkiye tekrar harekate başladı. Türkiye'nin yapmış olduğu askeri müdahale üzerine Rusya Başbakanı Khrushchev, Türkiye, Kıbrıs Rum Lideri Makarios ve U-Thant'ta birer mesaj yolladı. Yollamış olduğu mesajlarda Türkiye'ye derhal yapmış olduğu saldırıları durdurmasını istemiş, Makarios'a yollamış olduğu mesajda ise Rus halkının Kıbrıs halkını çok sevdiğini ve sempati duyduğunu bu yüzden yanlarında olduğunu söylemiştir. U-Thant'a yollamış olduğu mesajda ise B.M. bir an evvel gerekli bütün tedbirleri alıp adadaki kaosu sona erdirmesi gerektiğini söylemiştir.⁴¹¹ Türkiye'nin Kıbrıs'a saldırısı üzerine Hansen W. Baldwin, The New York Times gazetesinde bir makale yayınlayarak, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin avantajı elinde tuttuğunu söyleyerek birçok konuda Türkiye ile

⁴⁰⁶ Lyndon B. Johnson and Ismet Inonu, President Johnson and Prime Minister Inonu: Correspondence Between President Johnson and Prime Minister Inonu, June 1964, as Released by the White House, January 15, 1966, Middle East Journal, Vol.20, No. 3 (Summer 1966) s.387.

⁴⁰⁷ "Turkish Troop Delay Eases Cyprus Tension", Los Angeles Times, 30.08.1964, s.C6.

⁴⁰⁸ Murat Erdem, Us President L.B. Johnson's Letter Of 1964 and Its Impact on Turkish Puplic Opinion, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt. 7, Vol. 7, s.314.

⁴⁰⁹ "Turks Delay Troop Move in Cyprus for Short Time" New York Times, 30.08.1964, s.1.

⁴¹⁰ James Edward Sowerwine, Dynamics Of Decision-Making In Turkish Foreign Policy, 1961-1980, The University Of Wisconsin- Madison, Doktora Tezi, 1994, s.60-61.

⁴¹¹ Henry Tanner, "Khrushchev Asks Turks to Desist: He Makes Plea to Ankara- Also Assures Makaios of Moscow Symathy", The New York Times, 10.08.1964, s.1.

Yunanistan'ın karşılaştırmasını yapmıştır. Türkiye'nin askeri bakımdan Yunanistan'dan çok üstün olduğunu söyleyen Baldwin, mesafe bakımından da Kıbrıs'ın Türkiye'ye çok yakın olduğunu bu yüzden Türk uçak ve askerlerinin çok kısa bir sürede Kıbrıs'a ulaşabileceğini yazmıştır.⁴¹²

Amerikan hükümetinin Türkiye'ye saldırıları durdurması yönünde nota yollaması üzerine, Türkiye iki şartla saldırıları durduracağını bildirmiştir. Birinci olarak Kıbrıslı Rumların işgal ettikleri Türk köylerini boşaltıp kendi sınırlarına geri çekilmelerini istemiştir. İkinci olarak Türk uçaklarının, baskın yapılan yerlere keşif uçuşu yapmalarına izin verilmesini istemiştir. Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan bu şartları kabul ederse, Türkiye hava saldırılarını durdurup ateşkes yapmayı kabul edeceğini bildirmiştir.⁴¹³ İngiltere Başbakanı Sir Alec Douglas ise Kıbrıs'ta olayların yeniden patlak vermesi üzerine, İskoçya'daki tatilini yarıda kesip Londra'ya dönmüştür. Gazetecilere vermiş olduğu röportajda, Kıbrıs'ta ateşkesin bir an önce yapıp B.M.'nin kontrolünde denetlenmesi gerektiği, aksi halde Türkiye'nin işgal girişimine karşılık Rusya'nın olaya dâhil olabileceğini ve bu şekilde olayların daha da içinden çıkılmaz hale geleceğini söylemiştir.⁴¹⁴ B.M. ile Amerika ve İngiltere hükümetleri, Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaş çıkma olasılığına karşı Kıbrıs'ta ateşkes sağlamaya çalışırken, Yunanistan hükümetinden B.M.'i rahatlatacak bir hamle geldi. Yunanistan hükümeti, devlet radyosundan yapmış olduğu açıklamada; Makarios'un Yunan hükümeti kontrolü dışında hareket ettiğini ve Kıbrıs Türk köylerine saldırılarda da hiçbir etkilerinin olmadığını söyleyerek Kıbrıs'taki iç savaşta Makarios'a destek vermeyeceklerini söyledi.⁴¹⁵

2.3.4. Cenevre Konferansının İkinci Oturumu

Kıbrıs'ta ateşkes çalışmaları sürerken, Cenevre konferansında kaldığı yerden devam etmesine karar verildi. Konferansta konferans başkanı Dean Acheson, Türkiye'nin asgari hedefinin Kıbrıs'ta askeri üs bulundurmamak olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin bu

⁴¹²Hansen W. Baldwin, "Turkey's Forces Hold Advantage: Seem Superior to Greece's on Land and in the Air", The New York Times, 10.08.1964, s.12.

⁴¹³ Webb Mckinley, "Turk Raid Perils Truce On Cyprus: Ankara Agrees to Halt Attacks If Greeks Pull Out of Villages", The Atlanta Constitution, 11.08.1964, s.1.

⁴¹⁴ James Feron, "Home Urges Steps to Presere And Police Cease-Fire in Cyprus: Confer With the U.S. Envoy-Says Talks Must Begin to find Solution", The New York Times, 11.08.1964, s.10.

⁴¹⁵ Hal McClure, "Greece Splits With Makarios Over Fighting", The Atlanta Constitution, 12.08.1964, s.2.

isteği olmazsa ve Kıbrıs tek bağımsız bir ülke olarak kalsa dahi, adada Türk idaresi altında federal bir sistemin olmasını istediğini biliyordu. Bu yüzden konferansta Acheson, Kıbrıs'la ilgili ilk oturumdan farklı olarak, iki tarafı da memnun edecek bir antlaşma taslağı sunmuştur. Acheson'un sunmuş olduğu antlaşmaya göre:

1-Kıbrıs'a bağımsızlık ve Yunanistan ile birlik arasında seçim hakkı verilecek.

2-Türkiye, Kıbrıs'ta küçük bir on iki ada olan Castellorize'de askeri üs alacak.

3-Yurt dışına yerleşmek isteyen Kıbrıslı Türkler tazminat alacak.

4-Kıbrıslı Türkler, iki kanton bölgeye veya Kıbrıs Türk idaresi altındaki devletlere yerleştirilecek.”⁴¹⁶

Cenevre'de ateşkes görüşmeleri yapılırken Rusya'dan farklı bir adım geldi. Rusya'nın, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal etme girişiminde, Kıbrıs Rum kesimine yardıma hazır olduklarını bildirmesi olaya daha farklı bir boyut kazandırdı.⁴¹⁷ Rusya'nın, Kıbrıs'la yakınlaşma girişimi ve Makarios'un artık kendi başına hareket etmesi Kıbrıs ile Yunanistan'ın arasının daha da açılmasına neden oluyordu.⁴¹⁸ Rusya'nın Kıbrıs Rum kesimine vermiş olduğu destek mesajı, Rumlar arasında büyük bir sevince neden olmuş ve Makarios'a, Rusya'ya gitmesi için baskı yapmaya başlamışlardı.⁴¹⁹ Kıbrıs Rum kesimine desteğini açıkça belli eden Rusya Başbakanı, Türkiye'ye bir nota yollayarak, Kıbrıs'ı bombalamaya devam etmesi halinde Rusya'nın karşılık vereceğini ve durumun cezasız kalmayacağını bildirmiştir.⁴²⁰ Daha sonra 20 Ağustos tarihinde Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklere karşı kurmuş oldukları ablukayı kısmen kaldırdığını ilan edince Kıbrıs'taki Türk ve Yunan askerleri karargâhlarına geri çekildiği kendi hükümetlerince ilan edildi.⁴²¹ Fakat olaylar henüz tam yatışmadan yeni bir krizle karşı karşıya kalındı. Türkiye hükümeti, adada bulunan ordusunun düzenli olarak değiştirilmesini isteyince,

⁴¹⁶ Clyde H. Farnsworth, “Greeks Expected to Offer Turks a Cyprus Foothold: Position Reported by Envoys in Ankara as Geneva Negotiations Resume- Acheson's Plan Still Favored”, The New York Times, 13.08.1964, s.8.

⁴¹⁷ “Soviet Vows to Aid Cyprus In Invasion”, The Atlanta Constitution, 16.08.1964, s.2.

⁴¹⁸ W. Granger Blair, “Split Between Makarios and Athens Widens: Greek Cypriot Leader's Attacks on the Turkish Towns, Undertaken Without the Approval of Greece, Stir Increasing Resentment”, The New York Times, 16.08.1964, s.E4.

⁴¹⁹ George McArthur, “Greek Cypriots Praise Soviet Offer of Help”, The Atlanta Constitution, 17.08.1964, s.2.

⁴²⁰ Henry Tanner, “Khrushchew Charges U.S. Plotted Attack in Cyprus”, The new York Times, 17.08.1964, s.1.

⁴²¹ “Greeks, Turks To Put Troops Back in NATO”, The Atlanta Constitution, 20.08.1964, s.2.

Kıbrıs Rum tarafı bu duruma karşı çıkmış ve ardından Türk hükümeti de gerekirse bunu silah zoruyla yapacağını bildirmiştir.⁴²²

B.M.'lerin araya girmesi ve adada yeni bir savaş çıkmasını istemeyen Türkiye, ordu değiştirme isteğini bir süre erteleme kararı aldı. Türkiye'nin bu kararının ardından (Makarios yurt dışı gezisinde olduğu için) Makarios'un yerine başkanlık yapan EOKA lideri Glafkos Clerides açıklama yaparak, kendi kararlarında hiçbir değişiklik olmadığını ve Türkiye'nin adada asker bulundurma hakkını kaybettiğini, bu yüzden adaya yeni asker yolladığı takdirde bu duruma zorla karşı koyacaklarını bildirmiştir.⁴²³ Makarios'ta Glerides'ten farklı hareket etmemiştir. Mısır ziyareti sırasında gazetecilere vermiş olduğu röportajda İngiltere'yi hedef alarak, Kıbrıs'ın bağımsız bir ülke olduğunu bu yüzden İngiltere'nin Kıbrıs'ta askeri üs bulundurma hakkı olmadığını söyleyen Makarios, bir an önce askeri üslerin kapatılması gerektiğini söylemiştir.⁴²⁴ Daha sonra Kıbrıs'a dönen Makarios, Türkiye'nin Kıbrıs'ın kuzeybölgesindeki kokkina bölgesi Kıbrıslı Rumlar tarafından kuşatma altında olduğu için bölgesindeki Türklerin yaşadığı Kokkina bölgesine, gıda yardımı yapmak istemiş, fakat Makarios tarafından engel olunmuştur.⁴²⁵ Makarios'un sergilemiş olduğu bu hareket, B.M.'lerin sert tepkisi ile karşılaşınca bu kararından da geri adım atmak zorunda kalmış ve insani yardım için geçiş koridoru açılmasına izin vermek zorunda kalmıştır.⁴²⁶ Karayolundaki barikatı kaldırmayan Kıbrıs Rum tarafı, B.M. helikopterinin havadan yardım götürmesine izin vermiş ve 2 tonluk gıda yardımı B.M. helikopteri ile Kokkina bölgesine götürülmüştür. Kıbrıslı Türk liderler ise bu durumdan B.M. bilgilendirerek, barikatların bir önce tamamen kaldırılması gerektiğinin çünkü Kıbrıslı Türklerin yaşadığı köylerin %40'ının aynı durumda olduğunu ve açlıkla mücadele ettiğini söylemişlerdir.⁴²⁷

⁴²² W. Granger Blair, "Cyprus on Verge of a New Clash: Turkey Ready to Use Force to Rotate Troops-Action Blocked by Makarios", The New York Times, 28.08.1964, s.1.

⁴²³ W. Granger Blair, "Offer Rebuffed in Cyprus", The New York Times, 30.08.1964, s.29.

⁴²⁴ Hedrick Smith, "Makarios Opposes Bases", The New York Times, 01.09.1964, s.1.

⁴²⁵ "Cyprus Will Fight If Turkey Tries To Bring In Food, Makarios Warns", The Atlanta Constitution, 12.09.1964, s.2.

⁴²⁶ "Makarios Will Let Turks Send Food Past Blockade", The New York Times, 13.09.1964, s.1.

⁴²⁷ "U.N. Copters Ferry 2 Tons Of Food to Turkish Cypriots", The Atlanta Constitution, 14.09.1964, s.14.

2.4. 1964 Sonrası Kıbrıs'taki Durum ve Türkiye'nin Tutumu

1964 yılında, taraflar arasında ateşkes ilan edilmiş olsa da Makarios ve Kıbrıslı Rumlar, herhangi bir şekilde siyasi emelleri olan *Enosis*'i gerçekleştirme fikrinden vaz geçmemişlerdi. Aksine *Enosis*'i Yunanistan'a bağlanmak olarak hayata geçirmek isteyen Makarios 'un fikri değişmiş ve tamamen bağımsız bir Kıbrıs hayali kurmaya başlamıştı. 1965 yılında Kıbrıs'a gidip Makarios'la görüşen Yunanistan Savunma Bakanı Peter Garuufalias, adada sürekli barışın sağlanması için bazı isteklerde bulunmuştur. Bu istekleri The New York Times gazetesi şu şekilde sıralamıştır:

- 1- "Siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda Kıbrıslı Rum çoğunluk tarafından, Kıbrıslı Türklerin taciz edilmeyeceği altı aylık bir ateşkes yapılacaktır.
- 2- Ağır Sovyet silahları ile donatılmış olan Kıbrıs Rum ordusuna son verilecek.
- 3- Kıbrıslı Rum güçlerinin Kıbrıs Türk kalesi Lefka çevresindeki yeni işgal ettikleri mevzilerinden çekilecek.
- 4- Türk Kızılayının Kıbrıs Türklerine yapacağı yardım malzemelerinin sevkiyatına getirilen kısıtlamalar kaldırılacaktır.
- 5- Adada konuşlanmış Türk birliklerinin sınırsız periyodik rotasyonuna izin verilecek. Hem Yunanistan hem de Türkiye'ye, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının korunması için Kıbrıs'ta asker müfrezelerini sürdürme izni verilecek."

Peter Garuufalias tarafından bu talepler iletilmiş fakat Makarios bu isteklerin hepsini geri çevirerek sadece adadaki Türk ordusunun belli bir program dâhilinde rotasyonuna izin vereceğini söylemiştir.⁴²⁸ Adada iki taraf arasında arabuluculuk görevi yapan Galo Plaza'da Kıbrıs'ta uzun süreli barış sağlayacak bir plan hazırlayıp Türkiye ve Yunanistan ile görüştüğten sonra B.M. güvenlik konseyine sunacağını açıklamıştır. Plan'a göre, Kıbrıs adasına sınırsız bağımsızlık verilecek ve Yunanistan ile birlik sorunu konusunda gelecekte adada bir referandum yapılacaktır. Planın içeriği şu şekilde açıklanmıştır:

- 1- "Türkiye ve Yunanistan askerleri adadan çekilecek.
- 2- Adaya tam bağımsızlık verilecek.
- 3- Yunanistan ile birleşmek için daha sonra belirlenecek bir tarihte bir referandum yapılacaktır.
- 4- Yeni anayasada Kıbrıslı Türk azınlığa güvence verilecek.
- 5- Hükümetin güvencelere uymasını sağlamak için bir BM temsilcisi sağlanacaktır."⁴²⁹

1965 yılından sonra adada birtakım anlaşmazlıklar olmuş olsa da 1963 yılındakine benzer büyük çapta bir karışıklık meydana gelmemiştir.⁴³⁰ Fakat sorunlar tam

⁴²⁸ W. Granger Blair, "Makarios Resists Athens Pressure: Cypriote Leader Reported Rejecting Plea on Talks", The New York Times, 24.03.1965, s.11.

⁴²⁹ "U.N. Official Readies Cyprus Peace Plan", Los Angeles Times, 13.01.1965, s.3.

⁴³⁰ "Makarios Cautions Turkey on Threats", The New York Times, 16.03.1964, s.11; "Greek-Turkish Gunfire Renews Cyprus Tension", Los Angeles Times, s.10; "Turks Ships Sail; Cyprus Tension High: 33-Ship Force From İzmir Heads For Mediterranean", Los Angeles Times, s.2.

çözülemediği için ve Kıbrıs Rum tarafı ile Türk tarafı her an savaşabilecek durumda olduğu için, B.M. barış gücü adada kalmaya devam etme kararı almıştır. Bu konuda yapılan oylama sonucu, 1965 yılının mart ayından itibaren 3 ay daha uzatma süresi için toplantı yapılmıştır.⁴³¹ Yapılan toplantının ilk oturumunda Kıbrıs Dışişleri Bakanı'nın asker sayısına itirazı yüzünden, barış gücünün kalma oylaması ret edilmiştir.⁴³² Fakat ikinci oturumda adada görevlendirecek asker sayısı 6150 olarak belirlenince, 3 ay daha uzatılmıştır.⁴³³ Barış gücünün masraflarının ise 2 milyon doları ABD ve İngiltere hükümetleri, 3.2 milyon doları ise diğer B.M. üyesi ülkeler tarafından karşılanacağı kararı alınmıştır.⁴³⁴ B.M. barış gücü adada ikinci yılını doldurmasına rağmen henüz ne adaya kalıcı barışı getirebilmiş ne de toplumsal huzursuzluk son bulmuştur.⁴³⁵ Bu arada daha öncede B.M. arabulucusu Galo Plaza'nın Kıbrıs'ta kalıcı barışı sağlamak maksadıyla sunmuş olduğu bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması fikri, Türkiye tarafından ret edilmiş ve Galo Plaza'nın kovulması istenmiştir.⁴³⁶

1965 yılının mayıs ayından itibaren Türkiye Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Stavros Costopoulos'un arasında Kıbrıs konusunda yapmış oldukları görüşme neticesinde, elçilikler seviyesinde iki ülke görüşmeler yapılmasına karar verilmiştir.⁴³⁷ Yeniden başlayan görüşmelerin ardından gazetecilere açıklama yapan Süleyman Demirel, Kıbrıs'ta kalıcı barışın sağlanması tek temennileri olduğunu fakat hiçbir şekilde Türkiye'nin sabrının sınıanmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁴³⁸ Makarios ise Türkiye'nin tehditlerinin bir karşılığının olmadığını, çünkü şimdiye kadar işgal etmediği için artık edemeyeceğini söylemiştir. Makarios ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs'ın bağımsızlığına saygı duyması gerektiğini ve Kıbrıslı Türklerin de kendileri ile iş birliği yapması gerektiğinin, aksi halde adada barışın hiçbir zaman sağlanamayacağını

⁴³¹ Louis B. Fleming, "New Charges Fly at U.N. in Cyprus Dispute" Los Angeles Times, 18.03.1965, s.12.

⁴³² "U.N. Action on Cyprus Force Delayed", Los Angeles Times, 19.03.1965, s.20.

⁴³³ Louis B. Fleming, "Peace-Keeping Force for Cyprus Extended: Security Council Votes 3- Month Renewal, Asks Rival Groups to Co-operate With U.N.", Los Angeles Times, 20.03.1965, s.9.

⁴³⁴ Louis B. Fleming, "Thant Seeks Funds To Complete Cyprus Task: 3.26\$ Million for Peace-Keeping Asked; Report on Mediation Efforts Due Today", Los Angeles Times, 30.03.1965, s.4.

⁴³⁵ Sidney Lazard, "Deceptive Lull Disguises Fact That Cyprus Is Still Hopelessly Divided", Los Angeles Times, 28.03.1965, s.E8.

⁴³⁶ Sam Pope Brewer, "Cyprus Mediator Backed By Thant: U.N. Leader Says Turkey's Move Against Plaza Could Wreck Settlement Hopes", The New York Times, 03.04.1965, s.1; Louis B. Fleming, "Thant Rejects Turkey's Cyprus Report Criticism", Los Angeles Times, 03.04.1965, s.11; Louis B. Fleming, "Cyprus Report: Diplomat Lets Chips Fall Where They May", Los Angeles Times, 04.04.1965, s.F3.

⁴³⁷ "Greece and Turkey Plan Cyprus Talks", 13.05.1965, s.17.

⁴³⁸ Hedrick Smith, "We Want Peaceful Solution Premier Demirel Declares: But He Says That Force Will Be Used if Necessary", The New York Times, 18.11.1965, s.16.

söyleyerek tehditler savurmuştur.⁴³⁹ Makarios'un bu açıklamaları üzerine açıklama yapan Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin dış politikasında çok önemli bir yer işgal ettiğini ve Türkiye'nin hiçbir zaman Kıbrıs'tan vazgeçmeyeceğini açıklamıştır.⁴⁴⁰ Kıbrıs Rum kesimi ile Türkiye arasında bu gelişmeler yaşanırken B.M. güvenlik konseyinde yapılan oylama sonucu barış gücünün adada kalma süresi 3 ay daha uzatılmıştır.⁴⁴¹

1966 yılına girildiğinde ise Kıbrıs'ta hayat biraz daha normalleşmeye başlamıştı. Devam eden barış süreci içerisinde B.M. barış gücünün adada kalma süresi 6 ay uzatılarak adada barışın devamı sağlanmıştır.⁴⁴² Aynı zamanda Türkiye hükümetinin sıkıştırması ve ülkedeki huzur ortamının bozulmasından çekinen B.M. araya girerek Kıbrıs Rum kesimini bazı Türk köylerine uygulamış oldukları ambargonunda tamamen kaldırılmasını sağlaması barışın devamı konusunda önemli bir adım olarak görülmüştür.⁴⁴³ 1967 yılında Yunanistan kralı Konstantin, Makarios'u Atina'ya davet ederek Taç konseyi toplamış ve konseyde, Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs görüşmelerinin yeniden başlatılması konuşulmuştur. Makarios ise bu görüşmelerin herhangi bir çözüm getirmeyeceğini söyleyerek duruma itiraz etmiştir.⁴⁴⁴ Diğer taraftan B.M. arabulucusu Galo Plaza, Kıbrıslı Rum ve Türk liderleri sıkıştırarak, bir an önce anlaşma yoluna gidip, Kıbrıs'ta kalıcı barışı sağlamalarını istemekteydi.⁴⁴⁵ Öte yandan ABD Başkanı Johnson, Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı Beyaz Saray'a davet ederek hem Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı hakkında konuşmak hemde Kıbrıs konusunda daha somut adımlar atmak istediğini belirtmiştir. Davet üzerine Beyaz Saray'a giden Sunay ise Kıbrıs meselesinde

⁴³⁹ James Feron, "Makarios Calls Turkey Barrier to Peace Talks: He Says Threats of Invasion Buoy Cypriote Minority-Sees Hop efor an Agreement if Island Left Alone", The New York Times, 24.11.1965, s.2.

⁴⁴⁰ Sam Pope Brewer, "Turkish Minister Scores Makarios: Says Archbishop Wants No Minority Voice in Cyprus", The New York Times, 26.11.1965, s.11.

⁴⁴¹ Sam Pope Brewer, "U.N. Votes To Keep Cyprus Mediation: U.S. Assails Resolution as More Hindrance Than Aid". The New York Times, 13.12.1965, s.26.

⁴⁴² Louis B. Fleming, "Thant Finds Hesitancy in U.N. Over Cyprus: Asks 6-Month Extension of Peace-Keeping Operation as Security Council Doubts Rise", Los Angeles Times, 14.03.1966, s.26.

⁴⁴³ Sam Pope Brewer, "Plea Thant Ends A Crisis on Cyprus", The New York Times, 26.06.1966, s.1.

⁴⁴⁴ "Greece and Cyprus Reach Agreement", The New York Times, 07.02.1967, s.12.

⁴⁴⁵ "U.N. Presses Permanent Cyprus Pact", The Atlanta Constitution, 31.03.1967, s.7.

Amerika'nın Türkiye'nin yanında yer almadığından şikâyet etmiş ve Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının temelinde bu sebebin olduğunu iletmıştır.⁴⁴⁶

2.5.1967 Yunanistan Askeri Darbesi ve Kıbrıs'ta Tekrar Karışıkların Çıkması

Yunanistan hükümeti, Kıbrıs olayları ile meşgul olup, bölgede bir an evvel barış sağlanması için çaba harcarken, Yunanistan'da Askeri cunta darbe yaparak hükümetin yönetimini eline aldı. 21 Nisan 1967 tarihinde darbeyi gerçekleştiren cuntanın lideri Colonel Papadopoulos hükümetin başına geçti. Yeni gelen yönetimin ise Türkiye ile görüşmeleri yeniden başlatacak olması, Makarios'ta bir hayal kırıklığına neden oldu.⁴⁴⁷ Yunanistan'da meydana gelen askeri darbenin heyecanı Kıbrıslı Rumlara kadar ulaşmış ve onların aynı beklentiye girmelerine neden oldu. Bu durumu The New York Times gazetesi okuyucularına şu şekilde aktarmıştır:

“Yunanistan'da meydana gelen askeri darbe bir şekilde Kıbrıs'ta Makarios karşıtlarına cesaret vermiş ve Makarios'u Enosis'i ilan etmekte geç kalmakla suçlamaya başlamışlardır. Makarios'un Enosis taraftarlarının gözünde değerini kaybetmeye başlaması ve Yunanistan'daki darbe olayı Makarios karşıtlarını heyecanlandırmış ve Askeri cuntanın kısa bir süre sonra Makarios'a karşı da askeri darbe yapacağı ümidine kapılmalarını sağlamıştır.”⁴⁴⁸

Kıbrıslı Rumlar arasında bu olaylar yaşanırken, Eylül 1967'de Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmeler Dedeoğlu ve Keşan'da Yunanistan hükümetinin isteği üzerine yeniden başlamasına karar verildi.⁴⁴⁹ Fakat görüşmelerde Rumlar tarafından Türkiye'ye herhangi bir tatmin edici bir çözüm yolu sunulmayınca, görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu durum da Makarios'un işine yaramıştır.⁴⁵⁰ Türkiye ile Yunanistan arasından yeniden başlayan görüşmelerden Kıbrıs'la ilgili herhangi bir olumlu sonuç çıkmaması üzerine B.M. genel sekreteri dört büyük ülkenin dış işleri

⁴⁴⁶ Benajamin Welles, “Turkish President Greeted at White House by Johnson”, The New York Times, 04.04.1964, s.3; “Turkish President and Johnson To Discuss Troops and Cyprus: Officials of Both Sides Hope Long Standing Differences Can Be Smoothed Out”, The New York Times, 03.04.1967, s.14.

⁴⁴⁷ Micheal Wall, “Greek Situation Upsets Cypriot Government: Fears Grow That Athens Military Regime May Start Talks Again With Turkey”, Los Angeles Times, 08.05.1967, s.25.

⁴⁴⁸ “Cyprus Studying Junta's Intention; Rumors of a Greek-Led Coup Cause Concern In Nicosia”, The New York Times, 20.05.1967, s.14.

⁴⁴⁹ “Cyprus Problem Parley Slated”, Los Angeles Times, 06.09.1967, s.16; “Greeks and Turks To Discuss Cyprus: Premiers Will Hold 2-Day Meeting Over Weekend”, The New York Times, 06.09.1967, s.13.

⁴⁵⁰ “Talks Fail To End Cyprus Dispute: Greeks and Turks at Parley Call for Cooperation but Offer No Specific Plan”, The New York Times, 11.09.1967, s.1.

bakanlarını toplayarak bir toplantı gerçekleştirmiştir.⁴⁵¹ Rusya, Amerika, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanlarının katıldığı toplantıda açıklama yapan U-Thant:

“B.M. barış gücü Mart 1964’den beri bölgede bulunmaktadır. Fakat bu görevi daha fazla sürdürmek mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden bir an önce Kıbrıs’ta kalıcı barışın sağlanması gerekiyor” diye söylemiştir.⁴⁵²

Türkiye ile Yunanistan arasında yeniden barış görüşmeleri başlamışken, 15 Kasım 1967 tarihinde iki Türk köyüne saldırılması üzerine görüşmeler yeniden kesilmiştir.⁴⁵³ Amerikan’ın önde gelen gazeteleri olan Los Angeles Times ve Atlanta Constitution bu çatışma haberlerini manşetlerine taşıyarak olayın nasıl başladığını bütün ayrıntılarıyla yazmışlardır:

“12 Kasım 1967 tarihinde General George Grivas önderliğinde Rum Milli Muhafızları adı altındaki askeri birlik Kıbrıslı Türklerin yaşadığı Geçitkale ve Boğaziçi köylerine ağır silahlarla saldırarak 27 Kıbrıslı Türk’ün ölmesine sebep olması 1964 yılından beri sakinliğin hüküm sürdüğü adada tansiyonun yeniden artmasına neden olmuştur. Yaklaşık 8 saat süren çatışmada ölenlerden 25’i Türk 2’si ise Rum’dur.⁴⁵⁴ Saldırının arkasında iki neden olabileceği B.M. tarafından öne sürülmüştür.

- 1- Orgeneral George Grivas’ın Makarios’la uzun süredir devam eden rekabetinde siyasi bir güç oyunu yapıyor olabileceği.
- 2- Kıbrıslı Türk azınlık bölgelerine yönelik misilleme raporlarının kıskırttığı Türk hava birliklerinin 1964 Ağustosunda olduğu gibi, gece Kıbrıs mevzilerine saldırı düzenlemesi.”⁴⁵⁵

Kıbrıs’ta Rumların, Türk köylerine saldırıp birçok kişiyi öldürmeleri üzerine, Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Birleşmiş Milletler Barış Gücünü arayarak derhal ateşkes ilan edilmesini, aksi halde Türkiye’nin olaya askeri müdahalede bulunacağını bildirmiştir. CIA raporlarında da Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak herhangi bir savaşta Yunanistan’ın hem askeri anlamda Türkiye’den zayıf olduğunu hem de Kıbrıs’a yakınlık bakımından Türkiye’nin daha avantajlı olduğu bildirilmiştir.⁴⁵⁶ Türkiye B.M.’re uyarıda bulunduktan sonra askeri hazırlıklara başladı. 17 Kasım tarihinde ise Büyük Millet Meclisi, hükümete askeri müdahale için tam destek verdi.

⁴⁵¹ BCA, 30-1-0-0/ 10-61-22/30-1-0-0

⁴⁵² Louis B. Fleming, “Thant, Big Four Group Hold Working Dinner: Session Called to Explore Peace Prospect in Mideast, Cyprus; No Accord Reached”, Los Angeles Times, 27.09.1967, s.13.

⁴⁵³ BCA, 30-1-0-0/ 16-89-10; Cihan Göktepe, The Cyprus Crisis of 1967 and Its Effect on Turkey’s Foreign Relations, Middle Eastern Studies, 41:3, (24 May 2006), s.438.

⁴⁵⁴ Nick Ludington, “27 Killed on Cyprus 1,000 Turks March”, The Atlanta Constitution, 17.11.1967, s.24.

⁴⁵⁵ Louis B. Fleming, “U.N. Fears Cyprus in Worst Crisis Since 64: Diplomats Cite Perils of Play by Greek Gen. Grivas, Turkish Air Attack”, Los Angeles Times, 16.11.1967, s.27.

⁴⁵⁶ CIA- RDP79T00826A002900280001-4 No’lu CIA Belgesi, “Military Capabilities of Turkey-Greece-Cyprus”, 20.11.1967.

Meclis'in onayından sonra Türk donanması İskenderun limanında toplanmaya başlamış ve aynı zamanda savaş jetleri de Kıbrıs üzerinden alçak uçuş yapmaya başladılar.⁴⁵⁷

Türkiye'nin olaylara bu denli sert tepki göstermesi, Yunanistan'da büyük bir tedirginlik yarattı. Ardından Yunanistan hükümeti, Kıbrıs'taki olaylardan sorumlu kişi olarak General Grivas'ı sorumlu tutmuş ve onu Yunanistan'a geri çağırmıştır. Grivas'ın geri Yunanistan'a dönmesi ise basında büyük bir yankı uyandırmış ve Türkiye'yi de biraz olsun yatıştırması beklenmişti.⁴⁵⁸ Kıbrıs Dışişleri Bakanı Sypnos Kyprianou ise çıkan olaylarda Kıbrıslı Türkleri suçlayarak, Türklerin Rumları kışkırtması sonucu olayların çıktığını savunmuştur.⁴⁵⁹ Yunanistan, yükselen tansiyonu yeniden düşürmek için bu adımları atarken, Amerika ve İngiltere de, Türkiye ile Yunanistan arasında olası bir savaş çıkmaması için çok büyük çaba sarf etmişlerdir.⁴⁶⁰ Amerika ve İngiltere, olayları yatıştırmak için her iki tarafa da sükunet mesajları yollarken, Türk hükümeti de 18 Kasım'da saldırıların tekrar başlaması üzerine Yunanistan hükümetine bir ultimatoma yollayarak şu isteklerde bulunmuştur:

- 1- "Orgeneral Grivas' geri çağrılacak
- 2- Adadaki Yunan Ordusu'nun, 1964'ten beri adayı bir Türk işgalinden korumak için oluşturduğu kuvvet geri çağrılacak. (12.000 erkek olarak tahmin edilen kuvvet, General Grivas'ın genel komutası altındaydı.)
- 3- Ayios Theodoros'un mağdurlarına ve Kıbrıslı Türklere verilen zarar en kısa sürede tazmin edilecek.
- 4- Benzer olayların tekrarlanmayacağına dair somut bir garanti verilecek. (Bu, silahsızlanma yoluyla veya BM barış gücünün Kıbrıs'taki artan rolüyle sağlanabilir.)
- 5- 1963'ten beri kendi kendini yöneten ve yerleşim bölgelerine hapsedilen Türk toplumu üzerindeki baskılar kaldırılacak. (Hareket özgürlüğü ön ana koşul olacaktır.)"⁴⁶¹

Türkiye'nin askeri hazırlığını yapması ve birlikleri İskenderun ve Mersin limanlarına sevk etmesi, Amerikan hükümetini büyük bir telaşa düşürmüştü ve bundan dolayı Amerikan Başkanı, temsilcisi olarak Cyrus Vance'yi Ankara ve Atina'ya arabuluculuk yapmak için yollamaya karar vermiştir.⁴⁶² B.M. Genel Sekreteri U-Thant'da

⁴⁵⁷ "Cyprus Buzzed By Turk Jets: Greeks Protest Flight at U.N. As Both Nations Alert Armies", The Atlanta Constitution, 19.11.1967, s.2A.

⁴⁵⁸ "Greece Recalls Grivas From Cyprus", The New York Times, 19.11.1967, s.14.

⁴⁵⁹ Joe Alex Morris JR., "Cyprus Cabinet Aide Claims Turkish Abuses: Escalation of Tension Feared as Ankara Foreign is Accused of Distortions", Los Angeles Times, 21.11.1967, s.5.

⁴⁶⁰ "Cyprus Tension Reaches Climax; West Seeks Calm: Turk Reject Greek Reply to Note", The New York Times, 23.11.1967, s.1.

⁴⁶¹ "Greece Resist Turkish Terms On Cyprus Crisis" TheNew York Times, 22.11.1967, s.20.

⁴⁶² RoyReed, "Johnson Dispatches Vance to Consult Greeks and Turks", The New York Times, 23.11.1967, s.1.

Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs’a birer mesaj yollayarak bütün tarafların sakin kalmalarını ve gerginliğin daha da artmasına mâni olmalarını istemiştir.

“Kıbrıs'ta son zamanlarda yaşanan talihsiz çatışma olaylarının bir sonucu olarak, askeri hazırlıklar ve özellikle ilgili hükümetlerin tehdit edici açıklamaları hakkında endişe verici raporlar bana ulaşmaya devam ediyor. Bu tür faaliyetler, yalnızca Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'de hâlihazırda hüküm süren gerginliğin daha da yükselmesine katkıda bulunabilir ve bölgede askeri çatışma tehlikesini artırabilir. Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye hükümetleri, sorunlarını yalnızca barışçıl yollarla çözmeye, tehdit veya güç kullanımından kaçınmaya çağırın Birleşmiş Milletler tüzüğüne tam olarak uygun hareket etmekle yükümlüdürler. Ayrıca Kıbrıs güvenlik konseyinin kararlarına tam olarak saygı göstermeleri de istenmektedir. Barışın yararına, yeni bir düşmanlık patlamasına yol açabilecek herhangi bir eylemden kaçınmak ve mevcut durumda en büyük kısıtlamayı uygulamak için hükümetinize en ciddi ve acil çağrıda bulunmak zorunda hissediyorum. Mevcut tehlike ve savaşı önlemek için mümkün olan her şeyi yapma konusundaki doğal arzum göz önüne alındığında, meramımı doğrudan Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye hükümetlerine iletmek üzere üç başkente hızlı bir şekilde kişisel bir üst düzey temsilci göndermek gibi istisnai bir adım atıyorum.”⁴⁶³

Amerikan Başkanı adına Atina ve Ankara’da görüşmelerde bulunan Vance, Türkiye’yi 1964 yılındaki duruma benzer bir şekilde uyararak iki ülke arasında çıkacak bir savaşın, NATO’nun sonu demek olacağını bildirmiştir.⁴⁶⁴ Bundan dolayı Amerikan senatosunun, Türkiye’ye karşı çok sert kararlar alabileceği konusunda Türkiye’yi uyararak, Türkiye’nin herhangi bir şekilde saldırıya geçmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁶⁵ Kıbrıs’ta tansiyonun yükselmesinden dolayı, kendi vatandaşlarının güvenliği konusunda endişe duyan Amerikan hükümeti, Kıbrıs’ta yaşayan vatandaşlarına uyarı yaparak, olası bir savaş ihtimaline karşılık en kısa sürede Kıbrıs’ı terk etmelerini istemiştir.⁴⁶⁶ Amerikan temsilcisi Vance, Türkiye ve Yunanistan’ı herhangi bir şekilde birbirlerine karşı savaşmamaları konusunda uyarırken, Kıbrıslı Rum lider Makarios’ta Türkiye’yi kışkırtmak istercesine bir açıklama yaparak, Türkiye’nin Kıbrıs’ı savaşmaya zorlayabileceğini ve bu durum olursa kendilerinin de savaşmaktan başka çarelerinin olmadığını söylemiştir.⁴⁶⁷

İki ülkeyle barış görüşmelerine hız kesmeden devam eden Vance, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine hazırlamış olduğu bir barış taslağı sunmuştur. Taslakta,

⁴⁶³ “Thant Message on Cyprus”, The New York Times, 23.11.1967, s.14.

⁴⁶⁴ Peter Grose, “New Greek-Turkish Dispute on Cyprus Points Up Waning U.S. Influence”, The New York Times, 24.11.1967, s.18.

⁴⁶⁵ Sydney Gruson, “Vance Sees Turks On Peace Mission; Flies to Athens: Johnson’s Envoy Gains Time in the Cyprus Crisis After Confering Ankara”, The New York Times, 24.11.1967, s.1.

⁴⁶⁶ B. Drummond Ayres, “U.S. Dependents Leaving Cyprus: Americans Advised to Avoid Greece and Turkey”, The New York Times, s.1; Joe Alex Morris, “Mass Evacuation of Foreigners On Cyprus Launched”, Los Angeles Times, 25.11.1967, s.1.

⁴⁶⁷ James Feron, “Makarios asserts That Turkey May Force a War”, The New York Times, 25.11.1967, s.14.

Yunanistan adadaki birliklerinin büyük bir çoğunluğunu çekmesi isteniyor ve Türkiye'nin bunun karşılığında adayı işgal etmeyeceğini garanti etmesini talep ediyordu.⁴⁶⁸ Vance, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek savaş riskine karşı görüşmeler yaparken, Kıbrıs'ta ise tansiyon en üst seviyede devam etmekteydi. Türkiye'nin saldırı riskine karşılık Kıbrıs Rum tarafı silahlanmış ve Rum polislerde yollara barikatlar kurarak olası bir savaş durumunda savunma pozisyonunda beklemekteydiler.⁴⁶⁹ Kıbrıs'ta yaşayan birçok yabancı vatandaş ise İngiltere askeri üslerine giderek burada barınma talep etmişlerdir.⁴⁷⁰ Türkiye ise Yunanistan'a ultimatoma yollayarak onlardan 5 istekte bulunmuş ve Yunanistan hükümetinin bu istekleri kabul etmeden Türkiye'nin savaş pozisyonundan normal düzene geçmeyeceğini bildirmiştir.⁴⁷¹

Vance'in araya girmesi ve Türkiye'nin de Yunanistan hükümetinden talep etmiş olduğu isteklerinin kabul edilmesi üzerine iki taraf arasında antlaşma sağlanmıştır.⁴⁷² Fakat yapılan bu antlaşmayı Makarios onaylamamıştır. Yapılan antlaşmanın maddeleri şu şekildedir:

- 1- "Daha önceki garantörlük antlaşmasında öngörülen 950 Yunan ve 650 Türk askeri hariç, adadaki tüm Rum ve Türk kuvvetleri 45 gün içinde geri çekilecek.
- 2- Her iki taraftaki askeri hazırlıklara aynı dönemde son verilecek
- 3- Adadaki tüm yerer askeri güçler silahlılandırılacak ve adada sadece 5.000 kişilik polis gücü oluşturulacak.
- 4- BM barış gücü askerleri acil destek ekibiyle genişletilecek."⁴⁷³

Vance ile yapmış olduğu toplantıda Makarios, Yunan ordusunun adada kalmasından yana olduğunu kesin bir şekilde ifade etmiştir.⁴⁷⁴ Fakat Vance ile yapılan uzun ve gizli toplantı sonrası Makarios'ta antlaşmayı onaylamak zorunda kalmış ve toplantı sonrası gazetecilerin sorusunu yanıtlarken artık savaş tehlikesinin bittiğini

⁴⁶⁸ Richard Eder, "Vance Due Put A Cryprus Formula To Ankara: U.N. Would Ask Greeks to Pull Out Troops as Turks End Threat of Invasion", The New York Times, 25.11.1967, s.1.

⁴⁶⁹ James Feron, "Roadblocks Set On Tense Cyprus: Some Residents Said to Flee Nicosia for Mountains", The New York Times, 26.11.1967, s.46.

⁴⁷⁰ James Feron, "Some Cyprus Residents Are Leaving the Refuge of British Base", The New York Times, 27.11.1967, s.4.

⁴⁷¹ Nick Ludington, "Turkey Loads Fleet For Cyprus Invasion, Awaits Greek Reply: Diplomats On Move Hopeful", The Atlanta Constitution, 27.11.1967, s.1.

⁴⁷² Sydney Gruson, "Turkey Approves Basis For Ending Crisis In Cyprus: Vance Leaves for Athens After All-Night Talks With The Foreign Minister", The New York Times, 28.11.1967, s.1; Nick Ludington, "Greece Accepts Turks' Demand: Greece Accepts Key Turk Demands On Cyprus as War Threat Eases", The Atlanta Constitution, 28.11.1967, s.1.

⁴⁷³ Richard Eder, "Snags Hold Up Settlement of Cyprus Crisis", The Atlanta Constitution, s.2.

⁴⁷⁴ Joe Alex Morris, "Makarios Objects to Greek-Turkish Accord on Cyprus", Los Angeles Times, 30.11.1967, s.1.

düşündüğünü söylemiştir.⁴⁷⁵ Yapılan antlaşmayı Türkiye'nin işgal girişimine karşı yeterli görmeyen Makarios, aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal etmeyeceğine dair B.M.'in de garantisini istemiştir.⁴⁷⁶

2.5.1. Kıbrıslı Türklerin Geçici Yönetim Konseyi Kurmaları

Türkiye ile Yunanistan arasında 27 Kasım 1967 yılında uzun görüşmeler neticesinde antlaşma imzalanmıştı. Antlaşma sonrası artık Rumlar ile bir arada yaşayamayacağını düşünen Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Türk azınlığının Kıbrıs'taki işlerini yürütmek için 11 kişilik bir 'geçici yönetim konseyi' kurduklarını duyurdular.⁴⁷⁷ Bu haber, Kıbrıs Rum tarafında şok etkisi yaratmış ve Makarios, yapılan bu hareketin kanun dışı olduğunu söylemiştir. Kıbrıs Rum kesimi bu olayın ardından Türk diplomatların hemen Kıbrıs'ı terk etmelerini istemiş ve ayrıca diğer bütün devletlerin elçiliklerine mesaj yollayarak yeni kurulan Türk yönetimi ile hiçbir şekilde iletişime geçilmemesini istemiştir.⁴⁷⁸ B.M. genel sekreteri U-Thant'ta Türkiye'yi uyararak, Kıbrıs Türk kesiminin yapmış olduğu bu hareketin olayların daha da kötüye gitmesine neden olacağını söylemiştir.⁴⁷⁹ Türkiye'deki halk ise, 1967 yılındaki krize Amerika'nın dâhil olmasına sert tepki göstermişlerdir. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin 1964 yılındaki Kıbrıs olaylarında Yunanistan'dan yana tavır alması ve Amerikan Başkanı Johnson'ın mektubunu basına sızmasından dolayı halk, Amerika hakkından iyi düşünmüyordu. Özellikle Türkiye'deki sol gruba göre Amerika, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellemişti. Bu düşüncelerinden dolayı kriz boyunca Türkiye'de öğrenciler sürekli Amerika aleyhine protestolar yaptılar.⁴⁸⁰ Onlara göre göre Amerika Türkiye'deki siyasetçilere baskı yaparak askeri operasyonu engelledi. Oysaki Kıbrıslı Rumların

⁴⁷⁵ James Feron, "Vance Ends Talk With Cypriotes Accord Indicated: After Long Nicosia Session, Makarios Voices the Belief War Danger is Over", The New York Times, 30.11.1967, s.1.

⁴⁷⁶ Drew Middleton, "Makarios Asking Guarantee By U.N. Against Invasion: Cyprus Leader Replying to Thant Hints He Wants Role in Control of Force", The New York Times, 05.12.1967, s.1.

⁴⁷⁷ "Turkish Cypriotes Form Administrative Council: Makarios Says Action Could Undermine U.N. Efforts and Terms Move Unlawful", Los Angeles Times, 30.12.1967, s.4.

⁴⁷⁸ Joe Alex Morris, "Cyprus Regime Orders Top Turk Envoy to Leave: Ambassadors Warned Not to have Any Dealing With New Administration", Los Angeles Times, 31.12.1967, s.D1.

⁴⁷⁹ Sam Pope Brewer, "Turkish Delegate Assures Thant Cyprus Action Is No Real Change", The New York Times, 31.12.1967, s.4.

⁴⁸⁰ (16 Şubat 1969), "Leftist and Rightist Battle In Turkey Over 6th Fleet" New York Times, s.24.

saldırıları Türkiye'nin Kıbrıs problemini kalıcı olarak çözmesi için çok büyük bir fırsattı.⁴⁸¹

1967 krizinde sonra Türkiye ve Yunanistan tarafı, Kıbrıs problemine politik bir çözüm getirmek amacıyla karşılıklı görüşme yapmaya çok isteklidir. Rum tarafına göre Kıbrıs problemine Ancheson planına göre bir çözüm bulmak, hem kendilerinin müttefiki olan Amerika'yı tatmin edecek hem de Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleştirilmesine kısmi miktarda katkı sağlayacaktı. Aslen 1965 yılında başlayan ve zaman zaman çeşitli nedenlerle kesintilere uğrayan görüşmeler, 1968 yılında Türkiye ve Yunanistan tarafının isteği üzerine başladı. Fakat bu görüşmelerin gizli bir şekilde ve Dışişleri Bakanları düzeyinde olmasına karar verdiler.⁴⁸² Yunanistan'ın Türkiye ile görüşmeleri Kıbrıslı Rumları pek memnun etmedi. Aslında Makarios'un yönetimiyle Yunanistan'daki askeri yönetim arasında, Kıbrıs problemi üzerine çok ciddi bir husumet vardı.⁴⁸³ Yunanistan'daki askeri yönetim batıdaki müttefikleriyle olan ilişkilerine zarar vermemek için Türklere bazı tavizler vererek *Enosis*'i başarmak isterken, Makarios hiçbir taviz vermeden *Enosis*'i getirmek istiyordu.⁴⁸⁴

Türkler ile Rumlar arasındaki 1968 yılında yeniden başlayan görüşmeler, herhangi bir yere varmayınca ve uzun bir sürede Makarios'un bu görüşmeleri çeşitli sebeplerle sabote etmesinden dolayı, İngiltere ve Amerikan hükümetleri alternatif bir plan hazırlamayı uygun gördüler. Bu plana göre eğer, görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa, Kıbrıs'ta Makarios'a karşı bir askeri darbe düzenlenerek, Makarios saf dışı bırakılacaktı. Böylece hem Yunanistan'a bağlı bir Kıbrıs Rum devleti kurulurken hem de ayrı bir Kıbrıs Türk devleti kurulacaktı. Fakat eski İçişleri Bakanı Polycarpos aracılığı ile düzenlenen silahlı suikast girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış ve Makarios bu saldırıdan yara almadan kurtulmuştu.⁴⁸⁵ Kıbrıs dışında bu olaylar cereyan ederken Kıbrıs'ta da Makarios aleyhine bazı gelişmelere meydana geldi. Bu gelişmelerden en önemlisi General George Grivas'ın yeniden Kıbrıs'a gelerek, Makarios'a karşı bir hareket düzenlemesiydi. Grivas, Kıbrıs'a gizli bir şekilde gelerek "ESEA" adında bir örgüt kurmuş ve örgütün asıl amacının

⁴⁸¹ (30 Ağust 1964) "Turkish Delay Troop Move In Cyprus For Short Time", New York Times. s.1.

⁴⁸² "Greece And Turkey Resume Discussion", The New York Times, 06.02.1968, s.4,

⁴⁸³ "Athens, In a Change Of Cyprus Strategy, Delays New Envoy", The New York Times, 20.02.1972, s.3.

⁴⁸⁴ Nasuh Uslu, Turkey's Relationship With The United States 1960-1975, Durham Universty, Durham, Doktora Tezi, 1994, s. 239.

⁴⁸⁵ "Makarios Escapes Unhurt as Gunmen Riddle His Copter", Los Angeles Times, 09.03.1970, s.1.

Enosis'i ilan etmek olduğunu bildiren bir manifesto yayınlamıştı.⁴⁸⁶ Grivas'ın adaya gelmesi ve aynı zamanda Makarios'a karşı silahlı saldırı düzenlenmesi üzerine Makarios'un kendini korumak için Çekoslovak asıllı askerlerden oluşan bir koruma ekibi oluşturmaya neden oldu.⁴⁸⁷

1967 yılına kadar Kıbrıs Rum tarafı ile Türk tarafı arasında devam eden düşmanlık, artık Makarios taraftarları ile Grivas taraftarları arasında olmaya başlamış ve Grivas, Kıbrıs Cumhurbaşkanı olup *'Enosis*'i gerçekleştirmek isteği ile seçimlere girmek istemişti. Bu konuda halka gözdağı verip oylarını almak için seçim kampanyaları süresince Grivas taraftarları sürekli bombalı eylem tehditleri savurup aynı zamanda 2 polis merkezine bombalı eylem düzenlemişlerdi.⁴⁸⁸ Kıbrıslı Rumların kendi içlerinde meydana gelen bu çatışma, Kıbrıs Türklerini de rahatsız etmiş ve olayların kendi bölgelerine sıçramasından tedirgin olup, durumu Türkiye ve Yunanistan'a ileterek buradaki kontrolü ele almalarını istemişlerdi.⁴⁸⁹ Makarios, Grivas ile meşgul olurken, Makarios'a bir darbe de Kıbrıs ortodoks kilisesinden gelmişti. Kıbrıs Ortodoks kilisesi'nin üç kıdemli piskoposu, Başpiskopos Makarios'u cumhurbaşkanlığından istifa etmesini, yoksa görevden alınacağı konusunda uyarmış, Makarios'un ret etmesi üzerine de onu görevden almaya karar vermişlerdi.⁴⁹⁰ Grivas'ta Makarios'un istifa etmesini aksi halde ülkenin her yerinde terör eylemleri başlatacağı ile Makarios'u tehdit etmişti.⁴⁹¹ Makarios ise eğer savaş istiyorlarsa savaşacaklarını ama hiçbir şekilde istifa etmeyeceğini söylemiş ve Grivas'a karşı geniş çaplı bir operasyon başlatarak taraftarlarını gözaltına almıştı.⁴⁹² Ocak 1974 tarihinde ise Grivas'ın kalp krizinden ölmesi sonucu Makarios'a karşı Grivas tehlikesi tamamen son buldu.⁴⁹³

Kıbrıs içerisinde Makarios'a karşı Grivas'ın kurmuş olduğu bu muhalif hareket güç kazanırken, 1969 yılında Makarios'un tam bağımsız bir Kıbrıs devleti kurma

⁴⁸⁶ Phil Newsom, "Cyprus Fears With Grivas Return", Los Angeles Times, 27.09.1971, s.C6.

⁴⁸⁷ "Makarios Reported Set to Yield Arms", The New York Times, 02.03.1972, s.1.

⁴⁸⁸ Harry Trimborn, "Threat of Bloodshed Hangs Over Cyprus on Eve of Makarios", Los Angeles Times, 08.02.1973, s.14.

⁴⁸⁹ "Turkish Cypriote Calls for Intervention", The New York Times, 16.04.1973, s.10.

⁴⁹⁰ "Cyprus Synod Decides to Defrock Makarios: Prelate Rejects Action, Taken Because of His Refusal to Resign as President", Los Angeles Times, 09.03.1973, s.12.

⁴⁹¹ Harry Trimborn, "Grivas Sharpens Peril of Civil War in Cyprus", Los Angeles Times, 30.04.1973, s.16.

⁴⁹² "Makarios Gets Grivas Threat of Civil War", Los Angeles Times, 05.08.1973, s.A7.

⁴⁹³ Harry Trimborn, "Thousands of Cypriots Pay Grivas Tribute", Los Angeles Times, 30.01.1974, s.A17.

hayalinden dolayı kesintiye uğrayan görüşmeler, 1971 yılında yeniden başladı.⁴⁹⁴ 18 Ekim 1971 ve 18 Mayıs 1972 tarihlerinde B.M. Genel Sekreteri Kurt Waldheim'im Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine sunduğu belgeler çerçevesinde kendisinin başkanlığında Haziran 1972 yılından Kıbrıs'ta yeniden görüşmelere başlandı. Bu görüşmelerin özelliği Kıbrıs Türk ve Rum heyetlerine Türkiye ve Yunanistan'dan birer uzmanın katılmasıydı.⁴⁹⁵ Türkiye'den anayasa uzmanı olarak Prof. Orhan Aldıkaçtı, Yunanistan'dan ise Mihail Dekleris görüşmelere katıldı.⁴⁹⁶ 18 Haziran 1974 tarihine kadar devam eden görüşmelerde Rauf Denktaş tarafından sunulan "Yerel yönetimler ile *Enosis* ve Taksimın yasaklanması" konularının Makarios tarafından reddedilmesi dışında neredeyse tüm konularda anlaşma olasılığı doğdu.

Yapılan görüşmelerde Rum tarafı, veto hakkının kaldırılması, seçim kanunu, cemaat meclislerinin feshi, polis ve jandarmanın birleştirilmesi, ayrı Rum ve Türk mahkemelerinin kaldırılması ve memurluk oranında Türklerin oranının %20'e düşürülmesi konularında ısrar ediyorlardı. Rum tarafından Klerides'in *Enosis* olmadan antlaşmayı kabul etmeyeceğini bildirmesiyle sonuçsuz girişimler 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan cuntasının Makarios'a darbe girişimine kadar devam etti. Ardından Türkiye'nin bu askeri darbeyi adanın bağımsızlığına saldırı olarak görüp, garantörlük hakkını kullanarak adaya askeri müdahalede bulunması ile Kıbrıs sorunu yeni bir boyut kazandı⁴⁹⁷

2.6.1974 Kıbrıs'ta Yunanistan'nın Askeri Darbesi ve Türkiye'nin Kıbrıs'a Askeri Müdahalede Bulunması

1974 yılında Yunanistan hükümeti ile Kıbrıs Rum yönetimi arasındaki düşmanlık en zirveye ulaşmıştı. Makarios Yunanistan'a karşı Kıbrıs'ta harekâta başlayarak tavrını belli etmeye başladı. Makarios'un 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan başbakanı Gizikis'e mektup göndererek Kıbrıs'taki Rum subaylarının ve teçhizatlarının geri çekilmesini istemesi ise iki ülke arasında iplerin tamamen kopmasına neden oldu.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ C.L. Sulzberger, "A Crisis Nobody Needs", The New York Times, 03.10.1971, s.27.

⁴⁹⁵ Henry Kamm, "Greek Official Warns Makarios to Yield", The New York Times, 31.03.1973, s.3.

⁴⁹⁶ Sonyel, s.321-25.

⁴⁹⁷ Zehra (Yalçınkaya) Cerrahoğlu, Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990), Kalkan matbaacılık, Ankara .1998, s. 32.

⁴⁹⁸ Joe Alex Morris, "Makarios Apparently Knew Coup Was Afoot: Claimed on July 3 That Evidence Linked Greek Officers and Cypriot Underground", Los Angeles Times, 18.07.1974, s.A8.

Makarios'un Yunanistan'a gönderdiği bumehtup üzerine 15 Temmuz günü Kıbrıs'taki Milli muhafızlar, Rum subayların ve EOKA-B'nin yardımıyla Nikos Sampson liderliğinde başkanlık sarayına saldırı düzenlediler.⁴⁹⁹ Makarios'un bu saldırıdan kaçması ve mevcut hükümetin devrilmesi üzerine, Nikos Sampson Kıbrıs'ta kurulan yeni hükümetin başkanı oldu.⁵⁰⁰ Saldırıdan İngilizlerin yardımıyla sağ kurtulan Makarios uzun bir süre öldüğü düşünülse de daha sonra Lefkoşa'nın güneybatısındaki İngiliz üssünde olduğu ortaya çıktı.⁵⁰¹ Kıbrıs'taki darbe girişiminden sonraki birkaç gün Amerikan hükümeti hiçbir tepki vermeyerek bekle ve gör politikası izlemiş ve bu süre içinde ne Yunanistan'daki cunta rejimini kınamış ne de Kıbrıs'taki darbe rejimini kınama gibi herhangi bir tepki göstermemişti. Görünüşe göre Amerikan hükümeti, Kıbrıs'taki yeni durumu kabullenmeye çoktan hazır ve Makarios yönetiminin ortadan kaldırılmasından dolayı büyük bir rahatlama hissetmişti. Aynı zamanda Kıbrıs'taki darbeyi liderleri, Yunanistan ve Türkiye hükümetini uyararak Kıbrıs'ın bağımsızlığını tehlikeye düşürecek başka bir adım atılmaması konusunda uyarıda bulunmuştu.⁵⁰²

Amerika için Kıbrıs'taki darbe olayında önemli olan tek şey, Kıbrıs'taki statükonun düzeltilmesinden çok Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak bir savaş önlemektir. Darbe sonrası Yunanistan hükümeti bir açıklama yaparak darbede hiçbir rollerinin olmadığını ve darbe harekâtının Kıbrıs'ın tamamen kendi iç meselesi olduğunu iddia etmişti. Yunanistan hükümetinin bu açıklamasına rağmen, Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, meclisi çağırarak acil toplantı düzenlemiş ve Kıbrıs'a harekât düzenlenmesi konusunda yetki istedi.⁵⁰³

Darbeden sonra toplanan B.M.'e ise, hem yeni kurulan Kıbrıs'taki yeni hükümet temsilci göndermiş hem de Makarios katılmak için gizlice Londra'ya gitmişti. Fakat

⁴⁹⁹ Memorandum From Rosemary Niehuss of the National Security Council Staff to Secretary of State Kissinger, 15.07.1974, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 592, Country Files, Middle East, Cyprus, Vol. II. Secret.

⁵⁰⁰ William J. Coughlin, "Greek- Led Rebels Take Over Cyprus", Los Angeles Times, 16.07.1974, s.A1.

⁵⁰¹ Lawrence Van Gelder, "Army Takes Over Cyprus In A Coup Led By Greeks; Makarios's Fate In Doubt", The New York Times, 16.07.1974, s.73; William J. Coughlin, "Greek-Led Rebels Take Over Cyprus: Makarios Alive, U.N. Says Army Install President", Los Angeles Times, 16.07.1974, s.A1.

⁵⁰² David Binder, "U.S. Gives Warning On Cyprus Status: State Department Message Cautions Against Moves For Union With Greece", The New York Times, 16.07.1974, s.16; Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State, 16.07.1974, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC files, Box 1312, Saunders Chron Files, NSC Secretariat, Richard M. Nixon Cables / Contingency Plans 1974, Cyprus and Greek-Turkish Contingency Plans. Secret.

⁵⁰³ BCA, 30-18-1-2/ 317-47-8; Joe Alex Morris, "Athens Coup 'Internal Affair'" Los Angeles Times, 17.07.1974, s.A11.

konseyde Makarios'un konuşması istenmiş ve konseydeki 15 ülkeden hiçbiri, Kıbrıs'taki yeni kurulan Nikos Georgiadas Sampson hükümetini tanımamıştı. Konseyde, Kıbrıs hükümeti adına konuşma yapan Makarios; Kıbrıs'ta düzenin yeniden kurulması için her türlü tedbirin alınması gerektiğini ve Yunanistan'ın kınanmasını istemiş ayrıca Kıbrıs'ta bulunan ve darbe olayında rol alan 650 Rum subayın Yunanistana geri çağrılmasını istemişti.⁵⁰⁴

ABD ise dabe olayında olduğu gibi tarafsız davranarak Makarios'un bu isteğini kulak ardı etmiş ve ne yeni kurulan hükümeti tanımış ne de kınamıştı. Rusya ise Yunanistan hükümetinin düzenlemiş olduğu bu harekâttan dolayı B.M.'de Yunanistan hükümetinin kınanmasını istedi.⁵⁰⁵ Yunanistan'ın Kıbrıs'a yapmış olduğu askeri darbe üzerine Türkiye, Amerika Birleşik Devletini resmi olarak bilgilendirerek, Yunanistan'ın yapmış olduğu bu harekâtın Kıbrıs'ın iç işlerine karışmak olduğunu ve Türkiye'nin bu duruma seyirci kalmayacağını ilettili. Türkiye Milli Güvenlik Kurulu, 15 Temmuz 1974'te yapmış olduğu toplantıda 20 Temmuz'da adaya asker çıkarmaya karar verdi. Askeri müdahalede bulunmadan önce garanti antlaşmasındaki resmi prosedürü tamamlamak için Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, İngiltere'ye giderek Kıbrıs'a askeri müdahale konusunda fikir alışverişinde bulunarak, İngiltere'nin de askeri harekâta katılması teklifinde bulundu. İngiltere'nin cevabı ise barış yolu ile çözülebilecek alternatiflerin henüz bitmediği yönünde olmuştu.⁵⁰⁶ Kıbrıs'ta ise darbe olayından sonra, Türkiye'nin askeri harekât hazırlığı yaptığı dedikosu yayılınca halkı bir telaş kaplamış ve halkta panik yaratmıştı.⁵⁰⁷ 17 Temmuz 1974 akşamı Ecevit ve İngiliz yetkililer konuşurken, Amerikan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, yardımcısı Joseph Sisco'yu barış görüşmelerini başlatması⁵⁰⁸ ve Türkiye'nin askeri müdahalesini ertelemesi için gönderdi.⁵⁰⁹ Fakat Amerika'nın bu hareketi Kıbrıs'taki darbe olayını kınamamasından dolayı çok hafif kaldı

⁵⁰⁴ Kathleen Teltsch, "Makarios ar U.N., Urges Restoration of His Regime", The New York Times, 20.07.1974, s.65.

⁵⁰⁵ Kathleen Teltsch, "Makarios Will Speak to U.N. Security Council Today as Head of State of Cyprus: Decision is Made Despite the Coup: New Government Is Sending Delegation and Rivalry on Seating May Develop", The New York Times, 18.07.1974, s.11.

⁵⁰⁶ Sonyel, s.345.

⁵⁰⁷ Harry Trimbom, "Many Rumors Flying", Cyprus Mood Edgy Hours Before Attack", Los Angeles Times, 20.07.1974, s.5.

⁵⁰⁸ Transcript of Telephone Conversation Between Secretary of State Kissinger and British Foreign Secretary Callaghan, 17.07.1974, Library of Congress, Manuscript Division, Kissinger Papers, Box 384, Telephone Conversation, Chronological File.

⁵⁰⁹ Nan Robertson, "Sisco Shuttle Between Athens and Ankara", The New York Times, 21.07.1974, s.1.

ve Türkiye artık geri döndürülemeyecek yol girerek 20 Temmuz 1974 sabahı Kıbrıs'a askeri harekât düzenledi.⁵¹⁰

2.6.1. Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına Başlaması ve Amerikan Hükümetinin Takınmış Olduğu Tavır

Barış görüşmelerinin başlatılması için ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, yardımcısı Joseph Sisco'yu görevlendirmiş ve Sisco'da derhal harekete geçerek Türkiye'ye gelmişti. Ankara'da barış görüşmelerinin başlatılması konusunda Ecevit ile uzun bir toplantı gerçekleştirmişti. Sisco ile Ecevit arasında devam eden toplantı boyunca Sisco, Ecevit'e bir nevi gözdağı vererek; eğer Türkiye, Kıbrıs'a herhangi bir askeri müdahalede bulunursa, zaten hâlihazırda Türkiye'nin haşhaş üretimini yeniden serbest bırakma konusundaki tutumundan dolayı Amerikan hükümetinin azalttığı askeri yardımı tamamen kesebileceğini söyleyen Sisco, aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi, Yunanistan ve Sovyet Rusya'nın da katılacağı daha büyük bir savaşa yol açabileceğini ve bunun da Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkilere ciddi zarar vereceğini bildirmişti.

Sisco'nun bu uyarılarının üzerine Ecevit'te Sisco' ya; ABD'nin daha önceden Türkiye'nin askeri müdahalesini önlemesinden dolayı Türkiye 'de kötü bir imaj yarattığını hatırlattı. Bir sonraki gün Sisco, Atina'da Rum yetkililere baskı yaparak Sampson'un daha modern bir Kıbrıslı Rum ile değiştirilmesi ve Kıbrıs'tan Rum subayların çekilmesini istedi.⁵¹¹ Rum yetkililer ise, Nikos Sampson'un değiştirilmesini kabul ederken subayların adadan çekilmesini kabul etmediler. Sisco, Atina'da Rum yetkililerle yapmış olduğu toplantının ardından Ankara'ya uçarak Ecevit'le görüşmüş ve askeri operasyonu başlatmamasını istedi. Sisco, Ecevit'ten 48 saat süre isteyerek Rum yetkililere Türkiye'nin isteklerini kabul ettireceğini söyledi. Bunun üzerine Ecevit, Sisco'ya; Amerika Birleşik Devleti, Türkiye'nin daha önceden yapacağı askeri müdahaleyi önleyerek, Türkiye'nin de Amerika'nın bu kararını dinleyerek hatalar yaptığını ve aynı hatayı bir kere daha yapmayacaklarını bildirdi. Gece saat 3.00'te Ecevit, Sisco'yu, Türkiye'nin askeri müdahalesi konusunda bilgilendirerek:

⁵¹⁰ "Turkey Begins Landing Troops On Cyprus in Air, Sea Invasion", The Atlanta Constitution, 20.07.1974, s.A.

⁵¹¹ Sonyel, s,347.

“Amerika'nın Kıbrıs'ta tavsiye ettiği politikayı on yıldır uyguladık ve nerede bitirdik? Bununla ilgili farklı fikirlerimiz var. Ama şimdiye kadar hiç şansımız olmadı. Bunca zaman bununla ilgili bir şeyler yapmaya çalıştık. Şimdi inisiyatifi ele aldık. Onu iyi kullanmak istiyoruz.” dedi.⁵¹²

20 Temmuz 1974 günü sabah 5.30'da Türkiye, hem denizden hem de havadan Kıbrıs'a askeri harekâta başladı.⁵¹³ Türk yetkililer, Birleşmiş Milletlere ve Amerikan hükümetine, Kıbrıs harekâtının kendilerine ‘1960 Garantörlük Anlaşmasıyla’ verilen ‘Kıbrıs’ın bağımsızlığını sağlama hakkı’ olduğunu bildirdiler.⁵¹⁴ Türk ordusu harekâtın başlamasından çok kısa bir süre sonra Lefkoşa sahilinin 15 km’lik alanını kontrol altına aldı.⁵¹⁵ Bu bölgede Türk donanması ile Yunanistan donanması arasında kısa bir çatışma olmuşsa da Türk jetlerinin havadan destek vermesiyle, Yunanistan donanması ağır hasar alarak geri çekilmek zorunda kaldı.⁵¹⁶ Aynı gün Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ‘353’üncü yasa tasarısını’ kabul ederek, Kıbrıs’a yabancı devlet müdahalesinin derhal durdurulmasını talep etmiştir.⁵¹⁷ Bu aşamada Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş çıkması olasılığı çok yüksekti ve Amerikalı yetkililer bütün enerjilerini bu iki devlet arasında çıkabilecek savaşı önlemeye yönelttiler. Joseph Sisco ise Ankara ile Atina arasında gidip gelerek görüşmelerine devam ediyordu.⁵¹⁸

Amerika Dışişleri Bakanı Kissinger, Avrupalı liderler ve Başbakan Bülent Ecevit ile bir telefon görüşmesi düzenleyerek, Türkiye’nin Kıbrıs’a düzenlemiş olduğu askeri müdahaleyi hemen durdurmasını istedi. Bu arada Yunanistan Savunma Bakanı ve askeri liderleri, Türkiye ile yapılacak bir savaşa pek gönüllü değillerdi. Onlara göre, Türkiye ile yapılacak bir savaş hem Yunanistan’ın çıkarları ile uyuşmamakta hem de Ege adalarının kaybedilmesine neden olabilirdi. Aslında ABD eski Dışişleri Bakanı Dean Rusk’a göre hem Türkiye hem de Yunanistan, yani her iki tarafta iki ülke arasında çıkacak bir savaş

⁵¹²Kissinger, Henry, Years of Renewal, Simon and Schuster, London, 1999, s.467.

⁵¹³ “Turkey Begins Landing Troops On Cyprus in Air, Sea Invasion”, The Atlanta Constitution, 20.07.1974, s.A; Transcript of Telephone Conversation Between Secretary of State Kissinger and Director of Central Intelligence Colby, 19.07.1974, Library of Congress, Manuscript Division, Kissinger Papers, Box 384, Telephone Conversations, Chronological File.

⁵¹⁴ Harry Trimborn, “Cyprus Mood Edgy Hours Before Attack”, Los Angeles Times, 20.07.1974, s.5.

⁵¹⁵ “Turkish Forces Seize Control Of Corridor Around Capital”, The Atlanta Constitution, 21.07.1974, s.1A.

⁵¹⁶ Nan Robertson, “Turks Say They Repulsed Attempted Greek Landing”, The New York Times, 22.07.1974, s.59.

⁵¹⁷ “Text of U.N.’s Resolution” The New York Times, 21.07.1974, s.21.

⁵¹⁸ Nan Robertson, “Sisco Shuttle Between Athens and Ankara”, The New York Times, 21.07.1974, s.1.

istemiyorlardı.⁵¹⁹ Bu yüzden Amerika ve Avrupa devletleri tarafından yapılan baskının ardından 22 Temmuz 1974 akşamı Türkiye ateşkesi kabul etti.⁵²⁰ Ateşkesin ardından İngiltere hükümeti, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerini Cenevre'ye davet ederek, Kıbrıs konusuna çözüm getirmek amacıyla burada bir toplantı düzenledi.⁵²¹ Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri harekât düzenlemesi, hem Yunanistan'da hemde Kıbrıs'ta dengelerin yeniden bozulmasına neden olmuştu. Türkiye'nin düzenlemiş olduğu askeri harekâttan sonra, Yunanistan'da 1967 darbesi sonrası sürgüne gönderilen Konstantin Karamanlis Yunanistan'a geri çağrılıp, yeni kurulan sivil hükümetin başına geçmesi istendi.⁵²² Kıbrıs'ta ise darbe ile başa gelen Nikos Giorgiadas Sampson istifa etmek zorunda kalmış ve onun yerine Makarios'un müttefiği olan Glafkos Clerides yeni Cumhurbaşkanı ilan edilmişti.⁵²³ Darbeci hükümetin devrilmesinin ardından Kıbrıs'a geri dönmek isteyen Makarios, Clerides tarafından egellenerek ülkenin biraz daha sakinleşmesini beklemesinin daha doğru olacağı söylendi.⁵²⁴

Clerides, Amerikalı yetkililer tarafından da Makarios'un yerine tatmin edici bir alternatif olarak düşünülmekteydi. Türkiye'nin ateşkes ilan etmesinde ise birçok görüş ileri sürülmüştür. Kissinger anılarında bu olayı şöyle anlatmıştır: “21-22 Temmuz akşamı boyunca biz Türkiye'yi nükleer silahları kullanmakla tehdit ederek ateşkes ilan etmesini istedik. Bunun üzerine Türkiye, Kıbrıs'ta küçük bir bölümü işgal etmişken ateşkes ilan etmeyi kabul etti.” Bölükbaşı ise bu durumu kabul etmeyerek Türkiye'nin ateşkesi kabul etmesindeki sebebin Köprübaşı Mevziinin sağlanmasıdır demiştir. 22 Temmuz 1974 tarihinde Başbakan Ecevit'in basına vermiş olduğu demeçte ise Ecevit, Amerika'nın Türkiye'ye baskısı sonucu ateşkes ilan edildiği iddialarını reddederek ne Amerika'nın ne de başka herhangi bir devletin baskısının söz konusu olmadığını belirtmiştir. Ecevit, baskının dost ülkeler arasında söz konusu bile olamayacağını ileri sürerek, Kissinger ile

⁵¹⁹ Joyce Murdoch, “Turks, Greeks Don't Want Total War_Rusk”, The Atlanta Constitution, 22.07.1974, s.3A.

⁵²⁰ Telegram From The Department Of State To The Embassies In Turkey And Yugoslavia, 23.07.1974, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 634, Country Files, Middle East Turkey, Vol. IV. Secret.; “Battles Rage After Cease-Fire”, Los Angeles Times, 22.07.1974, s.1.

⁵²¹ Richard Eder, “Britain Announces She Will Meet With Turkey and Greece on the Cyprus Crisis: Parley in Geneva Is Set This Week”, The New York Times, 23.07.1974, s.17.

⁵²² Joe Alex Morris, “Greek Rulers Quit, Recall Ex-Premier- Karamanlis Returns From Exile to Head a Civilian Government”, Los Angeles Times, 24.07.1974, s.A1.

⁵²³ “Both Greece, Cyprus Get New Regime”, The Atlanta Constitution, 24.07.1974, s.1A.

⁵²⁴ Terence Smith, “Delay of Makarios Return Suggested by Cyprus Chief”, The New York Times, 25.07.1974, s.1.

dostça bir muhabbetinin yapıldığını bildirmiş ve bölgede barış sağlanması için birlikte çaba sarf ettiklerini bildirmiştir.

Amerikan hükümetinin, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgaline karşı göstermiş olduğu tavrı, Yunanistan'ın yapmış olduğu askeri darbeye göstermiş olduğu tepkiden çok farklı değildi. Amerika Türkiye'nin yapmış olduğu askerî harekâta ne bir açık yazılı uyarı yapmış ne de Türkiye'nin geri çekilmesi için bir baskı oluşturmuştur. Kesin olan bir şey vardı, oda Türkiye'nin hiçbir koşulda Kıbrıs'tan çekilmeyeceğiydi. Amerika'nın Yunanistan'a destek vererek, Türkiye'ye baskı oluşturması ancak Doğu Akdeniz'de başka bir müttefikin kaybına neden olurdu. Yapılabilecek tek şey Türkiye'nin hareketinin kısıtlı bir şekilde de olsa Rumlara kabul ettirmektir.

2.6.1.1. Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs'a Askeri Harekâtı Sonrası Düzenlenen Cenevre Konferansı'nın İlk Oturumu

Türkiye'nin ateşkes ilan edip, Kıbrıs'a düzenlemiş olduğu askeri harekâtı durdurmasının ardından, İngiltere hükümeti, Türkiye ve Yunanistan hükümeti temsilcilerini Cenevre'ye davet ederek Kıbrıs konusunda kalıcı bir çözüm yolu bulmak istedi.⁵²⁵ Kıbrıs krizi üzerine düzenlenen Cenevre Konferansı, Türkiye'den Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan'dan Dışişleri Bakanı George Mavros, Amerikan Dışişleri Bakanı yardımcısı William Baffum ve İngiltere'den Dışişleri Bakanı James Callaghan'nın katılımıyla, 25 ve 30 Ağustos tarihleri arasında yapıldı.⁵²⁶ Toplantıda Yunanistan Dışişleri Bakanı, Türkiye'ye karşı suçlamalarda bulunarak, Türkiye'nin sürekli olarak adaya yeni asker takviyesi yaparak ateşkesi bozmaya çalıştığını ileri sürdü.⁵²⁷ 30 Ağustos'ta Cenevre'de düzenlenen konferansın birinci oturumun sonunda yayınlanan deklarasyonda, Türklerin düşüncelerinin desteklendiği görüldü.⁵²⁸ İmzalanan protokole göre Londra ve Zürih antlaşmalarının hala geçerli olduğu vurgulanmış,

⁵²⁵ Richard Eder, "Britain Announces She Will Meet With Turkey and Greece on the Cyprus Crisis: Parley in Geneva Is Set This Week", The New York Times, 23.07.1974, s.17; "Cyprus Cease-Fire in Effect, UN. Says; Britain, Greece, Turkey to Seek Permanent Settlement at Geneva", Los Angeles Times, 23.07.1974, s.A1.

⁵²⁶ BCA,30-18-1-2/ 318-49-10

⁵²⁷ "Talks Open, Turks Land More Troops", The Atlanta Constitution, 26.07.1974, s.15A.

⁵²⁸ "Official Text of Pact on Cyprus", Los Angeles Times, 31.07.1974, s.A10.

Rumların işgal ettikleri Türk köylerinden geri çekilmeleri istenmiş ve Türkler ile Rumların birlikte yaşadığı köylerde güvenliğin Birleşmiş Milletler barış gücü tarafından sağlanmasına karar verilmişti.⁵²⁹ Cenevre Konferansının yapıldığı sırada B.M.'de Kıbrıs konusunu görüşmek üzere toplanmış ve toplantıda Bülent Ecevit'e, Türk ordusunun bir an evvel Kıbrıs'tan çekilmesi gerektiği söylendi. Bülent Ecevit ise, adadaki bütün Türklerin güvenliği sağlanmadığı sürece ordunun adada kalacağını söyleyerek geri çekilmeyeceklerini söyledi.⁵³⁰ Cenevre'de yapılan görüşmelerin ilk oturumunda Türkiye ile Yunanistan arasında antlaşma sağlanmış ve iki taraf arasında 8 Ağustos'ta ikinci oturumun yapılacağı ilan edildi.⁵³¹ Ayrıca Türkiye'nin isteği doğrultusunda adada sükûnet tamamen sağlanana kadar, Türk ordusunun adada kalmasına müsaade edildi. Fakat B.M. barış gücü Türkiye ve Yunan ordusu arasında tampon bölge oluşturacak ve iki tarafın ordusu da bu sınırı ihlal etmeyecek diye ilan edildi.⁵³²

Türkiye'nin Cenevre Konferansı'nda isteklerini kabul ettirmesi ve Kıbrıs'ta kalıcı barış sağlanıncaya kadar Türk ordusunun Kıbrıs'ta kalacak olmasını Nan Robertson, The New York Times gazetesinde "Kıbrıs zaferi Türkiye'de coşkuyla karşılandı ve Başbakan Bülent Ecevit, Türkiye'nin bu başarısından dolayı ülkede kahraman ilan edildi" diye yazmıştır.⁵³³ Cenevre'de iki taraf arasında yapılan antlaşmada her ne kadar bazı pürüzler çıksa da antlaşma şartları bozulmamış ve Cenevre Konferansı'nın ikinci oturumu yapılabilmektedir. Çıkan sorunlardan ilki, Rusya'nın B.M. barış gücünün arada tampon oluşturma görevi üstlenmesini Rusya veto etmiş, fakat sonra geri adım atmıştır.⁵³⁴ Bir diğer sorun ise, antlaşma sağlanmış olsa bile Türk ordusunun halen harekâtına devam edip, bazı köyleri ele geçirmesi olmuştur. Türkiye ise bu durumun sebebini, Rumların halen bazı Türk köylerini ellerinde tutup yardım götürülmesine engel olmalarına bağlamıştı.⁵³⁵ Fakat tüm yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen Türkiye ve Yunanistan'ın,

⁵²⁹ Nasuh Uslu, Turkey's Relationship With The United States 1960-1975, Durham University, Durham, Doktora Tezi, 1994, s. 254.

⁵³⁰ Nan Robertson, "Ankara Insists on Security For All Turkish Cypriotes: Premier Says Troop Reinforcement and Supply Cannot Be Stopped Until Status of the Island Is Settled", The New York Times, 29.07.1974, s.3.

⁵³¹ "Official Text of Pact On Cyprus", Los Angeles Times, 30.07.1974, s.A10.

⁵³² Flora Lewis, "Turks to Remain: Accord Calls for Talks on Political Issue to Open on Aug.8", The New York Times, 31.07.1974, s.1.

⁵³³ Nan Robertson, "Ecevit, a Hero in Turkey, Cities Gain in New Accord", The New York Times, 01.08.1974, s.2.

⁵³⁴ Don Shannon, "Russian U.N. Veto Jeopardizes Geneva Accord on Cyprus", Los Angeles Times, 01.08.1974, s.A1.

⁵³⁵ "Turks Still Attacking Despite Pact", The Atlanta Constitution, 01.08.1974, s.15A.

Cenevre’de yapmış olduğu antlaşma bozulmamıştır. Cenevre’de yapılan antlaşma gereği, Türkiye ve Yunanistan komutanları B.M.’nin Blueberry Kampında bir araya gelip, iki ordu arasındaki tampon bölgeyi belirlemek amacıyla toplantı yapmaları ise barış görüşmelerinin devamı açısından oldukça önemli bir adım olarak görülmüştür.⁵³⁶ Yapılan toplantıda Türk tarafı, Kıbrıs’ın kuzey tarafının Türklere verilmesi için baskı yapıyor, Rum tarafı ise Türk ordusunun bütün yüksek kesimleri işgal edip avantaj elde etmeye çalıştığını ileri sürerek karşı çıkmıştır.⁵³⁷ Görüşmeler devam ederken Türk ordusu ise ilerlemesine devam ederek Lapidus ve Karavas köylerini de işgal etmiş ve esir alınan Türkler serbest bırakılmadıkça ilerlemenin durmayacağı Türk askeri yetkililerce bildirilmiştir.⁵³⁸

2.6.1.2. Cenevre Konferansının İkinci Oturumu

Cenevre Konferansı’nın ikinci oturumu, Türkiye ve Yunanistan Dışışleri Bakanlarının yanında Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denктаş ve Kıbrıslı Rumların Başkanı Glafkos Clerides’inde katılımıyla 8-14 Ağustos tarihleri arasında yapıldı.⁵³⁹ Yapılan toplantıda Türk tarafı etnik yapıya dayalı coğrafi olarak bölünmüş adanın yüzde 30’unu Türklerin oluşturduğu bir federal sistemi savunuyordu. Buna göre, Erenköy- Lefkoşa- Mağusa iki toplumun sınırı olarak kabul edilecekti. Fakat Rum tarafı bu öneriyi kabul etmedi.⁵⁴⁰ Bunun üzerine Kissinger, Türkiye Başbakanı Ecevit’i de ikna ederek kanton sistemini bir alternatif olarak taraflara sundu. İleri sürülen kanton sistemine göre, Türklerin yöneteceği 6 bölgenin olduğu ve adanın yüzde 34’lük kısmını kapsayan kısmının Türklere verilmesi teklifi de Rumlar tarafından reddedildi. 13 Ağustos 1974 günü Callaghan, Rum delegelerini uyararak, eğer Rumlar, Türklerin ortaya koymuş

⁵³⁶ Juan de Onis, “Greeks and Turks Confer in Cyprus Over Truce Zones: Officers Meet at U.N. Base to Seek Accord on Buffers for Peace-Keeping Force”, The New York Times, 03.08.1974, s.53.

⁵³⁷ Nan Robertson, “Turks Press On In North Cyprus; Talks Continue: Military Aides Confer for 8 Hours But Fail to Agree on Ceasefire Lines”, The New York Times, 04.08.1974, s.1.

⁵³⁸ Juan de Onis, “Turkish Tanks and Troops Take 2 Cyprus Villages”, The New York Times, 07.08.1974, s.3.

⁵³⁹ Graig R. Whitney, “Three Power Parley on Cyprus Resumes Effort to End Conflict”, The New York Times, 09.08.1974, s.16.

⁵⁴⁰ “Turkey Seeks Third of Cyprus” The Atlanta Constitution, 11.08.1974, s.3A; Rifat Uçarol, Siyasi Tarih [1789-2014] Der Yayınları (İstanbul 2015), s.1076.

olduğu antlaşma şartlarını kabul etmezse, Türkiye'ye Kıbrıs'taki ilerlemesini durdurması için herhangi bir baskı yapılmayacağını bildirdi.⁵⁴¹

Kissinger'in Rumlar'a yönelik bu tehdidi üzerine, Rumlar taktik değiştirerek, Türkiye'nin isteğini reddetmek yerine, Türkiye'yi oyalama taktiğini uygulamaya başlamışlardı. Türkiye ise Rumlara kendisinin ileri sürdüğü kanton sistemini kabul etmesi yâ da reddetmesi için 36 saat verip, ardından Türkiye'nin ilan etmiş olduğu ateşkes antlaşmasının geçersiz olacağını bildirdi.⁵⁴² Cenevre konferansının ikinci oturumun sonuna doğru, Amerika'nın sergilemiş olduğu tavrın Türkiye'nin lehine döndüğü görüldü. Türkiye'nin ileri sürdüğü kanton sistemi Amerikalılar tarafından rağbet görmeye başlamış ve görünüşe göre Amerikan hükümetinin desteğini de almıştır. Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, konferansın bozulmaması için ileri sürdüğü şartları biraz daha yumuşatarak şu şartları ileri sürmüştür:

“Eğer Rumlar Türklerin ileri sürdüğü antlaşma şartlarından kanton sistemini ve Türk askeri gücünün elinde olduğu yerlerde tampon bölge kurulması sistemini kabul ettikleri takdirde, Türkiye, adada bulunan askeri gücünün yüzde 17 ile 18'ini adadan çekip bölgeyi Kıbrıs yönetimine bırakmayı kabul etmiştir. Fakat Türkiye askeri güçlerinin yüzde 85'ini adadaki durum düzeltilip kanton bölgelerin sınırları oluşturulana kadar tutmaya devam edecektir.”⁵⁴³

Türk devlet adamları, yeniden askerî harekâta geçmemek ve bir an evvel kalıcı barışın sağlanması için 36 saat değil de 36 gün beklemeyi düşünüyorlardı. Amerikan Dışişleri Bakanı Kissinger bu fikri benimseyerek karşı tarafa kabul ettirmeye çalışmış fakat Callaghan'ın negatif davranışı ve Yunanistan'ın yanında taraf alması, bu planın da başarıya ulaşmasını engellemiştir.⁵⁴⁴ Callaghan'ın olumsuz davranışının yanında, Amerikan hükümetinin Türk tarafına karşı baskı uygulayamaması ve bunlara ek olarak Türk ve Rum isteklerinin uyuşmazlığı ve Türkiye'nin askeri operasyonla kendi pozisyonunu güçlendirmesi, görüşmelerin 13 Ağustos'ta başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.⁵⁴⁵ Rum tarafının kasıtlı olarak barış görüşmelerini ve çözüm önerilerini baltalaması ve aynı zamanda Kıbrıslı Türklere yönelik şiddet eylemleri, Türk hükümetinin 14 Ağustos 1974 günü saat 5:30'da 'İkinci Barış Harekâtı'nı başlatmasına

⁵⁴¹ Sonyel, s.353-56.

⁵⁴² Graig R. Whitney, “Talks on Cyprus Collapse; British Accuse The Turks: Cyprus Fighting Resumes as Peace Talks Collapse”, The New York Times, 14.08.1974, s.69.

⁵⁴³ “Turkey Set Limit on Cyprus Land Conquest”, Los Angeles Times, 15.08.1974, s.A8.

⁵⁴⁴ Uslu, s. 256.

⁵⁴⁵ Graig R. Whitney, “Talks on Cyprus Collapse; British Accuse The Turks: Cyprus Fighting Resumes as Peace Talks Collapse”, The New York Times, 14.08.1974, s.69.

neden olmuş ve Türkiye adanın kuzey kesimini kontrol altına almıştır.⁵⁴⁶ İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, Cenevre Konferansının başarısız olmasının sorumlusu olarak Türkiye'yi göstermiştir. Callaghan konuşmasında Türkiye'nin Rum tarafına 6 kanton bölgenin Kıbrıslı Türklere verilmesini istemiş, Yunanistan Dışişleri Bakanı George Mavros ve Kıbrıs Rum Lideri Glafkos Clerides, bu durumu Atina ve Lefkoşa'da görüşmek üzere kendilerine 36 saat verilmesini istemişler fakat Türk tarafı bu isteklerini kabul etmemiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş bunun bir oyalama taktiğinden başka bir şey olmadığını söyleyerek konferanstan ayrılmıştır. Callaghan bu duruma çok sinirlenerek "Doğu Akdeniz barışının 36 saate bağlı olmasına inanamıyorum diyerek" Türkiye'ye olan kızgınlığını dile getirmiştir.⁵⁴⁷

2.6.2. Cenevre Konferansının Başarısızlıkla Sonuçlanması ve 1974 İkinci Barış Harekâtının Başlaması

Cenevre Konferansının ikinci oturumunun Rum tarafının takındığı olumsuz tavır yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Türkiye yeniden askeri harekâta başlamıştır. Türk hükümetinin 14 Ağustos 1974 günü saat 5:30'da "İkinci Barış Harekâtı'nı başlatmasıyla beraber, çok kısa sürede Kıbrıs'ta hedeflediği yerleri ele geçirdi. Türkiye "İkinci Barış Harekâtı" ile hedeflemiş olduğu ve daha önceden Cenevre konferansında da sunmuş olduğu Lefke-Lefkoşa-Mağusa hattına kadar olan ve adanın yaklaşık yüzde 40'ını oluşturan bölgeyi kontrol altına alarak, bir nevi kendi sınırlarını çizmiş oldu.⁵⁴⁸ Aynı gün Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanarak ikinci defa ateşkes teklifinde bulunmuştur.⁵⁴⁹ Türkiye operasyon sonrası adanın üçte birini aldıktan sonra B.M.'emesaj yollayarak artık Cenevre konferansının üçüncü oturumunu yapabileceklerini bildirmiş ve ateşkes'i kabul etmiştir.⁵⁵⁰ Ateşkes ilan etmiş olmasına rağmen Türk ordusu ilerlemesini durdurmamış ve ilerlemeye devam etmiştir. Kıbrıs da B.M. ordusu kumandanı Maj. Gen. PremChand Türk ordusunun ateşkes sonrası

⁵⁴⁶ "Fighting Resumes on Cyprus", The Atlanta Constitution, 14.08.1974, s.5C.

⁵⁴⁷ Craig R. Whitney, "Cyprus Fighting Resumes As Peace Talks Collapse; U.N. Called Into Session", The New York Times, 14.08.1974, s.1.

⁵⁴⁸ Henry Giniger, "Cyprus Fighting Goes On South of Turkish Sector; Clerides Government Estimates That Ankara Holds 40 Per Cent of Island- 200,000 Are Reported Homeless", The New York Times, 15.08.1974 s.1.

⁵⁴⁹ "Turkey Forces Launch All-Out Cyprus Attack", The Atlanta Constitution, 15.08.1974, s.6A.

⁵⁵⁰ "Turks Gain In Cyprus, May Talks", The Atlanta Constitution, 16.08.1974, s.1A.

Troulli'ye düzenlemiş olduğu askeri harekâtı kınamış, Kıbrıs Rum hükümeti Başkanı Clerides ise Türkiye'nin son operasyonla beraber adanın yüzde 40'ını ele geçirdiğini bildirmiştir.⁵⁵¹ Operasyonların ardından açıklama yapan Kıbrıs Türklerinin lideri Rauf Denктаş “eğer Rumlar barış görüşmeleri yapmayı reddetmeye devam ederlerse, bağımsız bir Kıbrıs Türk devleti kuracaklarını ve Rumlar Türklere zarar vermeye devam ederse Türkiye'nin tekrar askeri harekât düzenleyeceğini” söylemiştir.⁵⁵²

Türkiye'nin Kıbrıs'a harekât düzenlemesi ve NATO ülkelerinin Türkiye'yi durdurmak için herhangi bir girişimde bulunmaması üzerine Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis resmi bir beyanname yayınlayarak, NATO ülkelerinin Kıbrıs olayında Yunanistan'ın yanında yer almamasından dolayı NATO'dan ayrıldıklarını ilan etmiştir.⁵⁵³ Amerikan hükümeti ise resmi bir açıklama yapmamasına rağmen Washington'da Savunma Bakanı James R. Schlesinger, Türk askerinin beklenmedik ilerlemeleri karşısında ABD'nin Kıbrıs krizindeki konumunu yeniden gözden geçireceğini söylemiştir. CBS-TV'nin 'Face the Nation' programında konuşan Schlesinger, Türkiye'nin herhangi bir dostunun kabul etmeye hazır olduğunu çok daha ötesine geçtiğini söyleyerek, Türkiye'nin çok ileri gittiğini ima etmiştir.⁵⁵⁴ Ayrıca Yunanistan'ın bu olay üzerine NATO'dan ayrılmasına da değinen Schlesinger, Amerika'nın Yunanistan'daki askeri üsleri kullanmaya devam edeceğini söylemiştir.⁵⁵⁵

2.6.3. 1974 Barış Harekâtı Sonrası Kıbrıs'ta Durum ve Türkiye-ABD İlişkilerinin Bozulması

Türkiye ateşkes ilan ettikten sonra, Sovyet Rusya, Kıbrıs konusunda kalıcı barış sağlanması için B.M. de görüşölmek üzere bir taslak hazırladığını ve güvenlik konseyinin büyük beşlisini toplantıya çağırarak Türkiye ve Yunanistan ile beraber hazırlamış olduğu taslağın sunumunu yapmak istediğini B.M. Genel Sekreteri Kurt Waldheim'e bildirdi.

⁵⁵¹ Hanry Giniger, “Cyprus Fighting Goes On South of Turkish Sector: Clerides Government Estimates That Ankara Holds 40 Per Cent of Island- 200.000 Are Reported Homeless”, The New York Times, 19.08.1974, s.1.

⁵⁵² Henry Giniger, “Turkish Cypriotes Weigh Separation: Denktash Talks of Forming State if the Greeks Fail to Negotiate a Settlement”, The New York Times, 22.08.1974, s.69.

⁵⁵³ Joe Alex Morris, “Greece Ends Military Role in NATO, Leaving Gap in Alliance”, Los Angeles Times, 15.08.1974, s.A1.

⁵⁵⁴ “Turks Have Pushed Too Far in Cyprus War, Schlesinger Says”, Los Angeles Times, 19.08.1974, s.OC1.

⁵⁵⁵ “Turks Occupy Village Near Nicosia, Cut Off Main Road”, The Atlanta Constitution, 19.08.1974, s.15A.

Waldheim’de, Kıbrıs’a giderek hem Rumların lideri Clerides hem de Türklerin lideri Rauf Denктаş ile görüşüp durumu yerinde değerlendirmek istemiştir.⁵⁵⁶ Kıbrıs’a giden Waldheim burada Clerides ile Denктаş’ı yüzyüze görüştürerek yapılacak olan barış görüşmelerinde çok önemli bir adım atmıştır.⁵⁵⁷ Rusya’nın Kıbrıs meselesine uluslararası bir çözüm getirmek amacıyla 18 ülkenin katıldığı bir konferans düzenleme teklifi, Rumlar tarafından pek istenmese de kabul edildi. Rumlara göre Kıbrıs meselesinde B.M.’in yapabileceği çok fazla bir şey yoktu. Fakat ABD ve İngiltere ikna edilebilirse, Türkiye geri adım atabilirdi. Daha doğrusu Türkiye’nin geri adım atmasının tek yolu, Amerika ve İngiltere’nin Kıbrıs meselesine dâhil olup sorumluluk üstlenmesi olarak düşünmekteydiler.⁵⁵⁸ Bu düşüncelerine rağmen Rumlar, Rusların bu teklifini kabul etmiş fakat Türkiye reddetmiştir. Türkiye vermiş olduğu cevapta, Kıbrıs meselesinin sadece Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Rum kesimi ve Kıbrıs Türk kesiminin sorunu olduğu ve ancak bu devletlerin yapacağı konferansta görüşülebileceğini ve diğer devletlerin bu konuya karışmaya hakları olmadığını bildirmiştir.⁵⁵⁹

B.M.’in araya girmesiyle Clerides ve Denктаş arasındaki yapılacak olan ikinci görüşme, Kıbrıs’taki Türk köyü olan Maraka yakınlarında gömülü 20 beden bulunmasıyla askıya alınmış ve Denктаş bu durum açığa kavuşturulmadan görüşmelere devam etmeyeceğini açıklamıştır.⁵⁶⁰ B.M.in, Türkiye’nin ordusunu Kıbrıs’tan çekme çağrısına ise Türkiye, adada Türklerin tamamen güvenliği sağlanana kadar ordunun adada kalacağını bildirmiştir.⁵⁶¹

Türkiye’nin askerî harekâtı sonra birçok kişi evsiz kalmış ve aynı zamanda birçok kişi de hayatını kaybetmişti. Adadaki birçok Rum’a göre de artık Türkler ile Rumların bir arada yaşaması mümkün değildi. Bu yüzden, Rumlar da artık tek çıkar yol olarak federal bir yönetim şeklini savunuyorlardı.⁵⁶² Kendisine yapılan darbe girişiminden beri halen ülke dışında olan Makarios ise yapmış olduğu açıklamada; “Türkiye’nin her zaman talep

⁵⁵⁶ “U.N.’s Waldheim Going to Cyprus”, The Atlanta Constitution, 23.08.1974, s.18A.

⁵⁵⁷ “Turk- Greek Talks Held In Nicosia”, The Atlanta Constituion, 27.08.1974, s.14A.

⁵⁵⁸ Joe Alex Morris, “Cyprus Accord Further Away as Clerides Returns From Greece”, Los Angeles Times, 25.08.1974, s.1.

⁵⁵⁹ “Turkey Reject Russ Peace Talk Plan”, Los Angeles Times, 28.08.1974, s.A16.

⁵⁶⁰ “Turks Cancel Key Meet After Massacre Report”, The Atlanta Constitution, 03.09.1974, s.6A.

⁵⁶¹ Hugh A. Mulligan, “Cyprus Villagers Safe as Far as Our Arms Reach”, The Atlanta Constitution, 05.09.1974, s.2A; “Turks Offer Terms For Troop Pullout”, The New York Times, 07.09.1974, s.2.

⁵⁶² James F. Clarity, “Brutality Is Common; There are Thousands of Refugees: The Hatred In Cyprus Not Part of Nagotiations”, The New York Times, 08.09.1974, s.Z09.

etmiş olduğu coğrafi olarak bölünmüş bir federatif yönetim şeklinin mümkün değildir. Buna asla müsaade etmeyeceğim” diye bildirdi⁵⁶³ Kıbrıs Rum kesimi lideri Clerides ise, Makarios’un aksine Denktaş ile yapmış olduğu görüşmelerde, Kıbrıs’ın geleceği konusunda her türlü çözüm yolunu masaya yatırdıklarını ve federal yönetim şeklinin de buna dâhil olduğunu açıklamıştır.⁵⁶⁴ Kıbrıs Rum tarafı ile Türk tarafı arasında artık federal yönetim şekli tek çözüm yolu olarak düşünülürken, Makarios, Kıbrıs’a dönüp yeniden politik yaşama girmek istediğini belirtmiştir.⁵⁶⁵ Daha sonra Kıbrıs’a gelen Makarios, havaalanına indikten sonra yapmış olduğu konuşmada, Kıbrıs’ın bölünmesine asla izin vermeyeceğini ve federal yönetim şeklinin hiçbir zaman uygulanmasına müsaade etmeyeceğini bildirmiştir.⁵⁶⁶ Kıbrıs’a geldikten sonra savaş sonrası sığınma kamplarını ziyaret eden Makarios, orada yakınlarını kaybedip evsiz kalan, sakat kalan insanlarla görüştüktan sonra fikrini değiştirmiş ve Türkiye ile görüşmeye hazır olduğunu bildirmiş fakat Türkiye hükümeti görüşme yapılabilmesi için bazı şartlar ileri sürmüştür.⁵⁶⁷ The New York Times gazetesi ise Türkiye’nin görüşmek için ileri sürdüğü şartları şu şekilde sıralamıştır:

“Türkiye ise barış görüşmelerini yapmaya hazır olduğunu söylemiş fakat iki şart ileri sürmüştür. Bunlardan ilki görüşmelere Makarios’un katılmaması şartıydı. Türkiye hükümeti görüşmelerin sadece Clerides ile yapılmasını şart koşmuş çünkü Makarios’un her zaman barış görüşmelerini baltalayan taraf olduğunu söylemiştir. İkinci olarak da Rumlar yerleşim yerlerini belirlerken coğrafi olarak bölünmüş bölgelere dikkat edip ona göre Rumların yerleştirilmesinin sağlanmasını istemiştir.”⁵⁶⁸

Türkiye’nin bu isteği Kıbrıs Rum kesimi tarafından olumlu karşılanmadığı için, iki taraf arasında yapılan görüşmeler ara ara kesintiye uğrasada hem Amerika hem de B.M. temsilcisi sayesinde yeniden devam etmiştir. Türkiye’nin coğrafi olarak bölünmüş ve federatif yönetim şekli her ne kadar tam olarak bütün Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan tarafından kabul edilmediyse de İngiltere ve Amerika bu fikre olumlu

⁵⁶³ Paul Hofman, “Makarios, at U.N. Rejects A Federation For Cyprus”, The New York Times, 02.10.1974, s.15.

⁵⁶⁴ George Anne Geyer, “Cyprus Leaders Talking Solutions”, The Atlanta Constitution, 03.10.1974, s.14D; Steven V. Robert, “Greek Side in Cyprus Now Considers Federation as Only Feasible Solution”, The New York Times, 05.11.1974, s.3.

⁵⁶⁵ Richard Eder, “Makarios Return To Cyprus Is Due: Clerides Announces It After London Meeting”, The New York Times, 22.11.1974, s.4.

⁵⁶⁶ Hanry Kamm, “Makarios Back in Cyprus; Vows to Resist Partition”, The New York Times, 08.12.1974, s.1.

⁵⁶⁷ Hanry Kamm, “Makarios Shift On Talks Is Seen: Cyprus Leader Is Reported To Lean to Negotiations With Turks on Island”, The New York Times, 13.12.1974, s.1.

⁵⁶⁸ Steven V. Roberts, “Turkey Rules Out Cyprus Negotiations With Makarios”, The New York Times, 23.12.1974, s.2.

bakmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki %40'lık kesimi kontrol altına almasından sonra İngiltere hükümeti, Kıbrıs'taki İngiliz askeri üssüne sığınmış olan yaklaşık 10.000 Türk sığınmacının Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki Türk yerleşim yerlerine geçmelerine izin vermiştir.⁵⁶⁹ Rauf Denktaş'ta Türkiye'nin adanın kuzey kısmını ele geçirmesinden sonra "adanın %40'ını elinde bulunduran Türkler burada kendi yönetimlerini oluşturmuştur" diye açıklama yaparak, bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması yolunda atılan adımın müjdesini vermiştir.⁵⁷⁰

2.7. Kıbrıs Askeri Harekâtı Sonrası ABD'nin Türkiye'ye Uygulamış Olduğu Silah Ambargosu

Türkiye'nin Kıbrıs'ta askeri operasyonlarına başlamasından sonra Amerika'daki Rum senato üyelerinden bir grup, Dışişleri Bakanı Kissinger'ı ziyaret ederek, Amerikan hükümetinin Türkiye'nin Kıbrıs'taki askerilerini geri çekene kadar askeri yardımlarını kesmesini istediler. Kissinger'a göre Amerikalı Rum senato üyelerinin isteklerinin kabul edilmesi mümkün değildi çünkü Cenevre görüşmelerinin başarısızlığa uğramasındaki suçlu Callaghan'dı ve Amerikan hükümeti, Türkerin bu görüşmeler boyunca tekrar askerî harekâta geçmemeleri için elinden geleni yaptı.⁵⁷¹ Aynı zamanda Amerika, Türkiye'nin adanın kuzey kısmını tamamen alarak oradaki Türklerin kalıcı yurdu haline gelene kadar savaşın devam etmesinden yanaydı. Bundan dolayı askeri yardımların kesilmesi gibi kararların alınması söz konusu değildi.⁵⁷²

Tüm bu gelişmelerin ötesinde Amerikan hükümetinin Türkiye'ye uygulayacağı ekonomik ve silah ambargosunun tasarısını, Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarmasından çok daha önce hazırlamıştı. Kıbrıs harekâtından bir yıl öncesinde yani 14 Ekim 1973 seçimlerinden 100 gün sonra, liderliğini Bülent Ecevit'in yaptığı Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile liderliğini Necmettin Erbakan'ın yaptığı Milli Saadet Partisi (MSP) koalisyon oluşturarak hükümeti kurmuşlardı.⁵⁷³ Her iki parti de seçim vaatlerinde iktidara geldikleri

⁵⁶⁹ Steven V. Roberts, "Cyprus Split Seems Closer as Turks Plan to Evacuate Refugees", The New York Times, 17.01.1975, s.8.

⁵⁷⁰ Henry Kamm, "Turkey's Rule in North Cyprus Firm and Secretive", The New York Times, 10.02.1975, s.10; "Turks of Cyprus Proclaim A State In Northern Area", The New York Times, 14.02.1975, s.1.

⁵⁷¹ Uslu, s. 258.

⁵⁷² Robert Keates, "U.S. Role in Cyprus Remains Low-Key; Kissinger to Offer Diplomacy if Asked", The Wall Street Journal, 16.08.1974, s.7.

⁵⁷³ "Leftist Government Is Formed In Turkey", The New York Times, 26.01.1974, s.7.

takdirde haşhaş yasağını kaldıracaklarını vurgulamışlardı.⁵⁷⁴ Söyledikleri gibi iktidara gelir gelmez bu konuda somut adım atmaya başlamışlardı. CHP ve MSP nin oluşturdukları koalisyon hükümeti, haşhaş yasağını kaldırmadan önce ilk olarak Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Amerikan Büyükelçisi William P. Macomber Jr.'le yapmış olduğu görüşmede, Amerika ve Türkiye'nin haşhaş yasağını bir kez daha gözden geçirmeleri gerektiğini çünkü Türk çiftçilerinin ekonomik olarak çok zor durumda olduğunu belirtmişti. Türkiye'nin insanlık için atmış olduğu bu adımın tek başına Türkiye'nin omuzlarına yüklenemeyeceğini dile getirmişti.⁵⁷⁵

Yapılan bu görüşmenin ardından daha somut bir adım atan Türk hükümeti, haşhaş yasağını kaldırmış ve Türkiye'nin haşhaş yasağını kaldırdığı haberlerinin Amerika'da yayılmasından sonra Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden oldu. Bu olay üzerine durumu yerinde incelemek isteyen iki Amerikalı senatör Charles B. Rangel ve Lester b. Wolff, Türkiye'ye gelerek birtakım görüşmeler yaptılar. Türkiye'den ayrılmadan önce ise tehditkâr bir şekilde, Türkiye'nin haşhaş yasağını kaldırması durumunda Amerika'nın Türkiye ekonomik ve askeri bütün yardımları keseceğini belirtmişlerdi.⁵⁷⁶ Bülent Ecevit, Amerikalı senatörlerin tehditlerine karşılık “Amerikanın Türkiye'ye sağlamış olduğu silah yardımı bir hediye değil NATO'nun savunması için harcanan paradır” diyerek rest çekmiş ve haşhaş yasağını kaldırmıştı. Bu da Amerika-Türkiye ilişkilerini önemli ölçüde zedelemiş ve silah ambargosu, Amerikan senatosunda görüşülmeye başlanmıştı.⁵⁷⁷

Amerikan senatosunda Türkiye'ye uygulanacak ekonomik ambargo tartışılırken, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler dikkatlerin başka bir tarafa kaymasına neden oldu. Makarios'a karşı düzenlenen darbe sonrası Amerika ve NATO ülkeleri tedirgin olmuş ve Amerikan hükümeti olayın hemen ardından Türkiye ve Yunanistan'a mesaj yollayarak, Kıbrıs meselesi konusunda sakın kalınmasını ve herhangi bir adım atılmamasını istemiştir.⁵⁷⁸ Türkiye ise Amerika'nın uyarılarını dikkate almayarak 20 Temmuz 1974

⁵⁷⁴ Tom Lambert, “Opium Ban Key Issue for New Turk Regime: Alternatives Include Asking More U.S. Money for Farmers Complaining Loss”, Los Angeles Times, 11.11.1973, s.H4.

⁵⁷⁵ “Turkey Asks U.S. for Restudy Of Ban Cultivation of Opium”, The New York Times, 21.02.1974, s.8.

⁵⁷⁶ “Resolution Seeks Aid Cutoff If Turkey Lifts Opium Ban”, The Atlanta Constitution, 10.05.1974, s.15E.

⁵⁷⁷ Steven V. Robert, “Opium Again Hurts U.S.- Turkish Link: Americans in Ankara Expect Problem With Renewal of Production of Poppies”, The New York Times, 08.05.1974, s.21; Bernard Gwertzman, “U.S. Calls Back Its Envoy In Turkish Opium Dispute”, The New York Times, 06.07.1974, s.47.

⁵⁷⁸ David Binder, “U.S. Gives Warning On Cyprus Status: State Department Message Cautions Against Moves for Union With Greece”, The New York Times, 16.07.1974, s.16.

günü sabah 5.30'da Türkiye hem denizden hem de havadan Kıbrıs'a askeri müdahalede bulundu.⁵⁷⁹ Türk yetkililer, Kıbrıs harekâtının dayanağı olarakta kendilerine Kıbrıs anlaşmasıyla verilen Kıbrıs'ın bağımsızlığını koruma hakkı olduğunu bildirdiler.⁵⁸⁰ Harekâta başlamasından çok kısa bir süre sonra Türk ordusu, Lefkoşa sahilinin 15 km'lik alanını kontrol altına aldı.⁵⁸¹

Türkiye'nin askerî harekâtına Amerika'dan ilk tepki, Savunma Bakanı James R. Schlesinger'dan geldi. Schlesinger, Türk askerinin beklenmedik ilerlemeleri karşısında ABD'nin Kıbrıs krizindeki konumunu yeniden gözden geçireceğini söyleyerek Türkiye'ye tehdit etmekten çekinmedi. CBS-TV'nin 'Face the Nation' programında konuşan Schlesinger, Türkiye'nin herhangi bir dostunun kabul edebileceğinin çok ötesine geçtiğini söyleyerek, Türkiye'nin askeri operasyonunu tasvip etmediklerini net bir şekilde belli etti.⁵⁸² Schlesinger'in ardından Amerikan hükûmeti somut bir adım atarak, Türkiye'ye deniz yolu ile gönderilecek olan uçakların gönderilmesinin durdurulduğunu ve atılan bu adımın hem Türkiye hemde Yunanistan'a uyarı mahiyetinde olduğu, Pentagon sözcüsü William B. Beecher tarafından açıklandı.⁵⁸³

Türkiye'ye uygulanacak olan silah ambargosunun, Amerikan hükûmetinin Türkiye'deki üslerinin durumunu tehlikeye atacağına dair Kissinger senatoyu uyarmış olsa da Amerikan senatosundan Türkiye'ye yapılan silah satışlarının durdurulması konusunda birçok yasa çıkarıldı.⁵⁸⁴ İlk başta Amerikan Başkanı Ford, bazı yasa tasarılarını veto etmiş olsa da fakat senato'da ambargo uygulamak isteyenlerin çoğunlukta olması ve bunların başkana uygulamış olduğu baskı neticesinde geri adım atmak zorunda kaldı. Bu defa da yasanın uygulanmasını erteleme yoluna başvurdu.⁵⁸⁵

⁵⁷⁹ "Turkey Begins Landing Troops On Cyprus in Air, Sea Invasion", The Atlanta Constitution, 20.07.1974, s.A.

⁵⁸⁰ Harry Trimborn, "Cyprus Mood Edgy Hours Before Attack", Los Angeles Times, 20.07.1974, s.5.

⁵⁸¹ "Turkish Forces Seize Control Of Corridor Around Capital", The Atlanta Constitution, 21.07.1974, s.1A.

⁵⁸² "Turks Have Pushed Too Far in Cyprus War, Schlesinger Says", Los Angeles Times, 19.08.1974, s.OC1.

⁵⁸³ "Arms Cargo Delay Are Reported by U.S." The Atlanta Constitution, 23.08.1974, s.16A.

⁵⁸⁴ "Congress Wins Restrictions on AID to Turkey." In CQ Almanac 1974, 30th ed., 547-53. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1975. <http://library.cqpress.com.proxy.lib.fsu.edu/cqalmanac/cqal74-1221392>; "Military-Aid Cutoff For Turkey Is Voted, 57-20, by Senate", The Wall Street Journal, 01.10.1974, s.8.

⁵⁸⁵ "Presidential Statement: Ford Opposes Turkish Aid." In CQ Almanac 1974, 30th ed., 46-A-47-A. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1975.

<http://library.cqpress.com.proxy.lib.fsu.edu/cqalmanac/cqal74-866-26343-1220554>; "House Reject Ford Plan For Turkish aid, Ties Military Help to Cyprus 'Progress'", The Wall Street Journal, 08.10.1974, s.5.

Daha sonra başkan Ford, senatoya kararın iptali için başvuru yapmışsa da 59'a 29 oyla bu başvurusu senato tarafından reddedildi.⁵⁸⁶ Başkan Ford, tekrar başvuru yaparak, Türkiye'ye uygulanacak olan ambargonun ertelenmesini, aksi halde yasayı veto edeceğini söyleyince senato geri adım atmak zorunda kaldı.⁵⁸⁷ Başkan Ford, eğer Türkiye, Kıbrıs problemi konusunda taviz vermezse, Türkiye'ye uygulanacak olan silah ambargosu'nu içeren yasayı 15 Aralık 1974 yılında imzalayacağını Amerikan Senatosuna bildirdi.⁵⁸⁸ Senato bunun üzerine yapılan oylama neticesinde, Türkiye uygulanacak olan ambargo konusunda 10 Aralık 1974 tarihine kadar beklemeyi kabul etti. Fakat Türkiye Kıbrıs'a Amerikan silahı taşımaya devam ettiği takdirde ambargonun hemen uygulanacağı şartını ileri sürdü.⁵⁸⁹

Amerikan senatosunun bu kararı üzerine Türkiye, Birleşmiş Milletlerin 1 Kasım 1974 tarihinde sunmuş olduğu çözüm tasarısını kabul ederek, adadaki asker sayını azaltmaya karar verdi. Fakat Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin Kıbrıs problemi konusunda anlaşamamaları ve Bülent Ecevit ile Süleyman Demirel'in yeni hükümet kurma çalışmalarının da başarısızlığa uğraması durumu daha da çıkılmaz hale getirdi.⁵⁹⁰ Amerikan Senatosu da Kissinger'a, Kıbrıs konusunda daha fazla zaman vermek amacıyla ambargoyu 14 Şubat 1974 tarihine kadar erteleme kararı almış ve Türkiye'nin bu tarihe kadar adadan çekilmesini istedi.⁵⁹¹ Amerikan Başkanı Ford ve başkan yardımcısı Kissinger, Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesi konusunda Şubat 1975'e kadar çok ilerleme kaydedemedi. Diğer taraftan Türkiye'ye ambargo uygulanmasına karşı oldukları içinde senatörleri ikna etmeye çalışmışlarsa da başarılı olamadılar.⁵⁹²

⁵⁸⁶ Arlen J. Large, "Senate Sticks To Its Turkish Arms Cutoff Despite Ford's Foreign Aid Veto Threat", The Wall Street Journal, 02.10.1974, s.14.; Richard L. Madden, "House Again Acts To Ban Deliveries of Arms To Turks: Affirms Earlier Vote Linking Assistance With Progress Toward Cyprus Accord", The New York Times, 08.10.1974, s.85.

⁵⁸⁷ Leslie H. Gelb, "Senate, Faces With a Veto, Avoids Turkey Aid Cutoff", The New York Times, 10.10.1974, s.1.

⁵⁸⁸ "Senate Joins House on Turkish Arms Ban, But Then Votes to Delay Cutoff to Dec.15," The Wall Street Journal, 10.10.1974, s.5.

⁵⁸⁹ Richard L. Madden, "House Lets Stand Veto of A Cutoff of Aid to Turkey: A Substitute Measure Would Allow Ford to Delay Halt of Arms Until Dec.10", The New York Times, 16.10.1974, s.1.

⁵⁹⁰ Steven V. Robert, "Turkish Crisis Snarls Cyprus Talks", The New York Times, 21.12.1974, s.7.

⁵⁹¹ "Bill to Permit Arms For Turkey: Broad Foreign Aid Measure Of \$2.69 Billion Passes After Kissinger Pledge", The Wall Street Journal, 18.12.1974, s.2.

⁵⁹² Bernard Gwertzman, "Kissinger Fails to Achieve Delay in Turkey Aid Cutoff", The New York Times, 02.02.1975, s.1.

Dört Demokrat Parti üyesi senatör, Kissinger'ın ambargonun ertelenmesi konusunda başvurusunu ret ederek, Kıbrıs konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilmediği için ambargonun yürürlüğe gireceğini açıklamışlardır.⁵⁹³ Amerikan Başkanı Ford da kongreye çağrıda bulunarak “Türkiye’ye uygulanacak olan ambargo hem NATO ülkelerinin güvenliğine zarar verecek hem de Doğu Akdeniz’in güvenliğini tehlikeye atacağı için bu karardan vaz geçilmesini istemiştir.”⁵⁹⁴ The Atlanta Constitution Ford’un konuşmasını şu şekilde vermiştir;

“Amerika’nın yıllık 7 milyar doların üzerinde silah satışı yaptığını ve eğer kendi pazarlarına ambargo uyguladıkları takdirde Rusya ya da başka ülkelerin buralara silah satacağını bu durumda doğal olarak Amerika’nın hem iç hem de dış güvenliğini tehlikeye atacağını söyledi.”⁵⁹⁵

Amerikan Başkanı Ford ve başkan yardımcısı Kissinger’ın çabaları olumlu yanıt vermemiş ve Amerikan senatosu tarafından hazırlanan silah ambargosu yürürlüğe girmiştir.⁵⁹⁶ Alınan karar neticesinde 200 milyon dolar değerinde ve transfer sürecinde olan alınmış olan silah ve ekonomik yardımların hepsi dondurulmuştur. Ambargo daha önceden parası ödenmiş olan 78 milyon dolarlık ekipmanları da kapsamaktaydı. Amerikan hükümeti tarafından çıkarılan bu yasayı Türkiye çok sert bir şekilde kınayarak, bu baskıların Türkiye’nin Kıbrıs politikasını hiçbir şekilde değiştirmeyeceğini belirtmiştir.⁵⁹⁷

2.7.1. Türkiye’ye Uygulanan Silah Ambargosu Karşısında Amerika’nın Türkiye’deki Üslerinin Kapatılması

Türkiye hükümeti, Amerikan hükümetinin ambargo kararına karşı bir süre herhangi bir adım atmadan beklemeye karar verdi. Bir netice alamayınca ise Amerika ile olan askeri ilişkilerini bir daha gözden geçirmesi gerektiği Amerikan hükümetine bildirdi.

⁵⁹³ Lawrence Mewer, “Kissinger appeal Rejected; Turkey Aid Cutoff Is Near: Ban Will Into Effect, Four Democrats Says, Bacouse of Lack of Progress in Cyprus Talks”, Los Angeles Times, 02.02.1974, s.1.

⁵⁹⁴ Bernard Gvertzman, “Ford Tells Congress That Turkey Aid Cutoff Imperils Security”, The New York Times, 06.02.1975, s.13; CIA-RDP 77M00144R000300020007-3, No’lu CIA Belgesi, “Aid to Turkey”, 10.07.1975.

⁵⁹⁵ Warren L. Nelson, “U.S. Preaches Peace, Leads in Arms Sales”, The Atlanta Constitution, 09.02.1974, s.12B.

⁵⁹⁶ Murat Karagöz, "US Arms Embargo against Turkey- After 30 Years An Institutional Approach Towards US Policy Making", Perceptions • Winter 2004 – 2005, s.114.

⁵⁹⁷ Mahmut Durmaz, The U.S. Arms Embargo Of 1975–1978 And Its Effects On The Development Of The Turkish Defense Industry, Naval Postgraduate School, Monterey, California, September 2014, s.21.

İlk olarak Türkiye Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, CENTO toplantısında Kissinger'a, Amerikan'nın almış olduğu ambargo kararını kısa süre içerisinde kaldırmadığı takdirde iki ülke arasındaki ilişkilere ciddi zarar geleceğini söyledi.⁵⁹⁸ Amerikalı diplomatlar ise senatoya yapmış olduğu açıklamalarda Türkiye'nin birkaç hafta içerisinde Amerika'nın Türkiye'deki askeri üslerini kapatacağı tehdidinde bulunduğunu bildirdi.⁵⁹⁹ Kissinger ise Türkiye'nin bu tehdidini Washington'a bildirip, Türkiye'nin böyle bir adımı ne zaman atacağı konusunda bir tarih vermediğini, çünkü Amerikan hükümetinin ambargo kararından geri adım atacağı beklentisi içerisinde bulunduğunu söyledi.⁶⁰⁰

Türkiye hükümetin'nin almış olduğu karar neticesinde Amerikan hükümetine, Türkiye'deki tesislerinin gelecekteki statüsü için 30 gün içinde görüşmelerin başlaması gerektiğini 17 Haziran 1975 tarihinde, resmi olarak bildirildi. Aynı zamanda Türkiye Dışışleri Bakanı ambargonun Türkiye ile Amerika arasındaki diğer ilişkileri etkilememesini ümit ettiğini de sözlerine ekledi.⁶⁰¹ Türkiye'nin üsleri kapatma tehdidinin ardından Başkan yardımcısı Kissinger, Atlanta'da yapmış olduğu konuşmasında, Türkiye'ye tehditvari bir mesaj yollayarak müttefiklerin Amerika ile ittifaklarını devam ettirmeleri yalnızca kendileri için bir iyilik olduğunu ve antlaşmadan çıkılmasının kendileri için de önemli zararları olacağını söyledi.⁶⁰² Steven V. Robert'te The New York Times'daki makalesinde;

“Türkiye hükümet yetkililerin, ülkenin güvenliğinin tamamen Amerikaya bağlı olduğunu düşünüyorlar. Bu yüzden Amerikaya karşı herhangi bir adım atmayacaklardır. Fakat umutları tamamen tükenirse ve toplumsal baskıya daha fazla dayanamazlarsa, Amerikan üslerinin kapatılması yönünde bir adım atmak zorunda kalabilirler. Bu yüzden Amerikan hükümeti ambargoyu bir an önce kaldırması gerekiyor” diye vurgulamıştır.⁶⁰³

⁵⁹⁸ Rudy Abramson, “Turkey Warns U.S. Arms Embargo Perils Relations”, Los Angeles Times, 23.05.1974, s.1.

⁵⁹⁹ Leslie H. Gelb, “Turks Threaten To Close Bases: Kissinger Present as Official Gives Verted Warning at Ankara Conference”, The New York Times, 23.05.1975, s.11.

⁶⁰⁰ Rudy Abramson, “Kissinger Fearful Turkey Will Begin Closing U.S. Bases Over Arms Embargo”, Los Angeles Times, 24.05.1974, s.6.

⁶⁰¹ “Turks Say the U.S. Must End Weapons Ban or Face Reprisal”, The New York Times, 18.06.1975, s.6.

⁶⁰² Leslie H. Gelb, “Kissinger Warns Turkey Over Threat to Alliance: Secretary, in Atlanta Speech, Cautions Allies Against Thinking They Do U.S. a Favor by Maintaining Treaties”, The new York Times, 24.06.1975, s.69.

⁶⁰³ Steven V. Robert, “Turkey Reluctant to Act on U.S. Bases”, The New York Times, 27.06.1975, s.2.

Türkiye'nin üsler konusundaki tehdidi, Başkan Ford ve Kissinger'ın senatonun kararından geri adım atması konusunda görüşmelerini arttırdı. Başkan Ford, 100 kadar senatörü kahvaltıya çağırarak, Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun kaldırılması konusunda konuşmalar yaparken, Kissinger'da aynı sayıda senatörü kokteyl partisine çağırarak aynı konulardan bahsediyordu.⁶⁰⁴ Amerikan yönetiminin ambargonun kaldırılması için yapmış olduğu çaba, meyvesini kısa sürede vermeye başladı ve bazı senatörlerin ambargo konusunda fikirlerini değiştirmesine neden oldu.⁶⁰⁵ Süleyman Demirel, yapmış olduğu açıklamada Amerikan Başkanı Ford ve hükümet yetkililerinin çabaları için teşekkür ettiğini ve çok memnun olduğunu fakat bunun yeterli olmadığını, asıl olarak senatodan çıkacak kararın kendileri için önemli olduğunu söyledi.⁶⁰⁶ Buna rağmen Başkan Ford'un çabaları sonucu Türkiye'ye ekonomik yardım konusunda 9 Temmuz'da bir yasa tasarısı Senato'dan geçirildi ve 185milyon dolar değerinde Türkiye'nin daha önceden ödemiş olduğu askeri teçhizatın teslimine karar verildi.⁶⁰⁷ Bunlara ek olarak 133 milyon dolar değerinde uzun dönemli borçlanma hakkı tanındı.⁶⁰⁸

Amerikan başkanı Ford'un ambargonun kaldırılması yönündeki çabalarını gören bir grup Amerikalı Rum, lobby çalışmaları yaparak senatonun ambargoyu kaldırmasına engel olmaya çalışmışlardır.⁶⁰⁹ Fakat ilişkilerin düzeltilmesi yönünde atılan bu hızlı adımlar 17 Temmuz 1975 tarihinde Amerikan Temsilciler Meclisinde yapılan oylamada 223'e 206 oyla ambargoların devam ettirilmesine karar verilmesiyle emeklerin boşa gitmesine neden oldu.⁶¹⁰ Bu durum Türk tarafında büyük bir şaşkınlık yarattı ve ardından Türk hükümeti karşı adımlar atmaya karar vererek, Amerikan hükümeti ile Türkiye arasında imzalanan savunma antlaşmasının geçerliliğini yitirdiğini ve bu yüzden Türkiye

⁶⁰⁴ Don Shannon, "Ford to Ask End of Turk Aid Embargo", Los Angeles Times, 08.07.1975, s.A10.

⁶⁰⁵ David Binder, "Ford Hopes to Sway House on Weapons Aid to Turkey", The New York Times, 09.07.1975, s.3.

⁶⁰⁶ David Binder, "House Testimony Split on Aid to Turkey", The New York Times, 11.07.1975, s.2.

⁶⁰⁷ "Turkish Aid Ban Imposed, Partially Lifted." In CQ Almanac 1975, 31st ed., 327-31. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1976. <http://library.cqpress.com.proxy.lib.fsu.edu/cqalmanac/cqal75-1214077>.

⁶⁰⁸ Don Shannon, "House Panel Votes to Free Arms Bound for Turkey Before Embargo", Los Angeles Times, 12.07.1975, s.A2.

⁶⁰⁹ Richard D. Lyons, "Lobbying Intense On Aid To Turkey: Bill to Lift Ban May Reach House Floor Today After Bid to Block It Fails", The New York Times, 21.07.1975, s.11.

⁶¹⁰ Oswald Johnston, "Ford Loses Bid on Turkey Arms: House Continues Embargo in Rebuke to President, Kissinger", Los Angeles Times, 25.07.1975, s.A1; Bernard Gwetzman, House Refuses Arms To Turkey, Rebuffing Ford: Sharply Fought Vote, 223-206, Rejects a Partial Suspension of 6-Month-Old Embargo", The New York Times, s.1; "House Rejects Resuming Weapons Sales to Turkey", The Wall Street Journal, 25.07.1975, s.9.

topraklarında bulunan 25 Amerikan askeri üssünün kullanımının sona erdiğini bildiren karar almıştır.⁶¹¹

Türk hükümetinin 25 Temmuz'da almış olduğu bu kararlara göre:

- 1- Türk Hükümeti, Amerika'nın Türkiye'de bulunan 25 tesisinin kontrolünü ele alacak ve bu durum 26 Temmuz'da başlayacak.
- 2- İncirlik'teki NATO üsleri hariç neredeyse bütün üslerdeki aktiviteler durdurulacak. İncirlik üssündeki Amerikalıların bazı elektronik ekipmanların çalıştırılması için orda bulunmalarına izin verilecek. Çünkü bazı ekipmanların kapatılması doğaları gereği hızlı bir şekilde parçalarının bozulmasına yol açabilir ve yeniden tamiri hem çok uzun zaman alabilirhemde bu durum maliyetli olabilir.
- 3- Bu tesislerde kayıtlı 7000 askeri personel gitmekte ya da kalmakta özgürlerdir.⁶¹²

Türkiye, 29 Temmuz 1974 tarihinde üslerin kontrolünü tamamen ele aldıktan sonra, ambargolar kalksa bile bazı tesislerin kapalı tutulmaya devam edeceğini ilan etmiştir.⁶¹³ Türkiye'nin böyle bir adım atmasındaki amaç ise, Türkiye ile Amerika arasında 1969 yılında imzalanmış olan 'Savunma İşbirliği Antlaşmasının' artık geçerli olmadığını belirtmek ve bu yüzden yeniden antlaşma yapılması gerektiğini vurgulamak olarak yorumlanmıştır. Türkiye hükümetine göre Amerikan hükümeti, Türkiye'ye ambargo uygulayarak bu antlaşmadan zaten tek taraflı olarak çekilmiş oluyordu.⁶¹⁴

Türk tarafında bu gelişmeler yaşanırken Amerikan senatosu da 30-31 Temmuz 1975 tarihlerinde ambargonun kaldırılması için çalışmaya başladı. Her ne kadar yasa Senato'dan geçmiş olsa da temsilciler meclisi yasayı Eylül 9 'a kadar ertelemeye karar verdi.⁶¹⁵ Başkan Ford bir taraftan ambargonun kaldırılması için senatörlerle yoğun görüşmeler gerçekleştirirken, diğer taratan Türkiye'nin atmış olduğu adımın geri alınması için temaslarda bulundu ve Türkiye'ye kendi yetkisi dâhilinde yardım teklifinde

⁶¹¹ Robert Keatley, "Turkey Begins Take-Over of U.S. Bases As NATO Alliance Continues to Unravel", The Wall Street Journal, 28.07.1975, s.8.

⁶¹² David J. Potter ve Gregory J. Stachelczyk, The Military Relationship Between The United States and Turkey Since 1947, Air University, Patterson Air Force Base, OHIO, June 1981, s.42.

⁶¹³ Steven V. Roberts, "Turks Assert Some Bases Will Stay Closed For Good: Senior Officials Say Domestic Politics Would Rule Out Reopening Even If Congress Ultimately Lifts Embargo", The New York Times, 29.07.1975, s.1.

⁶¹⁴ "Turks Take Over 5 Bases", The Atlanta Constitution, 29.07.1975, s.12A.

⁶¹⁵ David J. Potter ve Gregory J. Stachelczyk, The Military Relationship Between The United States and Turkey Since 1947, Air University, Patterson Air Force Base, OHIO, June 1981, s.43.

bulunarak üslerin açık kalmasını talep etti. Bu görüşme Los Angeles Times gazetesine şu şekilde yansımıştır:

“Başkan Ford ve yardımcısı Kissinger Finlandiya’nın Helsinki şehrinde Avrupa’nın Güvenliği ve İş Birliği (AGİT) toplantısında, Türkiye başbakanı Süleyman Demirel’e 50 milyon dolar acil yardım teklifinde bulunarak Amerikan üslerinin Türkiye’de açık kalmasını ve Amerika’nın kullanımına izin verilmesini teklif etmişlerdir. Yapılacak bu yardım başkanın kendi özel yetkisi ile verilecek olup Senato’nun onayı gerekmemekteydi. Tabii Demirel bu teklifi geri çevirerek, Amerika’nın bir yandan Türkiye’nin kendi parası ile almış olduğu ekipmanlara el koyarken diğer yandan 50 milyon değerinde yardım yapmasını çok çelişkili bir durum olarak belirtmiştir.”⁶¹⁶

Türkiye’nin kendi topraklarındaki Amerikan üslerini kapatması, birçok Amerikan senatörünü Türkiye’nin askeri anlamda ne kadar önemli stratejik bir ortak olduğunu anlamalarını ve Türkiye’ye uygulanan ambargolar konusunda bir daha düşünmelerine sebep olmuştur.⁶¹⁷ Çünkü Amerikan üslerinin kapatılması demek aynı zamanda Amerikan ulusal güvenliğinin tehlikeye girmesi demektir.⁶¹⁸ Başkan Ford, gazetecilerle yapmış olduğu konuşmada; Amerikan senatosunun ambargoyu kaldırmama kararı almasıyla Amerika’nın ulusal güvenliğini tehlikeye attığını söyleyerek çok sert bir dil kullanmıştır. Aynı zamanda Yunanistan’ı da sert bir şekilde eleştiren Ford, eğer Yunanistan, Makarios’a karşı darbe girişiminde bulunmamış olsa Türkiye’nin Kıbrıs’a asker çıkarmayacağını ve bu olayların yaşanmayacağını söylemiştir. Bu yüzden asıl sorumlu olan tarafın Yunanistan hükümeti olduğunu söyleyerek Türkiye’nin almış olduğu kararda haklı olduğunu ima etmiştir.⁶¹⁹

Bu olaylar üzerine 2 Ekim 1975 tarihinde, Amerikan temsilciler meclisinde Türkiye’ye uygulanan ambargonun kaldırılması hakkındaki yasa 20’ye karşı 9 oyla kabul edildi. Fakat kabul edilen bu yasa sadece ambargonun bir kısmının kaldırılmasını sağlıyordu. Amerikan hükümetinin direkt olarak askeri yardımda bulunması halen yasaktı. Senatoda kabul edilen yasanın maddelerini The New York Times gazetesi şu şekilde sıralanıştır:

- 1- “Türkiye’nin ambargodan önce yapmış olduğu kontrata göre yaklaşık olarak 185 milyon dolar değerindeki ekipmanlar Türkiye’ye teslim edilecek.

⁶¹⁶ Rudy Abramson, “Turkey Rejects Ford Offer of Aid in Return for Bases: President Proposes \$50 Million Military Grant but Ankara Insists on Making U.S. Arms Purchase”, Los Angeles Times, 01.08.1975, s.B1.

⁶¹⁷ Bernard Gwertzman, “Colby Says Other Bases Cannot Replace Turkey’s”, The New York Times, 02.08.1975, s.3.

⁶¹⁸ Oswald Johnston, “Kissinger Role in Turkey Arms Talks Draws Fire: Some in Congress Feel He Bargained in Bad Faith on Compromise Which Almost Ended Impasse”, Los Angeles Times, 04.08.1975, s.B1.

⁶¹⁹ Rudy Abramson, “Ford Assails Turkish Decision”, Los Angeles Times, 08.08.1975, s.A8.

- 2- Amerikan askeri ekipmanlar nakit para ile satılabilecek fakat kredi verilmeyecektir.
- 3- Türkiye'nin NATO içerisindeki konumundan dolayı Amerikan hükümeti gelecek yıllar için Türkiye ile antlaşma yapıp kredi verebilecektir.⁶²⁰

Bu antlaşmalar ve ekipmanların teslimatı ise Türkiye'nin Kıbrıs'a asker göndermemesine ve ateşkes ilan etmesi şartına bağlanmıştı.⁶²¹ Diğer taraftan Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ise Amerikan senatosunda yapılan oylamadan sonra alınan kararın memnuniyet verici olduğunu fakat bu karardan dolayı Türkiye'nin Amerikan üslerini hemen açmayacağını gazetecilerle yapmış olduğu görüşmede belirtmiştir. Başka bir deyişle Amerika ile yeni bir 'Savunma İşbirliği Antlaşması' yapmadan üsleri yeniden kullanıma açmayacağını bildirmiştir.⁶²² Türkiye yapılacak olan yeni antlaşma için ileri sürdüğü şartlar ise şu şekilde olduğunu bildirmiştir:

- 1- Amerikan Birleşik Devleti yıllık 1,5 milyon dolar Türkiye'ye ödeme yapacaktır. (Bu istenen paranın sebebi ise Türkiye'nin almış olduğu riskler ve bu üsler yüzünden işgal edilen birçok alandır.)
- 2- Üsler Türk subayların komutası altında olacaktır ve bir Amerikalı yardımcı olarak bulunacaktır.
- 3- Üs sadece NATO'nun savunması için kullanılacaktır.
- 4- Amerika yeni ekipmanlar getirmeden önce Türk hükümetinden izin alacaktır.

Amerikan hükümeti, Türkiye'nin bu isteklerini reddetmiştir. Özellikle yıllık ödemesi gereken para miktarını çok fazla bulmuştur. Fakat görüşmeler bu yüzden kesilmemiş aksine devam etmiştir. Görüşmeler devam ederken Amerikan Senato'su Türkiye'ye 50milyon dolarlık yardım paketini ve 125 milyon dolarlık ek kredi miktarını yasalaştırmıştır.⁶²³ 26 Mart 1976 tarihinde ise Türkiye ile Amerika arasında yeni 'Savunma İş birliği Antlaşması' iki ülkenin Dışişleri Bakanları tarafından imzalanmış ve Amerikan hükümeti, Türkiye'ye üsler için 4 yıllığına bir milyon dolar vermeyi kabul etmiştir.⁶²⁴ Amerikan Başkanı Ford, 1977 yılında koltuğunu Jimmy Carter'a bırakmış ve

⁶²⁰ "House Unit Approves Easing Arms Embargo Against Turks", The New York Times, 18.09.1975, s.2.

⁶²¹ Richard L. Maden, "Turkey Arms Bill Voted By Senate And Sent To Ford: Measures to Ease Embargo Wins Speedy Approval After Long Dispute", The New York Times, 04.10.1975, s.1.

⁶²² Joe Alex Morris, "U.S. Bases in Turkey Won't Be Reopened Immediately", Los Angeles Times, 04.10.1975, s.1.

⁶²³ Bernard Gwertzman, "Turk Postpones U.S. Visit, Dimming Hope on Bases", The New York Times, 11.02.1976, s.10.

⁶²⁴ Bernard Gwertzman, "U.S. And Turkey Reach an Accord On Bases And Aid: But Agreement Depends on Getting Approval of Both Houses of Congress", The New York Times, 27.03.1976, s.57; "Military-Base pact Providing 1 Billion Dollar To Turkey Will Be Sent To Congress Soon", The Wall Street

Carter'da halefi başkan Ford gibi Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun kaldırılması için senatoya baskı uygulamıştır. Carter'ın çabaları sonucu 1978 tarihinde ABD, Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargoya son vermiştir.⁶²⁵ Amerikan senatosu 208'e 205 oyla Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun tamamen kaldırılmasına karar vermiştir.⁶²⁶ Amerikan'nın silah ambargosunu tamamen kaldırmasının ardından Türkiye hükümeti, Amerika'nın son beş üssünde açılmasına izin vererek ülkedeki bütün üslerin kullanılmasına izin vermiştir.⁶²⁷

Journal, 30.03.1976, s.2; "U.S.-Turkey Defense Pact." In *CQ Almanac 1976*, 32nd ed., 308-9. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1977.

<http://library.cqpress.com.proxy.lib.fsu.edu/cqalmanac/cqal76-1189824>

⁶²⁵ "Military Aid Bill: Turkey Arms Ban Lifted." In *CQ Almanac 1978*, 34th ed., 416-24. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1979. <http://library.cqpress.com.proxy.lib.fsu.edu/cqalmanac/cqal78-1238986>.

⁶²⁶ Adam Clymer, "House, By 208-205, Votes to Drop Ban On Arms to Turkey: Victory For Carter", *The New York Times*, 02.08.1978, s.B19.

⁶²⁷ "Turkey Will Reopen 4 Amerikan Bases", *Los Angeles Times*, 05.10.1978, s.B5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AMERİKAN BASININDA 12 MART 1971 ASKERİ MUHTIRASINA GİDEN SÜREÇ

3.1. Türkiye Adalet Partisi'nin İktidara Gelmesi ve Amerikan Karşıtlığının Yükselmesi

1960 darbesinden sonra hükümeti devralan askeri cunta, 1961 yılının ekim ayında yapılan seçimlerden sonra yerini sivil yönetime bıraktı. Tekrardan sivil yönetime geçilmesiyle beraber yapılan 1961 seçimleri, Türkiye’de ilk defa koalisyon hükümetleri dönemini başlattı ve 1980 yılındaki askeri darbeye kadar geçen yaklaşık 20 yıllık zaman diliminde, Adalet Partisi dönemi (1965-1971) hariç ülke koalisyon hükümetleri tarafından yönetildi. Bu durum 1960-1980 yılları arası dönemde siyasi istikrarsızlığın oluşmasına neden olarak ordunun siyasete karışmasına zemin oluşturmuştur. 1960-1980 yılları arasında herhangi bir parti ile koalisyon kurma gereği duymadan kurulan tek istikrarlı ve güçlü hükümet ise Süleyman Demirel’in liderliğinde kurulan Adalet Partisi hükümeti olmuştur.⁶²⁸

27 Mayıs Darbesinden sonra ikinci genel seçim 10 Ekim 1965 tarihinde yapıldı.⁶²⁹ 10 Ekim 1965 yılında yapılan seçimlerde, AP meclisteki 450 koltuktan 260 tanesini kazanarak tek başına iktidar olmayı başardı. 1961 yılında yapılan seçimlerin aksine Cumhuriyet Halk Partisi’nin oylarında büyük bir düşüş oldu ve CHP mecliste 140 koltuk alabildi. The New York Times gazetesine göre AP’nin oylarındaki bu artışın ve CHP’nin oylarındaki düşüşün arkasında iki sebep yatmaktadır. Gazeteye göre 1960 yılında darbeye indirilen ve 1961 yılında da idam edilen Adnan Menderes’in kapatılan partisinin destekçilerinin bu dönemde AP’sini desteklemeleri ve İsmet İnönü’nün kendi partisi için yapmış olduğu ‘solun merkezi’ açıklaması CHP’nin oy kaybetmesine ve AP’nin oy kazanmasına neden olmuştur.⁶³⁰

⁶²⁸ Murat Kasapsaraçoğlu, “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’de Yapılan Askeri Darbeler ve ABD,” Gaziantep University Journal of Social Science, vol:19, No:3, 2020, s.1349.

⁶²⁹ Hal McClure, “Turkish Vote Ends Violent Campaign”, The Atlanta Constitution, 10.10.1965, s.32.

⁶³⁰ “Victory Sweeping In Turkish Vote: Justice Party Wins Control – Inonu is Repudiated”, The New York Times, 10.10.1965, s.15.

Adalet Partisi 1965 seçimlerinde, oyların çoğunu alarak meclise girmesinin ardından Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, hükümeti kurma görevini Süleyman Demirel'e verdi. Demirel, görevi aldıktan sonra 27 Ekim'de 'sağın partisi' olarak yeni kabinesini ilan etti.⁶³¹ Başbakan seçilen Demirel, 3 Kasım'da gazetecilerle yapmış olduğu röportajını The New York Times gazetesi şu şekilde yorumlamıştı:

“Türkiye’de iktidara gelen yeni hükümet, Batı ülkeleri ile olan ilişkilerini en üst seviyede devam ettireceklerini ancak Türkiye’nin Ortadoğu’daki konumunu güçlendirmesi için de başta Sovyet Rusya olmak üzere komşularıyla da artık dostane bir ilişki sürdüreceklerini bildirerek dünyaya barış mesajı vermiştir.”⁶³²

Tek başına iktidar olduktan sonra ABD ve Batı ile ilişkilerini en üst düzeyde devam ettireceğini açıklayan Demirel, iktidar koltuğuna oturduğu ilk yılda ülke içinde ABD karşıtlığını tetikleyecek olan bir gazete haberi basında büyük bir yankı uyandırdı. Hürriyet gazetesi, ABD Başkanı Johnson’ın, 1964 Kıbrıs Olayları sırasında Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’ye yazmış olduğu mektubu manşetine taşıması ülkede ABD’ye karşı halkın büyük bir tepki göstermesine neden oldu. Mektupta Başkan Johnson, Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı askeri müdahale sonucunda eğer Sovyetler Birliği de Türkiye’ye saldırırsa, hiçbir NATO ülkesinin Türkiye’ye destek vermeyeceğini söyleyerek, Türkiye’nin askeri müdahale yapmamasını istemişti.⁶³³

Hürriyet gazetesinin bu haberi sonrasında gazeteye devlet sırlarını açıkladığı için çok ağır cezalar verilmişse de haberin halkın büyük kesimine yayılmasına engel olamamışlardı.⁶³⁴ Türkiye’de zaten Kıbrıs Harekâtı’ndan dolayı halkta ABD’ye karşı bir olumsuz bakış açısı varken Johnson’nın bu mektubunun basına sızması ise Amerikan karşıtlığının daha da alevlenmesine sebep oldu. ABD’nin aksine Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler ise 1964 yılından beri büyük bir ilerleme göstermiş ve birçok Rus devlet adamı Türkiye’ye gelmeye başlamıştı.⁶³⁵ Bu durumu Hal McClure, The Atlanta Constitution gazetesinde şu şekilde yansıtmıştır:

“Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerine paralel olarak, Amerika’nın Kıbrıs olaylarında Türkiye’ye karşı tavrı alması, Türkiye’de sol hareketin büyük bir gelişme gösterip çok fazla

⁶³¹ “Demirel Appoints Cabinet in Turkey”, The New York Times, 27.10.1965, s.13.

⁶³² “New Turkish Premier is Assembly His Policy Outline”, The New York Times, 11.04.1965, s.3.

⁶³³ Mektubun ayrıntılı içeriği için sayfa 97’e bakınız.

⁶³⁴ “Turks Confiscate Newspaper Issue: Act As Letter Attributed to Johnson Is Pulpished”, The New York Times, 14.01.1966, s.12.

⁶³⁵ “Soviet Delegation Arrives For Visit To Turkish Cities”, The New York Times, 05.01.1965, s.8.

destek almaya başlamasında önemli bir etken oldu. Türkiye’de her ne kadar komünist harekete karşı büyük bir baskı uygulanmaya ve birçok kişi tutuklanmaya başladıysa da 1965 seçimlerinden sonra Türkiye işçi partisinin meclise girmesi, Türkiye’de sosyalist hareketin yükselmesinin çok fazla önüne geçilemediği anlaşılmaktadır.”⁶³⁶

Demirel, hükümeti kurup başbakan olduktan sonra ülkede meydana gelen çatışmaların tek sorumlusu olarak komünistleri gördü ve iktidarda olduğu süre zarfında bu konuda adımlar atacağını dile getirdi. Demirel’in komünistler ile ilgili atacağı adımları, The New York Times gazetesi “Turkish Premier Seeks Red Curb: Demirel To Press For Law To Punish Propagandists” başlığıyla vererek haberi şu şekilde vermiştir:

“Demirel ülkede sağ ve sol grupların çatışmaların artması üzerine ve olayların her geçen gün artarak devam etmesi üzerine çıkan olaylarda asıl suçlu olarak komünistleri görmüş ve hükümetinin yeni komünizm karşıtı yasayı 60 gün içinde meclise göndereceğini, çünkü mevcut yasanın çok "gevşek ve belirsiz olduğunu söyledi. Sözlerine devam eden Demirel, yapacakları yeni anti-komünist yasanın çok daha net olacağını ve komünist propaganda yapanların cezalarının ise verilmeden kurtulamayacaklarını bildirdi.”⁶³⁷

Demirel hükümeti sol hareket karşıtı adımlar atıp, Amerika ile dostane ilişkiler peşinde olsa da ülkede Amerikan karşıtlığı, her geçen gün büyümekteydi. Öğrencilerin yapmış olduğu eylemler, özellikle Amerikalıları hedef almaktaydı. Ülkede Amerikalılara karşı meydana gelen ilk ciddi hareket, 500 kadar öğrencinin İstanbul Üniversitesi’nden taksim meydanına doğru yürüyüş yaparken, Amerikan askerlerini taşıyan otobüsü durdurup taşlamaları ve otobüsün pencerelerini kırmaları olayı oldu. Fakat olaylarda herhangi bir yaralanma haberi olmamıştı.⁶³⁸ Yine aynı şekilde devam eden öğrenci hareketleri Amerikan Dışişleri Bakanı Dean Rusk’ın, CENTO görüşmeleri için Türkiye ziyaretinde de devam etti. Bu olaylar karşısında polis birçok göstericiyi gözaltına alsa da yine de toplanmış olan öğrencileri dağıtmayı başaramadı.⁶³⁹

Normal şartlarda 1946 yılından sonra Türk-ABD ilişkileri gelişmeye başlamış ve 1950’li yıllara geldiğimiz zaman bu ilişkiler altın çağını yaşamıştır. Gelişen devletler arası ilişkilere paralel olarak da toplumsal hayatta Amerikan kültürü tanıtılarak toplumun Amerikan kültürüne karşı bir hayranlık oluşturulması sağlanmaya çalışılmıştır.⁶⁴⁰ Amerika’ya karşı herhangi bir olumsuz düşünce veya algının bulunmadığı bu dönemde,

⁶³⁶ Hal McClure, “Turks Crack Down on Reds”, The Atlanta Constitution, 13,03, 1966, s.42.

⁶³⁷ Hedrich Smith, “Turkish Premier Seeks Red Curb: Demirel To Press For Law To Punish Propagandists”, The New York Times, 27,03,1966, s.14.

⁶³⁸ “Yankee Go Home, Turks Yell at GIs”, The Atlanta Constitution, 10,04,1966, s.6.

⁶³⁹ “Anti-U.S. March Greets Rusk Arrival in Turkey”, Los Angeles Times, 20,04,1966, s.5.

⁶⁴⁰ Ayla Acar, Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye’ye Girişinde Basının Rolü, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

siyasiler tarafından küçük Amerika olma hayali rahatlıkla dile getirilmiştir. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Daimî Temsilciliği görevini bu dönemde yürüten Selim Sarper'e, 25 Ocak 1954 günü Amerika'nın CBS kanalı için katıldığı bir televizyon programında, Türk halkının Amerikan halkına ve hükümetine bakışı sorulduğu zaman Sarper;

“1950 yılında yapılan seçimlerle beraber 21 milyon nüfusa sahip olan Türkiye demokratik bir yönetim sistemine sahiptir. Türk ve Amerikan halklarının birçok ortak noktası vardır ve Türkiye’de ‘Amerika Ülkemden Çık’ gibi Amerikan karşıtı yazıların etrafta ve duvarlarda göremezsiniz. Ayrıca Amerikan halkı ile birçok ortak noktamız var mesela espi anlaşılmaz aynıdır.”⁶⁴¹

Sarper'in bu düşüncesinde yarıldığı 1960'lı yıllara gelindiğinde kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye bu yıllarda, Amerikan dış politikasının Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlal ettiğinin fark edilmesine yol açan birtakım gelişmelere tanık olmuştur. Türkiye gibi Amerika'ya sadık bir müttefikte Amerikan karşıtı görüşlerin şaşırtıcı bir hızda yayılması oldukça enteresan bir olaydır. Fakat Türkiye’de Anti-Amerikan görüşlerin yayılmasında, Türkiye’nin yürütmüş olduğu politikalardan çok, Amerika’nın Türkiye’ye yönelik politikalarının etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle Kıbrıs olaylarında Amerika’nın almış olduğu tavır ve Amerikan Başkanı Johnson’ın mektubunun basına sızması Türkiye’de Amerikan karşıtı eylemlerin hız kazanmasına yol açmıştır.

1967 yılına geldiğimizde ise Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler daha da ilerleme göstermiştir. İki ülke arasındaki ticari gelişmeleri The New York Times gazetesi şu şekilde vermiştir:

“İki devlet arasındaki yapılan ticaret anlaşmasında Sovyetler Birliği, Türkiye’de üç çelik fabrikası, bir alüminyum fabrikası, bir cam fabrikası, bir ağaç işleme fabrikası, bir votka fabrikası ve bir de sülfürik asit fabrikası da dâhil olmak üzere sekiz fabrika kurmayı teklif etti. Sovyetler Birliği, Türk tarım ürünlerini bedel karşılığında kabul etmeyi teklif etmiş ve Türkiye bu antlaşmayı çok cazip bulduğu için kabul etmiştir.”⁶⁴²

Bu antlaşmadan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler, devlet adamlarının gidip gelmeleriyle daha da gelişmeye başlamıştır. İlk olarak 1966 yılının sonlarında Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksel N. Kosgin’in Türkiye ziyaretinden sonra, Demirel’in de Rusya’ya gidip görüşmeler yapması, Türkiye’de sol hareketin ve sosyalist düşüncenin

⁶⁴¹ Longiness- Wittnauer With Selim Sarper- National Archives and Records Administration – ARC Identifier 95880. Local Identifier 200LW-284, <http://www.archives.gov>aktaran Murat Özata, Türkiye-ABD İlişkileri (1971-1984), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2016, s.35.

⁶⁴² Charles Lantus, “Turks Turn Confident as Stability Attracts Funds”, The New York Times, 16,01,1967, s.59.

gelişmesine belli miktarda katkıda bulunduğunu söylemek inkâr edilemez bir hal almıştır.⁶⁴³ Ülkeye döndükten sonra Rusya ziyareti ile ilgili basına açıklama yapan Demirel; İki ülke arasındaki ilişkilerin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir süre kötü gitmiş olsa da bundan sonra her iki tarafın tek gayesinin ülkeler arasındaki ilişkileri daha da ilerletmek olduğunu bildirmiş ve ziyaretinden ne kadar memnun olduğunu dile getirmiştir.⁶⁴⁴

3.1.1. Türkiye’de Anti-Amerikancılığın Başlaması

Türkiye’de, Amerikan Başkanı Johnson’ın mektubunun basına sızmasından sonra ortaya çıkan ve küçük gruplar halinde başlayan Amerika karşıtı solcu grupların gösterileri, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin artmasına paralel olarak yavaş yavaş daha geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır. Buna paralel olarak da öğrenci eylemleri de artmaya devam etmiştir. 16 Temmuz 1968 tarihinde İstanbul’a demirleyen Amerika Birleşik Devletleri’nin 6. Filosu bu eylemlerin 1968 yılında da artarak devam etmesine neden olmuştur.⁶⁴⁵ 6. Filonun gelmesiyle ilk başta sadece küçük bir sol görüşlü öğrenci grubunun Amerikan karşıtı eylemlere katılmasından dolayı çok fazla önlem alınmasına gerek kalmamıştır.⁶⁴⁶ Başlarda çok fazla olmasa da daha sonra bu Amerikan karşıtı eylemlerin büyümesi ve birçok kişinin bu eylemlere destek vermesini The New York Times gazetesi şu şekilde vermiştir:

“6. Filonun gelmesiyle başlarda az sayıda öğrenci katılımıyla başlayan Amerika karşıtı öğrenci eylemleri azalmak yerine artarak devam etmiştir. 20 Temmuz günü 29 kişi ile başlayan öğrenci eylemleri 5000’den fazla öğrencinin katılımıyla daha da artmış ve büyümeye devam etmiştir. Yapılan eylemler genel olarak İstanbul, İzmir, Ankara ve Trabzon gibi büyük şehirlerle sınırlı kalmıştır. Anti-Amerikancılık ülkenin geri kalanına yayılmakla beraber büyük şehirlerde olduğu gibi başka şehirlerde herhangi bir çatışma yaşanmamıştır.”⁶⁴⁷

İlerleyen günlerde Amerikan karşıtı eylemler yatışmayınca polis müdahalesini sertleştirmek zorunda kalmış ve çıkan olaylarda 40 kişi yaralanmış 50 öğrenci de

⁶⁴³ “Turks’ Premier to Visit Soviet”, The New York Times, 16,08, 1967, s.27; Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksei N. Kosgin’in Türkiye ziyareti için de ayrıca bakınız, James Feron,” First Soviet Premier to Visit Turkey Gets Mild Welcome”, The Atlanta Constitution, 21,12,1966, s.2.

⁶⁴⁴ Terence Smith, “Turkish Premier Sees Soviet Amity: Demirel Says Visit Erased ‘Last Traces of Hostility’”, The New York Times, 13,10,1967, s.9.

⁶⁴⁵ “U.S Fleet Visit Turkey”, The New York Times, 16,07,1968, s.11.

⁶⁴⁶ “29 Held in Istanbul Protests”, The New York Times, 17,07,1968, s.2.

⁶⁴⁷ “Anti-U.S. Demonstration Held by 5.000 in Istanbul”, The New York Times, 21,07,1968, s.11.

gözüne alınarak olaylar yatıştırılmıştır.⁶⁴⁸ Ekim ayına doğru bir nebze olsun yatışmış olan Türkiye’deki Amerikan karşıtı eylemler, Amerikan Başkanı Johnson’ın, Robert W. Komer’i, Türkiye’ye Büyükelçi olarak atamasıyla yeniden alevlenmeye başladı. Türkiye basınının Komer’in gelmesine yönelik sert eleştirilerine Amerikan basını aynı sertlikte cevap verdi. Amerikanın önde gelen gazetelerinden The Atlanta Constitution “Turk Critics Get Ready For Komer” başlığı ile çıkardığı gazetesinde, Türkiye’yi yönelik çok sert ve aşağılayıcı ifadeleriyle eleştirirken aynı zamanda Türkiye’deki basının Komer ile ilgili eleştirilerini de satırlarına taşımıştır:

“İkinci Dünya Savaşı’ndan beri yaklaşık 2 milyon dolar Amerika’dan yardım alan Türkiye’deki gazeteler Komer’i, “İşkenceci Robert”, rolüyle tanımlarken, normalde ılımlı bir gazetede yer alan başka bir editör ise Birleşik Devletler ‘in son işi "tarafsızlaştırma ve baskı" olan Komer gibi bir adamı göndermesinin, Türkiye’nin tüm fikirlerini hiçe saymaktır.” diyerek Türkiye’deki basının eleştirelini haklı bulmuştur.⁶⁴⁹

Komer’in Büyükelçi olarak Türkiye’ye atanmasına gösterilen tepkiler, sadece Türk basınındaki eleştirilerle sınırlı kalmamıştır. Büyükelçi atandıktan sonra 29 Kasım’da Türkiye’ye gelen Komer hava alanından indikten sonra kendisini büyük bir protestoyla karşı karşıya bulmuştur. Komer’in Türkiye’ye gelmesini eleştiren öğrenciler “Kahrolsun Amerika”, “Yankee evine dön”, ve “Bağımsız Türkiye” sloganları atarak Komer’i Vietnam’da CIA adına yaklaşık 10 yıl çalıştıktan sonra Türkiye’ye atanmasına tepki göstermişlerdir. Yaşanan olaylarda ise polis 18 öğrenciyi gözüne alarak kontrolü sağlamaya çalışmıştır.⁶⁵⁰

ABD Başkanı Johnson’ın, Komer’i büyükelçi olarak Türkiye’ye ataması, Türkiye’deki ABD karşıtı olayların fitilini tekrar ateşlemiş gibi öğrenci hareketlerini adeta tekrardan alevlenmesine sebep olmuştur. Komer’in 29 Kasım’da Türkiye’ye ayak basmasıyla başlayan ve başlangıçta sadece sözlü olarak devam eden öğrenci mitingleri, 1969 yılında yeni bir boyut kazanarak ABD vatandaşlarına ve askerilerine karşı fiili bir mücadele hareketine dönüşmüştür. İlk olarak 6 Haziran 1969 günü, rektörün daveti üzerine Orta Doğu Teknik Üniversitesine öğle yemeği için gelen Komer’in arabasının

⁶⁴⁸ “Students in Istanbul Clash With Police second Day in Row”, The New York Times, 26,07,1968, s.11.

⁶⁴⁹ “Turk Critics Get Ready For Komer” The Atlanta Constitution, 11,10,1968, s.13A.

⁶⁵⁰ “Turk Students Curse U.S. As Envoy Arrives: Ambassador Komer Leaves Jet at End of Runvy to Avoid Ankara Demonstration”, Los Angeles Times, 29.11.1968, s.32.

ateşe verilmesiyle Amerikan karşıtı mitinglerinin ikinci evresi başlamış oldu.⁶⁵¹ Komer'e karşı yapılan bu şiddet olayının ardından Türk hükümeti, Amerikan hükümetinden resmi olarak özür dileyerek, Türk hükümetinin tazminatı seve seve ödeyeceğinin bildirmiştir.⁶⁵² Demirel hükümetinin almış olduğu önlemlerin yetersizliğinden ve Türkiye'nin, Amerika ile olan ilişkisinin 1964 yılındaki Johnson mektubunun Türk basınına sızmasından dolayı Türkiye'de Amerika'ya karşı büyük bir öfke fırtınası yaşanmaktaydı. Komer'in Ortadoğu Teknik Üniversitesi ziyareti sırasında yaşanan tatsız olay daha sıcaklığını kaybetmeden, aynı olayın bir benzeri bu sefer Komer'in İstanbul Teknik Üniversitesi ziyareti sırasında yaşanmıştır. Komer'in teşekkür ziyareti sırasında toplanan sol görüşlü öğrenciler "Katil" diye bağırarak Amerikan bayrağını yakmışlardır.⁶⁵³ Komer'in arabasının yakılmasıyla başlayan Amerikan karşıtı şiddet eylemi Amerikan büyükelçiliğinin patlatılmasıyla olayın ne kadar ciddi derecede ilerlediğini gösteren ciddi bir örnek olmuştur. Patlamada herhangi bir can kaybı yaşanmayıp sadece birçok pencerenin kırılması ise büyük bir şans olarak değerlendirilmiştir.⁶⁵⁴

Komer'e karşı yapılan eylemler sadece Büyükelçi Komer'le sınırlı kalmamış ve Amerika ile ilişkili her şey öğrenciler için bir hedef haline gelmişti. 10 Şubat'ta Türkiye'ye gelen Amerikan 6.Filosu da protestoların hedefi haline gelmişti. Bu eylemlerin artık Amerikan askerlerine fiili zarar gelecektir seviyelere çıkmasından dolayı Amerikalı yetkililer bazı tedbirler almıştır. The New York Times gazetesi Türkiye'deki Amerikalı yetkililerin almış olduğu önlemleri şu şekilde yazmıştır:

"Protestocu öğrenciler, iniş alanından çıkan sahil devriyesi personelini taşıyan bir Amerikan arabasını taşlamaları Amerikan askerlerinin tedirginliğinin artmasına neden oldu. Türkiye'de bir türlü dinmeyen bu Amerikan karşıtlığından dolayı herhangi bir personel zarar görmemesi için Amerikan Donanması Kıyı Devriye Birlikleri, her birinin yanında sivil kıyafetli Türk polislerle birlikte şehrin altı kilit noktasında konuşlandırıldı. Denizciye dört veya daha fazla grup halinde dolaşması tavsiye edildi. Memurlara, amblemi göstermeyen, sade, koyu renk paltolar giymeleri söylendi."⁶⁵⁵

Devam eden öğrenci eylemlerinde Muzaffer Köklü adında bir öğrencinin Amerikan Büyükelçiliğini tehdit ederek 6.Filonun 48 saat içerisinde ülkeyi terketmemesi halinde kendisini ateşe vereceğini söylemesi, olayların ne kadar ileri gidebileceğini çok

⁶⁵¹ "Komer' Car Burned By Turkish Leftist", The New York Times, 07,01,1969, s.9.

⁶⁵² "Turkey Apologizes to U.S. For Attack Komer's Car", The New York Times, 08,01,1969, s.6.

⁶⁵³ "Komer Visit Is Protested By Students in Istanbul", The New York Times, 18,01,1969, s.16.

⁶⁵⁴ "U.S. Office in Turkey Blasted" The New York Times, 19,01,1969, s.61.

⁶⁵⁵ Anthony Lewis," Turkey Curbs Protesters as Ships of Sixth Fleet Visit Istanbul", The New York Times, 1,02,1969, s.6.

net bir şekilde gözler önüne sermiştir.⁶⁵⁶ Türkiye’de yaşanan bu eylemler, sadece İstanbul ile sınırlı değildi. Ayrıca İstanbul, İzmir, Ankara ve Trabzon’da yapılan eylemleri, sadece Amerikan karşıtı olan eylemler olarak sınıflandırmak, olaylara tek taraflı olarak bakmak olacaktır. Çünkü Türkiye’de sol grubun Amerikan karşıtlığının yanı sıra, onların bu eylemlerine karşı olan ve Amerikan’ın Türkiye’deki varlığını savunan sağ görüşlü öğrenciler de vardı. Yukarıda saydığımız bu şehirlerde sağ görüşlü öğrenciler ile sol görüşlü öğrenciler taş ve sopalarla birbirlerine saldırmaları, olayların Amerikan karşıtlığından çok toplumsal bir eylem görünümüne almasına neden olmuştur.⁶⁵⁷

Türkiye’deki Amerikan karşıtlığı hakkında The New York Times gazetesinde “Turks’ New Mood Is Puzzling” başlığı ile değerlendirme yapan yazar Anthony Lewis, şu şekilde bir makale yazmıştır:

“Türkiye’de artan Amerikan karşıtlığı temel olarak 4 sebebe dayanmaktadır. Bunlardan ilki olarak Türkler çok gururlu bir millettir ve Türkiye’deki birçok kişi Sovyet tehdidine karşı Türkiye’nin Amerika’nın desteğine ihtiyacı olmadığını düşünmektedir. Türklerle yapmış olduğum görüşmelerde, Rusya’nın, Türkiye’nin 600 yıllık komşusu olduğunu ve şimdiye kadar Rusya ile 13 savaş yaptıklarını söylediklerini ve bu savaşların hiçbirinde Amerika onları korumadığını kendi kendilerini koruduklarını bildirmişleridir. İkinci olarak ise Amerika’nın, Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı müdahaleye Amerika’nın engel olması ve Johnson mektubunun basına sızması ise bu durumu daha da alevlendirmiştir. Yükselen Amerikan karşıtlığının bir diğer sebebi olarak ise, Türkiye’de yaşayan yaklaşık 10 bin civarı Amerikan askeri vardır. Bunların yaşam tarzı, Türkiye’deki halkın standartlarına göre çok yüksek olmasından dolayı bu durum, toplumda ister istemez bir kıskançlık uyandırmaktadır. Bu yüzden, Amerika’nın Türkiye’deki üslerinin birazdaha kamufle edilebilir hale gelmelidir. Son olarak, Amerikan yardımlarının Türkiye’de harcanacağı yere Amerika’nın daha az müdahale etmesi gerekiyor.”⁶⁵⁸

Amerikan karşıtı görüşlerin Amerikan askerilerine zarar verecek düzeye gelmesinden sonra, Amerika ile olan ilişkilerin kötüye gitmesinden çekindiğinden olacak ki Demirel’in basına yapmış olduğu açıklamayı Los Angeles Times gazetesi “Turkey Good Friend of U.S., Leader Insists” başlığı ile haber yapmıştır. Demirel basına yapmış olduğu açıklamasında:

“Türkiyede meydana gelen olayların ve Amerikan karşıtı eylemlerin toplumun tamamının düşüncesiymiş gibi lanse edilmesi tamamen yanlıştır. Aksine ülkenin çok küçük bir kesimi böyle bir düşünceye sahiptir. Ayrıca Türkiye devleti sessiz bir devlet değildir aksine Türkiye konuşan bir devlettir. Konuştuğu şeyler bazen yanlış bazen ise doğrudur. Bazen seversin bazen sevmezsin. Fakat tahmin etmelisiniz ki özgürce söylenen şeylere siz yanlış dersiniz baştan kaybedersiniz.”

⁶⁵⁶ “A Turk Threatens Suicide In Protest at U.S. Ships”, The New York Times, 12,02,1969, s.19.

⁶⁵⁷ “3 Cities in Turkey Hit by Anti-U.S. Violence”, Los Angeles Times, 16,02,1969, s.2.

⁶⁵⁸ Anthony Lewis, “Turks’ New Mood Is Puzzling: Anti- U.S. Sentiment Evident in Land of NATO Ally”, The New York Times, 17,02,1969, s.13.

Los Angeles Times gazetesi Demirel'in bu düşüncesinin yanlış olduğunu, tam tersine Amerikan karşıtı düşüncenin toplumun büyük bir kesiminin ortak düşüncesi olduğunu söyleyerek olayı manşetine taşımıştır.⁶⁵⁹ Los Angeles Times gazetesinden William Tuohy ise Türkiye'de Amerikan karşıtlığını yükselmesinin ise "U.S. Working Over time to Ease Turkish Rift" başlıklı makalesinde değerlendirirken "Türkiye'nin 1945 yılından sonraki Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalktığını ve bu nedenden dolayı Amerikan askerlerinin varlığının ülkede artık çok fazla istenmediğini" yazmıştır. Yine aynı yazar ülkede asıl Amerikan karışıklığını tetikleyen olayın Johnson'un mektubu olduğunu vurgulayarak mektup olayı sonrası Bülent Ecevit'in;

"Bu bizim için çok büyük bir şok oldu. Belki de biz gerçekten NATO'nun yardımına ihtiyacımız olduğunda, yardıma gelmeyeceğini erkenden anlamış olduk. Belki de Johnson mektubu bizim Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerimizi değiştirmemiz gerektiğinin bir göstergesidir."

Sözlerini manşetine taşıyarak ülkenin yavaş yavaş komünist bloğa kaydığını yazmıştır. Amerikan karşıtı eylemlerin her geçen gün artması Türkiye'deki Amerikalı yetkililerde endişe yaratmış ve bir süre ülkenin yatışması için Amerikan Büyükelçisi 6. Filo'nun ekim ayındaki seçimlere kadar gelmeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca, yıl sonuna kadar ülkedeki askerlerden yaklaşık 1000'ini ülkeden göndereceğini de sözlerine eklemiştir.⁶⁶⁰

Komer'in 6.Filonun ekim ayındaki genel seçimlere kadar Türkiye'ye gelmeyeceğini duyurmasının ardından Türkiye'deki sol grupları sevindirecek bir başka haber de Amerikan Başkanı Nixon tarafından atıldı. Nixon'ın Türkiye Büyükelçisi Robert W. Komer'in yerine büyükelçi olarak, William J. Handley'in atandığını bildirmesi, ülkede sol çevreler tarafından büyük bir sevinçle karşılanarak 'işte yüzde 3'ün zaferi diye' sol medya manşet atmıştır.⁶⁶¹ Amerikan hükümeti, Türkiye'de alevlenen Amerikan karşıtlığını yatıştırmak için bir dizi adımlar atarken, ülkede Lübnanlı bir öğrencinin, İsrail pavyonu önünde kendini patlatması olayların hiç de öyle sanıldığı gibi kısa sürede kendiliğinden bitmeyeceğini göstermiştir. Polis yaralı olarak yakaladığı öğrenciyi

⁶⁵⁹ "Turkey Good Friend of U.S., Leader Insists", Los Angeles Times, 29,03,1969, s.5.

⁶⁶⁰ William Tuohy, "U.S. Working Overtime To Ease Turkish Rift: 6th Fleet Visit Canceled by Ambassador to Shore Relation With NATO Ally", Los Angeles Times, 31,03,1969, s.4.

⁶⁶¹ "Extreme Leftists in Turkey Voicing Pleasure Over Nixon's Decision to Replace Komer as Ambassador", The New York Times, 10,04,1969, s.13.

konuşturduğu zaman öğrencinin El Fettah⁶⁶² örgütü üyesi olduğunu söylemesi olaya daha farklı bir boyut kazandırmıştır.⁶⁶³ Bu olay, Amerikan basınında “Türkiye Arap bomba davasında tereddütlü” başlığı ile manşete taşındı. The New York Times gazetesi olayın müslüman bir millet olan Türkiye'yi, potansiyel olarak zor bir duruma soktuğunu, Türkiye'nin İsrail ile sağlam ancak kamuoyuna açıklanmamış diplomatik ilişkiler içinde olmasına rağmen, siyasi olarak Arap-İsrail bloğundaki Arap bloğundan yana taraf çizmiştir diyerek Türkiye'nin olay üzerindeki tarafsız duruşunu eleştirmiştir.⁶⁶⁴

3.1.2. Ülkede Anti-Amerikancılığın Gölgesinde 1969 Seçimleri

Dört yıllık Süleyman Demirel liderlik etmiş olduğu Adalet Partisi, 12 Ekim 1969 tarihinde yapılan genel seçimlere yeniden katıldı.⁶⁶⁵ Dört yıl aradan sonra yapılan seçimler, ülkenin içinde bulunmuş olduğu sağ-sol çatışmalarından ve Adalet Partisi yönetimine karşı toplumun belli bir kesiminden gelen tepkilerden dolayı, çatışmaların gölgesinde yapıldı. Seçimlerde ülkenin belli yerlerinde meydana gelen çatışmalardan dolayı birçok kişi ölmüş ve yaralanmıştı.⁶⁶⁶ Her ne kadar Adalet Parti döneminde, ülke içerisinde birçok çatışma yaşanmış ve AP'sine karşı mitingler düzenlenmiş olsa da yapılan 1969 seçimlerinde AP'si yeni bir zafer ilan ederek 450 koltuktan 256 tanesini alarak tek başına iktidarlığını devam ettirme şansı yakalamıştı.⁶⁶⁷

Yapılan seçimler Amerikan askerlerinin ve 6.Filonun da yeniden ülkeye gelişinin önünün açılması demektir. En son 16 Şubat 1969'da Türkiye'ye gelen 6.Filo, ülkede yaşanan Amerikan askerlerine karşı aşırı tepki oluşması yüzünden bir sonraki ziyareti, Büyükelçi Komer tarafından seçimlerin sonuna kadar askıya alınmıştı. Seçimlerden

⁶⁶² Altı günlük Arap-İsreali savaşından sonra Filistin Arap gerilla hareketi olan el-Fattah'ın ortaya çıkışı, 'Ortadoğu'da şimdiye kadarki en önemli faktör olarak en önemli sonuç' olarak adlandırıldı. Filistinli gerillalar en etkili direnişlerini 1970 sonbaharında sergilerken, ana örgütleri El Fattah'ın etkisi Türkiye'de sona ermekteydi. El-Fettah, 1969'da Türk El-Fetih gönüllülerinin Suriye sınırından Türkiye'ye geri dönmeye başlamasıyla Türkiye'deki sosyal ve siyasi olayları etkilemeye başladı. Geri dönenlerin çoğu öğrenci ya da öğrenci olduğu için, devrimci faaliyetlerde bulunmaya başladıkları Ankara, İstanbul ve İzmir'deki kampüslere geri döndüler. Rober W. Olson, “Al Fattah in Turkey: Its Influence on the March 12 Coup”, Middle Eastern Studies, Vol.9, No.2, 1973, s.197.

⁶⁶³ “Jordan Student Killed When His Bomb Explodes”, Los Angeles Times, 08,08,1969, s.A10.

⁶⁶⁴ “Turkey Is Hasitante In Arap Bom Case”, The New York Times, 26,08,1969, s.18.

⁶⁶⁵ Alfred Friendly, “Turkey Elect Deputies Today: 3,000 Vying for 450 Seats- Demirel Stresses Record”, The New York Times, 12,10,1969, s.26.

⁶⁶⁶ “5 Die, 6 Wounded In Turkish Voting”, The Atlanta Constitution, 13,10,1969, s.12B.

⁶⁶⁷ “Justice Party Wins at Polls”, Los Angeles Times, 19,10,1969, s.F5.

yaklaşık iki ay sonra 19 Aralık 1969 tarihinde, 6.Filo İzmir limanına yanaştı.⁶⁶⁸ 6.Filonun Türkiye'ye yeniden gelmesi, Türkiye'de yaşanan Amerikan karşıtlığının hiç de öyle Amerikalıların beklediği gibi bitecek türden olmadığını ortaya çıkardı. 6.Filonun gelişinden dolayı çıkan olayları Los Angeles Times gazetesi şu şekilde satırlarında yer vermiştir:

“Kıyıya yanaşan gemilerden askerlerin inmemesi için toplanan 1000 kadar öğrenci ‘Türkiye’nin 6’ncı filo denizcilerinin genelevi olmasına izin vermeyiz’ diye sloganlar atarak denizcileri taşlamış ve çıkan olaylarda 13 Amerikalı denizci yaralanmış ve eylemlere katılan öğrencilerden 31 kişi gözaltına alınmıştır.”⁶⁶⁹

Amerikan 6.Filosunun 1969 seçimlerinden sonra Türkiye'ye gelmeye başlaması, Amerikan karşıtı gösterilerin tekrardan fitilini ateşlemiş gibi ülkenin her yerinde yeniden öğrenci protestoları başlamıştır. Olayların en ilginç tarafı ise artık yapılan eylemler sadece sözlü olarak protesto şeklinde değil, kimi yerde taş ve sopalarla Amerikalılara saldırılmaya başlanmış, kimi yerde ise bombalı eylemler yapılmaya başlanmıştı. 6.Filonun gelmesini takip eden üçüncü gün ise Ankara’da iki Amerikan ofisine bombalı saldırı düzenlenmesi ülkede Amerikan karşıtı eylemlerin basit bir eylemden ibaret olmadığını ve olayların ne kadar ileri gidebileceğinin en güzel resmi olmuştur.⁶⁷⁰

İlk başlarda sadece sol çevrelerin yürütmüş olduğu ve zaman zaman sağ çevrelerin buna karşı çıkıp karşılıklı çatışmaların yaşandığı Amerikan karşıtlığı, 1970 yılından itibaren yeni bir boyut kazanmış ve solcu, sağcı ve milliyetçi kesimlerin aynı tarafta yer aldığı bir mücadeleye dönüşmüştür.⁶⁷¹ 1968 yılında Amerikan 6.Filosunun gelmesiyle başlayan ve sürekli olarak sayıları hızla artan Amerikan karşıtı eylemler, 1970 yılına geldiğimiz zaman olayın sadece Amerikan Türkiye’de bulunmasına karşı yapılan bir eylem olmmadığı otaya çıkmıştır. Aynı zamanda Demirel hükümetinin izlemiş olduğu politikalara da halkın tepki gösterdiği belli olmuştur. Demirel hükümetinin yürütmüş olduğu politika yüzünden 1970 yılının ilk aylarından itibaren, Demirel hükümeti meclis içerisinde de güç kaybetmeye başlamıştır. Demirel’in meclis içerisinde ve meclis dışındaki güç kaybı, The New York Times gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

“Parlamentodaki 450 sandalyenin 259’unun çoğunluğu ile iktidara gelen Demirel’in, bazı muhalif milletvekillerinin ihraç edilmesi ve bazılarının da istifasının ardından, sandalye sayısı parlamentoda 234’e kadar geriledi. Aynı zamanda yılın başlarından itibaren ülkede

⁶⁶⁸ “Leftists To Greet Fleet”, The Atlanta Constitution, 19,12,1969, s.16A.

⁶⁶⁹ “13 U.S. Servicemen Hurt By Turk Demonstration”, Los Angeles Times, 20,12, 1969, s.3.

⁶⁷⁰ “American Office in Turkey Bombed”, The Atlanta Constitution, 22,12,1969, s.11C.

⁶⁷¹ John K. Cooley, “Mideast Instability”, Christian Science Monitor, 19.06.1970, s.2.

Amerikan karşıtlığının yanı sıra hükümet karşıtı kargaşada oluşmaya başladı. Demirel hükümetinin izlemiş olduğu politikalarından memnun olmayan özellikle sol görüşlü işçiler fabrikaları işgal etmiş ve öğrenciler üniversite kampüslerini ele geçirmiştir, Çeşitli şehirlerde ise polis daha yüksek ücret için greve gitti. Önerilen çalışma yasasına karşı şiddetli protestolara yaklaşık 70.000 işçi ve öğrenci katıldı.”⁶⁷²

Ülkede çeşitli nedenlerden dolayı çıkan olayları bastırmak için hükümet, tanklar ve askerleri çağırmış ve İstanbul’da sıkıyönetim ilan etmek zorunda kaldı.⁶⁷³ Eylemciler ile güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalarda dört kişi ölmüş ve 100’den fazla kişi ise yaralanmıştı. Son olaylarla beraber çatışmalardan dolayı 30 öğrenci öldürülmüş ve birçok öğrenci de yaralanmıştı. Aynı zamanda ülkedeki yükseköğrenim fiilen felç olmuştu.⁶⁷⁴

Türkiye’deki Amerikan karşıtı gösteri yapan eylemciler 1970 yılından itibaren hedefine hükümeti de alarak, Demirel hükümetini Amerikan yanlısı olarak eleştirmişlerdir. Dış politikadaki ülke çıkarlarını NATO’nun çıkarları ile aynı gören bir ülkede artan Amerikan karşıtlığını yönetmek, mevcut hükümetin karşısına önemli bir sorun olarak çıkmıştır. Senelik ticaretinin %75’ini Avrupa ve Kuzey Amerika ile yapan, 1947’den beri 3,5 milyar dolar ekonomik yardım almış ve dışarıdan sağladığı tüm askeri malzemeyi NATO ülkelerinden alan Türkiye’de, Amerikan etkisi doğal olarak kaçınılmaz hale gelmiştir. Türkiye’de bulunan Amerikan askeri personelinin sayısı bu etkiyi çok açık şekilde gösteren bir örnektir. 1969 yılının başında Türkiye’de bulunan Amerikan vatandaşlarının sayısı 23.000’e ulaşmaktadır.⁶⁷⁵ Özellikle birçoğunun büyük şehirlerde yaşadığı Amerikan askerlerinin yaşam tarzlarının göz önünde olması Türk hükümetinin ve dolayısıyla Amerikan hükümetinin temel problemlerinden bir olmuştur. Türkiye ile ilgili CIA’nın Şubat 1970 tarihli raporuna göre ise Türkiye’de Amerikan askerlerinin sayısı aileleriyle beraber 18.000’dir.⁶⁷⁶

Türkiye’de giderek artan Amerikan karşıtlığının önünü alabilmek için Amerikan Dışişleri Bakanlığı, birtakım tedbirler almak zorunda kalmıştır. İlk olarak Ankara’da çok fazla göz önünde duran Amerikan askeri tesislerinin şehrin dışına taşınmasıyla işe başlamıştır. 1970 yılında, Amerikan Savunma Bakanlığı bu tesislerin şehrin dışına

⁶⁷² “Poitical Footwork and Martial Law Bolstering Premier in Turkey, The New York Times, 05.08.1970, s.12.

⁶⁷³ “İstanbul Has Martial Law After Leftist Labor Riot”, the New York Times, 17.06.1970, s.3.

⁶⁷⁴ “Violence by Radicals Disrupting Turkey2s Universities, The New York Times, 15.06.1970, s.6.

⁶⁷⁵ Alfred Friendly, “Low U.S. Profile Pays off With Fewer Turkish Incidents”, The Washington Post, 14.03.1970, s.A17.

⁶⁷⁶ National Intelligence Estimate, 03.02.1970, subject: Turkey Over The Next Five Years, NIC Files, Job 79- R1012A, NIEs and SNIEs. Secret. 8.

taşınma işi için 2,8 milyon dolarlık bütçe ayırmıştır. Bu şekilde hem başkentteki Amerikalıların varlığı göz önünden kaldırılıp perde arkasına çekilmiş olacak, hem de protestoların yoğun olarak yaşandığı Ankara'daki üniversitelerden uzaklaşmış olacaklardı. Aynı şekilde 24 Nisan'da Ermeni soykırımının Amerikan Meclisi tarafından tanınmaması Türkiye'de Amerikan karşıtlığını azaltmak için alınan bir diğer tedbir olmuştur.⁶⁷⁷ Türkiye'de artan Amerikan karşıtlığına karşı Amerika'nın almış olduğu bir diğer önlem ise Türk limanlarına yapılan Amerikan donanması olan 6.Filonun ziyaretlerinin sınırlaması olmuştur. Askerî açıdan çok fazla önemli olmayan bu 6.Filonun Türkiye ziyaretleri tamamen siyasadır. Türkiye'de artan Amerikan karşıtı protestolara rağmen, bu ziyaretlerin tamamen kesilmeyip sadece sınırlandırılmasının sebebi Akdeniz'de Amerika karşıtlığının yayılmasını önlemektir.⁶⁷⁸

Amerikan 6.Filosu protestolar sebebi ile Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaretleri tamamen durdurursa Akdeniz'deki diğer ülkelerde bunun için protestolara yönelebileceklerdi. Amerika'nın ise bu ikilemlere karşı bulmuş olduğu çözüm ziyaretlerin devam etmesi ama daha seyrek şekilde yapılması olmuştur.⁶⁷⁹ Amerikan'ın almış olduğu bir diğer önlem ise Amerikan askerlerinin ve ailelerinin görev yaptıkları ülkelerde vergi ödemeksizin alışveriş yapmalarına imkân veren Post Exchange mağazalarının Ankara'nın merkezinden taşınması olmuştur. Ürünlerin Türkiye'deki normal vatandaşın hiçbir zaman alamayacağı kadar ucuza satılması halkın tepkisine neden olmuş, bunun yanında bazı Amerikalıların bu mağazalardan aldıkları malları Türklere satarak para kazanmaları durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Amerika bu durumu gizlemek amacıyla bu mağazaları şehir dışına çıkarma yolunu bulmuştur.⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ Memorandum From Secretary of State Rogers to President Nixon, 11.02.1969, Subject: Steps to Emphasize U.S. Interest in, and Friendship for, Turkey, National Archives, RG 59, Central Files 1967-69, POL TUR- US. Confidential, 1969-1976.

⁶⁷⁸ Telegram From Embassy in Ankara to Secretary State Washington, 03.02.1970, subject: Fleet Visits, National Archives, RG 59, Subject Numeric Files 1970- 1973, Political& Defense, Box 1811, Dosya DEF 7 TUR. Secret.

⁶⁷⁹ Telegram From USMission NATO to Secretary State Washington, 06.02.1970, subject: Fleet Visit to Turkey, National Archives, RG 59, Subject Numeric Files 1970- 1973, Political& Defense, Box 1811, Dosya DEF 7 TUR. Secret.

⁶⁸⁰ "U.S. Maintains Lowered Profile as Turkish Politics Roils", The Christian Science Monitor, 30.03.1971, s.7.

Türkiye’de artan Amerikan karşıtlığı, 1970 yılından itibaren Türkiye’deki Amerikan Barış Gönüllülerini de (PeaceCorps) tehdit etmeye başlamıştır. Ankara’daki bazı üniversiteler başta olmak üzere, birçok üniversitede öğrenciler barış gönüllülerini “Amerikan emperyalizminin ajanları” olarak değerlendirmiş ve bu kişilerin üniversiteden ayrılmaları için gösteriler yapmış ve onlara karşı tehditlerde bulunmuşlardır. Tüm bu yaşanan olaylara rağmen barış gönüllülerinin Türkiye’deki sorumlusu John Corey, Türkiye’de bulunan barış gönüllülerinin ne zaman isterlerse işlerini terk ederek Amerika’ya geri dönebileceklerini, fakat bunun yerine kalmaya devam edeceklerini belirtmiştir.⁶⁸¹ Corey sözlerine devam ederek 1970 yılından önce Türkiye’de 590 gönüllü bulunmaktaydı. Bu sayı ile Türkiye, dünyada diğer ülkeler içerisinde en çok barış gönüllüsü ağırlayan ülke olmasına rağmen, çıkan olaylardan dolayı bu sayının 160’a düştüğünü ve olayların dinmemesi halinde, bir sonraki yıl bu sayının daha da azalacağını bildirmiştir.⁶⁸²

1971 yılına gelindiğinde Türkiye’de hem Amerikan karşıtı eylemlerin sayısında önemli bir artış görülmüş hem de artık ordunun darbe yapması konusunda yabancı basında haberler çıkmaya başlamıştır. Alfred Friendly’nin The New York Times gazetesinde 1971 tarihli “Turks, With Respite in Unrest, Debate Dictatorship vs. Democracy” adlı makalesinde bu durumu çok net bir şekilde yazmıştır:

“...Başbakan Adnan Menderes’i devirip idam eden Türk subaylar, kendilerini demokrasinin kurtarıcıları ilan ettiler ve iki yıldan daha kısa bir süre içinde, anayasayı ilan edip ülkenin yönetimini tekrar sivil yönetime devrettiler. ... Şimdi artan kargaşayla ilgili endişeleri aşikâr hale gelen askeri liderler, bütçe görüşmeleri geçene kadar her türlü eylemi erteleme kararı almış olmasına rağmen iç durum düzelmezse harekete geçecekleri konusunda uyarılarda bulunmaktan çekinmiyor.”

Friendly bu makalesiyle bir nevi ülkede askeri darbenin tarihini önceden vermiş gibi bir haberi manşetine taşımıştır.⁶⁸³ Los Angeles Times gazetesinde ise William Tuohy adlı yazar yine 1971 yılına ait “Political Crisis in Turkey Adds to Civil Chaos” adlı makalesinde ülkede kaosu arttığına işaret ederek ülkede darbe yanlısı ve aynı zamanda darbeden korkan kesimin ortak düşüncesinin ülkeye disiplinin bir an önce ister

⁶⁸¹ “Peace Corpsmen in Turkey Are Given Chance to Resign”, The New York Times, 14.03.1970, s.10.

⁶⁸² “Peace Corps Bows to Turk Hostility”, The Washington Post, 14.03.1970, s.A14.

⁶⁸³ Alfred Friendly, “Turks, With Respite in Unrest, Debate Dictatorship vs. Democracy”, The New York Times, 15.01.1971, s.10.

parlamento ile ister asker yoluyla fark etmeksizin gelmesi gerektiğini dile getirerek adeta orduyu darbe yapmaya teşvik etmiştir.⁶⁸⁴

1971 yılı Amerika karşıtı eylemler, hem Amerikan kurumlarına hedef alarak bombalama olaylarına sahne olmuş hem de Amerikan personellerine yönelik saldırı ve kaçırma eylemleri görülmeye başlamıştır. 10 Şubat 1971 tarihinde Amerikan askerlerinin yaşadığı bir evin kapısının önüne içinde bomba bulunan bir paket bırakılmış ve bu bomba paketi imha edilmeden başka bir eve daha bombalı paket bırakılmış ve Amerikalı subay zar zor patlamadan yara almadan kurtulmuştur.⁶⁸⁵ Yine aynı tarihte Amerikan elçiliğine bombalı paket bırakılmış ve burada bomba patlamadan imha edilmiştir. Tüm bu olaylar üzerine Amerikan elçiliği bütün Amerikan vatandaşlarını uyararak, kapılarını kilitli tutmalarını ve çocuklarına bilgi verip, onları hiçbir paketi kabul etmemeleri konusunda uyarmıştır.⁶⁸⁶

Amerikan elçiliğinin vatandaşlarını uarması yersiz kalmamış ve Türkiye'deki Amerikan karşıtı eylemlerin yönü aynı zamanda Türkiye'deki sivil Amerikan vatandaşlarına doğru kaymaya başlamıştır. Amerikan vatandaşlarına yönelik yapılan ilk eylem ise Amerika'ya ait bir askeri merkezden Jimmy Finley adında bir subayın sabah saat 03:30 sıralarında kaçırılması olmuştur.⁶⁸⁷ Kaçırma eylemi ise polis raporlarına göre liderliğini Deniz Gezmiş adında şahsın yaptığı 5 kişilik bir grup tarafından yapıldığı yönündeydi. 17 saat boyunca esir tuttukten sonra eylemciler Amerikan askerini herhangi bir zarar vermeden serbest bırakmışlardı.⁶⁸⁸ Başlarda barışçıl olarak ve sadece Amerikan karşıtı olarak başlayan eylemler artık tamamen çığırından çıkmış ve ülke tam bir savaş alanına dönmüştür. The New York Times gazetesi ülkedeki bu iç çatışmayı şu şekilde köşesine taşımıştır:

“Sağ ve sol görüşlü öğrenciler birçok yerde çatışmaya girmeye başlamış ve bu çatışmalarda sadece taş ve sopalar değil silah ve patlayıcılar da kullanılmaya başlanmıştır. Polis herhangi bir üniversiteye arama yapmak için girmek istese öğrenci direnişi ile karşılaşmakta ve öğrenciler polise silah ve patlayıcılar ile karşı koymaya başlamışlardır. Ülkede emniyet gücü nerdeyse pasif denilecek düzeye getirilmeye çalışılmıştır.”⁶⁸⁹

⁶⁸⁴ William Tuohy, “Political Crisis in Turkey Adds to Civil Chaos”, Los Angeles Times, 24.01.1971, s.F4.

⁶⁸⁵ Telegram From Embassy Ankara to Department of State, 29.01.1971, National Archives, RG 59, Subject Numeric Files 1970- 1973, Political& Defense, Box 2638, Dosya Pol 23-8 TUR. 1/1/71.

⁶⁸⁶ “U.S. Tells Its Concern on Bombing in Turkey”, Los Angeles Times, 11.02.1971, s.16.

⁶⁸⁷ “GI Kidnaped From Turkey Base”, Los Angeles Times, 15.02.1971, s.1.

⁶⁸⁸ “Turkish Gunmen Seize Airmen On U.S. Base: Kidnapers Shoot Their Way Past Sentries at Gate; Victim Released 17 Hours Later”, Los Angeles Times, 16.02.1971, s.A5.

⁶⁸⁹ “Turkish Students Battle Police 5 Hours”, The New York Times, 21.02.1971, s.14.

1971 yılında Amerikan vatandaşlarına yönelik yapılan eylemlerin en büyüğü Amerikan Hava Kuvvetlerinde görevli bulunan dört subayın kaçırılması olmuştur. Bu kaçırma eylemini ve istedikleri fidyeyi Los Angeles Times gazetesi şu şekilde yazmıştır:

“4 Mart 1971 tarihinde Jimmie J. Sexton, Larry J. Heavner, Richard Craszi ve James M. Ghulson isimli radar teknisyenleri kendilerine Türkiye Özgürlük Ordusu adını verdikleri solcu örgüt tarafından kaçırıldı.”⁶⁹⁰

“Kaçırılan 4 Amerikalı teknisyene karşılık Amerikan hükümetinden 400.000 dolar fidye talep eden Türkiye Özgürlük Ordusu, eğer istekleri 36 saat içerisinde yerine getirilmezse rehinelere infaz edeceklerini bildirmişlerdir.”⁶⁹¹

Amerikan hükümeti eğer istenilen fidye verilirse Amerikan vatandaşlarına yönelik bu kaçırma eylemlerinin daha sık yaşanabileceğini, hatta diğer ülkelere de sıçrayabileceğini söyleyerek fidye verilmesini uygun görmemiş ve Türk hükümetine Amerikan hükümetinin askerilerini kaçıran örgüt ile hiçbir şekilde pazarlığa girmemelerini tavsiye etmiştir.⁶⁹² Kaçırılan Amerikalı teknikerler için Ankara’da tüm ekipler seferber edilmiş ve özellikle sol örgütlerin karargâhı olan üniversite kampüsleri aranmak istenmiştir. Ankara polisi, 2000 jandarma ile birlikte ODTÜ yurdu aramak istemiş fakat burada öğrencilerin direnişi ile karşılaşmışlardır.⁶⁹³ Amerika’nın birçok gazetesi Türkiye’deki arama çalışmalarıyla ilgili haberleri manşetlerine taşımış ve şu şekilde yazmıştır:

“Polise dinamit ve ateşli silahlarla direnen öğrenciler ile çıkan çatışmada 1 öğrenci ve 1 asker ölmüştür.”⁶⁹⁴ Ankara içerisinde yapılan aramalarda bir şey elde edilemeyince aramalar ülke geneline yayılmış ve 30 bin asker ve polis ile beraber helikopter ve küçük arama uçakları da aramaya dâhil edilmiştir.⁶⁹⁵ Polis, kaçırılma ile ilgisi olabilecekleri düşüncesi ile 356 kişiyi gözaltına almış ve 26 kişiyi de tutuklamıştır.”⁶⁹⁶

Kaçırılan Amerikalı 4 asker tüm çabalara rağmen hiçbir yerde bulunamamıştır. Türkiye Özgürlük Ordusu 5. günün sonunda eylemine son vermiş ve Amerika hükümeti kendisinden talep edilen 400.000 dolar fidyeyi ödememesine rağmen 4 asker serbest

⁶⁹⁰ “4 American Airmen Kidnaped While on Road Patrol in Turkey”, Los Angeles Times, 04.04.1971, s.1.

⁶⁹¹ “Turks Kidnap 4 Gls, Demand \$400,000: Leftist Threaten To Kill Hostages; 1 Suspect Held”, Los Angeles Times, 05.04.1971, s.1.

⁶⁹² Telegram From The Department Of State To Embassy Ankara, Subject: Kidnapping Of Four Usaf Airmen, 04.03.1971. National Archives, Record Group 59, Subject Numeric Files 1970-1973, Political & Defense, Box 2638, Dosya Pol 23-8 Tur 1/1/71, Confidential.

⁶⁹³ “2 Slain As Turkey Searches For Kidnaped U.S. Airmen”, The Atlanta Constitution, 06.03.1971, s.2A.

⁶⁹⁴ Sami Kohen, “Abduction Of U.S. Airmen Wrenches In Turkey”, The New York Times, 06.03.1971, s.5.

⁶⁹⁵ “Planes Join Hunt For 4 In Turkey: Searchers Find No Thrace Of Kidnapped U.S. Airmen”, The New York Times, 08.03.1971, s.7.

⁶⁹⁶ “Turks Widen Airmen Hunt: Searches Assume Kidnapers Have Not Killed 4 Americans”, The Atlanta Constitution, 07.03.1971, s.2A.

bırakılmıştır.⁶⁹⁷ Ülkede bir türlü dinmeyen anarşinin üzerine bir de Amerikalıların kaçırılması olayı artık ordunun müdahalesini kaçınılmaz hale getirdi ve 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ile Kuvvet Komutanlarının imzasını taşıyan bir muhtıra yayınlandı.⁶⁹⁸ Muhtırada şu görüşler beyan edildi.

- 1- Parlamento ve Hükümet devam eden tutum görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuştur. Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaşma ümidi kaybolmuştur. Mevcut hükümet anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike altına düşürülmüştür.
- 2- Türk Milletinin ve sinesinden çıkan silahlı kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin, demokratik kurallar içerisinde teşkili zaruri görülmektedir.
- 3- Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu, Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır.⁶⁹⁹

Türk Silahlı Kuvvetlerinin hükümetin istifa etmesine yönelik tehdidi, aksi halde yönetime el koyacağını bildirmesi üzerine Başbakan Süleyman Demirel, kabinesiyle yapmış olduğu 3 saatlik toplantının ardından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a istifasını vermiştir.⁷⁰⁰ TSK'nın üst düzey komutanlarının yapmış olduğu uyarıdan sonra Demirel hükümetinin istifasını The Atlanta Constitution şu şekilde okuyucularıyla buluşturmuştur:

⁶⁹⁷ “Kidnappers Free 4 G.I.'S In Turkey: Airmen Back After 5 Days- Both Governments Say They Didn't Negotiate”, The New York Times, 09.03.1971, s.1.

⁶⁹⁸ CIA-RDP79R00967A001400030009-5 No'lu CIA Belgesi, “Turkey: A Regime in Trouble”, 04.06.1971.

⁶⁹⁹ Mücek, s.104.

⁷⁰⁰ “Turkish Regime Is Ousted By The Military Leaders: No Move Made To Take Over Actual Rule- Step Follows Unrest”, The New York Times, 13.03.1971, s.1.

“Askeri tehdit sonrası Süleyman Demirel’in istifasının ardından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Askeri komutanlarla 6 saatlik bir toplantı gerçekleştirdi. Komutanların, yönetime el koyma gibi bir düşüncelerinin olmadığını ilettiklerini bildirip tek isteklerinin eğitim alanında reformlar yapılması ve bir yıl içerisinde yeniden seçimlere gidilmesi gerektiğini bildirdi. Ardından partilerle yapmış olduğu 45 dakikalık toplantının ardından ülkenin büyük bir sıkıntı içerisinde olduğunu ve yeni hükümetin kurulması için kendisine bütün partilerin destek vermesini talep etmiştir.”⁷⁰¹

Bir haftalık sürenin ardından meclisteki bütün partilerin desteği ile yeni bir hükümet kurulmuş ve Nihat Erim de kurulan yeni hükümette başbakan seçilmiştir.⁷⁰² Demirel hükümetine karşı yapılan ve sonucunda Demirel’in istifasına sebep olan askeri muhtıranın ardından, Amerikan kişi ve kurumlarını hedef alan eylemlerin sayısı gözle görülür derecede azalmasına rağmen tamamen son bulmamıştır. Askeri muhtıradan 2 gün sonra Ankara’daki Amerikan Büyükelçiliğine bir bombalı saldırı düzenlenmiştir. 29 Mart 1971 tarihinde de Amerikan William Handley’in konutuna bombalı bir eylem düzenlenmiş fakat herhangi bir can kaybı yaşanmamıştır.⁷⁰³ Bu olayların biraz yatışmasında Türk Özgürlük Ordusu mensubu üyelerinden Deniz Gezmiş ve Yusuf Arslan’ın 17 Mart 1971⁷⁰⁴ tarihinde ve Hüseyin İnan’ında 25 Mart tarihinde yakalanmasının önemli bir etkisi vardır.⁷⁰⁵ Bu kişilerin yakalanma olayının yaratmış olduğu şok etkisi çok fazla sürmeden, sol görüşlü öğrenciler yeniden polisle çatışmalara girmiş ve olaylarda birçok polis ve öğrenci yaralanmıştır.⁷⁰⁶ Her ne kadar 12 Mart sonrası Amerikan kurum ve personellerine yönelik terör eylemleri önemli oranda azalmış olsa da ülkedeki kaos halen son bulmadığından bu durumu biran önce bitirmek isteyen Erim hükümeti, İstanbul, Ankara ve İzmir dahil 67 ili kapsayan alanda sıkıyönetim ilan etmiştir.⁷⁰⁷

Sıkıyönetim ilan edildikten sonra uzun bir süre Amerikan vatandaşlarını hedef alan eylemler gerçekleştirilmemiş bunu yerine ülkede İsrail’e yönelik eylemler gerçekleştirilmiştir. Bu eylemlerin en büyüğü ise İsrail Büyükelçisinin kaçırılması ve öldürülmesi olmuştur.⁷⁰⁸ Bunun dışında Amerikan 6.Filosunun gelmesinden dolayı da

⁷⁰¹ “New Government Hunted in Turkey”, The Atlanta Constitution, 15.03.1971, s.2A.

⁷⁰² Alfred Friendly, “Moderate Chosen to Form New Turkish Government”, The New York Times, 20.03.1971, s.3.

⁷⁰³ “Bombing Renewed in Ankara”, The New York Times, 15.03.1971, s.11.

⁷⁰⁴ “2 Arrested in Turkey”, The New York Times, 17.03.1971, s.8.

⁷⁰⁵ “Turk Seized in Kidnaping”, The New York Times, 25.03.1971, s.9.

⁷⁰⁶ “Police Attached by Students in Istanbul”, The Atlanta Constitution, 26.03.1971, s.1C.

⁷⁰⁷ Tom Lambert, “Nation Faces Anarchy, Turkish Official Say: Martial Law ok After Interior Minister Notes Kurdish Unrest, Urban Terrorism, Los Angeles Times, 29.04.1971, s.24.

⁷⁰⁸ “Envoy Slain in Turkey: Israeli Found Shot to Death, The Atlanta Constitution, 24.05.1971, s.1A.

öğrenci eylemleri olmuştur. Ayrıca Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan'ın tutuklanmasından dolayı biri Kanadalı ikisi İngiliz olan iki teknisyen kaçırılmış bu kişilere karşılık Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan'ın idam cezalarının affedilip serbest bırakılması istenmiştir.⁷⁰⁹ Her ne kadar örgüt üyeleri arkadaşlarının bırakılması için çeşitli eylemlere girişmişlerse de bu çabaları sonuçsuz kalmış ve söz konusu kişiler idam edilmiştir.⁷¹⁰

3.2. Türkiye’de Haşhaş Meselesi’nin Ortaya Çıkışı

Amerika ile Türkiye arasındaki haşhaş tartışması, Amerikan yönetiminin Amerikalı gençler arasında uyuşturucu bağımlılığı sorununa karşı yürüttüğü kampanya sonucunda çıkmıştır. Amerikalı yöneticiler, Türkiye’nin haşhaş üretimini sınırlaması hatta tamamen durdurması için çok büyük bir çaba sarf etmişlerdir. 1970li yıllarda Türkiye ile Amerika’nın ilişkilerinin bozulmasında, Türkiye’nin Amerikan yönetiminin haşhaş konusundaki isteklerini yerine getirememesi önemli bir yere sahiptir. Haşhaş sorunu, iki ülke arasındaki savunma ittifakının dışında kalan bir konuydu, ancak hem Amerikan hem de Türk halkını yakından etkileyen bir konuydu. Kıbrıs sorunu gibi, haşhaş meselesi de Türk-Amerikan ittifakının ortak stratejik çıkarları ilgilendirmeyen bir konuda sınavı oldu. Temmuz 1974’te Kıbrıs’a Türk müdahalesi ve ABD Kongresi’nin, Kıbrıs’taki eylemleri nedeniyle Türkiye’ye silah ambargosu uygulamasının ardından haşhaş meselesi iki ülke arasında önemli bir mesele olmaktan çıkmıştır. Türkiye’nin Kıbrıs harektıyla ABD, Türkiye’ye ambargo uygulamış, una karşılık Türk hükümeti de ABD’nin Türkiye’deki bütün askeri üslerini kapatmıştır. Bu yaşanan olayların ardından İki ülke arasında ilişkilerin yeniden düzeltilmesi için birtakım adımlar atılmış ve haşhaş meselesi de bu süreç içerisinde çözüme kavuşmuştur.⁷¹¹

3.2.2. 1960 Öncesi Türkiye’de Afyon Ekim’i ve Türk ABD İlişkileri

Haşhaş, Anadolu’da Türk köylüler tarafından yüzyıllardır üretilmekte olan bir tarım ürünüdür. Haşhaş aynı zamanda ilaç şirketlerine hammadde sağlayan önemli bir

⁷⁰⁹ “Turkish Leftists Kidnap 3 Britons”, The New York Times, 28.03.1971, s.6.

⁷¹⁰ “3 Revolutionaries Hanged in Turkey”, The New York Times, 07.05.1972, s.9.

⁷¹¹ Uslu, s. 268.

market haline gelerek ÷lkeye büyük bir gelir sağlamıştır. Anadolu da binlerce köylü için haşhaş onların temel geçim kaynaklarından biri olmuştur. Haşhaş tohumlarının çizilmesiyle elde edilen Afyon'un satışıyla gelir sağlandığı gibi, haşhaş 'tan elde edilen diğer yan ürünler de halkın hayatında önemli bir yer edinmiştir. Türk halkı haşhaş tohumlarını mutfaklarında ekmek yapımında ve yağ yapımında kullanmış, bitkinin sapları ise hem ısınma amaçlı kullanılmış hem de hayvan yemi olarak kullanılmıştır.⁷¹² Türkiye ile Amerika arasında haşhaş meselesi konusunda ilk iletişim 19'uncu yüzyılın başında olmuştur. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, 1805 yılında gemilerinin Çin'e afyon taşımalarını yasakladığında, Amerikan gemileri, Türkiye'den Çin'e afyon ticaretine geçmiştir. Kanton'daki bir Çinli yetkilinin Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin bir parçası olduğunu düşünmesine sebep olacak kadar yani on beş yıl boyunca tekeli elinde tutmuştur. 1900'lü yılların başına gelindiğinde, ÷lke içinde uyuşturucu bağımlılığı konusunda artan endişe ve yurtdışındaki kirli ticaretten hoşlanmama, Amerikan yetkililerinin haşhaş sorununu uluslararası arenada ele almalarına neden olmuştur. 1923 yılında İstanbul'daki Amerikan büyükelçisi Türkiye'nin afyon üretimi yerine daha uygun olan ipek üretimine yönlendirilebileceğini teklif etmiştir.⁷¹³

Amerika Birleşik Devletleri, Milletler Cemiyeti'nden hoşlanmamasına rağmen, Birliğin Afyon Ticareti ve diğer tehlikeli uyuşturucularla ilgili Danışma Komitesi ile iş birliği yapmış ve afyonun kaynaklarında kontrol edilmesine odaklanan bir taslak kongre hazırlanmasına aktif olarak katılmıştır. 1 Temmuz 1944'te Başkan tarafından onaylanan Amerikan Kongresi'nin 241 Sayılı Ortak Kararı, afyon üretimini düşürmek için dünyanın tıbbi ve bilimsel ihtiyaçlarını karşılamak için haşhaş yetiştiren ulusları uluslararası bir anlaşmaya girmeye çağırmıştır.⁷¹⁴ Türkiye'de, 1932'de narkotik üretimini ve satışını kontrol etmek için Milletler Cemiyeti sözleşmesine bağlı kalmış ve 1933'te afyon devletinin üretim ve pazarlamasını yapmıştır. 1945 yılında da İnönü hükümeti, Türkiye'nin haşhaş üretimi konusundaki tarafını açıklayarak ABD'nin izlediği yoldan gitme kararı almıştır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrası, Türkiye'nin içinde

⁷¹² U.S. Congress, House Report of A Study Mission To Turkey March 14-16, 1974 by Committee on Foreign Affairs, The Politics of The Poppy, Committee Print, 93rd, Congress, 2nd Session, Government Printing Office, Washington, 1974, s.1.

⁷¹³ James W. Spain, "The United States, Turkey and Poppy", Middle East Journal, Vol:29, No:3, 1975, s.295.

⁷¹⁴ Joseph L. Zentner, "The 1972 Turkish Opium Ban: Needle In The Haystack Diplomacy?", World Affairs, Vol: 136, No: 1, 1973, s.37.

bulunduğu yalnızlık politikasından kurtulmak için, Türkiye'nin haşhaş üretimini kısıtlayan nadir ülkelerden biri olduğunu dile getirerek Amerika ve batı bloku ile yakınlaşma politikası izlemiştir.⁷¹⁵ Fakat Menderes döneminde, Türkiye'den haşhaş üretilmesinin tamamen yasaklanması istendiğinde Menderes sert bir şekilde bu teklif ret etmiş, onun yerine Türkiye ile Amerika'nın birlikte Türkiye'de haşhaş fabrikası kurabileceklerini ve bu ürünleri Avrupa'ya satabileceklerini teklif etmiştir.⁷¹⁶

Afyon konusunda geniş tabanlı bir karar alınması, uluslararası alanda ülkeler arasındaki ekonomik, politik ve askeri sorunlar yüzünden 1961 yılına kadar uzamasına sebep olmuştur. 1961 yılında 45 ülke tarafından onaylanan 'Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Sözleşmesi' ile bu sözleşmeye imza atan ülkeler uyuşturucu bağımlılığını insanlık için sosyal bir tehdit olarak kabul etmiş ve milletler arası bir iş birliğine taraf olmuşlardır.⁷¹⁷ Türkiye de 1967 yılında bu sözleşmeye katılmıştır. Bu sözleşme ile Türkiye Birleşmiş milletler tarafından afyon ihracatına yetkisi olan yasal bir üretici olarak kabul edilmiştir.⁷¹⁸ Amerika ile Türkiye arasında haşhaş meselesi, 1960 yılından sonra iki ülke arasında gerginlik oluşmasına sebep olmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye, sürekli olarak haşhaş ekim alanlarının daraltılması ve denetimi sıkılaştırması konusunda baskıya maruz kalmıştır. Amerikan hükümeti, haşhaş üretiminin tamamen durdurulmasını istiyor olsa da bunun mümkün olmadığını farkında olan Amerikalı yetkililer, denetimlerin sıklaştırılması ve üretimin azaltılması için sürekli olarak Türk yetkililere baskı uygulamıştır. Denetimler için Amerikalı yetkililer, Türkiye'ye ajanlar ve görevliler göndermiş ve aynı zamanda Türk emniyet teşkilatına kaynak sağlayarak denetimlerin daha etkili yapılmasını sağlamaya çalışmışlardır.⁷¹⁹

Richard Nixon, 1969 yılında Amerikan başkanlığı koltuğuna oturduğunda, Amerikalı gençler içerisinde çok fazla yaygınlaşarak ülke için önemli bir sorun haline gelen uyuşturucu madde kullanımı ile mücadeleye çok daha fazla önem vermiştir. Uyuşturucu sorununu kısa vadede ve çok daha az maliyetle çözüm bulabileceği düşüncesi

⁷¹⁵George S. Harris. *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*, American Enterprise Institute, Washington, D.C., 1972, s.263'den aktaran Donal E. Webster, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 406, No: 1, 1973, s. 200-201

⁷¹⁶ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya'ya Giden Yol 1971- 1973*, Bigi Yayınevi, 1985, s.146.

⁷¹⁷ "Opium Treaty Now Official", *The Atlanta Constitution*, 10.03.1963, s.36.

⁷¹⁸ U.S. Congress, House, *Report of Special Study Mission, The World Heroin Problem*, Committee Print, 92nd Congress, 1st Session, Government Printing Office, Washington, 1971, s.12.

⁷¹⁹ Murat Özata, *Türkiye- ABD ilişkileri (1971-1984)*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.49.

ile uyuşturucu madde problemini üretildiği ve yetiştirildiği yerde çözmeyi amaçlamıştır. Normalde Amerika kendi sınırları içerisinde uyuşturucuya karşı çoktan bir savaş başlatmış olmasına rağmen ülkede artan uyuşturucu kullanımının önüne geçememiş ve ülkeye kaçak yolla giren uyuşturucu miktarı her geçen gün artmıştır. 1969 yılına kadar son 6 yılda sınırda ele geçirilen uyuşturucu miktarı % 2000 artmıştır. Bu bile ülkeye giren uyuşturucu miktarını tahmin etmek için yeterli bir sayı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷²⁰

Başkan Nixon göreve geldikten sonra, ilk iş olarak Amerikan Uyuşturucu ve Tehlikeli İlaçlar Bürosunun yapmış olduğu çalışmaların arttırılmasını sağlamıştır. İlk olarak, ülkenin belli merkezlerinde laboratuvarlar yapılarak ülkeye yasa dışı yollardan giren uyuşturucunun yetiştirildiği ülke ve ülkeye geldiği güzergâh hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Uyuşturucun üretildiği yerler ise Türkiye, Burma, Laos ve Tayland olarak belirlenmiştir.⁷²¹ Bu ülkeler içerisinde Amerikan yaptırım yapma gücünün en fazla olduğu ülke ise Türkiye'dir. Harita 1'de görüldüğü gibi Amerikan hükümeti, Türkiye'de yetiştirilen haşhaşın, Suriye ve Lübnan'a götürülüp oradaki laboratuvarlarda boz morfine çevrildiğini, ardından Fransa'ya götürülen boz morfin buradaki laboratuvarlardaki işlemlerden sonra eroine dönüştürüldüğünü ve gemilerle New York'a taşınarak ülkeye sokulduğunu belirtmişlerdir. Bu rota üzerinden Amerika'ya ulaşan eroin miktarı, Amerika'ya giren toplam eroin miktarının % 80'nin oluşturduğu yönünde açıklamalar Amerikan basınına yansımıştır.⁷²² Resmî açıklamaların yanında basının da bu miktarı uyuşturucu ile alakalı olan her haberde vurgulaması Amerika'nın uyuşturucu probleminin sebebinin Türkiye'deki üretim olduğu düşüncesinin çok geniş çevrelerce

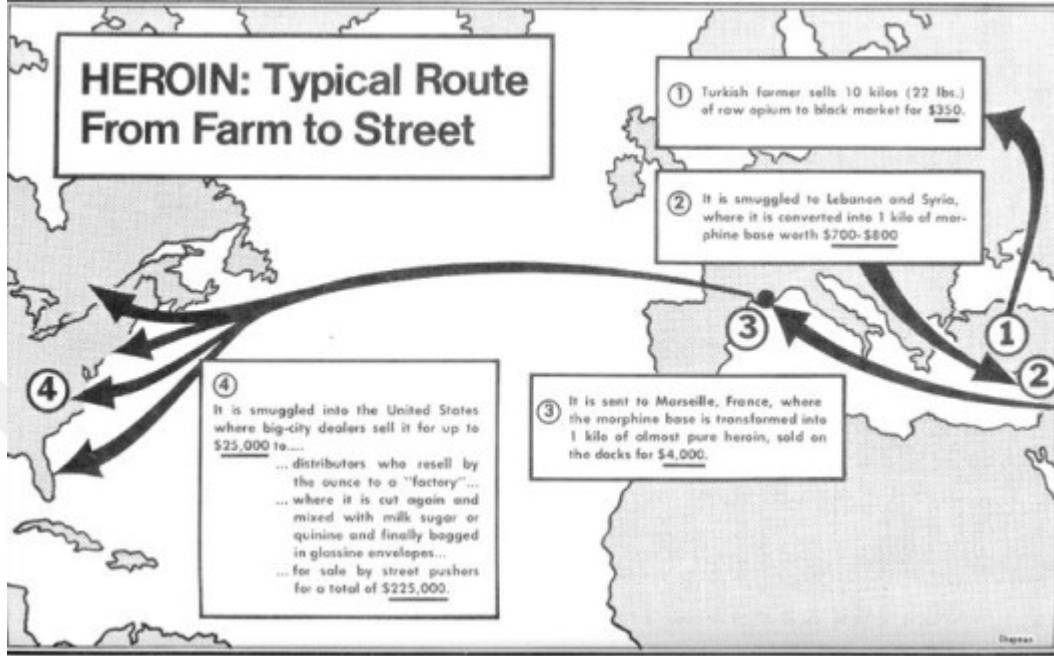
⁷²⁰ Francis B. Kent, "Drug Seized at Border Up 2,000% in 6 Years: Rise Reflexes Not Only Tighter Controls but More Demand for Mexico's Narcotic", Los Angeles Times, 27.07.1969, s.16.

⁷²¹ U.S. Congress, House, Report of Special Study Mission, The World Heroin Problem, Committee Print, 92nd Congress, 1st Session, Government Printing Office, Washington, 1971, s.1; Milliyet gazetesinin 17 Ocak 1991 sayılı gazetesinde Demirel ile yapılan söyleşide Demirel Türkiye'nin uyuşturucu miktarını şu şekilde açıklamıştır. "1969'da Nixon Amerikan başkanıydı. Bana bir temsilcisini yolladı, buradaki büyükelçisini de birkaç defa gönderdi. Temsilciyle şurada benim bir çalışma odam vardır orada konuştuk. Bir gece yarısı gelmişti. Richardson adlı bir zattı. Richardson şu şekilde söyledi, uyuşturucu madde kullanımından dolayı Amerikan gençliği çok sıkıntı çekiyor, bunun uyuşturucunun ana maddesi olan boz morfinin Amerika'ya Türkiye'den geldiği düşüncesindeyiz, bu yüzden haşhaşın ekiminin Türkiye'de yasaklanmasını istiyoruz. Ben o zata şu şekilde cevap verdim: Bakın, Türkiye'nin çıkardığı 120 ton afyonun hepsi Birleşik Amerika'ya gitse bile bu bir haftalık ihtiyacdır. Afyonun Memleketi Türkiye değildir, afyonun memleketi altın üçgen memleketleridir, Uzakdoğu ve Hindistan'dır.", Çetin Yetkin, Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995, s.140.

⁷²² "Antiheroin Drive By U.S. Is Disclosed", The New York Times, 05.08.1969, s.27.

kabul görmesine neden olmuştur. Bu olayların akabinde Amerika Türkiye'ye haşhaş ekimini yasaklaması en azından büyük oranda kısıtlaması yönünde baskısını arttırmıştır.

Harita 1: Yasadışı Eroin Kaçakçılığı Rotası⁷²³

Amerikan hükümeti, Türkiye'nin haşhaş üretimini tamamen durdurmasını ya da çok büyük oranda kısıtlamasını isterken, aynı zamanda Amerikan Uyuşturucu ve Tehlikeli İlaçlar Bürosunun raporu doğrultusunda ülkeye hangi yollar doğrultusunda uyuşturucu giriyorsa bu yolları kesme yoluna gitmiştir. Bu yolda ilk adım Amerikalı yetkililerin yaklaşık 15 yıldır Fransa ile sürdürmüş oldukları uyuşturucunun önemli bir durağı olan Marsilya bölgesinin⁷²⁴ kontrol altına alınması antlaşması olmuştur. Türkiye'de üretilen ham afyon morfine çevrilmek için Marsilya bölgesine gemiyle getirilip burada morfin yapıldıktan sonra Amerika gidiyordu. Amerika Fransa ile yapmış oldu bu antlaşma ile bunun önüne geçmeye çalışmıştır.⁷²⁵ Nixon Yönetimi Fransa üzerinden gelen trafiği kesmek isterken aynı zamanda uyuşturucu savaşını Ortadoğu üzerinden de yürütmekteydi. Mesela Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta uyuşturucu

⁷²³ Worsnop, Richard L. "Heroin Addiction." In Editorial Research Reports 1970, vol. I, 383-402. Washington, DC: CQ Press, 1970. <http://library.cqpress.com/cqresearcher/cqresrre1970052700>

⁷²⁴ "Marsilya ve Menton arasındaki bereketli Fransız Rivierası boyunca, sessiz ve yüksek bir taş duvarın ardında güvenli ve gelişen milyon dolarlık yasadışı uyuşturucu ticareti için eroin üretmek için gereken tüm ekipmanı barındıran 100.000 villadan oluşan bir yer." Don Cook, "Big Source of U.S. Heroin Under Attack: France Joins in Battle to Wipe Out 80% of Supply", Los Angeles Times, 18.01.1970. s.1.

⁷²⁵ Felix Belair JR "U.S. Acts to Cut Heroin Flow", The Atlanta Constitution, 07.01.1970, s.16A.

kaçakçılığından 1968 yılından beri 24 Amerikalı tutuklanmış ve bunların 13'ü halen Lübnan hapisanelerinde yatmışlar geri kalanı ise sınır dışı edilmişlerdir.⁷²⁶

Bu antlaşmanın hemen ardından Amerikalı yetkililer, Fransız yetkililerle beraber Türkiye ile yapmış oldukları antlaşmaya dayanarak, ülkeden geçen bütün uyuşturucu kaçakçılığını daha sıkı takip edeceğine dair bir antlaşma imzaladılar.⁷²⁷ Antlaşma aynı zamanda Türkiye'de haşhaş ekilen il sayısının 21'den 9'a bir sonraki yılda 4'e düşürüleceğini ve Türk çiftçisinin haşhaş yerine şekerpancarı ekmeye teşvik edileceğini bildiriyordu.⁷²⁸ Yapılan antlaşmanın maddelerini The Atlanta Constitution şu şekilde yazmıştır:

- 1- "Haşhaş üreten çiftçilerin araziyi başka birimlere dönüştürmelerine yardımcı olmak için 3 milyon dolarlık ABD tarım kredisi verilecek.
- 2- Türk polis teşkilatında görevli 460 personele, yasadışı afyon üretimi olan eroin üretimini engellemek için uçak, silah, cephane, araç ve diğer teçhizat sağlanacak
- 3- Türklerin haşhaş yetiştirilmesine izin verilen illerin sayısını azaltma antlaşması gereğince, geçmişte 21 olan haşhaş üretilen il sayısı, bu yıl 9 il'de ekim yapılmasına izin verilecek ve 1971'de dördüne izin verilecek."⁷²⁹

Türkiye'deki haşhaş üretimini tamamen durdurmak için antlaşma yolları arayan Amerikalı yetkililer, Johnson mektubu sonrası Türkiye'de yükselen hızlı bir Amerikan karşıtlığına tanık oldukları için, Türkiye'ye baskı uygularken çok daha dikkatli davranmaya çalışmışlardır.⁷³⁰ Bu durum Amerikan Dışişleri Bakanlığı yazışmalarında sürekli olarak vurgulanmış ve haşhaş üretiminin tamamen durdurulması için ekonomik yardımların tamamen kesilmesi konusunda Türkiye'nin tehdit edilmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesine neden olacağını Amerikan Dışişleri Bakanlığı Haziran 1970 tarihli raporunda belirtmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin yeni bir krizi kaldıramayacağını belirten rapor Türkiye'ye direk bir baskı uygulamak yerine zararın giderileceği bazı güvenceler verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁷³¹

⁷²⁶ James Restor, "U.S. Drug Fight Reaches Mideast", The Atlanta Constitution, 19.02.1970, s.4A.

⁷²⁷ "Turkey Agrees at Meeting To Tighten Curbs on Opium", The New York Times, 23.01.1970, s.14.

⁷²⁸ "Antiheroine Pacts Announced By U.S.: Accords Seek to Curb Opium Crop Crown in Turkey", The New York Times, 06.03.1970, s.44.

⁷²⁹ Joseph E. Mohbat, "U.S. Unwraps Turkish Deal To Halt Opium", The Atlanta Constitution, 06.03.1970, s.16A.

⁷³⁰ "Narcotics Meeting Is Set For Ankara", The New York Times, 18.01.1970, s.50.

⁷³¹ Memorandum From the Director of the Office of Turkish Affairs (Cash) to the Assistant Secretary of State for Near East and South Asian Affairs (Sisco), 18.06.1970, Department of State, Turkish Desk Files: Lot 74 D 29, Soc 11-5. Confidential.

Amerikalı siyasetçiler, Başkan Nixon'a, Türkiye'ye yapılacak ekonomik yaptırımların, mevcut hükümetin düşmesine neden olabileceğini bildirmişlerdir. Başkan Nixon'da, yeni kurulan hükümetin nasıl olacağını bilemediklerini, bu yüzden uyuşturucu kaynaklarının azaltılması konusunda olabildiğince Demirel hükümetini zor durumda bırakmadan yapmak istediklerini, Türkiye Büyükelçisi Handley ile yaptığı görüşmede şu şekilde dile getirmiştir:

“Başbakan Demirel parti içi bir anlaşmazlık yüzünden, mart ayında güven oylamasını zayıf bir durumda atlattı. Bu, afyon üretimini azaltma veya ortadan kaldırma konusunda dramatik adımlar atmasını çok daha zorlaştırmıştır. Çünkü ilgili illerde kırsal kesimden gelen tepkilerle karşı karşıya kalıyor. Aynı zamanda, dış baskıya boyun eğdiği eleştirilerine karşı daha savunmasız hale getiriyor. Hasat elverişsiz olduğunda ve ihtiyaç kritik hale geldiğinde buğdayı sevk edemememiz, hükümetinin hayatta kalmasını etkileyebilir. Demirel'in halefinin ise afyon konusunda daha az işbirlikçi olacağı neredeyse kesin.”⁷³²

Bu nedenden dolayı Amerikalı yetkililer, Türk hükümetine haşhaş meselesi ile baskı yapmadan farklı şekillerde iş birliği yapma yolları aramıştır. Bu duruma karşılık Türkiye hükümeti de kaçakçılığın önlenmesi için Amerika ile ortak çalışma yürütmüştür. Amerika yapmış olduğu ekonomik yardıma bağlı olarak Türkiye hükümet, polis ve jandarma kuvvetlerinden oluşan özel eğitimli 750 kişilik bir ekipten oluşan uyuşturucu ile mücadele birimi kurmuştur. Bu birimde çalışanlara ayda 50 dolar prim ödenmiştir.⁷³³ Bu tedbirlere rağmen Amerika'ya giden uyuşturucu miktarında herhangi bir azalma olmayınca, Amerikan senatosunda Türkiye'ye haşhaş ekilmesini tamamen durdurulması konusunun teklif edilmesi için görüşmeler yapılması ve bu konuda yardım amaçlı 100 milyon dolarlık bütçe ayrılması teklifi yapılmıştır. Teklifin dayanağı ise Amerika'nın uyuşturucu ile mücadelede bunu zaten beş mislini harcadıklarını düşünmeleridir.⁷³⁴

Süleyman Demirel, haşhaş sorunu nedeniyle ne Amerika ile karşı karşıya gelmek istemekte ne de ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamı dolayısıyla zaten siyasi gücü zayıfladığı için haşhaş meselesiyle çiftçiye darbe vurarak bütün gücü kaybetme

⁷³² Letter From the Under Secretary of State for Political Affairs (Johnson) to the Secretary of the Treasury Kennedy, 29.06.1970, Washington National Records Center, OASD/ISA Subject Files: FRC 330 73 A 1975, 000.1-333 Turkey, 1970, Confidential.

⁷³³ Felix Belair, “U.S. Loan to Turkey Dismays Narcotics Officials”, The New York Times, 14.06.1970, s.24.

⁷³⁴ Felix Belair, “Aid To Eradicate Opium Suggested: Pepper Urges U.S. Subsidy to End Poppy Cultivation, The New York Times, 02.08.1970, s.56.

heveslesiydi. Bu CİA raporlarında da açıkça belirtilmiştir.⁷³⁵ İhsan Sabri Çağlayangil anılarında da bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Amerikan Büyükelçisi odama gelerek şu şekilde söyledi Sayın Demirel’e lütfen iletiniz. Ülkenizde hangi ilde, ne kadar haşhaş yetiştiriyorsa biz onu sizden satın alalım. Bunun karşılığında sizde ekimi durdurun. Bende peki iletirim dedim. Sayın Demirel’e bu durumu bildirdim. Demirel’in verdiği cevap şu şekildeydi: Türkiye’nin 27 ilinde ve çevresinde haşhaş yetiştiriliyor. Hatta bizde bu isimde bir il bile bulunmakta. Bu yüzden ekimi tamamen durdurmamız mümkün değil ama bunun yerine haşhaş ekim yerlerini her yıl azaltabiliriz. Demirel’in cevabını Amerikan büyükelçisine söyledim. Bana beni bir kere de başbakanınızla şahsen görüştürebilir misiniz diye rica etti. Peki, Başbakana söylerim dedim. Gidip Sayın Demirel’e büyükelçinin bu ricasını söyledim. Demirel itiraz etmeden kabul etti ve Sayın Demirel yine aynı cevabı verdi. Bu görüşmenin ardından Amerikan büyükelçisi: Çok kötü. Bundan çok kötü sonuçlar doğacak dedi ve çok kötü sonuçlar belli oldu. Görüşmeden üç ay kadar kısa bir süre sonra bizim hükümetimiz düşürüldü.”⁷³⁶

Demirel’in çiftçi’nin oyunu kaybetme riski yersiz değildi çünkü çiftçi Demirel hükümetinin haşhaş yasaklaması durumunda kendilerinin Adalet Partisine verecekleri oy’un olmadığını her yerde dile getiriyorlardı. Bu nedenden dolayı haşhaş ekilen illerin aynı zamanda adalet partisinin kalesi sayılması, Demirel’in haşhaş ekimini tamamen durdurmasının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir.⁷³⁷ Amerikalı yetkililere göre ülke dışında uyuşturucuya karşı yürütülen mücadele yeterince özverili yürütülmediği için, bunu gerekirse baskı yoluyla diğer devletlere kabul ettirme yoluna gitmiştir.⁷³⁸ Bu durumu Birleşmiş Milletler Narkotik Komitesi’nin Eylül 1970’te Cenevre’deki toplantısında Türk temsilcilere de bildirmişlerdir. Bunun üzerine Türk hükümetinin amacının afyon üretimini ortadan kaldırmak değil, düzenlemesi olduğunu ve Türkiye’nin afyonla ilgili mevcut anlaşmalar dışında herhangi bir yükümlülüğü kabul etmeyeceğini açıklamışlardır.⁷³⁹

Her ne kadar Demirel hükümeti döneminde geçmişte 21 olan haşhaş üretilen il sayısı, 1970 yılına kadar 9’a indirilmiş olsa da bu durum Amerika’daki uyuşturucu trafiğini hiçbir şekilde etkilememiştir. Aksine ülkedeki ele geçirilen uyuşturucu miktarı çok daha fazla artmıştır. Bu yüzden Amerikan hükümetinin haşhaş üretilmesinin

⁷³⁵ CİA- RDP82S00205R000100180002-3 No’lu CİA Belgesi, “Turkey’s Capability and Willingness to Collect The 1970 Opium Crop”, 16.06.1970.

⁷³⁶ İhsan Sabri Çağlayangil, Anılarım, Yılmaz Yayınları, 1990, s.62-63.

⁷³⁷ “Turk Farmers Balk At U.S. Opium Plan”, The Atlanta Constitution, 09.08.1970, s.13D.

⁷³⁸ Henry Giniger, “U.S. Agents Press Europe Drug Fight”, The Atlanta Constitution, 07.09.1970, s.18A.

⁷³⁹ “Turkey Rebuffs U.S. On Opium Poppy Ban”, The New York Times, 11.09.1970, s.13.

kısılmasının çözüm olmadığını, çözümün ancak haşhaş ekilen yerlerin tamamen bitmesi gerektiği düşüncesine kapılmalarına sebep olmuştur.⁷⁴⁰

3.2.3. 12 Mart Muhtırası ve Türkiye’de Haşhaş Ekim’in Tamamen Yasaklanması

Demirel hükümetinin 12 Mart 1971’de Türk ordusu tarafından görevden alınmasının ardından Nihat Erim’in başkanlığında partisiz bir hükümet iktidara geldi. Yeni hükümet afyon sorununu ilk önceliklerinden biri haline getirdi.⁷⁴¹ Demirel hükümeti tarafından mevcut mevzuata dayanılarak hazırlanan bir ruhsatname 19 Mart 1971 tarihinde çıkarılmıştı. Ancak uzun zamandır bekletilen yasa tasarısı Nihat Erim tarafından kanun şartlarını ihlal edenlere ağır cezalar getirilmesi ile katı ruhsatlandırma usulleri şartlarının eklenmesinden sonra 1971’de TBMM tarafından kabul edildi.⁷⁴² Hükümetin programıyla ilgili olarak TBMM’de yaptığı açıklamada Nihat Erim, "Kaçak afyon ticaretinin saldırgan insani nedenlerle ilk etapta hükümet bu soruna ciddi önem verecektir. Türk afyon yetiştiricilerine daha iyi bir yaşam elde etmenin bir yolu gösterilecek." diye yapmış olduğu açıklama Amerikan basınında Türkiye’nin afyon üretiminin son bulacağı şeklinde yorumlandı.⁷⁴³

Haşhaş konusu 1970’lerde Türkiye-ABD ilişkilerinde o kadar önemli bir yer işgal ediyordu ki Türkiye’deki her Amerikalı yetkili, konuyla ilgili yürüyen bir ansiklopedi haline gelmişti. Özellikle senatörlerden James L. Buckley başta olmak üzere birçok senatör yüzden fazla farklı yasa tasarısı sunarak, Türkiye üretimi durdurmazsa, çoğunlukla yardımın kesilmesi olmak üzere çeşitli cezai işlemler getirilmesi çağrısında bulundu.⁷⁴⁴ Demirel döneminde Türkiye’ye geçmiş dönemdeki nedenlerden dolayı baskı yapmaktan çekinen Amerikalı yetkililer, Demirel hükümetinin düşmesinin ve ardından Erim hükümetinin kurulmasıyla bu baskıyı artırmışlardır. Amerikan basınına göre

⁷⁴⁰ Alfred Friendly, "Opium Traffic seems Unaffected by Turkish Drive", The New York Times, 17.01.1971, s.14.

⁷⁴¹ Spain, s.298.

⁷⁴² Alfred Friendly, "Turkish Leader Moves to Bring Last Nation’s Opium Farms Under Control", The New York Times, 21.06.1971, s.15.

⁷⁴³ Tom Lambert, "Turkey Leader Vows Tighter Opium Curbs", Los Angeles Times, 02.05.1971, s.5; Terrence Smith, "Turkish Premier Vows to Halt Illicit Opium Traffic", The New York Times, 02.05.1971, s.2; "Turkey Moves to Cut Production of Opium", The Christian Science Monitor, 06.04.1971, s.B12.

⁷⁴⁴ Clayton Knowles, "Buckley Ties Foreign Aid to Halt in Illegal Drugs", The New York Times, 30.03.1971, s.28.

senatörlerin bu baskıyı artırmalarındaki en önemli neden ise önceki iktidar döneminde Amerikalı yetkililere verilen Türkiye’de haşhaş ekiminin 3-4 yıl içerisinde durdurulacağına dair vermiş olduğu söz olmuştur.⁷⁴⁵

Erim hükümeti kurulduktan sonra Amerikalı yetkililer de dış politikada sürekliliğin esas olduğunu hatırlatarak haşhaş ekiminin tamamen durdurulmasını öncelikli olarak istemiştir. Amerikan Dışişleri Bakanlığı Türkiye’de Büyükelçiliğine çektiği telgrafta Büyükelçi Handley’in Başbakan Erim ile bu konuyu görüşmesini ve sonucu derhal kendilerine bildirmelerini istemişlerdir. Amerikan Büyükelçisi Handley Washington’a uyuşturucu kontrolü ile ilgili toplantıya gitmeden önce Başbakan Nihat Erim ile bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁷⁴⁶ Handley ile Başbakan Erim arasındaki görüşmenin ardından Nihat Erim 16 Haziran 1971 yılında yapmış olduğu açıklamada haşhaş üreticileri için farklı ürün çalışmalarının devam ettiğini ve eğer haşhaşın yerine koyabilecek başka bir ürün bulur bulmaz haşhaş üretimini tamamen durdurulacağını belirtmiştir. Nihat erim toplantı sonrası yapmış olduğu açıklamada çok iyi bir görüşme gerçekleştirdiklerini dile getirmiştir.⁷⁴⁷

Başka bir deyişle Başbakan Erim, Süleyman Demirel gibi sadece haşhaş ekiminin sınırlandırılmasıyla ilgili kararlar almakla yetinmemiş aynı zamanda uyuşturucu kaçakçılığının üzerine önemle eğileceği konusunda Amerika’ya söz vermiştir.⁷⁴⁸ Amerikan Büyükelçisi Handley ile Başbakan Erim arasındaki görüşmeden bir gün sonra Amerikan Savunma Bakanı Melvin R. Laird senatoda yapmış olduğu konuşmada haşhaş konusu üzerinde Türkiye ile antlaşmaya varmak üzere olduklarını bildirmişlerdir. Büyükelçi Handley’de Başkan ile yapmış olduğu görüşmede 2 yıl içinde Türkiye’de haşhaş üretiminin tamamen sona ereceği tahmininde bulunmuştur.⁷⁴⁹ Hazine Bakanı John B. Connally tarafından hassas müzakereler yürütüldüğü için daha fazlasını

⁷⁴⁵ CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.’lu CIA Belgesi, “Turkey’s Capability and Willingness to Collect the 1970 Opium Crop”, 16.06.1970, s.1-12.

⁷⁴⁶ Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 18.05.1971, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 633, Country Files- Middle East, Turkey, Vol. II 1 Jan 1970-31 Dec 1971. Secret; Priority, Exdis.

⁷⁴⁷ Alfred Friendly, “Turkish Leader Moves to Bring Last of Nation’s Opium Farms Under Control”, The New York Times, 21.06.1971, s.15.

⁷⁴⁸ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980), 4 Baskı, Hill Yayınları, İstanbul, 2010, s.537.

⁷⁴⁹ Memorandum for the President’s File, 14.06.1971, National Archives, Nixon Presidential Materials, White House Special Files, Presidential Office Files.

söyleyemeyeceğini kongrede dile getiren Laird, ancak, dış operasyonlarla ilgili ödenek alt komitesine iki hafta içinde olumlu önlemlerin alındığını bildireceğine dair güvence verdi.⁷⁵⁰

Yapılan görüşmelerin ardından Erim hükümeti 1 Temmuz'da Amerikan hükümetinin isteklerini yerine getirerek haşhaş ekiminin tamamen yasaklandığını bildirdi. Bunun karşılığında ise Amerika Türk çiftçilere ve hükümete 10 milyon dolar yardım yapmayı vaat etti.⁷⁵¹ Türkiye'nin haşhaş ekimini tamamen yasaklanması Amerikan basınında büyük bir yer edindi. Amerikan başkanı Nixon Beyaz Saray'da basına verdiği demeçte Türkiye'nin haşhaş ekimini tamamen yasakladığını duyurmasının ardından bazı Amerikalı senatörler bunun çok büyük bir adım olduğunu fakat yeterli olmadığını bildirmişlerdir. Böyle bir adımın devamının gelmesini ve aynı antlaşmaların Burma, Tayland ve Laos'ta atılması gerektiğini dile getirmişlerdir.⁷⁵² Amerikan basını bu antlaşmanın ardından hükümetin bu adımının yeterli olup olmadığını sorgulamaya başladılar. Richard Severa, The New York Times gazetesinin "Turkey's Poppy Curb Is Assesed" adlı makalesinde;

"Afganistan, Burma, İran ve Laos da haşhaş ürettikleri bilenen ülkeler arasında yer almaktadır ve bu devletlerde de morfin üretimi yapıp Amerika sokulmaktadır. Türkiye'de üretiminin kesilmesi demek kaynakların bu yerlere akacağı anlamına gelmektedir ve bu nedenle Amerikan hükümetinin bunu önlemesinin tek yolu bu devletlerle de Türkiye'deki gibi antlaşmalar yapmasından geçmektedir."⁷⁵³

Harita 2'de görüldüğü gibi Afganistan, Burma, İran ve Laos da haşhaş yetiştiriciliğinin önemli merkezlerindendi ve Richard Severa atılan adımın diğer devletlerle de aynı şekilde uygulanmasının şart olduğunu aksi halde yapılan bütün bu emeklerin bir anlamının olmadığını vurgulamıştır.

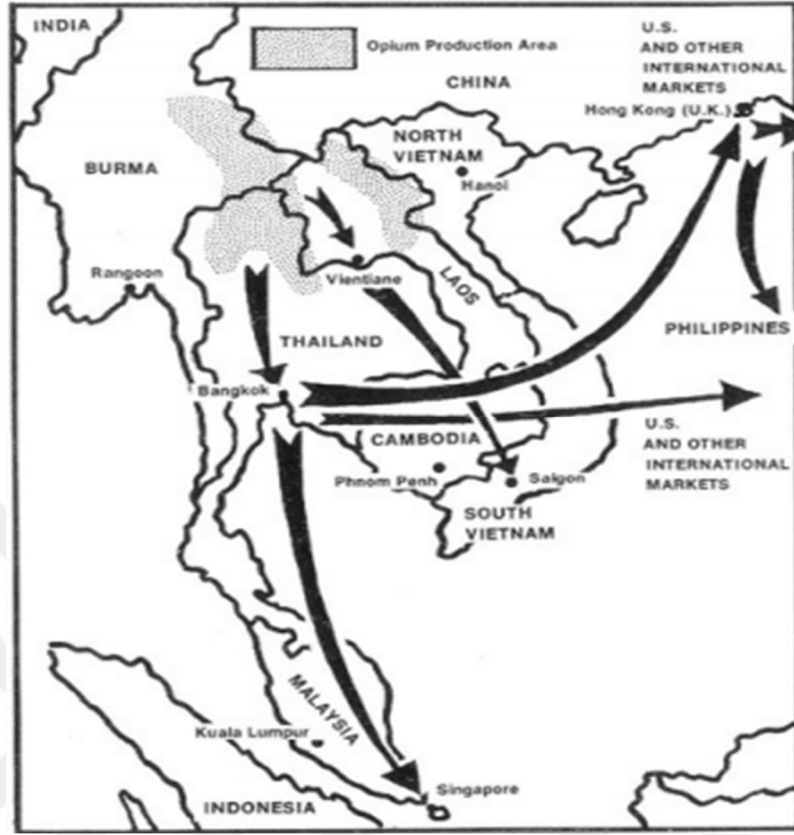
⁷⁵⁰ Felix Belair, "Laird Says Agreement Is Near With Turkey to Curb Drug Flow", The New York Times, 23.06.1971, s.16.

⁷⁵¹ William Tuohy, "Opium Fields: Bumber Crop May Be Last", Los Angeles Times, 01.07.1971, s.1.

⁷⁵² John Herbers, "Nixon Says Turks Agree To Ban the Opium Poppy", The New York Times, 01.07.1971, s.1.

⁷⁵³ Richard Severa, "Turkey's Poppy Curb Is Assesed", The New York Times, 02.07.1971, s.6.

Harita 2: Uyuşturucunun Asya Ülkelerinden Amerika'ya Gidişini Gösteren Harita⁷⁵⁴

Nick Thimmescht'ta Amerika'nın yurt dışındaki uyuşturucu ile ilgili atmış olduğu adımı yetersiz olarak değerlendirmiş ve bu durumu Los Angeles Times gazetesindeki makalesinde yazarken konuyu şu şekilde dile getirmiştir:

“Amerikan Türkiye ile yapmış olduğu antlaşma çok büyük bir olaydır fakat uyuşturucuya karşı bu savaşın yalnızca yurt dışında yürütmek yetersiz olacaktır. Hükümet uyuşturucu ile savaşı aynı şekilde ülke içerisinde de devam ettirmesi gerekiyor aksi halde hükümetin yapmış olduğu bütün çabalar boşa gider.”⁷⁵⁵

Yasak kararının ardından Türkiye'deki çiftçiler son kez haşhaş ürünlerini alarak 148 ton ham haşhaş hükümete satmışlardır.⁷⁵⁶ Haşhaş ekiminin yerine çiftçiye haşhaş yerine ne gibi ürünler alternatif olarak sunulabileceği Erim hükümetinin en önemli meselelerinden biri olmuştur. Şeker pancarı ve soğan haşhaş üreticisine alternatif olarak

⁷⁵⁴ Schroeder, Richard C. "World Drug Traffic." In Editorial Research Reports 1972, vol. II, 925-46. Washington, DC: CQ Press, 1972. <http://library.cqpress.com/cqresearcher/cqresrre1972121300>.

⁷⁵⁵ Nick Thimmesch, "Nixon's 'Opium War' Will Fail Unless We Fight the Drug Culture at Home", Los Angeles Times, 25.08.1971, s.D10.

⁷⁵⁶ Tom Lambert, "Last Legal Turkish Opium Crop Planted", Los Angeles Times, 02.10.1971, s.16.

sunulabilecek ürünler içerisinde ilk sırayı almıştır. Diğer alternatif ise haşhaş yetiştirilen yerlerde fabrikaları kurarak haşhaş yasağından dolayı yetiştirdikleri alternatif ürünlerden yeterli verim elde edemeyen çiftçilerin bu tekstil fabrikalarında istihdam edilmesidir. Bu şekilde hem işsizlik azaltılacak hem de üretilen ürünler Amerika'ya ihraç edilerek ülkenin haşhaştan elde ettiği vergi geliri telafi edilecekti.⁷⁵⁷

Erim hükümetinin bu alternatifleri düşünmesinin sebebi ise haşhaş ekiminin yasaklanması karşısında, Amerika'dan gelecek olan 3 milyon dolarlık ekonomik yardımın hem üç yıl gibi uzun bir süre de ödenecek olması, hem de elde edilecek olan toplam gelirden çok daha düşük olmasıydı. Aslından Amerika'nın yapacağı para yardımının yetersiz olacağı en başından beri bilinen bir olaydı. Türkiye ile Amerika arasında yapılan antlaşmanın ardından bu durum Türk gazetelerinde eleştirilmiş ve bu eleştiriler Los Angeles Times'ta da yer bulmuştu. Gazete haberinde; “Amerikan Tarım Bakanı Clifford M. Hardin, Türkiye'nin haşhaş üretiminin yıllık maliyeti 22 milyon dolar olduğunu biliyor fakat Amerikan hükümeti ise bunun yerine bu miktarın yarısını karşılıyor” diye eleştirmiştir.⁷⁵⁸

Erim Hükümeti ise, bu zararı bildiği halde haşhaş ekiminin yasaklanması halinde verilecek olan 35 milyon dolarlık ekonomik yardıma evet demiş ve kendi insanını sefaletle sürüklerken Amerika'nın yanında yer almıştır.⁷⁵⁹ Nihat Erim'in ülkede haşhaş ekim yasağına karşı oluşan tepkileri azaltmak için yapmış olduğu açıklamalar The New York Times gazetesine şu şekilde yansımıştır:

“Başbakan Nihat Erim ülkede tansiyonu düşürmek ve ekim yasağına karşı oluşan tepkiyi azaltmak için gazetelere yapmış olduğu açıklamada haşhaş ekim yasağını sadece ikinci dünya savaşından beri Türkiye'nin yanında olan ve milyarlarca dolar ekonomik yardımda bulunan Amerika'ya insani anlamda yardım amaçlı yapılmış olduğunu dile getirmiştir. Erim ayrıca Türkiye'nin kendini hiçbir sorumluluk altına koymadığını ve eğer çiftçi haşhaş yerine alternatif ürün bulamadığı takdirde, ülkenin yeniden haşhaş ekimini serbest hale getirebileceğini açıklamıştır.”⁷⁶⁰

Haşhaş ekim yasağı kararının alınmasının ardından Başbakan Erim, 18 Mart 1972 yılında Amerikan Başkanı Nixon tarafından Amerika'ya davet edilmiştir.⁷⁶¹ Amerika'da

⁷⁵⁷ Memorandum for President's File, 14.06.1971, National Archives, Nixon Presidential Materials, White House Special Files, Presidential Office Files.

⁷⁵⁸ “U.S., Turkey Hammer Out Opium Pact”, Los Angeles Times, 06.11.1971, s.19E.

⁷⁵⁹ Özata, 67.

⁷⁶⁰ “Turkish Premier Says Ban On Poppies Hurts Economy”, The New York Times, 27.02.1972, s.8.

⁷⁶¹ Memorandum for the President's File, 21.03.1972, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 938, VIP Visits, Turkey, Turkey Prime Minister Erim, March 21, 1972. Top Secret; Sensitive.

ilk açıklamasında Başbakan Erim, Türkiye ile Amerika arasında 1947’den beri köklü bir dostluk kurulduğunu söylemiştir.⁷⁶² Erim Amerika’da The New York Times gazetesine verdiği röportajda bir konuda değerlendirmeler yaparken, hükümetin haşhaş politikasını da izah etmiştir. Başbakan Erim;

“Türk hükümetinin almış olduğu bu karar nedeni ile özellikle haşhaş üreticisi çiftçiler tarafından çok sert bir şekilde eleştirildiklerini dile getirmiş, ayrıca bu kararın Türk hükümeti tarafından tek taraflı olarak alınan bir karar olduğunu ve tamamen insancıl maksat ve düşüncelerin mahsulü olduğunu dile getirmiştir.”⁷⁶³

Amerika’nın yeterli mali destek vermemesi halinde ise Türk hükümetinin tutumunun ne olacağına dair gazetecilerin sorusu üzerine “Türk hükümetinin kararlarında serbest olduğunu dile getirmiş ve şayet çiftçiye yeteri kadar tazminat ödenmezse, hükümetin her türlü kararı özgür bir şekilde alacağı aşikârdır demiştir.” Bu sözleriyle Başbakan Erim haşhaş konusunda inisiyatifin kendilerinde olduğunu ön plana çıkartarak, Amerikan kamuoyuna baskılara boğun eğmedikleri ve sonraki süreçte de böyle devam edecekleri mesajını vermiştir.⁷⁶⁴

3.3. Türkiye’de 1973 Seçimleri Sonrası Haşhaş Ekim Yasağının Kaldırılması

Haşhaş ekim yasağı Türkiye’de yalnızca haşhaş üreten çiftçiye zor duruma sokmamış, ülkenin ithalat girdilerinde de büyük bir değişikliğe gidilmesine yol açmıştır. Haşhaşın ekiminin afyon üretiminden dolayı Türkiye ekonomisine inanılmaz derecede katkısı vardı. 1938’den 1971 yılına kadar Türkiye, dünya afyon üretiminin yaklaşık %55’ine sahipti. Aynı zamanda köylü içinde haşhaş büyük önem taşımaktaydı. Anadolu’da haşhaş ekimi sadece afyon üretimini sağlamak amacıyla yapılmamaktaydı. Haşhaş eken çiftçiler, ilaç sanayi dışında haşhaştan elde ettikleri yağı yemeklik olarak, tohumlarını hayvan yemi olarak, saplarını da ev yapımı sırasında kerpiçlerde kullanıyorlardı. Haşhaş ekim yasağı, Türkiye’yi morfin ihtiyacı içinde ithalat yapma gibi zor bir durumuna sokmuştur. Aynı zamanda Amerikan hükümetinin haşhaş ekimi konusunda dünyanın birçok yerinde yapmış olduğu baskıdan dolayı, dünyada haşhaş

⁷⁶² Ahmet Gülen, “Nihat Erim Hükümetlerinin Haşhaş Politikası”, CTAD, Yıl.15, Sayı.30, 2019, s.384.

⁷⁶³ Dana Adams Schmidt, “Nixon Signs Law to Curb Drug Abuse”, The New York Times, 22.03.1972, s.22.

⁷⁶⁴ Dana Adams Schmidt, “Nixon Signs Law to Curb Drug Abuse”, The New York Times, 22.03.1972, s.22.

üretiminde önemli bir düşüş meydana gelmiş ve morfin ithalatı normalden daha pahalıya mal olmaya başlamıştı. Ayrıca yasağın uygulanması halinde Amerika'nın söz vermiş olduğu ekonomik destek miktarı da Türkiye'nin ekonomisinde meydana gelen zararına kıyasla oldukça yetersiz kalmıştı. Türkiye ekonomisinin uğramış olduğu zarar 100 milyon doların çok üzerindeyken, Amerika'nın vermeyi taahhüt ettiği miktar ise 35 milyon dolar olup, bu bile düzenli yapılmamaktaydı. Bu nedenlerden dolayı yasağı devam ettirmek hem ülke ekonomisine hem de Türk çiftçisine büyük zararlar vermeye devam edecekti. 1971 yılından itibaren bazı parti milletvekilleri haşhaş ekim yasağının kaldırılarak yeniden serbest hale getirilmesi için yasa tasarısında bulunmuşlar, fakat bu girişimleri sonuçsuz kalmıştır.⁷⁶⁵

Türkiye'de 1973 seçimleriyle beraber, haşhaş ekim yasağı seçim kampanyasının en önemli konularından biri haline geldi. Amerikan hükümeti ise eğer Türkiye'de normal politik hayata geçildiği takdirde durumun bu şekilde devam etmesinin mümkün olmadığını farkındaydı. Amerikan gazetelerinde eğer Türkiye'nin haşhaş ekim yasağının devam etmesi isteniyorsa tek çıkar yolun askeri yönetimin devam etmesi olduğu yönünde haberler çıkmaya başlamıştı. The Atlanta Constitution gazetesinde Jack Anderson bunu şu şekilde yazmıştır:

“ABD, Türk eroini Amerika sokaklarından uzak tutmak istiyorsa, mevcut askeri diktatörlüğün yerini yeni bir demokratik hükümetin almamasını umsa iyi olur. Her halükârda Türkler, ABD'nin 400 milyon dolarlık büyük bir kıvılcım çıkarmasını istiyor. Bu, ABD'ye uyuşturucu kaçakçılığının askeri yönetimlerinin alternatifi olabileceğini söyleyen Türk yetkililerin gizli uyarısıdır.”⁷⁶⁶

Haşhaş ekilen bölgelerdeki halk, afyon ekiminin yeniden tesis edilmesini şiddetle talep ettiğinden, hemen hemen tüm partiler 1971 haşhaş yasağını kınayarak ve iktidara gelirlirse sıkı kontroller altında afyon üretimine devam etme sözü vererek oylarını artırmak için birbirleriyle yarışıyorlardı⁷⁶⁷ Tüm partilerin seçim beyannameleri yasağın kaldırılmasını öncelikli hedef haline getiriyordu. Amerikalı diplomatlar ise seçim sonrası koalisyon kurulmadığı için herhangi bir adım atılmadığını ancak koalisyon kurulur

⁷⁶⁵ Macide Başlamışlı, ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Ambargo Kararına İlişkin Haşhaş Sorunu Yerine 1974 Kıbrıs Sorununu Ön Plana Çıkarma Girişimi, Asia Minor Studies, Cilt 9, Sayı 1, 2020, s.698.

⁷⁶⁶ Jack Anderson, “Turkey and Heroin Traffic”, The Atlanta Constitution, 09.01.1973, s.5A.

⁷⁶⁷ Juan de Onis, “Opium Poppy Gone, Turkish Farmers Ask Why Has U.S. Done This To Us?”, The New York Times, 09.08.1973, s.14.

kurulmaz Türk hükümetinin haşhaş yasağı konusunda adım atacağını kaçınılmaz olduğunu dile getirmişlerdir.⁷⁶⁸

14 Ekim 1973 seçimlerinden liderliğini Bülent Ecevit'in yaptığı Cumhuriyet Halk Partisi ile liderliğini Necmettin Erbakan'ın yaptığı Milli Selamet Partisi koalisyon oluşturarak hükümeti kurmuşlardır.⁷⁶⁹ Her iki parti de seçim vaatlerinde iktidara geldikleri takdirde haşhaş yasağını kaldıracaklarını vurgulamışlardı.⁷⁷⁰ Söyledikleri gibi iktidara gelir gelmez bu konuda somut adım atmaya başlamışlardır.⁷⁷¹ İlk olarak Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Amerikan Büyükelçisi William P. Macomber Jr.'le yapmış olduğu görüşmede Amerika ve Türkiye'nin haşhaş yasağını bir kez daha gözden geçirmeleri gerektiğini çünkü Türk çiftçilerinin çok zor durumda olduğunu belirtmiştir.⁷⁷² Türkiye'nin insanlık için atmış oldu bu adımın tek başına Türkiye'nin omuzlarına yüklenemeyeceğini dile getirmiştir.⁷⁷³

Bu haberlerin Amerika'da yayılmasından sonra Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkiler gerilmeye başlamıştır. Durumu yerinde incelemek isteyen iki Amerikalı senatör Charles B. Rangel ve Lester b. Wolff Türkiye'ye gelmiş ve ayrılmadan önce tehditkâr bir şekilde Türkiye'nin haşhaş yasağını kaldırması durumunda Amerika'nın Türkiye ekonomik ve askeri bütün yardımları keseceğini belirtmişlerdir.⁷⁷⁴ Bunun üzerine Türk yetkililer de bu yardımların bir hediye değil NATO'ya yardım amaçlı yapıldığını ve Amerika'nın da Türkiye'de askeri üslerinin olduğunu ve ambargo kararının bu yöndeki bütün ilişkilere zarar vereceğini belirtmişlerdir.⁷⁷⁵ Ayrıca haşhaş ekim yasağının ardından

⁷⁶⁸ Tom Lambert, "Opium Ban Key Issue for New Turk Regime: Alternatives Include Asking More U.S. Money for Farmers Complaining Loss", Los Angeles Times, 11.11.1973, s.H4.

⁷⁶⁹ "Leftist Government Is Formed In Turkey", The New York Times, 26.01.1974, s.7.

⁷⁷⁰ Tom Lambert, "Opium Ban Key Issue for New Turk Regime: Alternatives Include Asking More U.S. Money for Farmers Complaining Loss", Los Angeles Times, 11.11.1973, s.H4.

⁷⁷¹ CIA- RDP 78S01932A000100060014-7, No'lu CIA Belgesi, "Resumption of Cultivation in Turkey", 25.06.1974.

⁷⁷² Memorandum from Harold Saunders and Henry Applebaum of the National Security Council Staff to Secretary of State Kissinger, 15.02.1974, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 634, Country Files, Middle East, Turkey, Vol. IV. Secret.

⁷⁷³ "Turkey Asks U.S. for Restudy Of Ban Cultivation of Opium", The New York Times, 21.02.1974, s.8.

⁷⁷⁴ "Resolution Seeks Aid Cutoff If Turkey Lifts Opium Ban", The Atlanta Constitution, 10.05.1974, s.15E.

⁷⁷⁵ Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 07.02.1974, National Archives Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 634, Country Files, Middle East, Turkey, Vol. IV. Confidential; Flash, Exdis.

dünyada büyük bir boşluk oluştuğunu ve Hindistan'ın bu boşluğu doldurmak için haşhaş ekim kapasitesini artırdığını ve bu durumun haksızlık olduğunu dile getirmiştir.⁷⁷⁶

Tüm bu gelişmelerden sonra 1 Temmuz 1974'te, Türk hükümeti, yedi ilde haşhaş ekiminin yeniden başlayacağını duyurdu.⁷⁷⁷ Başbakan Bülent Ecevit, 2 Temmuz 1974'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yaptığı konuşmada haşhaş ekim yasağını kaldırmalarının sebebini gerekçeleriyle açıklamıştır. Ecevit;

“Haşhaş ekiminin seçilmemiş bir hükümet tarafından yasaklanması büyük bir hatadır çünkü geçerli bir alternatifin yokluğunda haşhaş çiftçilerinin hayatında doldurulamaz bir boşluk yarattı. Önceki hükümet, haşhaş yetiştiricilerinin kayıplarını telafi etmek için bazı önlemler aldıysa da ancak bu önlemler yetersizdi ve insanların anlaşılır direnişiyle karşılaştı. Aynı zamanda Türk afyon üretiminin ortadan kaldırılması dünya ilaç endüstrisinde ciddi afyon sıkıntısına neden olmuş ve diğer ülkelerdeki uyuşturucu kullanımı sorununa yardımcı olmamıştır. Tüm bu gerçekler ışığında, Türk hükümeti sıkı devlet kontrolü altında yedi ille sınırlı olmak şartıyla haşhaş ekimine devam etme kararı aldı.”⁷⁷⁸

The New York Times gazetesi haşhaş yasağının kaldırıldığını ve Türk hükümetinin alacağı tedbirleri açıklayan bir makale yayınlarak, Türkiye'nin haşhaş ekim yasağını çok sıkı kontroller altında kaldırdığını satırlarına taşıyarak okuyucularını bilgilendirmiştir:

“Türk afyonunun diğer uluslara zarar vermesini önlemek için her türlü önlemi alacak ve bu amaçla ilgili tüm uluslararası kuruluşların ve dost toplulukların tavsiyelerini dinlemeye istekli olacaktır. Eğer öngörülen tedbirlerin etkisiz kalması durumunda, hükümet daha güçlü yöntemler uygulamak için parlamentodan yetki isteyecektir. Hiçbir demokratik rejim, halkına yaşam biçimlerini değiştirmelerini ve yüzyıllardır uygulanan geleneksel bir kazanç yönteminden vazgeçmelerini söyleyemez.”⁷⁷⁹

Türkiye'nin haşhaş ekimini serbest hale getirmesinin ardından Amerikan basınında bu konuyla ilgili haberler yapılmaya başlanmıştır. Haşhaş ekim yasağının kaldırılmasından 3 gün sonra New York Times gazetesi; “Önümüzdeki son bahardan itibaren çiftçiler ilk hasadını yapacak ve bundan dolayı ülkeye inanılmaz miktarda eroin girecek. Bu kaçınılmaz bir son” diye manşet atmıştır.⁷⁸⁰ The Atlanta Constitution gazetesi ise;

⁷⁷⁶ Steven V. Robert, “Opium Again Hurts U.S. Turkish Links: Americans In Ankara Expect Problems With Renewal Of Production Of Poppies”, The New York Times, 09.05.1974, s.11.

⁷⁷⁷ CIA- RDP85T00353R000100030004-9 No'lu CIA Belgesi, “Turkey and The Poppy Problem”, 01.01.1974.

⁷⁷⁸ CIA- RDP 78S01932A000100070003-8 No'lu CIA Belgesi, “Turkey Lifts Ban on Opium Poppy Cultivation”, 01.06.1974.

⁷⁷⁹ “Turks Lift Ban on Poppy Culture Imposed in 1971 at U.S. Request”, The New York Times, 02.07.1974, s.4.

⁷⁸⁰ Tom Goldstein, “New Influx of Drugs Seen As Turkey Drops Its Ban”, The New York Times, 04.07.1974, s.23.

“Amerika’da eroin kıtlığından dolayı son üç yıl içerisinde gözle görülür bir şekilde uyuşturucu bağımlısı genç sayısı azaldı. Bu yüzden gençler uyuşturucu bulamadıkları için daha az bağımlılık yapan maruana ve haplara yöneldi ancak Türkiye’nin almış olduğu karar sonrası ülkeye yeniden bol miktarda eroin girecektir.” diye yazmıştır.⁷⁸¹

Amerikan hükümeti ise Türkiye’de bulunan Büyükelçisi William B. Macomber’i Türkiye’nin almış olduğu karar hakkında konuşmak üzere Washington’a çağırmıştır.⁷⁸² Hem Amerikan basınında çıkan haberler hem de Amerikan Büyükelçisinin Amerika’ya çağırılması üzerine, Türk devlet yetkililerinden art arda açıklamalar gelmeye başlamıştır. Başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan

“Amerikan hükümetinin endişeye kapılmasının yersiz olduğunu ve Türk hükümetinin her türlü diyaloga açık olduğunu söyleyerek Amerikalıların haşhaş üretiminde nasıl denetim sağlanacağı konusunda kendilerine tavsiyelerde bulunabileceklerini” dile getirmiştir.⁷⁸³

Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş’te yaptığı açıklamada haşhaş ekim yasağının kaldırılmasının iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermemesi gerektiğini çünkü iki ülkenin uzun yıllardır müttefik olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Amerikan hükümeti, Türkiye’ye ekonomik yardımları kesse bile, Ankara hükümetinin Türkiye’de bulunan Amerikan askeri üslerinin durumunda bir değişiklik yapmayacağını ve bu üslerini faaliyetlerine devam edeceğini bildirmiştir. Sözlerine devam eden Güneş, Amerikan Türkiye’ye yapacağı ekonomik ambargonun ülkede halk ve politikacılar nazarında bir Anti-Amerikancılık duygusunun yayılmasına sebep olabileceğini söyleyerek bu durumun Amerika için de çok kötü sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır.⁷⁸⁴

⁷⁸¹ Jack Anderson, “The Turkish Opium Threat”, The Atlanta Constitution, 12.07.1974, s.4A.

⁷⁸² Bernard Gwertzman, “U.S. Calls Back Its Envoy In Turkish Opium Dispute”, The New York Times, 06.07.1974, s.47.

⁷⁸³ “Turkey Asks U.S. Ideas on Opium Curbs”, The New York Times, 08.07.1974, s.8.

⁷⁸⁴ Steven V. Robert, “Turks See No Major Rift With U.S. Over Poppies,” The New York Times, 11.07.1974, s.3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1980 DARBESİNE GİDEN SÜRECİN AMERİKAN BASININI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Kıbrıs Barış Harekâtından Sonra Türkiye'deki Siyasi Durum

Türkiye’de 1965 tarihinde tek başına iktidar koltuğuna oturup 1971 tarihine kadar bu durumu devam ettirip, herhangi bir partiyle koalisyon kurma ihtiyacı duyamayan Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi hükümeti, 12 Mart 1971 tarihinde ordu tarafından verilen muhtıra ile istifa etmeye zorlandı. AP’si hükümeti yerine eski CHP’li Nihat Erim tarafından partiler üstü bir koalisyon hükümeti kuruldu. Bu durum Türkiye’de yeniden koalisyon hükümetleri döneminin başlamasına neden oldu. 1973 yılına kadar devam eden bu partiler üstü koalisyon süreci, 1973 yılında yapılan seçimlerle son buldu. Bu süreç içerisinde Süleyman Demirel de ordu ile arasını düzeltmiş olsa da halkın gözünde itibarını kaybettiği için, 1973 yılında yapılan genel seçimlerde Demirel’in partisi, oyların ancak %29,8’ini alabildi. Seçimlerde Demirel’in partisi olan AP’nin 149 milletvekili çıkarılmasına karşılık, 1972 yılında CHP’nin genel başkanı seçilen Bülent Ecevit ise oyların %33,3’ünü alarak 185 milletvekili çıkarabildi. Bu seçimlerle beraber CHP 1950 seçimlerinden beri ilk defa Türkiye’nin en güçlü partisi olarak hükümet kurma yetkisini kazandı. Buna rağmen CHP tek başına iktidar olmaya yetecek kadar milletvekiline sahip olmadığı için liderliğini Necmettin Erbakan’ın yürüttüğü MSP ile koalisyon hükümeti kurmak zorunda kaldı. Her iki parti de seçim vaatlerinde iktidara geldikleri takdirde haşhaş yasağını kaldıracaklarını vurgulamışlardı.⁷⁸⁵ Söyledikleri gibi iktidara gelir gelmez bu konuda somut adım atmaya başladılar. The New York Times gazetesi yeni kurulan koalisyon hükümetinin konu hakkındaki faaliyetlerini şu şekilde satırlarına taşımıştır:

“Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Amerikan Büyükelçisi William P. Macomber Jr.’le yapmış olduğu görüşmede Amerika ve Türkiye’nin haşhaş yasağını bir kez daha gözden geçirmeleri gerektiğini çünkü Türk çiftçilerinin çok zor durumda olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin insanlık için atmış olduğu bu adımın tek başına Türkiye’nin omuzlarına yüklenemeyeceğini dile getirmiştir.”⁷⁸⁶

⁷⁸⁵ Tom Lambert, “Opium Ban Key Issue for New Turk Regime: Alternatives Include Asking More U.S. Money for Farmers Complaining Loss”, Los Angeles Times, 11.11.1973, s.H4.

⁷⁸⁶ “Turkey Asks U.S. for Restudy Of Ban Cultivation of Opium”, The New York Times, 21.02.1974, s.8.

Her iki parti her ne kadar koalisyon kurmuş olsalar da hem Başbakan Ecevit hem de Başbakan yardımcısı Erbakan, birbirlerinden çok farklı dünya görüşlerine sahip olmalarının yanında aralarında güvensizlik de hâkimdi. 1974 yılında meydana gelen Kıbrıs Barış Harekâtı ise, iki parti arasında mevcut olan güvensizliğin su yüzüne çıkmasına neden oldu. 1974 yılında Yunanistan'daki askeri cuntanın Kıbrıs'ta da askeri darbe yapması üzerine, Türkiye 1960 Londra ve Zürih Antlaşması'nın kendisine vermiş olduğu garantörlük maddesini ileri sürerek adaya asker çıkardı. Adaya asker çıkarmakta temkinli davranmak isteyen CHP'nin aksine MSP, adanın tümünü işgal etmek istiyordu. MSP'nin bu isteği gerçekleşmeyince, Ecevit'in kazandığı büyük prestijin gölgesinde kalmak istemediği için harekâtı kendisinin başlattığını ileri sürdü. Bunun yanında Ecevit, kendisinin seyahat veya başka nedenlerle makamından ayrıldığı dönemlerde başbakan yetkilerini eline alan Erbakan'ın bu yetkileri tek taraflı olarak kullandığından şikâyet etmekteydi.⁷⁸⁷ Bu koşullar altında daha fazla devam edemeyen koalisyon hükûmeti, Eylül 1974 tarihinde Ecevit'in istifası üzerine dağıldı. CHP, MSP koalisyon hükûmetinin dağılması üzerine görevi alan Süleyman Demirel çok kargaşalı 6 aylık bir dönemden sonra diğer partilerle koalisyon kurarak Milliyetçi Cephe hükûmeti kurdu.⁷⁸⁸ Milliyetçi Cephe hükûmetini kuran Demirel, mitingler ve anarşi olayları içerisinde 1977 seçimlerine kadar iktidarda kalmaya devam etti.⁷⁸⁹

Ülkede baş gösteren siyasi istikrarsızlığın yanı sıra ülke ekonomisi de bu dönemde hem Petrol İhraç Eden Ülkeler Krizi (OPEC) hem de 1974 Kıbrıs Harekâtı nedeniyle Amerika'nın uygulamış olduğu ambargodan dolayı krize girmişti.⁷⁹⁰ Ülkede baş gösteren ekonomik kriz, toplumdaki sağ-sol çatışması yüzünden çıkan anarşi ile birleşince, 1980 yılının 12 Eylül tarihinde ordu üçüncü kez yönetime el koydu. Her ne kadar 12 Eylül Askeri Darbesinin asıl nedeni toplumdaki iç çatışmalar olarak gösterilse de bir diğer sebep Türkiye'nin yürütmüş olduğu bazı politikaların dış politikaya yansımaları olarak da söylenebilir. Bunlardan bir tanesi Amerika ile ilişkilerin gerilmesi olayı olmuştur. Bu dönemde Türkiye ile Amerika arasında gerginliğe yol açan en önemli

⁷⁸⁷ Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, 9. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2019.

⁷⁸⁸ "Turkish Conservative Acts To Form New Gvernment", *The New York Times*, 20.03.1975, s.4.

⁷⁸⁹ Steven V. Robert, "Clashes by Students in Turkey Reflect Nation's Political Rifts", *The New York Times*, 23.02.1976, s.12.

⁷⁹⁰ Steven V. Robert, "Turkish Coalition Performs Political Miracle: Surviving", *The New York Times*, 12.10.1976, s.2.; Steven V. Robert, "Turkish Violence Increase the Pressure for Elections", *The New York Times*, 20.03.1977, s.8.

sebepten, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve haşhaş yasağının 1974 yılında kaldırılmasından dolayı Amerikan hükümetinin Türkiye'ye ambargo uygulaması, buna karşılık Türkiye'nin de ülkedeki Amerikan askeri üslerini kapatması olayıdır. Amerika ile ilişkilerde kriz yaşanırken Türkiye'de de sağ-sol kutuplaşması hızlı bir şekilde anarşi ve terör ortamına dönüşmüştü.⁷⁹¹ The New York Times gazetesinden Steven V. Robert Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu şu şekilde özetlemiştir:

“1977 seçimleri öncesi ülkede iç karışıklık almış başını gidiyordu. Ülkede her yer ‘Tek Yol’ yazılarıyla doldurulmuştu. Bütün duvarlarda kaldırımlarda aynı slogan yazıyordu. Fakat sloganın anlamı her parti için başka anlam içermekteydi. Aşırı solcular için tek yol devrim, aşırı dinciler için tek yol İslam ve Sağcılar için ise tek yol seçimdi.”⁷⁹²

Ülkede meydana gelen iç çatışmalardan dolayı Türkiye, daha 1977 seçimlerine girmeden önce bile Amerikan gazeteleri ‘darbe’den bahsetmeye başlamışlardı. Amerika’nın önde gelen gazetelerinden The New York Times gazetesi seçimden bir gün önce yazmış olduğu makalesinde; ülkenin tam bir kaos içine girdiğinin ve 1923 yılından beri hiçbir zaman bu kadar kanlı bir seçime girilmediğinden bahseden gazete, seçimlerden sonra güçlü bir hükümet gelmezse ordunun hiç istemese bile yeniden siyasete müdahale etmek zorunda kalabileceğinden bahsediyordu. Seçim öncesi ülke içerisinde çıkan sağ-sol çatışmalarından dolayı her gün ortalama 5 kişi ölüyor ve 40’tan fazla kişi yaralanıyordu. Yine 1977 seçimi öncesi İstanbul hava alanında bomba patlatılmış ve bu yüzden birçok öğrenci tutuklanmıştı. İşsizlik ise başlı başına bir sorun oluşturmaktaydı. Ekonomik krizin oluşturduğu baskıdan dolayı işsizlik 2 milyonu aşmış, enflasyon ise %20’lerin üzerine çıkmıştı. Sulzberg 1977 seçimleri öncesi ülkenin içinde bulunduğu durumu çok net bir şekilde satırlarına taşımıştır:

“Bu, Mustafa Kemal Paşa’nın 1923’te kurduğu cumhuriyet tarihinin en kanlı seçim kampanyası oldu. Şehirlerde ve büyük kasabalarda sağ ve sol aşırılık yanlıları arasında adeta mini bir iç savaş çıkmış gibi bir hava var ülkede. İstanbul Havalimanı’nda geçtiğimiz pazar günü meydana gelen patlamada 5 kişi hayatını kaybetmiş, 41 kişi de yaralanmıştı. Bu yılın mart ayının başından beri yüzden fazla öğrenci katledildi. Bu yüzden ordu bir kez daha siyasi bataklığa çekilmek istemese de isteksizce çekilmek zorunda kalabilir.”⁷⁹³

Seçim kampanyalarında Ecevit, ülkede meydana gelen anarşinin ve terör eylemlerinin sorumlusu olarak Demirel’i gösteriyor ve onun sağ görüşlü komando

⁷⁹¹ Murat Kasapsaraçoğlu, “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’de Yapılan Askeri Darbeler ve ABD”, Gaziantep University Journal Of Social Science, vol:19, No:3, 2020, s.1353.

⁷⁹² Steven V. Robert, “What Turkey Needs Most in Its Election Is a Clear-Cut Winner”, The New York Times, 29.05.1977, s.111.

⁷⁹³ C.L. Sulzberger, “No Straw Vot in Turkey”, The New York Times, 04.06.1977, s.15.

grupları desteklediğini, bu yüzden terör olaylarının çıktığını vurguluyordu. Demirel ise Ecevit'in sol görüşlü terör gruplarını desteklediğini bu yüzden anarşi ortamının doğduğunu savunuyordu. Fakat seçim kampanyalarında Amerika'nın uygulamış olduğu ekonomik ambargodan ve Amerikan askeri üslerinden bahsederek kendilerini Amerikan karşıtı gibi göstermek istemedikleri için bu konulara mümkün olduğu kadar girmemeye çalışıyorlardı. Ülkenin içinde bulunduğu bu siyasi ve ekonomik kriz içerisinde ülke 1977 seçimlerine girdi. Seçimlerde Ecevit'in partisinin oyların çoğunu alacağını Hürriyet gazetesi yapmış olduğu anket sonucunda açıkladı. Gazetenin yapmış olduğu ankete katılan birçok kişi, yeni oy kullanacak yaklaşık 3 milyon yeni aday olduğunu ve bunların çoğunun Bülent Ecevit'e oy vereceklerini düşünüyorlardı.⁷⁹⁴ Seçim günü Amerikan gazetelerinden Los Angeles Times gazetesi seçimlerden bahsederken, Joe Alex Morris, "Turkey Votes Today With Democracy and Military Intervention in the Balance" başlıklı makalesinde ülkenin kaderini belirleyecek seçim olarak bahsediyordu:

"Türkiye bugün demokrasi adına zaferle sonuçlanabilecek ya da ordunun siyasi alana bir başka müdahalesiyle sonuçlanabilecek bir genel seçim için sandık başına gidiyor.17 yılda iki askeri müdahale de dâhil olmak üzere birçok aksilikten sonra, burada değişimin dinamiklerini yeniden başlatma zamanının geldiğine dair artan bir his var. Bu da yeni gerginlikler yarattı ve bu seçimi Türk standartlarına göre bile kanlı bir seçim haline getirdi. Ecevit'in zaferine bir alternatif, başka bir askeri müdahaledir. Bu olursa, ordu büyük olasılıkla hem Ecevit'i hem de Demirel'i büyük bir koalisyona katılmaya ikna etmeye çalışacaktır."⁷⁹⁵

Joe Alex Morris'in askeri darbeden bahsetmesi ise darbe olayının Amerika'nın her zaman gündeminde olduğunu ve olaylarda bir nebze olsun parmağı olduğu düşüncesinin yayılmasına sebep olmuştur. 5 Haziran 1977 tarihinde yapılan genel seçimlerde CHP tam olarak beklediği çoğunluğa ulaşamadıysa da oyların büyük bir çoğunluğunu alarak meclise girmeyi başardı.⁷⁹⁶ Seçim sonucunda hangi partinin oyların yüzde kaçını aldığını The New York Times gazetesi şu şekilde yazmıştır:

"Seçim sonuçlarında CHP oyların %41,5'ünü alarak 213 sandalye elde ederken AP %37,3 oy alarak CHP'den sonra en fazla oy alan ikinci parti olarak 189 sandalye ile meclise girebilmiştir. Ayrıca MHP %6,2 ile 16 ve MSP de %8,2 ile 24 sandalye kazanmıştır."⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ Joe Alex Morris jR, "Can Ecevit Gain Majority? - Turks Go to Polls in Midst of Crisis", Los Angeles Times, 05.06.1977, s.1; Steven V. Roberts, "Turkey's Opposition Party Is Favored in the General Elections Today, The New York Times, 05.06.1977, s.12.

⁷⁹⁵ Joe Alex Morris jR "Turkey Votes Today Wit Democracy and Military Intervention in the Balance" Los Angeles Times, 05.06.1977, s.A26.

⁷⁹⁶ Joe Alex Morris JR, "Turk Opposition Party Celebrates Victory; Premier Warns of New Era of Instability", Los Angeles Times, 07.06.1977, s.B8.

⁷⁹⁷ Steven V. Roberts, "Turkish Opposition Wins Election Few Seats Short of a Majority, The New York Times, 07.06.1977, s.14.

Seçimlerin hemen ardından Süleyman Demirel, partisinin CHP ile koalisyon kurma gibi bir düşüncesinin olmadığını dile getirmiş ve tarafını belli etmiştir. MHP ile CHP'nin ise tamamen zıt görüşlere sahip olmalarından dolayı bir araya gelme ihtimalleri olmadığı için, CHP'nin koalisyon kurabileceği tek parti Erbakan'ın partisi olan MSP kalmıştır. Fakat CHP'nin, MSP ile kuracağı koalisyon sonucu Amerika ile ilişkilerin dzelemeyeceğini ve Kıbrıs konusunda herhangi bir ilerleme olamayacağını Batılı diplomatlar birçok yerde dile getirmiştir.⁷⁹⁸ Erbakan'ın da parti toplantısında söyledikleri Batılı diplomatların belirttiklerinden çok farklı olmamıştır. Erbakan yapmış olduğu parti toplantısında iki liderin de (Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit) lkeyi yıkılmanın eşiğine getirdiğini ve bu nedenle bunlar için yapılacak bir şey olmadığını dile getiren Erbakan, Kıbrıs konusunda da Türkiye'nin yapabileceğini yaptığını ve Kıbrıs konusunun kendileri için çözüldüğünü dile getirmiştir. Ayrıca Amerika'nın da Türkiye'ye birçok hata yaptığını dile getiren Erbakan, Amerika'nın yaptığı yanlıştan geri adım atarak silah ambargosunu kaldırması için halen beklediklerini dile getirmiştir.⁷⁹⁹

Meclisin içinde bulunduğu mevcut durumdan dolayı ve ayrıca sağ partilerin kurmuş olduğu koalisyonun da etkisiyle Bülent Ecevit, mecliste güvenoyu alamayınca 3 Temmuz 1977 tarihinde başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştır.⁸⁰⁰ Ecevit'in istifası üzerine parti kurma görevi ikinci en yüksek oyu alan AP'sine verilmiştir. Görevi alan Süleyman Demirel, 15 gün içinde sağ partilerle koalisyon kurarak listeyi Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunmuştur.⁸⁰¹ Görevin Demirel'e geçmesi, Amerikan basınında pek de iyi karşılanmamıştı. The New York Times gazetesi, 5 Temmuz 1977 tarihinde çıkarmış olduğu gazetesinde Demirel'in koalisyon kurduğu  partinin görüşlerinin birbirlerinden çok farklı olduğunu ve bu yüzden uzun süreli bir koalisyon olmayacağını dile getirmişti. Ayrıca partilerin görüşlerinden dolayı ne Kıbrıs ne Yunanistan ve ne de Amerika ile olan ilişkilerde bu koalisyon sürecinde bir ilerleme

⁷⁹⁸Joe Alex Morris jR, "Vote Vitually Rules Out Strong Regime in Turkey", Los Angeles Times, 08.06.1977, s.A24.

⁷⁹⁹Joe Alex Morris jR, "Stability of New Turkish Government Hinges on Chief of Small Moslem Party", Los Angeles Times, 09.06.1977, s.B17.

⁸⁰⁰Joe Alex Morris jR, "Turk Premier Loses Crucial Vote, resigns", Los Angeles Times, 04.07.1977, s.1.; "Turkish Premier Quits After Test", The New York Tiimes, 04.07.1977, s.2.; "New Political Crisis Rocks Turkey as Premier Resigns", The Atlanta Constitution, 04.07.1977, s.2A.

⁸⁰¹"Demirel Reports Accord on New Turkish Cabinet", The New York Times, 20.07.1977, s.5.

beklemediklerini dile getirmişlerdir.⁸⁰² 8 Ağustos 1977 tarihinde The New York Times gazetesinde çıkan bir başka makalede ise Demirel'in;

“Ne kadar uyumlu göründüklerinin bir önemi yok. Koalisyon, hükümetler için uygun bir model değildir. Koalisyon hükümetleri problem çözmede büyük sorunlar yaşamaktadır” sözünü manşetine taşıyarak, “Demirel kurduğu hükümetin ülkenin sorunlarını çözmede yetersiz kalacaktır çünkü her ne kadar üç sağ görüşlü partinin oluşturduğu bir koalisyon hükümeti olsa da Kıbrıs, Yunanistan ve Amerika ile olan ilişkiler konusunda birbirlerinde çok zıt görüşlere sahipler. Bu da ülkenin sorunlarını çözmede yetersiz kalacağını göstermektedir” diyerek Demirel hükümetinin kurmuş olduğu koalisyondan rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir.⁸⁰³

Demirel'in başa gelerek koalisyon kurması, ülkede işlerin yoluna girmesinde hiç de etkili olmadı. Amerika'nın ülkeye uygulamış olduğu ekonomik ambargodan dolayı ülke büyük bir döviz sıkıntısı çekmekteydi. Tüm bu olayların üstüne AP'nin MSP ve MHP ile koalisyon kurması ve bu partilerin özellikle Kıbrıs konusundaki düşünceleri çok net olduğu için oluşturulan koalisyon hükümeti, Batılı devletler tarafından güven elde edememiştir. Bu durum hükümetin borçlarını ödeyebilmek ve hem yakıt hem de elektrik almak için dış devletlerden borç para bulmasında büyük bir engel teşkil etmiştir. Hükümetin borç para almak için başvurduğu ülkeler paranın geri gelme olasılığı olmama ihtimaline karşılık borç vermekten çekinmişlerdir. Bu durum mevcut ekonomik sıkıntıların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Sulzberg, bu durumu şu şekilde açıklayarak, ülkenin ekonomik durumundan koalisyon hükümeti sorumlu tutmuş ve sebebi hükümetin yürütmüş olduğu başarısız politikada görmüştür. Sulzberg makalesinde:

“Ödenmemiş faturalar biriktiğinden, yabancı firmalar ödeme yapmama korkusuyla gerekli ekipmanı burada satmayı reddettiklerinden ve hidroelektrik sistemindeki bir arıza, ülke çapında günde birkaç saat elektrik kullanımını kısıtlamalası, Türkiye'yi hızla iflasın eşiğine yaklaştırıyor. Türkiye, Uluslararası Para Fonu'ndan kredi almaya hak kazanmak için hükümet tarafından acil bir ekonomik disiplin programı hazırlanması gibi kritik tümsekten kurtulması zorunludur. Şu ana kadar iktidar koalisyonu bu meseleyi ertelemeyi tercih etti ama bu kolay olmayacak.”⁸⁰⁴

Demirel hükümetinin hem ekonomik anlamda hem de ülkede huzuru sağlama aşamasında başarısız olması, ülke genelinde güven kaybetmesine sebep oldu. Bunun en büyük göstergesi ise 1977 yılının sonlarına doğru yapılan belediye seçimlerinde AP'nin çok büyük kayıplar vermesi olmuştur. Seçim sonunda AP'nin 1975 yılına nazaran

⁸⁰² “Turks Turn to Demirel as Leader”, The New York Times, 05.07.1977, s.3.

⁸⁰³ Steven V. Roberts, “Problems in Turkey Appear Too Deep for Its Coalition”, The New York Times, 08.08.1977, s.2.

⁸⁰⁴ C.L. Sulzberger, “Turkish Politics and Proverbs”, The New York Times, 28.08.1977, s.160.

belediye sayısı 22'den 15'e düşmüş, bunun aksine CHP'nin elinde bulundurduğu belediye sayısı ise 33'ten 42'ye yükselmiştir. Bu seçim sonuçları parti içerisinde de kopmalara neden olmuş ve seçim sonunda yedi AP'li milletvekili istifa etmiştir.⁸⁰⁵ Demirel hükümeti döneminde ülkedeki mevcut durumu Nicholas Gage, The New York Times gazetesinde yazmış olduğu “Political Violence by Turkish Extremists Becoming Fact of Daily Life” şu şekilde özetlemiştir:

“Demirel hükümetinin ülkede istikrarı sağlayamamasından dolayı artık ülke de kaos almış başını gidiyordu. Sağ sol çatışmalarından dolayı her gün insanlar öldürülüyor ya da yaralanıyordu. Okul otobüsleri makineli tüfeklerle taranıyor, işçiler iş dönüşü yolda öldürülüyor ve birçok kişi kaçırılıyordu. Üniversiteler artık asker devriyeleriyle dolmaya başlamıştı. Aşırı solculara göre ise artan bu terör eylemlerinden sorumlu parti MHP ve parti lideri Alparslan Türkeş'ti. Olaylar karşısında MHP'yi suçlayan kesim içerisinde CHP lideri Bülent Ecevit de bulunmaktaydı. Alparslan Türkeş ise kendisine karşı yapılan bu suçlamalara karşı yapmış olduğu röportajda ülkede komünist düşüncenin yayılmasının büyük bir sorun olduğunu dile getirmiş fakat bunu durdurmanın yolunun şiddetten geçmediğini belirterek kendisine karşı yapılan suçlamaların haksız olduğunu dile getirmiştir.”⁸⁰⁶

Ülkede terör eylemlerinin bir türlü dinmemesi ve ekonomik krizin gittikçe derinleşmesi üzerine, 5 aylık bir koalisyon sürecinden sonra Demirel hükümeti meclisten de güvenoyu alamayınca istifa etmek zorunda kaldı.⁸⁰⁷ Demirel'in istifa etmesi, Amerikan hükümeti için memnuniyet verici bir durum olduğunu söylemek yanlış bir yorum olmaz. Amerika'nın önde gelen gazetelerinden The New York Times gazetesi 1 Ocak 1978 tarihli Nicholas Gage'in “Troubled Turkey Needs a Leader” başlıklı makalesinde Gage, Türkiye'nin kuruluşundan beri batıcılık anlamında çok yol aldığını fakat son yıllarda gelişen olayların Batı ile bağlarını koparma noktasına getirdiğini ve bu durumdan Demirel'in sorumlu olduğunu belirtmiş, aynı zamanda ülkenin ekonomik anlamda da çok zor durumda olduğunu yazmıştır. Gage, Türkiye ile ilgili makalesi şu şekilde devam etmektedir:

“Türkiye dünyanın en fakir demokrasilerinden biri olmaya devam ediyor. Her 27 yılda bir ikiye katlanan nüfusu yüzde 40 okuma yazma bilmiyor, kişi başına düşen geliri 980 dolar, Avrupa ortalamasının dörtte biri. Bu durumu iyileştirmek için Türkiye birkaç yıl önce iddialı bir kalkınma programı başlattı ve bu program kısa sürede kendisine dünyanın en yüksek ekonomik büyüme oranlarından birini verdi. Bu büyümeyi finanse etmek için ülkenin yoğun borçlanması gerekmesine rağmen, kısa vadeli krediler almak ve yüksek büyümeye eşlik eden ticaret açıkları Türkiye ekonomisini çöküşün eşiğine getirdi. Ekonomik zorluklara ek olarak, siyasi şiddet bu yıl 250'den fazla can aldı. Sağın ve solun birbirini suçladığı cinayetler büyük ölçüde üniversitelerde gerçekleşti ve Türkiye'deki gençlerin çoğunu kutuplaştırdı, ancak

⁸⁰⁵ Nicholas Gage, “Turkish Government Loses Its Majority: Five Resign From Demirel's Party, Spurring Speculation He May Be Forced to Yield Power”, The New York Times, 15.12.1977, s.6.

⁸⁰⁶ Nicholas Gage, “Political Violence by Turkish Extremists Becoming Fact of Daily Life”, The New York Times, 18.12.1977, s.12.

⁸⁰⁷ “Turkey Government Fails; Premier Demirel Resigns”, Los Angeles Times, 01.01.1978, s.B2.

birbirini izleyen kısa ömürlü koalisyon hükümetleri bunu durdurmak için güçlü önlemler alamadı. Türkiye'nin uzun süredir sahip olmadığı güçlü, kararlı bir liderliğe ihtiyacı var. Son on yılda hükümetlerin çoğuna başkanlık eden Sayın Demirel, kısmen gerekli ekonomik ve sosyal reformlara rağmen popüler olmayan koalisyon ortaklarıyla yönetmek zorunda kaldığı için böyle bir liderlik sağlayamadı. Eski bir gazeteci olan ve Başbakan olarak Demirel'in yerine geçen ve yeniden iktidara gelmesi muhtemel görünen Ecevit Bey, eski mühendis Sayın Demiral'den daha liberal bir kadroya sahip.”⁸⁰⁸

Demirel'in istifa etmesi üzerine Ecevit, 1973 seçimlerinden sonra bir kez daha iktidar olma fırsatını ele geçirdi. Bunun için 15 milletvekiline daha ihtiyacı olan Ecevit, bu açığı Demirel'in partisinde istifa eden milletvekilleri ve bağımsız milletvekillerinin desteğini kazanması gerekmektedir.⁸⁰⁹ Bu durumdan dolayı Ecevit bu kişilere bakanlık vererek bu duruma çare bulmuş ve yeni hükümeti kurmuştur.⁸¹⁰ Ecevit, hükümetin başına geldikten sonra her ne kadar Amerika ile ilişkilerin düzelmesi konusunda bazı adımlar atılmış olsa da ülkedeki sağ-sol çatışmalarında ve ekonomik istikrarsızlığı düzeltme konusunda aynı başarıyı sağlayamadı. Ecevit'in başbakanlık döneminden önce, çoğu aşırı sol ve sağ çeteler arasında meydana gelen siyasi çatışmalar nedeniyle 262 kişi ölmüş ve 1.500'den fazla kişi yaralanmıştı. Bülent Ecevit, ocak ayında Başbakanlık görevini devraldığında katliamı durduracağına söz vermesine rağmen, çatışmalar sona ermemiş ve aksine ölü sayısı 1978'in ilk çeyreğinde ikiye katlanmıştı.⁸¹¹ Ülke içerisinde meydana gelen sağ-sol çatışmalarının yanı sıra mezhep çatışmalarının da ortaya çıkması ülkedeki kargaşanın bütün topluma yayılmasına neden olmuştu. 1978 yılının sonunda ölü sayısı sadece o yıl için 1000'in üzerin çıkmış ve halk tedirginlik içerisinde yaşamaya başlamıştı.⁸¹²

En son Aralık 1978 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelen ve üç gün devam eden mezhep çatışmalarında 97 kişi ölmüş ve 1000'den fazla kişi yaralanmıştı. Bu olaylar üzerine Ecevit hükümeti, 13 ili kapsayan sıkıyönetimi ilan etmek zorunda kalmıştı.⁸¹³ Hükümetin sıkıyönetim ilan etmesinin hemen ardından, zaten yürütülen politikadan bir süredir rahatsızlığını dile getiren işçileri bakanı istifa etmiş ve yerine Orhan Eyüboğlu

⁸⁰⁸Nicholas Gage, “Troubled Turkey Needs a Leader”, The New York Times, 01.01.1978, s.E2.

⁸⁰⁹ Nicholas Gage, “An Enforce in Turkish Politics: Ecevit Receives His Third Invitation to Power But Still Faces Fight to Form Strong Regime”, The New York Times, 02.01.1978, s.2.

⁸¹⁰ “New Turkish Government Expected by Thursday”, Los Angeles Times, 04.01.1978, s.B8.

⁸¹¹ Nicholas Gage, “The Violence of Extremism Grips Turkish Politics”, The New York Times, 07.05.1978, s.E6.

⁸¹² CİA-RDP79R00603A002400050002-2 No'lu CİA Belgesi, “Student Trouble in Turkey”, 17.03.1978,

⁸¹³ “Turkish Assembly Backs Military Law; 97 Killed: Toll Grows in Three Days of Sect Clashes”, Los Angeles Times, 26.12.1978, s.A2.

yeni bakan oldu.⁸¹⁴ Ecevit'in yürütmüş olduğu başarısız ekonomi politikası ve 1978-1979 kış aylarında kömür ocaklarının devletleştirilmesi yüzünden yakıt sıkıntısı çekilmişti. Okullar kapatılmak zorunda kalınmış ve hastaneler ısıtılamamış ve ekonomi hızla çökmüştü. Bunun yanında sürekli çıkan grevler ve hükümet yanlısı kişilere tanınan imtiyazlar sonucu yapılan sözleşmelerden dolayı artan enflasyon, ülkedeki ekonomik sıkıntıyı daha da kötü hale getirmişti. Ülkede siyasi cinayetler ve banka soygunları artmış, yaygın terör eylemleri ülkeyi güvensiz bir ülke haline getirmişti. Ecevit hükümeti sıkıyönetim ilan etmesine rağmen halen terör olaylarını alt etme vaatlerini yerine getiremiyordu. Ülke içindeki sıkıntıların, sağ-sol çatışmalarının şiddeti gittikçe artıyor ve yüzlerce insan ölüyordu. Sokaklarda asayiş kalmamış; polisler, okullar, daireler hatta iş yerleri sağ-sol ve dinci-laik olarak bölünüyordu.⁸¹⁵ Kahramanmaraş'ta yaşanan olaylar ise ülkede durumun iç savaşa dönüşmekte olduğunu çok açık bir şekilde göstermekteydi.⁸¹⁶

Ülkede devam eden siyasi krizin yanı sıra Ecevit hükümeti, ekonomik anlamda da ülkede istikrarı sağlamaktan uzak bir politika sergilemekteydi. 1978 yılına göre enflasyon ve işsizlik oranı düşmemiş, hatta daha da yükselmişti. Ülkede 1979 yılı işsizlik oranı yüzde 20'lerin üzerine çıkmış ve dış borç ise 10 milyar 'mark'ı bulmuştur. Ecevit hükümetine göre ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan çıkmasının tek yolu, Amerika ile atılacak ekonomik adımlardan geçmekteydi. 1979 yılının başında Amerikan Dışişleri Bakan yardımcısı Warren M. Christopher'in yeni askeri antlaşmalar için Türkiye ziyareti ise ülkede bir ümit verici bir durum olmuş ve Başbakan Ecevit gazetecilerle yapmış olduğu röportajda, Amerika'nın Türkiye'nin bu zor zamanlarında ülkeye elinden gelen yardımı yapacağına inandığını söyleyerek beklentilerini dile getirmiştir.⁸¹⁷ Yapılan görüşmelerde Türkiye, 5 yıl için 8 milyar dolar yardım talep etmiş fakat bunun mümkün olmadığı ve sadece 5 milyar dolar yardım yapılabilceği bildirilmiştir.⁸¹⁸

⁸¹⁴ "Turkey's Interior Minister Quits Following Riots and Martial Law", The New York Times, 07.01.1979, s.A10.

⁸¹⁵ Karpas, s.208.

⁸¹⁶ "Turkish Assembly Backs Military Law; 97 Killed: Toll Grows in Three Days of Sect Clashes", Los Angeles Times, 26.12.1978, s.A2.

⁸¹⁷ CIA-RDP80T00634A000500010039-9, No'lu CIA Belgesi, "Turkey Problems For Ecevit", 22.12.1978.

⁸¹⁸ Andrew Borowiec, "Turkey Looks to U.S. to Help Resolve Economic Crisis", The New York Times, 06.01.1979, s.5.

Türkiye, ekonomik ve siyasi bunalım içinde boğuşurken, İran'da meydana gelen devrim ise Türkiye'nin Batılı devletler ve Amerika'nın gözündeki yerini ve değerinin yeniden belirlenmesine neden oldu. İran Devrimi'nin ardından İran'ın elden çıkması ve benzer olayların Türkiye'de de meydana gelmesi aynı tehlikenin Türkiye için de geçerli olacağını akıllara getirdi. Özellikle 1978 yılının sonlarına doğru Kahramanmaraş'ta meydana gelen Alevi-Sunni çatışması ülkenin İran gibi bir devrimin eşiğinde olduğunu ve bundan dolayı ülkeye özellikle ekonomik yardımlar olmak üzere ne gibi yardımlar yapılabileceği konusunda Amerikan, Alman, Fransız ve İngiliz hükümet başkanları Guadeloupe'de bir araya gelerek karara varmışlardır. Dört ülke başkanları ile yapılan toplantıda Türkiye'ye 2 milyar dolar yardım paketi ve ülkenin vadesi gelmiş borçlarının da ertelenmesi kararlaştırılmıştır.⁸¹⁹

Paranın Türkiye'ye aktarılması konusunda ise Uluslararası Para Fonu (İMF) tarafından Türk lirasının devülasyonu, çok sayıda arzın kısıtlanması ve devlete ait sanayilere sübvansiyonlarda kesinti yapılması gibi katı önlemlerin getirilmesi işlerin içinden çıkılmaz hale gelmesine sebep oldu. Türkiye'nin Amerikan büyükelçisi Melih Esenbel, Atlanta Monday gazetesine verdiği röportajda bu durumdan şikâyet ederek; Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kurtulması için çok acil para yardımının yapılmasına ihtiyacı olduğunu ve bunun için ülkeye herhangi bir şart getirilmesinin durumu daha da kötü hale getireceğini dile getirmiştir. Esenbel, İran'da meydana gelen devriminden de bahsederek NATO'nun güneydoğu çıpası olan Türkiye'nin sorunları Batı için gerçekten endişe verici olduğu ve İran'daki gözetleme üslerinin kaybedilmesiyle, Türkiye'deki ABD bilgi toplama üslerinin yeni bir anlam kazandığını bildirmiştir. Bu üslerin geleceği, ülkenin ABD ile savunma anlaşmasının yapıldığı yılın ilerleyen zamanlarında yeniden müzakere edilmesine bağlıdır, diyerek Amerika'ya üstü kapalı gözdağı veren Esenbel, Türkiye'nin Amerikan üslerini pazarlık konusu etme niyetinde olmadıklarını bildirmiş fakat ülkenin acil olarak ekonomik yardıma ihtiyacı olduğunu da kesin bir şekilde vurgulamıştır.⁸²⁰

The New York Times gazetesinde David A. Andelman ise yazmış olduğu makalesinde, Türkiye'nin Amerika'nın gözünde hiçbir zaman İran kadar değerli

⁸¹⁹ Graham Hovey, "4 Western Nations Meeting On Turkey: Session in Bonn Starting Today Is Aimed at Broad Effort to Save Economy of Crucial Ally", The New York Times, 18.01.1979, s.A9.

⁸²⁰ Tom Baxter, "Turkey Won't Copy Iran, Envoy Says Here", The Atlanta Constitution, 11.03.1979, s.7C.

olmadığını ancak artık durumun çok farklı olduğunu ve Türkiye'nin öneminin arttığını dile getirmiştir. Yine Anderman, makalesinde Ecevit'in sözlerine yer vererek Türkiye'nin Amerika'nın en güvenilir müttefiki olduğunu ve bu nedenle Amerika'nın IMF'ye baskı yaparak yardım için ileri sürdüğü ön koşulların kaldırılmasını talep etmiştir. Her ne kadar 1979 yılının başında Türkiye'ye ekonomik yardım amaçlı yapılan toplantıdan sonra Amerika tarafından Türkiye'ye yaklaşık 500 milyon dolar yardım yapılmış olsa da ülkenin içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında bunun yeterli olmadığı ve 5 yıl içerisinde 15 milyar dolarlık yardımın yapılmasının çok önemli olduğunu Andelman makalesinde vurgulamıştır.⁸²¹

Türkiye'nin Amerikan hükümetine çağrısı ve yardımların Türkiye'ye ulaştırılması konusunda ağır davranılmasına yapmış olduğu itirazların ses getirmesinden dolayı Amerikan Başkanı Carter senatoya acil bir şekilde 150 milyon dolar daha yardım yapılması için başvuruda bulunmuştur. Hali hazırda 1979 yılı için Türkiye'ye yapılmış olan yardım miktarı 225 milyon doları bulmasına rağmen bu yardım ülkede ekonomik krizin son bulmasında pek bir fayda sağlamamıştır. Bu nedenle Carter, 150 milyon dolar daha acil yardımın yapılması gerektiğini senatoda açıklamış ve bu yönde karar çıkartmıştır. Yapılan yardımlar yalnızca ekonomik değil aynı zamanda askeri yardımlar da gelmiştir. Hatta toplamda 375 milyon doların 275 milyon doları sadece askeri amaçlı olarak yapıldığı için ekonomik anlamda ülkeye çok fazla yarar sağlamamıştır. Carter ayrıca 1980 yılı için de extra 300 milyon dolar yardım yapılması için teklifte bulunmuş fakat bu teklif senatoda kabul edilmemiştir. İran devriminin sonucu olarak Türkiye'nin de kaybedilme riskini göz önünde bulunduran Amerika ilişkilerin düzeltilmesi ve ülkenin mevcut ekonomik krizden kurtulup bir an önce siyasi atmosferin normalleşmesi için ülkeye yardımları hızlandırmıştır.⁸²²

Türkiye'de ekonomik krizi yerinde görmek isteyen Amerikan hükümeti Dışişleri Bakan yardımcısı Warren M. Christopher'i iki günlüğüne Başbakan Bülent Ecevit ve diğer üst yetkililerle görüşmek için 6 Mayıs'ta göndermeye karar verdi. Christopher'in 4 ay içerisinde Türkiye'ye ikinci gelişi olması ve İran devriminden sonra gelmesi Batı

⁸²¹David A. Andelman, "Turkey's Relations With U.S. Still Tense: Despite Lifting of Arms Embargo Ecevit Is Bitter at NATO and Economic Aid Condition", The New York Times, 19.03.1979, s.A9.

⁸²²Bernard Gwertzman, "Carter Seeking Rise in Help For Turkey: He is Asking for \$150 Million More in Military and Economic Aid to Ease Domestic Crisis", The New York Times, 11.04.1979, s.A11.

Ülkelerin Türkiye'nin de İran gibi NATO ieisinde çıkma ihtimali olduğu endişesinin kanıtı olarak nitelendirildi. Amerikalı st düzey yetkililer ise bu durumu inkâr ederek bu seyahatin İran devrimiyle hiçbir ilgisinin olmadığını, tek sebebinin Türkiye'nin Amerika için önemli bir müttefik olduğunu ve bu nedenden dolayı durumu değerlendirmek için yetkililerin bizzat görüşmek maksadıyla Türkiye'ye gittiklerini bildirmişlerdir.⁸²³

Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu değerlendiren Amerikalı gazeteci Robert J Samuel, Los Angeles Times gazetesinde ülkenin içinde bulunduğu durumu iki nedene bağlamıştır. Birinci neden olarak çok kısa sürede artan nüfus oranı ve köyden kente gçler diyen Samuel ikinci neden olarak uluslararası bankaları göstermiştir. Uluslararası bankalar bu karmaşaya nasıl katkıda bulundu? Onları ana kötüler olarak damgalamanın bir anlamı yok. Bu gerçeklere uymuyor diyen Samuel bankaların, ekonominin kötüleşmesinde ikincil ama önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir. Bankaların oynadığı rolü gazetesinde şu şekilde açıklamıştır:

“lkeye 1975 ile 1977 başları arasında büyük miktarlarda kredi sağlayarak Türklerin enflasyonlarını artırmalarına ve demeler dengesi açıklarını artırmalarına izin verdiler. Buna karşılık, 1977 banka kredisinin kesilmesi ülkeyi derhal krize sürükledi. Bankacıların borç alan devletler üzerinde çok az kaldıraçları vardır. Bir ticari kredi kötüye gittiğinde, bir bankacı, ek kredinin bir koşulu olarak yönetimi değişiklik yapmaya zorlayabilir. Bu değişiklikler borçlu bir hükümet olduğunda, örneğin ekonomiyi yavaşlatmak ve ithalatı sınırlandırmak için tasarlanmış temel ekonomik ve sosyal politikaları içerir. Ancak bir kriz anında hükümet liderlerinin özel bankacıları dinlemesi pek olası değildir. Sonuç olarak, bankalar genellikle ya daha fazla borç verme ya da kredileri tamamen kapatarak siyasi bir krizi zorlama gibi tatsız bir seçimle karşı karşıya kalırlar. 1977'nin ortalarında, tam da bunu Türkiye'ye yaptılar. şimdi ne olacak? Türkiye, hükümetler tarafından son çare olan İ Para Fonu ile toplu görüşmeler ritüelini yaşıyor. Türkiye, IMF'nin çok fazla borç vereceği kemer sıkma taleplerini kabul ederse, ticari bankalar mevcut kredilerin geri ödemesini uzatır ve büyük hükümetler daha fazla kredi verebilir. Türkiye hükümetinin IMF'nin şartlarına dayanıp dayanamayacağı başka bir soru.”⁸²⁴

Ecevit hükümeti, bir yandan ülkede ekonomik istikrarı sağlamak için Amerika ve diğer batı ülkeleriyle görüşme içerisindeyken diğer taraftanda ülke içerisinde halen terör olayları artarak devam etmekteydi. Ülkede artan terör olaylarını yatıştıramayan Ecevit hükümeti, ilk önce 26 şubat 1979 tarihinde sıkıyönetimi 2 ay daha uzatmak için meclise başvurmuş ve mecliste 337'ye 225 oyla kabul edilmesiyle iki aya daha uzatılmıştır.⁸²⁵ Ardından 26 Nisan'da ise 6 il daha sıkıyönetim kapsamına alınarak 2 ay

⁸²³ Graham Hovey, “U.S. Official To See Turks; Crisis Denied”, The Atlanta Constitution, 06.05.1979, s.28A.

⁸²⁴ Robert J. Samuel, “Bankers Talk Turkey, and Turkey's in Trouble, Los Angeles Times, 02.05.1979, s.D5.

⁸²⁵ David A Andelman, “Turk Extend Rule By Military Forces: Two-Month Continuation Expected to Signal Start of a New Fight on Continuing Terrorism”, The New York Times, 26.02.1979, s.A3.

daha uzatılmıştır.⁸²⁶ Alınmış olan sıkıyönetim tedbirleri, ülkede halen huzuru ve sükûneti sağlamada yeterli olmadığı için olaylar devam etmekteydi. Ülkede terör olayları artık sadece sağ-sol ve alevi-sunni değil, aynı zamanda ülkedeki yabancılara da özellikle Amerikalılara karşı da şiddet eylemleribaş göstermeye başlamıştı. 1979 yılının Mayıs ayının 12'sine kadar 2 Amerikan askeri solcular tarafından öldürülmüş ve 1 Amerikan askeri de yaralanmıştı.⁸²⁷ Aynı zamanda 14 Mayıs tarihinde de İstanbul'da bulunan Amerikan ve İsrail Başkonsolosları sol örgüt tarafında kaçırıldı.⁸²⁸ Her ne kadar Türk hükümeti sıkıyönetimi 19 il kapsamına çıkarıp iki ay daha uzatsa da bu duruma çözüm olmamıştır. Amerikan askerleri öldürölüp konsolosların kaçırılma olayından sonra ülkede geniş çaplı arama çalışması yapılmış ve birçok kişi gözaltına alınmıştır.⁸²⁹

Ülkede artan terör olayları ve aynı zamanda ekonominin her geçen gün kötüye gitmesi, ülke içerisindeki iş adamları da rahatsız etmeye başladı, artık seslerini daha gür bir şekilde çıkarmaya başladılar. The New York Times gazetesine vermiş olduğu röportajda ülkenin önde gelen iş adamlarından Eczacıbaşı Ecevit'i ve yürütmüş olduğu politikaları şu şekilde eleştirmiştir:

“Dürüst olmak gerekirse Türkiye, Ecevit devralmadan önce gelişmeye başladı, ancak Ecevit'in benimsediği düzeltici önlemler çocukça ve gerçekte uyuşmuyor. Ecevit, enflasyona erken ve sert saldırmak yerine, ücretleri yüzde 100'ün üzerinde artırarak daha da yükseltti. Ekonomimizin tek patlayan unsuru olan özel teşebbüsleri teşvik etmek yerine, yılda 3 milyar dolar kaybeden ve ekonominin gerçek yükü olan devlete ait işletmeleri desteklemek için onları var olmadıklarından vergilendirmeye çalışıyor.”⁸³⁰

Ülkede devam eden ekonomik zorluk ve IMF tarafındankapıların kapatılması ya da paranın aktarılması için ileri sürülen şartları uygun bulmayan Ecevit, bu durumdan sorumlu olarak ülkedeki iş adamlarını sorumlu tutmuştur. Ecevit, bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“IMF ile bütün ülkeler bağlantılı. IMF yeşil ışık yakmazsa bankalar harekete geçmiyor. Bize IMF veya Amerika oyun oynamadı. Bizim iş adamlarımız bize oyun oynadı. Komployu biz içimizden yaptık. İş adamları bu hükümete kredi vermeyin diye diye dolaştılar, onlarda bize ilettiler bu durumu. Suçluyu içimizde aramalıyız, kredilerin verilmesinin gecikmesinin nedenini içimizde aramalıyız.”⁸³¹

⁸²⁶ “Turkish Parliament OKs Extension of Martial Law”, Los Angeles Times, 26.04.1979, s.B14.

⁸²⁷ “Turk Terrorists Kill U.S. Soldier”, The Atlanta Constitution, 12.05.1979, s.3A.

⁸²⁸ “Turks Expose Plot To Kill Two Consul”, The Atlanta Constitution, 14.05.1979, s.1A.

⁸²⁹ Dennis Redmont, “Turkey Cracks Down on Terrorist Groups: U.S. Servicemen Among Those Concerned About Radical Attacks”, Los Angeles Times, 15.06.1979, s.B4.

⁸³⁰ Nicholas Gage, “Turkey's Hopes for Ecevit Yield to Disappointment”, The New York Times, 25.05.1979, s.A2.

⁸³¹ Mücek, 149.

Ecevit hükümeti sıkıyönetim ilan edip, bunu 19 ile yaymasına ve 6 ay boyunca uzatmasına rağmen, iç çatışmaları bitirme ve ekonomik istikrarı sağlama vaatlerini yerine getiremiyordu. Başka bir deyişle, ülkeyi tam manası ile idare edemeyen hükümetin ekonomiyi ve toplumun yapısını doğru bir şekilde ele almayı başaramaması, ülkedeki yaşamı tam bir kâbusa çevirmiş ve ülkede iktidar boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Andrew Borowiec ise The Atlanta Constitution gazetesinde yazmış olduğu makalesinde ülkenin içinde bulunduğu durumu göstererek:

“Öğretmenler ve öğrenciler kampüslerde ve yurtlarda vurularak öldürülüyordu. Polisler sokaklarda yaşayan hedefler haline gelmişti. Ekonomi kıtlık yüzünden aksıyor, benzin, kahve, yemeklik yağ, hatta ampulleri bile bulmak neredeyse imkânsız hale gelmişti. Bu koşullar altında ülke 1979 yılının ekim ayında 5 milletvekili ve 50 senatör için ara seçimlere gitmek zorunda kaldı. Ara seçimler öncesinde Süleyman Demirel gazetecilere vermiş olduğu röportajda mevcut hükümetin tarihinin 14 Ekim tarihinde sona erdiğini ve kendilerinin iktidar olacağını ve iktidar oldukları zamanda ise ülkenin bütün problemlerini çözeceklerini dile getirmiştir... Ecevit hükümeti düşerse ülkenin yeniden koalisyonlarla yürütüleceğini ve bu durumun ülkede kaosu daha da derinleştireceği için ülkenin yeni bir askeri darbenin eşğine gelebileceğini yazmıştır.”⁸³²

Ülkenin içinde bulunduğu mevcut bu koşullar altında ülke ara seçimlere gitti.⁸³³ Bülent Ecevit, 14 Ekim 1979 ara seçimlerinde hezimete uğrayınca, kendi tarafına geçmiş ve bakanlık verilmiş olan bağımsız milletvekillerine rağmen azınlık durumuna düşmüş ve istifa etmek zorunda kalmıştı.⁸³⁴ Adalet Partisi, ara seçimlerde büyük bir zafer kazanarak Ecevit hükümetini istifaya zorlamış olsa da bir sonraki kabineyi kimin ve ne zaman kuracağı ilk başta hiç belli değildi. Demirel, parti merkezinde yaptığı bir röportajda, güçlü bir meclis çoğunluğu olmayan bir hükümete başkanlık etmeye hevesli olmadığını açıkça belirtmişti. Ayrıca hükümeti etkili bir şekilde yönetebilmesi için yeterli desteği kazanmak amacıyla ülkeyi 1977’de olduğu gibi erken genel seçimlere itmeyi umduğunu söyleyen Demirel’e göre, ülkenin birçok sorunu vardı. The New York Times gazetesi, Demirel’in bahsettiği sorunları şu şekilde sıraladı:

“- Terörizm, son on yılda ölen 510 kişiyle karşılaştırıldığında, son iki yılda 2.300 kişi siyasi şiddette öldü.

-On kat artışla şiddetli enflasyon. Örneğin, bir tükenmez kalemin fiyatında ve liranın ciddi şekilde değer kaybetmesi

⁸³² Andrew Borowiec, “Turkey, In Chaos, May Face Military Junta If Ecevit Falls”, The Atlanta Constitution, 12.10.1979, s.16A.

⁸³³ Marvine Howe, “Turks’ Vote Tomorrow May Decide Whether Ecevit Can Stay in Power”, The New York Times, 13.10.1979, s.3.

⁸³⁴ Marvine Howe, “Ecevit Party Loses Majority in Turkey As Right Wing Gains: Opposition Wins 5 Key Seats”, The New York Times, 15.10.1979, s.A1.

- 1978-79'da yıllık büyüme oranının yüzde 7'den sıfıra düşmesi, sanayinin yüzde 50'sinin kapanması, traktörlerin yarısının âtıl olması ve tarım ürünlerinin piyasaya sürülebilmesi için dizel yakıtı olmadığı için bu ürünlerin denize atılmasıyla ülkede gerileme.
- Her yıl 400.000 kişinin işgücü piyasasına girmesiyle artan işsizlik.”⁸³⁵

Süleyman Demirel, daha önceden yapmış olduğu konuşmalarda, parlamenterlikte yeterli çoğunluğu elde etmediği sürece hükümeti kurma görevini üstlenmeyeceğini ve mevcut durumda bunun mümkün olmayacağı için en doğru kararın erken seçim olduğunu ileri sürse de durum böyle olmadı. Cumhurbaşkanı Fahir Korutürk, seçimden sonra Ecevit'in istifası üzerine hükümeti kurma görevini Süleyman Demirel'e vermiş, Demirel de eğer mecliste yeterli desteği sağlarsa hükümeti kuracaklarını ve ülkenin problemlerini en kısa sürede çözeceklerini belirtmiştir.⁸³⁶ Bülent Ecevit, Demirel'e hükümet kurulmadan önce MHP ile ittifak yapmamasını ve bu şekilde CHP'nin azınlık hükümetini destekleyeceğini bildirmişti. Ecevit'in, MHP ve MSP'nin hükümete alınmasına karşı çıktığı için Demirel hükümeti hiçbir parti ile ittifak kuramamış ve 12 Kasım 1979 tarihinde Süleyman Demirel'in başkanlığında azınlık hükümeti kurulmuştur. MHP ve MSP ise koalisyonda yer almayıp hükümete dışarıdan destek vermişlerdir.⁸³⁷ Yeni hükümet ülkede hızla artan anarşi ve terörizmi önlemek için sert tedbirler alsa da yine düzeni sağlamada başarı sağlayamamıştı.⁸³⁸

Amerikan basını, Türkiye'deki mevcut hükümetlerin ülkedeki ekonomik sıkıntıları çözememesinin bir nedeni olarak da sürekli her partinin kendi kadrosunu kurmasına bağlamıştır. Örnek olarak da Süleyman Demirel'in, iktidara geldikten sonra kendisinden önceki hükümetlerin yaptığı gibi devlet kadrolarında büyük bir değişime gittiğini ve başbakanın ayakkabı boyacısına kadar bütün kadrolarda bir değişiklik yapıldığından bahsetmişlerdir. Phil Davison, yazmış olduğu makalesinde bu durumu eleştirerek;

“Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıya rağmen her hükümet değişikliğinde başa gelen kişi kendi destekçileri ile çalışmak için devlet kadrolarında tasfiye gitmekte ve tasfiye edilen kişi ise işe gitmese bile aylık almaya devam etmektedir. Bu durum ise mevcut ekonomik durumu da zorlaştırmakta çünkü her seçim sonrası ülke yüz milyonlarca dolar zarara girmektedir” diye yazmıştır.”⁸³⁹

⁸³⁵ Marvine Howe, “Rival Says Outgoing Premier Mismanaged Turkey”, The New York Times, 18.10.1979, s.A11.

⁸³⁶ “Turks Meeting on a New Regime”, The New York Times, 20.10.1979, s.4.

⁸³⁷ Mücek, s.150.

⁸³⁸ Karpat, s.208.

⁸³⁹ Phil Davison, “Many Turks Victims of Political Chop”, Los Angeles Times, 25.11.1979, s.J12.

Altamur Kılıç, The New York Times gazetesinde “Turkey’s No Sick Man” adlı makalede, Türkiye’nin içinde bulunduğu durumun, Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına benzetilmesini sert bir şekilde eleştirmiştir. Makalede Türkiye’deki durumu şu şekilde özetleyerek Avrupa devletlerini eleştirmiştir:

“19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nu çağrıştıran hasta adam imajı, Türkiye’deki mevcut durumu karakterize etmek için kullanılıyor. Ülke, gerçekten de yakın tarihinin en kötü krizinden geçiyor. Artan enflasyon, yüzde 20’lik işsizlik, aktif fon ve temel mal kıtlığı ile ekonomi umutsuz bir sarsıntı içinde görünüyor. Aşırı sağ ve aşırı sol arasında inanılmaz bir kutuplaşmayla terör, her gün can almaya devam ediyor; iki yılda bu çekişmede 2.000’den fazla insan öldürüldü.”

Biz Türkler, zaman zaman karamsarlığa, günlük cinayet raporlarına, siyasi çıkmazlara, mali ve ekonomik sorunlara kapılıyoruz. Ama durup düşünmeyi bıraktığımızda, millet olarak nimetlerimizi saymamız gerektiğini anlıyoruz. Unutulan ya da belki de hafife alınan bir şey, Türkiye’nin otuz yıllık bir zaman diliminde tüm dalları ve kurumlarıyla tam teşekküllü bir Batı demokrasisini tesis ettiği ve Türk halkının sorunlarını demokratik süreçlerle ve demokratik yöntemlerle çözmeye kararlı olduğudur. Bir diğer önemli nimet ise, geleneksel olarak ilerici ve milletin vicdanı olarak kendini adanmış gerçek bir milli ordu olan, ülkenin tehlikede olduğunu hissettiğinde müdahale eden ve gönüllü olarak iktidarı demokratik kurumlara bırakan Türk Ordusu’nun varlığı ve karakteridir. Türkiye kesinlikle Avrupa’nın hasta adamı değildir. Ülkenin mevcut güçlükleri demokratik süreçlerle aşmak için, zengin beşerî ve doğal kaynaklarından ve içeriklerinden doğru kimyayı oluşturması an meselesidir. Batı’nın, yalnızca hayati jeopolitik ve stratejik konumu nedeniyle değil, esas olarak Türkiye’nin Batılı yaşam tarzı için savaşıyor olması nedeniyle Türk mücadelesinde kesin bir çıkarı vardır. Türkiye’nin yenilgisi her şeyden önce Batılı değerlerin ve Batılı demokratik rejimin yenilgisi anlamına gelir.”⁸⁴⁰

Demirel hükümeti, azınlık hükümetini kurduktan sonra düzeni sağlamak için sert tedbirler alsa da ülkede yeniden asayiş ve huzuru sağlamak için başarı sağlayamadı. Ülkede artık terör ya da sağ-sol çatışması, o kadar ileri düzeye ulaşmıştı ki artık liselere kadar sağ-sol çatışmaları uzanmıştı. Bu çatışmalar şiddetini o kadar artırmıştı ki liselerde yemek saatlerine çatal bıçak verilmesi yasaklanmıştı. Öğrenciler bunları birbirlerine karşı silah olarak kullanmaktaydı.⁸⁴¹ Bu durumu Los Angeles Times gazetesi şu şekilde yazmıştır:

“Ülkede şiddet olayları gün geldikçe artmakta. Polisler bile gözlerine kırpmadan suikast düzenleyebiliyorlar. En son dördü bir grup tarafından, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Cinayet Şube Müdürü Ali Yaşar Günaydın’ın pusuya düşürülmesi sonucu hükümet tedbirlerin daha da artırılmasına karar verdi.”⁸⁴²

Demirel hükümeti kurulduktan sonra hükümetin programını açıklarken aslında bir önceki hükümetin yürütmüş olduğu politikada farklı bir şey yapacağına dair bir mesaj

⁸⁴⁰ Altamur Kılıç, “Turkey’s No ‘Sick Man’ “, The New York Times, 06.11.1979, s.A19.

⁸⁴¹ Victor L. Simpson, “Political Violence Moves Into Turkey High Schools”, Los Angeles Times, 02.11.1979, s.D3.

⁸⁴² “Turkish Police Official Slain” Los Angeles Times, 08.11.1979, s.B4.

vermedi. The New York Times gazetesi Demirel hükümetinin politikalarını şu şekilde yazmıştır:

“Süleyman Demirel, yeni hükümetinin programını sunarak, Türkiye'deki anarşiyi ve terör faaliyetlerini sona erdirmek amacıyla sıkıyönetim güçlerini göreve çağırma sözü verdi. Ayrıca, can ve mal güvenliğinin mutlaka sağlanacağını söyleyen Demirel, TBMM'de yaptığı konuşmada, terör suçlarıyla ilgilenen güvenlik mahkemeleri oluşturacak ve ceza kanununu revize edecek yeni bir "Olağanüstü Yetkiler Yasası" çıkaracağını sözünü verdi.”⁸⁴³

Ülkede ne polis ne sivil vatandaş ne de yabancılar, artık kendini güvende hissetmemekteydi. Öldürülen polisten sonra solcu örgüt tarafından 4 Amerikalıyada saldırı düzenlenmiş ve öldürülmüştü.⁸⁴⁴ Bu olayların dışında Demirel hükümetinin ilk büyük sınavı 1978 yılının aralık ayında meydana gelen, 111 kişinin ölümüyle sonuçlanan mezhep çatışmasının yıldönümünde meydana geldi. Olayın yıl dönümünde ölen Aleviler için toplanan kalabalık Sunni grup tarafından engellenmeye çalışılınca iki grup arasında çatışma çıkmış ve çıkan arbedede 4 kişi ölmüş, 20 kişi yaralanmış ve 2430 kişi gözaltına alınmıştı. Aynı zamanda 150 kişi de Adana'da gözaltına alınmıştı. Adanada çıkan olayların sebebini Adana'da yerel bir gazete sahibi Çetin Remzi Yüreğir ekonomik nedenlere dayandırarak yapmış olduğu röportajda, insanların işsizlikten bu yollara başvurduğunu savunuyordu. Ona göre lise öğrencileri üniversite mezunlarının bile diplomalarının bir işe yaramadığını görünce kendilerini kurtarma ümidiyle sağ ya da sol örgütlere katılıyordu.⁸⁴⁵ The New York Times gazetesi İstanbul ve Ankara'da meydana gelen protestoları ve çatışmaları şu şekilde yazmıştır:

“Sıkıyönetim birlikleri, olayları kontrol altına almak için özel komando devriyeleri, tanklar ve zırhlı araçlarla güçlendirildi. İstanbul'da da güvenlik güçleri barikat kurmaya zorlandı. Aynı günün erken saatlerinde yüzlerce gösterici, Ankara Üniversitesi yakınlarındaki Yıldırım Beyazıt Lisesi'ni işgal etti. Çevik kuvvet polisi içeri girdiğinde öğrencilerin ateş açtığı bildirildi. Polis ateşe karşılık verdi ve öğrenciler binadan tahliye edilene kadar üç saat aralıklı olarak ateş açıldı. Ankara merkez bankasının karşısındaki Endüstri Meslek Lisesi okulunda öğrencilerle güvenlik güçleri arasında bir çatışma daha yaşandı. Polisin göstermiş olduğu müdahaleye boykot düzenleyen solcu bir grup olan öğretmenler derneği, sıkıyönetim yetkilileri tarafından kapatıldı. Açıklanmayan sayıda öğretmenin tutuklandığı ve 2 Ocak'a kadar beş okulun kapatıldığı açıklandı.”⁸⁴⁶

Ülkede güvenlik güçlerinin olayları kontrol altına alma konusunda yetersiz kalması, orduyu olaylara müdahale etmeye zorlamıştı. Kuvvet komutanları ise ilk

⁸⁴³ “Turkish Premier Presents Policies”, The New York Times, 20.11.1979, s.A4.

⁸⁴⁴ Marvin Hove, “4 Americans Killed in Istanbul Ambush: Military Man and 3 Civilians Shot Going Home From Allied Base”, The New York Times, 15.12.1979, s.1.

⁸⁴⁵ Marvin Hove, “Turkish City Center Of Terrorist Action: In Adana, Right-Left Forces Seem Evenly Matched violence Is Almost a May of Life”, The New York Times, 26.12.1979, s.A7.

⁸⁴⁶ Marvin Howe, “6 Die, 4,000 Seized, In Turkish Rioting: Protesters March in Several Cities to Mark 1978 Sectarian Strife in Which 111 Were Killed”, The New York Times, 25.12.1979, s.3.

başlarda hükümete art arda uyarılar yapmakla yetinerek, daha ileri gitmeyi uygun görmediler.

4.1.2. Ülkede Devam Eden Terör Olayları Üzerine Ordudan Art Arda Uyarıların Gelmesi

İlk olarak Ecevit hükümeti'nin, daha sonra başa gelen Demirel hükümeti'nin ülkede artan terör eylemlerinin azalması yönünde kalıcı ve sert tedbirler alamamasının üzerine beklenen tepki 1979 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinden geldi. TSK, hem iktidar partisini, hem de muhalefet partilerini sert bir şekilde uyararak, onların bir an önce aralarındaki husumeti bir kenara bırakıp ülkenin ortak problemine yönelmeleri gerektiğini söylemiştir. TSK'nın hükümete vermiş olduğu uyarı mektubunu The New York Times gazetesi “Turkish Military Warns Politicians To Unite in Solving Country's Ills” başlığıyla vererek şu şekilde haberi paylaşmıştır:

“2 Ocak 1980 tarihinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve Silahlı Kuvvetler Komutanları tarafından imzalanan bir uyarı mektubu, Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından hem Başbakan Demirel'e hem de muhalefet lideri eski Başbakan Bülent Ecevit'e Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda düzenlenen bir toplantıda verildi. Mektup daha sonra radyo ve televizyonda yayınlandı. Mektupta, TSK özel olarak askeri bir devralma tehdidinde bulunmadı, ancak ordunun, siyasi partilerin ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getirmediği yönündeki görüşünü vurguladı. Siyasileri son iki yılda 2500 cana mal olan sol ve sağ hareketlerinin gösterdiği şiddet olayları ile baş edememekle suçladı.”⁸⁴⁷

TSK'nın uyarı mektubu üzerine, Demirel hükümeti ve muhalefet partileri, uzun süredir bekleyen özel güvenlik önlemleri paketini kabul etmiş ve ülke yeni bir döneme girmiştir. Yasanın yürürlüğe girmesi, terör eylemlerinin azalması yönünde herhangi bir etki etmemiştir. Ülkede terör eylemleri halen devam etmekteydi. İstanbul'da 50 kişilik sağ görüşlü bir grup Sovyet Büyükelçiliği'nin önünde Sovyet karşıtı sloganlar atarken güvenlik güçleri ile protestocular arasında çatışma çıkmış ve bir lise öğrencisi ölmüş ve 1 yolcu ile 1 güvenlik görevlisi de yaralanmıştır.⁸⁴⁸

Türkiye'de olayların bu denli kontrolden çıkması Amerika'daki büyük gazetelerde olayların daha da abartılarak anlatılmasına neden olmuştur. 14 Şubat 1980 tarihinde çıkan Los Angeles Times gazetesinde, Türkiye ile ilgili bir makalede ülkenin

⁸⁴⁷ Marvine Howe, “Turkish Military Warns Politicians To Unite in Solving Country's Ills”, The New York Times, 03.01.1980, s.A1.

⁸⁴⁸ Marvine Howe, “Turkey Moving to Curb Violence”, The New York Times, 04.01.1980, s.A8.

durumu o denli abartılmıştır ki artık ülkede asker polis bir işe yaramaz ve ülkenin sağ ve sol görüşlü gruplar arasında bölüşüldüğü havası yaratılmıştır. Gazete, Türkiye'yi şu şekilde tasvir etmiştir:

“Türk dükkânlarında kahve ve ampuller yok ama Sovyet yapımı kalaşnikof tüfekler çarşılarda kolaylıkla bulunabiliyor. Bu ülkenin hayatına damgasını vuran şiddet döngüsü, terörist grupların elinde birkaç kendilerince bağımsız şehir üretti. Mesela Tunceli'de silahlı sol gruplar, Erzurum'da sağcı paramiliter güçler var. Pek çok alanda polis, sağ kanat polis güçleri ve sol kanat polis güçleri diye açıkça siyasi çizgilere göre bölünmüş durumda. Sık sık yaşanan ideolojik şiddet yeterli değilse, Türkiye'nin doğusundan Kürt ayrılıkçıların karıştığı silahlı çatışmalar hakkında düzenli raporlar var. Petrol kıtlığı nedeniyle fabrikaların kapılarına kilit vuruluyor ve bu sebeple Türkiye genelinde kanunsuzluk ve haydutluğun da arttığı bildiriliyor. Ayrıca ülkede her dört işçiden biri işsiz durumda.”⁸⁴⁹

Ülkedeki her geçen gün artan terör eylemlerini bir an evvel bitirmek isteyen Genelkurmay Başkanı, terörle mücadelede sıkıyönetim komutanlarına daha fazla yetki ve teröristlere daha sert yaptırımlar talep etmişti. Marvine Howe ülkenin içinde bulunduğu atmosferi şu şekilde özetlemiştir:

“Evren, üçüncü ordunun Türkiye'nin doğusundaki kış tatbikatlarında konuşurken bile, batıdaki iki ana şehir olan İstanbul ve İzmir, hükümet karşıtı protestolarla adeta felç olmuştu. İzmir'in gecekondu mahallelerinde barikat kuran solcu militanlar, güvenlik güçleri tarafından tutuklanmamak için gün boyu güvenlik güçleriyle çatışıyordu. Ayrıca yine İzmir'de yaklaşık 50 bin işçi, asker ve çevik kuvvet polislerinin müdahale şeklini protesto etmek için sol konfederasyonu Disk'in iki günlük grev emrine uyarak greve gittiler.”⁸⁵⁰

İzmir'de bu olaylar yaşanırken, İstanbul'da ise sol grup, hayat pahalılığını ve fiyatların yükselmesini protesto etmek için dükkân ve ofisleri kapatmaya zorluyordu. Çoğu rapora göre, kapanma gönüllü olarak değil; telefon, broşür gibi yollarla küçük genç grupların tehditlerinden dolayı oluyordu. General Evren ise, sıkıyönetim makamlarının ağır bir görevi olduğunu ancak yeterli yetkiye sahip olmadığından şikâyet ediyordu. Terörün sona ermesi için komutanlara daha fazla yetki verilmesi ve cezaların artırılması gerektiğini açıklayan Evren, bunun gerçekleşmesi durumunda ülkede terör eylemleri çok kısa sürede bitecektir diye beyan etti. Evren'in bu açıklamaları üzerine kanunların yeniden düzenlenmesini kendi önceliği olarak ilan eden Demirel, bir nevi sıkıyönetim yetkililerine görevlerini yerine getirmeleri için isteklerinin karşılanacağına dair yeşil ışık yaktı. Ayrıca, Milli Güvenlik Kurulu'nun artık bir danışma organı olmayacağı, karar alma yetkisini üstleneceği de bildirildi.⁸⁵¹ Tüm bunların yanında kuvvet komutanlarıyla yapılan

⁸⁴⁹ Dusko Doder, “Turkey Seen as Lurching Toward Chaos”, Los Angeles Times, 14.02.1980, s.M4.

⁸⁵⁰ Marvine Howe, “3 Die in Street Battles In Izmir After Leftists Are Raided by Police”, The New York Times, 17.02.1980, s.7.

⁸⁵¹ Marvine Howe, “Turkish Armed Forces Chief Seeks Antiterrorist Moves”, The New York Times, 16.02.1980, s.2.

toplantı sonrası sıkıyönetim İzmir ve Hatay şehirlerini de içine katarak 2 ay daha genişletildi. Bu şekilde sıkıyönetim uygulanan şehir sayısı 21'e yükseldi.⁸⁵²

Demirel hükümeti her ne kadar tedbirleri sıkılaştırırsa ve de sıkıyönetimi sürekli olarak il sayısını da artırarak uzatsa da olayları kontrol altına almakta bir türlü başarı sağlayamıyordu. Ülkenin dört bir yanında ölüm ve çatışma haberleri gelmeye devam ediyordu. Sıkıyönetimin uzatılmasından iki gün sonra sanki hiçbir tedbir alınmamış gibi sağ-sol çatışmalarında 6 kişi daha öldü.⁸⁵³ Ardından 24 Şubat 1980 tarihinde, Sovyetler Birliği'nin İstanbul'daki elçiliğine bombalı saldırı düzenlenmişti.⁸⁵⁴ Amerikalı gazeteci Marvine Howe ise Türkiye'de olayların ülkenin geleneklerinin bir yansıması olduğunu makalesine taşımıştır. Makalesinde Türkiye'nin özellikle doğu illerinde bir kız ile bir erkeğin evden kaçmasının cezasının ölüm olduğunu yazan Howe, aynı zamanda kan davası yüzünden kan dökmenin de geleneğin bir parçası olduğunu yazarak insanların birbirlerini öldürmesinin ülkenin geleneklerinde var olduğunu yazmıştır. Howe bu tezinin ıspatı olarak solcu grubun sağcı olarak bilinen iki kuzeni öldürüp birini yaralaması üzerine, sağcı grupta solcu olarak bilinen iki kuzeni öldürüp birini yaralamasını göstermiştir. Ona göre geleneklerde nasıl akrabalar birbirlerinin intikamını alıyorsa sağ-sol örgütlerde aynı geleneksel yapıyla kan davası güderek birbirlerinden intikam alıyorlardı.⁸⁵⁵

Türkiye zaten anarşi ve ekonomik sıkıntılar içerisinde boğuşurken hükümetin almış olduğu 1 Mayıs yasağı ise olayların azalmasına değil aksine daha da artmasına neden oldu. Marvine Howe bu durumu şu şekilde yazmıştır:

“1 Mayıs gösterilerinin yasaklanması, siyasi şiddetin zaten günde 8 ila 10 can aldığı ülkede yeni rahatsızlıklara yol açtı. Grev çağrısına karşılık, İstanbul'da 17.000, Ankara'da 11.000 belediye işçisi, aralarında çöp toplayıcıları ve otobüs şoförlerinin de bulunduğu 11 bin işçi işe gitmedi. Birçok işçinin durumu protesto etmek için işe gitmediği ve bu yüzden İstanbul, Mersin ve İzmir'deki bazı fabrikalarda yavaşlamalar olduğu, ayrıca Ankara ve İstanbul'da bazı bankaların kapandığı bildirildi. İşçilerin dışında 1 Mayıs yasağı eylemine, çoğunluğu liselerden oluşan öğrenciler Ankara, Tarsus, Samsun ve Antalya'da dersleri boykot ederek ve İstanbul'da güvenlik güçleriyle çatışarak katıldı. Ankara'da protesto gösterileri sonrasında 1.500 öğrenci gözaltına alındı ve öğrencilerle güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmada bir

⁸⁵² Marvine Howe, “Turkey, in Grip of Terrorism, Extends Martial Law”, The New York Times, 20.02.1980, s.A4.

⁸⁵³ “6 Slain by Turkish Terrorists”, The New York Times, 22.02.1980, s.A3.

⁸⁵⁴ “Soviet Office in Turkey Bombed”, The New York Times, 24.02.1980, s.35.

⁸⁵⁵ Marvine Howe, “Violence in Turkey Reflects Tradition”, The New York Times, 26.02.1985, s.A3.

kadın öldü. İstanbul'da 1 Mayıs afişleri asan yaklaşık 50 kişilik bir grup güvenlik güçleriyle çatıştı ve üç öğrenci hayatını kaybetti.”⁸⁵⁶

Her ne kadar hükümet 1 Mayıs gösterilerini yasaklasada 1 Mayıs'ta birçok kişi yasaklara karşı gelip, sokaklara çıktı ve bu yüzden birçok yerde güvenlik güçleriyle çatışmalar yaşandı. Çatışmalar sonucunda ülke genelinde 6 kişi hayatını kaybetti.⁸⁵⁷ Doyle McManus ise Los Angeles Times gazetesinde komutanların mevcut hükümeti sürekli uyardığını ve bu gidişle askeri darbenin kaçınılmaz olduğunu belirtir gibi bir haberi makalesine taşıyarak şu şekilde yazmıştır:

“31 Mayıs 1980 tarihinde sağ-sol çatışmalarından 34 kişinin daha ölmesi ve ayrıca 25 Mart'tan bu yana 84 kez denendikten sonra parlamentonun cumhurbaşkanını seçememesi üzerine askeri komutanlar üçüncü kez uyarılarını dile getirerek farklılıklarını bir tarafa bırakarak ülkenin sorunlarını çözme konusunda birlik olmaları konusunda çağrıda bulundu. Askeri komutanlara yakın bir kaynaktan edinilen bilgiye göre her ne kadar şartlar müsait olsa da yönetime el koyma gibi bir düşüncelerinin olmadığını dile getirdiler. Tabii bu durum yönetime hiçbir zaman el koymayacakları anlamına gelmiyor.”⁸⁵⁸

Komutanların bu uyarıları yersiz değildi, çünkü ülkede artık birçok şehir ikiye bölünmüş şekildeydi. Bazı şehirler sadece sağcıların ya da solcuların elindeyken bazı şehirlerde ise araya barikatlar kurularak şehir ikiye bölünmüştü. Bir taraf sağ görüşlü örgütler tarafından yönetilirken diğer taraf ise sol görüşlü örgütler tarafından kontrol ediliyordu.⁸⁵⁹ Doyle Mcmanus, Los Angeles Times gazetesinde yazmış olduğu makalesinde, Çorum ilini örnek göstererek şehirdekilerin ya sağ ya da sol örgüte mensup olduğunu ve şehrin kuzey tarafında sağ görüşlülerin güney tarafında ise sol görüşlülerin yaşadığını yazmıştır.⁸⁶⁰ Marvine Howe ise artık birçok kişinin ülkeyi terk etmek istediği şeklindeki haberi gazetesine taşımıştır:

“Ülkedeki durumdan memnun olmayan birçok kişi bu durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başladılar. Özellikle taraf tutmayı tercih etmeyen pek çok kişi, cinayetlerden kaçmak için yurtdışına gitmeye çalışıyor. On yıl önce üniversite kampüslerle ve daha sonra gecekondlu mahalleleriyle sınırlı olan şiddet, çevredeki şehir bölgelerine, kasaba ve köylere de yayıldı. 1980 yılı içerisinde, Sosyal Demokrat bir milletvekili, muhafazakâr bir eski

⁸⁵⁶ Marvine Howe, “Turkey Acts to Block May Day Observances As Work Protests Rise”, The New York Times, 01.05.1980, s.A7.

⁸⁵⁷ “Envoys Boycott Soviet May Day Rally; Six Die In Turkey Clashes”, The Atlanta Constitution, 02.05.1980, s.22A.

⁸⁵⁸ Marvine Howe, “34 Are Slain in Turkey As Generals Demand Moves to End Violence”, The New York Times, 31.05.1980, s.1.

⁸⁵⁹ Doyle Mcmanus, “Turkish Crisis: No Solution in Sight: Political and Religious Violence Racks Nation”, Los Angeles Times, 29.06.1980, s.A1.

⁸⁶⁰ Doyle Mcmanus, “Killings in Çorum Sum Up Crisis in Turkey: Nation Trapped in Violent Spiral of Political, Economic Weakness”, Los Angeles Times, s.1.

Başbakan ve solcu bir işçi liderinin peş peşe suikaste uğramasıyla terör yine zirvelere ulaştı.”⁸⁶¹

Tüm bu olaylar üzerine ordu liderleriyle beraber, Başbakan Süleyman Demirel ve rakibi Bülent Ecevit, halk ve içerdekilerin baskısıyla, sıkıyönetim komutanlarının yetkilerini artıracak ve yargı süreçlerini hızlandıracak bir yasa üzerinde anlaştılar. Ankara'daki birçok Türk solcu aydın, bazı sağcılar ve üçüncü dünya diplomatları ülkede her geçen gün artan anarşiden Batının, özellikle de ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın sorumlu olduğunu savunuyorlardı. Onlara göre bu sözde komplonun amacının orduyu müdahaleye kışkırtmak, Batı yanlısı bir hükümet kurmak olduğunu savunuyorlardı.⁸⁶² Her ne kadar sıkıyönetim ilan edilse de ülkede artık kimse kendini güvende hissedemez hale gelmişti. Birçok yabancı elçilik raporlarına göre Bulgaristan sınırında ülkeye çok fazla silah sokuluyor aynı zamanda Sovyetler Birliği tarafından da sol örgütler finanse ediliyordu.⁸⁶³

Demirel Hükümeti, 1979 yılında iktidara gelince ülkede hızla artan anarşi ve terörizmi önlemek için sert tedbirler alsa da başarı sağlayamadı.⁸⁶⁴ Radikal unsurlara atfedilen silahlı saldırı ve adam kaçırma cinayetleri ülkenin çeşitli yerlerinde 24 saat içinde en az 20 kişinin ölümüne neden oluyordu. Siyasi terör, Başbakan Süleyman Demirel'in azınlık hükümetinin 10 ay önce iktidara gelmesinden bu yana yaklaşık 2 bin can almıştı.⁸⁶⁵ Ülkede artık her yer terör olayları ile çarkalanıyor, liselerde bile çocuklar sağ ya da sol örgüte üye olmak zorunda kalıyordu. İnsanlar akşam evlerine giderken durdurulup hangi örgüte üye olduğu soruluyor ona göre sağ ya da sol örgütlerin kurmuş olduğu barikatlardan geçebiliyorlardı. Polis'in olayları durdumak için yapabileceği çok fazla bir şey yoktu çünkü polis teşkilatı bile sağ ya da sol örgütler arasında paylaştırılmış, sağcı-solcu polisler artık ortalıkta dolaşmaktaydı. Sağ-sol çatışması artık güvenlik güçlerinin içine kadar girdiği için hükümetin de yapabileceği çok fazla bir şey kalmamıştı. İşin aslı partilerin tek yaptığı yürütülen politika üzerinde birbirlerini eleştirip başarısız

⁸⁶¹ Marvine Howe, “Ex-Prime Minister of Turkey Is Slain: Bodyguard Is Also Killed in Attack by Four Terrorists- Leftists Are Believed Responsible”, The New York Times, 20.06.1980, s.5.

⁸⁶² Marvine Howe, “Turkish Factions Agree in One Thing: Democracy Is in Danger”, The New York Times, 03.08.1980, s.E5.

⁸⁶³ Andrew Borowiec, “Turkey: A Nation Under Extremist Siege”, The Atlanta Constitution, 08.08.1980, s.12A.

⁸⁶⁴ Karpas, s.208.

⁸⁶⁵ “20 Are Reported Killed in Turkey In 24 Hours of Extremist Violence”, The New York Times, 03.10.1980, s.A4.

olduklarını vurgulamaktan başka bir şey değildi. Her gelen hükümet iktidara geldikleri takdirde terör olaylarını bitireceklerine dair vaatlerde bulunsa da yürütülen politikalar birbirlerinden farklı değildi. Daha çok birbirlerine yönelttikleri Batılı ya da Batılı karşıtı olma suçlamalarıyla birbirlerini iktidardan düşürmek için çaba sarfetmekteydiler.⁸⁶⁶

4.2.Demirel Hükümetinin Ekonomiye Düzeltmek ve Devam Eden Terör Olaylarına Son Vermek İçin Attığı Adımlar

Ülke yönetimi bi yandan terör olayları ile boğuşurken aynı zamanda ekonomik kriz içerisinde de olduğu için Demirel hükümeti, batılı devletlerden ülkeye ekonomik yardım getirmenin derdine düşmüştü. Demirel, her fırsatta, ülkenin petrol alabilmesi ve ekonomik refaha ulaşabilmesi için batılı devletlerin acil bir şekilde Türkiye'ye ekonomik olarak yardım yapmaları gerektiğini vurguluyordu.⁸⁶⁷ Batılı devletlerin ve IMF'nin ülkeye yapacağı ekonomik yardımın önünü açmasının tek yolunun, Amerika ile yürütülecek iyi ilişkilerden geçtiğinin farkında olan Demirel, 1975 yılında Amerikan Hükümeti'nin Türkiye'ye uygulamış olduğu ekonomik ambargodan dolayı Türkiye'nin fesh ettiği "Savunma İş Birliği Antlaşması'nın" bir an önce yeniden imzalanması gerektiğinin farkındaydı. Anlaşmanın imzalanması için Türkiye'nin öne sürdüğü iki şart vardı. The Wall Street Journal gazetesi bu şartları şu şekilde sıralamıştır:

"5 yıl için Amerika'nın yapacağı 2,5 milyar dolarlık ekonomik yardım ki bu büyük ihtimalle Amerikan Senatosu'nun reddeceği bir rakamdı ve Amerika'nın Türkiye'deki üsleri İran'a karşı herhangi bir askerî harekât için kullanmayacak olmasıydı. Çünkü İran'daki Ayetullah Humeyni, Türkiye'nin topraklarını Amerikan askerî harekâtı için kullanmasına izin vermediği takdirde Türkiye'ye ham petrol sağlama sözü vermiştir."⁸⁶⁸

Demirel'in Amerika Hükümeti ile olan ilişkileri düzeltmek için attığı adımlar ve batılı devletlerin Türkiye'nin ekonomik durumundan duymuş oldukları kaygı dolayısıyla IMF'nin yönetici direktörleri, Türkiye'nin ekonomik durumunu gözden geçirmişlerdir. Yapmış oldukları değerlendirmenin ardından ülkenin geçen yılki ihracat gelirlerindeki düşüşü dengelemeye yardımcı olmak için 93 milyon dolarlık yeni bir krediyi onayladılar. Aynı zamanda, IMF, Türkiye'nin geçen Temmuz'da onaylanan 326 milyon dolarlık

⁸⁶⁶ "Turkish Parties Forces Foreign Minister to Resign", The New York Times, 06.10.1980, s.4.

⁸⁶⁷ Dusko Doder, "Turkey Seen as Lurching Toward Chaos", Los Angeles Times, 14.02.1980, s.M4.

⁸⁶⁸ "U.S. Reaches Impasse in Negotiating Pact To Keep Using Military Bases in Turkey", The Wall Street Journal, 10.01.1980, s.14.

standby kredisine karşılık, 130 milyon dolar kredi çekmesine izin verdi. Bu şekilde toplamda 223 milyon dolarlık yardımı Türkiye'ye gönderme kararı vermiş oluyordu.⁸⁶⁹ IMF'nin yapacağı yardımın yanında, 16 ülkeden daha Türkiye'ye yardım yapılacağı haberi kamuoyu ile paylaşıldı. The Wall Street Journal gazetesi Türkiye'ye komünist pakt üyesi olmayan 16 ülkeden yardım yapılacağı haberini şu şekilde okuyucularına duyurmuştur:

“16 komünist olmayan ulustan oluşan bir grup, bir ay süren müzakerelerden sonra Türkiye için 1,6 milyar dolarlık yardım paketi üzerinde anlaştı. Anlaşma, bağışçı ülkeler tarafından Örgüt ve Kalkınma veya OECD'nin genel merkezinde düzenlenen bir günlük oturumun ardından duyuruldu.”⁸⁷⁰

The Wall Street Journal gazetesinin aynı tarihli başka bir makalesi ise Türkiye'ye yapılacak olan ekonomik yardımı şu şekilde açıklamıştır:

“Resmi bir açıklamada, uzun vadeli düşük faizli mali yardımın bağışçıların ekonomik zorlukların üstesinden gelmeyi amaçlayan bir Türk planından etkilenmeleri nedeniyle verildiği belirtildi. Paket, Türk Hükümeti'nin Türk lirasını ABD doları hariç 14 para birimine karşı yüzde 5,3'e varan değer kaybetme kararının hemen ardından oluşturuldu. Devalüasyon, temsilcilerin ek mali yardımın ayrıntılarını görüşmek üzere Ankara'da bulunan IMF'nin tavsiyesiyle uyumluydu. Türkiye'ye ekonomik yardım sağlayan 16 ülke içerisinde ABD ve Batı Almanya her biri en büyük katkı olan 295 milyon dolarlık yardım sağlayan ülke olarak ilk sıralarda yer aldı. Ayrıca, Türkiye ve Doğu Akdeniz'in istikrarıyla ilgilenen İtalya, 115 milyon dolarla üçüncü büyük katkı sağlayan ülke oldu. Ortak pazar, bir varlık olarak 100 milyon dolarla onu takip etti. Bu devletlerin dışında, Japonya ve Fransa da her biri 100 milyon dolarlık bağışta bulundu.”⁸⁷¹

Türkiye'nin Amerika ile yapacağı “Savunma İş birliği Antlaşması'nda” 7 Haziran 1980 tarihinde artık sona gelindi ve antlaşma taslağı meclise sunuldu. Üç ek anlaşma ve 14 ek madde içeren savunma paketinin müzakeresi, ABD'nin Türkiye Büyükelçisi James Spain ve Türk Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen tarafından, 29 Mart'ta Ankara'da nihai belgeler paraflandığında yaklaşık üç yıl sürmüştü. Antlaşma daha sonra onaylanmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulurken, bir Türk Senatosu Araştırma Komisyonu, anlaşmada yer alan beş ana tesisi gezdi. Türk hükümeti, yalnızca altı sayfalık ana anlaşmayı yayınladı ve toplam 100 sayfa olan ek anlaşmaları ve ekleri açıklamayı reddetti. Claudia Wright ise The Atlanta Constitution gazetesinde yazmış olduğu

⁸⁶⁹ “The IMF Approves About \$223 Million In Loans to Turkey”, The Wall Street Journal, 22.02.1980, s.7.

⁸⁷⁰ Eric Morgenthau, “Turkey Acts to Quell Violence and Restore Order to the Economy; Receives \$1.16 Billion Aid From the Others To See It Through Crisis”, The Wall Street Journal, 16.04.1980, s.1.

⁸⁷¹ “Turkey to Receive \$1.16 Billion Package Of Aid From 16 Non-Communist Nation”, The Wall Street Journal, 16.04.1980, s.20.

makalesinde, her ne kadar Türk hükümeti'nin anlaşmanın geri kalan metnini yayınlamasa da Washington'da resmi olmayan kaynaklardan elde ederek açıkladı.

Wright antlaşmanın içeriğini vererek yapılan antlaşmanın Türkiye'nin komşuları ile olan ilişkilerine zarar verebileceğinden dolayı eleştirildiğini şu şekilde makalesinde açıklamıştır:

“Antlaşma metni, Türkiye'nin ABD'den alacağı tanklar, uçaklar ve topçu dâhil başlıca alımları sıralıyor ve askeri teçhizat ve yedek parçaların ortak üretimi için bir çerçeve oluşturuyor. Ekler, her bir üssün ayrıntılarını veriyor, güvenliklerinin sorumluluğunu Türk ve Amerikan kuvvetleri arasında paylaşıyor, her iki tarafın komutanlarından oluşan bir zincir oluşturuyor ve görevlendirilebilecek ABD personelinin sayısına sınırlar koyuyor. Her ne kadar Amerika ile Savunma Birliği Antlaşması imzalanma aşamasına gelse de ülkede bazı kesimler içerisinde bu durum komşu ülkelerle ilişkilere zarar gelebileceği endişesi ile eleştirilere maruz kaldı. Özellikle Türk parlamenterler ve basın, anlaşmaya ABD'nin Orta Doğu ve Basra Körfezi'ne askeri müdahalede bulunmasına izin verebileceği ve böylece Türkiye'yi dost komşularıyla çatışmaya sokabileceği endişesiyle sert bir şekilde eleştirildi.”⁸⁷²

Türkiye'nin yapmış olduğu antlaşmada artık sona gelinmesi, ülkeye yabancı paranın geliş hızını da artırdı. Antlaşmanın meclise sunulmasının ardından IMF, şimdiye kadar ki en büyük yardım paketi ilan 1,6 milyar dolarlık krediyi Türkiye'ye vermeyi kabul etti.⁸⁷³ Ekonomik yardım paketleri ile ilgili artık haberler peşpeşe gelmekteydi. Bir diğer ekonomik yardım paketi ise Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'nden geldi. The Wall Street Journal gazetesi bu haberi şu şekilde vermiştir:

“Türkiye'nin kredi veren hükümetlerinin temsilcileri, ülkenin kronik ekonomik sıkıntılarını hafifletmek için yaklaşık 3 milyon dolarlık borcu yeniden planlamaya karar verdiler. Örgüt Türkiye'nin 1980 ile 1983 arasında vadesi gelen 2,3 milyar dolarlık borcu yeniden yapılandırılacak ve Türkiye, bu borcun %10'unu o zaman ile 1985 arasında yıllık %2'lik taksitler halinde, kalanını ise beş yıl içinde ödeyecek. Ayrıca, daha önce 1978 ve 1979'da yeniden yapılandırılan 700 milyon dolar ile 800 milyon dolar arasındaki borçlar da yeniden yapılandırılacak. Borç konsolide edilecek ve vadesi gelen ödemeleri içerecek. Türkiye, toplamın %10'unu dört yıl içinde, kalan %90'ını ise 1985 ve 1988 yılları arasında ödeyecektir diye karar alındı. Bu karar, Türkiye'nin borçlar konusunda çok daha rahat bir nefes almasını sağlayacak.”⁸⁷⁴

Türkiye'nin son dönem batılı devletler ve Amerika ile olan ilişkilerinde ilerleme sağlaması, ayrıca Amerika ile yapmış olduğu “Savunma İş Birliği Antlaşması'nın” getirdiği yükümlülüklerinden dolayı mecliste hükümet karşıtı bir tartışma yaratmıştır. Meclisteki muhalif partilerin ortak katılımıyla Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmén

⁸⁷² Claudia Wright, “Treaty May Fray U.S. -Turkish Ties”, The Atlanta Constitution, 04.06.1980, s.1A.

⁸⁷³ Ann Crittenden, “I.M.F. Grants Turkey Record \$1,6 Billion Loan”, The New York Times, 19.06.1980, s.D1.

⁸⁷⁴ “Turkish Debt Of \$3 Billion Is Rescheduled: Creditor Countries in OECD Stretch Out Repayment For Troubled Nation”, The Wall Street Journal, 24.07.1980, s.21.

hakkında gensoru verilmiştir. Hayrettin Erkmen doğu ile batı arasında dengeli bir ilişki sağlamak yerine yürütmüş olduğu politikalarda daha çok batılı olarak davranmakla suçlanmıştır. Muhalefet partilerinin Dışişleri Bakanı üzerinden hükümete saldırılarının asıl sebebini ise eski Başbakan Bülent Ecevit, maksatlarının hükümeti düşürmek olduğunu çünkü mevcut hükümetin sorunları çözmek için hiçbir şey yapamadığını söyleyerek dile getirmiştir.⁸⁷⁵ Meclisteki partilerin askeri liderlerin defalarca uyarılarına rağmen farklılıklarını bir tarafa bırakıp mevcut sorunları çözmek yerine sürekli birbirlerinin üzerine gidip iktidar olma yarışına girmeleri ülkedeki anarşi ve terörün her geçen gün artmasına neden olmuştur. Bunun üzerine 12 Eylül 1980 tarihinde General Kenan Evren liderliğinde, Türkiye Cumhuriyeti devleti yönetimine ordu tarafından el konulmuştur. Askeri darbe, Başbakan Süleyman Demirel tarafından sabah saat 4'te ilan edilmiştir. Askeri darbeye beraber, Kenan Evren hükümeti ele geçirmiş, meclisi feshetmiş, Türk anayasasını askıya almış ve milletvekillerinin tüm ayrıcalıklarını iptal etmiştir.⁸⁷⁶

4.3. 1980 Askeri Darbesi ve Yeni Bir Dönemin Başlangıcı

1980 yılının ortalarına gelindiğinde terör olayları ve kötüleşen ekonomik koşullardan dolayı Türkiye, her yerde sağ-sol çatışmalarından dolayı birçok insanın öldüğü bir ülke haline gelmişti. Sağ-sol çatışmaları yüzünden hergün onlarca faili meçhul cinayetler işlenmekteydi. Siyasi cinayetler yüzünden ölenlerin sayısı o kadar artmıştı ki günde 22 ile 25 kişi siyasal nedenlerle öldürülmekteydi. Siyasi çatışmaların yanında, çeşitli etnik ve dini gruplarda birbirleriyle çatışmaya başlamışlardı. Bülent Ecevit'in partisi ile Süleyman Demirel'in partisi arasındaki cepheleşmenin devam etmesi ve Fahir Korutürk'ün görev süresinin dolmasının ardından meclisin yeni bir Cumhurbaşkanı bir türlü seçememesi durumu daha da kötüleştirmişti.⁸⁷⁷ Her zaman demokratik ve sivil bir düzenden yana olmuş halkın geneli ise huzur ve güven özlemi içindeydi. Halk, ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamından siyasal partileri ve rejimin aşırı serbest oluşunu

⁸⁷⁵ "Turkish Parties Forces Foreign Minister to Resign", The New York Times, 06.10.1980, s.4.

⁸⁷⁶ "Government Of Turkey Toppled By Army Coup", The Atlanta Constitution, 12.9.1980, s.1A.

⁸⁷⁷ "Turks Fail on 25th Bid To Pick New President", The New York Times, 11.04.1980, s.A4.

sorumlu tutmaktaydı. Bir şekilde duruma müdahale edilmesi yönündeki çağrılar artık daha yüksek ve gür sesle ifade edilmeye başlanmıştı.⁸⁷⁸

Ülke bu atmosfer içerisindeyken halk, 12 Eylül 1980 sabahına beklenen ama aynı zamanda şok yaratan bir haberle uyandı. Türk Silahlı Kuvvetleri ülkede bir türlü dinmeyen terör olayları ve sürekli faili muçhul cinayetlerin artması dolayısıyla yönetime el koyduğunu devlet radyosu ve televizyonundan duyurdu. Devlet radyosu, Türk Silahlı Kuvvetleri liderlerinin iktidarı ele geçirdiğini, Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümeti'ni devirdiğini, meclisi feshettiğini, sağcı ve solcu sendika liderlerini gözaltına aldığını duyurdu. Yapılan açıklamada, Orgeneral Haydar Saltık'ın genel sekreter olduğu ve Milli Güvenlik Kurulu'nun kurulduğu belirtildi. Ayrıca 67 ilin yönetimine askeri komutanlar atandı. Ülke genelinde saat 05.00'ten itibaren sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Doğrulanmayan haberler, siyasi parti liderlerinin bir sonraki duyuruya kadar ev hapsinde tutulduklarını söylüyordu. Türkiye'de yetkili olan bir ABD vatandaşı, darbe haberinin, darbenin görünürdeki lideri Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından saat 4'te açıklandığını söyledi. United Press International, Türk Devlet Radyosu'na verdiği demeçte, 118 üst düzey hükümet yetkilisinin tutuklandığını ve İstanbul'a götürüldüğünü söyledi. Kenan Evren, yapmış olduğu açıklamada; Türk Anayasası'nın askıya alınacağını ve tüm milletvekillerinin ayrıcalıklarının kaldırılacağını duyurdu. Bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi ise, generalin darbeyi sahnelemek için verdiği mantığın demokrasiyi kurtarmak olduğunu söyleyerek, darbenin arkasındaki asıl sebebin ülkede devam eden terör olayları olduğunu dile getirdi.⁸⁷⁹ Türkiye'de TSK tarafından yapılan darbeyi The New York Times gazetesinde "Turkish Coup Chiefs Make Vow to Bring Stability To Nation: 100 Legislators Rounded Up" başlığıyla şu şekilde yazmıştır:

"Darbe hazırlıkları tüm askeri komutanların evlerini terk edip karargâhlarına yönelmesiyle, gece saat 11'den kısa bir süre sonra başladı. Tanklar ve zırhlı personel taşıyıcıları, ulusal radyo ve televizyon ofisleri de dâhil olmak üzere ana kavşaklarda ve binalarda pozisyon almak için gece yarısından sonra başkente taşındı. Siyasi partilerin liderlerine, örgütlerinin genel merkezinde görev yapan gece bekçileri tarafından darbe haberi verildi. Siyasi faaliyetlerin askıya alındığını duyurmak için dolaşan askeri görevlilerden devralma haberi aldılar. Ardından tüm siyasi parti liderleri ve aileleri gözaltına alındı. General Kenan Evren, saat 04:15'te orduyu harekete geçmeye zorlayan ulusal krizle ilgili yayınına başladı. Kenan Evren konuşmasında sağcı ve solcular arasında her gün yaşanan ve günde 10'dan fazla kişinin hayatını kaybettiği bombalı patlamalar, suikastlar ve silahlı çatışmalardan söz etti. Terör saldırılarının Demirel Hükümeti'nin açıkladığının aksine bu yıl 1.700 değil 5.241 cana mal

⁸⁷⁸ Karpat, s.209.

⁸⁷⁹ Bernard Gwertzman, "Military In Turkey Ousted Government of Premier Demirel; The Parliament Is Dissolved, The New York Times, 12.9.1980, s.A1.

olduğunu söyledi. Evren, ekonomiden de söz ederek ekonominin, özel ve yabancı yatırımları teşvik etmeye yönelik acil çabalara rağmen, umutsuz bir durumda olduğunu söyledi. Enflasyon yılda yüzde 130 oranında seyrettiğini vurgulayan Evren, işsizlik oranının ise yüzde 20' ye dayandığını söyledi. Ayrıca şiddet ve terör dalgasının bir yansıması olarak turizmden elde edilen gelirlerin yarı yarıya azaldığını açıkladı. Ardından Kenan Evren, serbest seçimlerin ancak özgür demokratik sistemin yozlaşmasını önlemek için partileri yöneten seçim kanununda ve anayasada gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra yapılacağını söyledi. O zamana kadar tüm siyasi faaliyetler askıya alındığını söyleyerek askeri darbeyi tüm ülkeye ilan etti.”⁸⁸⁰

Askeri darbe, çok iyi planlanmış, ordunun içinden gelebilecek tepkileri önleyecek tedbirler alınarak, emir-komuta zincirlerine ve hiyerarşiye uygun bir şekilde gerçekleştirilmişti. Tüm bunların yanında darbe, halkın desteğini sağlamaya da önem vermişti. Öyle olmasa bile alabildiğince genişleyen sağ-sol çatışması ve anarşi zaten halkı bezdirmiş ve halk sükûneti ve huzuru sağlayacak herhangi bir hareketi kabul etmeye hazır hale getirilmişti. Bazı kesimler durumun bu kadar kötüleşmesine müsaade edilmesinin planlı bir hareket olduğu ve güvenlik güçlerinin çatışmaları kasten önlemediğini bile iddia etmişti. Fakat durum o kadar içler acısı hale gelmiş ki artık, anarşiden bunalan halk, askeri müdahalenin olup olmayacağını tartışmaktan çok, ne zaman olacağını tartışmaya başlamışlardı. TSK askeri harekâtın başlıca nedenleri arasında, devletin bağımsızlığına, rejime karşı girişilen saldırılar, devlet organlarının işlemez hale gelmesi ve irticanın ve sapık ideolojilerin sendikaları ve siyasi partileri ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmeleri gösterilmişti. Darbenin hemen ardından meclis ve hükümetin feshedildiğini, milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırıldığını, yurt dışına çıkışın yasaklandığını ilan eden askeri idare, bu kararların amacının ülkenin bütünlüğünü korumak, devlet otoritesini sağlamak, demokratik düzenin işlemesine engel olan nedenleri ortadan kaldırmak olduğunu söyleyerek sivil idareye tekrar döneceğinin mesajını verdi.⁸⁸¹

Darbeden hemen sonra çıktığı televizyon programında darbenin amacını açıklayan Kenan Evren, konuşmasında ılımlı muhafazakâr bir siyasi programın ana hatlarını çizdi. Amacının "iç savaşın eşiğine getirilmiş" bir ülkede istikrarı yeniden sağlamak olduğunu söyleyen Evren, Türkiye'de beş yıl boyunca çeşitli seçilmiş hükümetlerin durduramadığı bombalamalar, suikastlar ve aşırı sol ve sağcıların arasında çıkan çatışmalarda 5.000'den fazla insanın öldüğünü açıkladı. Ayrıca Evren, televizyonda

⁸⁸⁰ John Kifner, “Turkish Coup Chiefs Make Vow to Bring Stability To Nation: 100 Legislators Rounded Up”, The New York Times, 13.9.1980, s.1.

⁸⁸¹ Karpat, s.212.

yaptığı konuşmada istikrara ve ordunun sivil yönetimi yeniden kurma arzusuna vurgu yaptı. Evren,

"Özgür ve demokratik parlamenter sisteme olan inancını birçok kez ortaya koyan Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda sivil bir bakanlar kurulu kuracak... Parlamenter demokratik sistemin yozlaşmasını ve engellenmesini durduracak bir anayasa ve seçim yasasının hazırlanmasının ardından ülke yönetimi, insan hak ve özgürlüklerine saygılı bir hükümete devredilecektir."

Kenan Evren bu sözleriyle, yönetimde sürekli kalma arzusunda olmadıklarını vurgulayarak halka bir an önce demokratik yönetime dönüleceği mesajını verdi.⁸⁸² Ayrıca 1960 darbesinde olduğu gibi General Evren, yeni askeri yönetimin, Türkiye'yi Batı yanlısı rotasında tutacağını ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ndeki yükümlülüklerini yerine getirmeye devam edeceğini açıkça belirtti.⁸⁸³ Darbenin hemen ardından sanki olaylar bir bıçakla kesilmiş gibi durmuştu. Ne gece boyunca devam eden çatışmalar ne de bomba sesleri artık duyulmuyordu. Darbeden hemen sonra tutuklanan parti liderlerinden Süleyman Demirel ile Bülent Ecevit bir otelde askeri gözetim altında tutulurken MSP lideri Necmettin Erbakan ise İran tipi bir islami rejimi savunan görüşlerinden dolayı Uzunada'da hapisanede tutuluyordu. Alparslan Türkeş ise darbe gününden beri kayıp olduğu için halen ordu tarafından aranmaktaydı. Darbeyi gerçekleştiren Kenan Evren'e ise artık devlet radyosunda cumhurbaşkanı olarak hitap ediliyordu.⁸⁸⁴ Darbeden ancak iki gün sonra Alparslan Türkeş, Ankara'da oğlunun evinde yakalanıp, Necmettin Erbakan gibi Uzunada'daki hapisaneye gönderildi. Alparslan Türkeş'in uzun adaya gönderilmesinin sebebi ise son üç yılda çıkan politik cinayetlerin arkasında onun olduğundan şüphelenilmesi ve ayrıca Maraş'ta meydana gelen Alevi-Sunni çatışmasının çıkmasında yine onun etkisinin olduğunun düşünülmesiydi. Dört parti liderlerinin dışında ayrıca 95 milletvekili de kendi evlerinde gözaltına alındı. Askeri darbe her ne kadar olayları birden bıçak gibi kesse de tamamen bitirmede henüz başarı sağlayamadı. Darbeden iki gün sonra yine çatışmalar yaşanmaya başladı fakat çok kısa süreli ve devamı

⁸⁸² Doyle Mcmanus, "Turkish Leaders Pledge a Return to Civilan Rule", Los Angeles Times, 13.9.1980, s.A1.

⁸⁸³ Marvine Howe, "Military's Motives in Turkey: Ankara's New Rulers, Long Reluctant to Stop In, Pledge to Restore Democracy, but Obstacles Exist", The New York Times, 13.9.1980, s.1; Andrew Borowiec, "Armed forces Perform 'Surgery' to Save Turkey From Anarch", The Atlanta Constitution, 13.9.1980, s.1A.

⁸⁸⁴ Doyle Mcmanus, "Coups in Turkey Brings Relief to Slum Battlefields", Los Angeles Times, 14.9.1980, s.A1.

olmayan çatışmalardı. Adana'da sol görüşlü örgüt tarafından yapılan saldırı sonucu Yüzbaşı Bülent Angin hayatını kaybetti.⁸⁸⁵ Askeri yönetimin ülkenin yönetimin devraldıktan sonra ekonomi alanında attığı adımları The Wall Street Journal gazetesi şu şekilde yazmıştır:

“Askeri yönetim, siyasi yönetimi devraldıktan sonra, Demirel Hükümeti'nin katı ekonomik toparlanma programını sürdürme niyetinde olduğunun sinyallerini verdi. Evren'in ilk icraatlarından biri olarak, toparlanma programının mimarı Turgut Özal ve Merkez Bankası Başkanı ile görüştü. Yeni hükümet, hem Demirel'in kemer sıkma programını sürdürebilir hem de işçi huzursuzluğunu bastırabilirse, politikalarının iş dünyasının sağlam desteğini alması muhtemeldir. 1979 yılında darmadağın olan Türk ekonomisi nihayet dönmeye başlıyor. Enflasyon oranı ilkbahardan beri istikrarlı bir şekilde düşüyor. Yapmış olduğu açıklamada Özal, enflasyonun 1979 yılındaki %100'den 1980 yılında yaklaşık %60'a düşmesini bekliyor. Yılın geri kalanında ise, aylık enflasyon oranı yaklaşık %2 ila %2,5 arasında olmasını beklediğini açıkladı.”⁸⁸⁶

Ülkenin sosyal yaşamında da önemli düzenlemeler yapılacağını yazan The New York Times gazetesi bu atılacak adımları şu şekilde yazarak Kenan Evren'in atacağı adımları yazmıştır:

“Askeri yöneticiler, yeni bir anayasa hazırlanacağını ve yeni anayasa hazırlanırken ülkeyi yönetmek için bir sivil kabine atayacaklarını söylediler. Ordu lideri Kenan Evren, düzenlediği basın toplantısında, yeni anayasanın siyasi partilerin seçim prosedürlerini ve kurallarını değiştireceğini, ayrıca okullara, üniversitelere ve sendikalara anarşinin girmesine ve gelişmesine izin verilmeyeceğini açıkladı. General Evren, toplantıda "anarşi ve terörle mücadelede" mahkemeleri güçlendirecek yeni ve zorlu yasaların getirileceğini de sözlerine ekledi.”⁸⁸⁷

Kenan Evren'in vermiş olduğu konferansta ülkeyi sarsan şiddeti durdurma sözü vermesinin üzerinden 24 saat geçmeden, aşırı solcular İstanbul'daki bir gazeteye telefon ederek, hiç kimsenin askeri rejime güvenmemeleri konusunda uyarıda bulundu. Bu olayın ardından, solcuların saatler içinde bir İstanbul ilçe emniyet müdürünü öldürdüğü haberi yayıldı. Aynı zamanda, İstanbul'da bir başka aşırı solcu, gözaltına alınmak istendiğinde onu kurtarmak isteyen diğer arkadaşları ile polis arasında çıkan çatışmada öldürüldü. Bu arada Türkiye'nin doğusunda, iki arkadaşının yaralanmasına ve askeri gözaltına alınmasına neden olan orduyla çıkan çatışmada bir kişi daha öldürüldü. Üçüncü çatışma olayıda Urfa da meydana geldi. Askeriyenin rutin aramaları sırasında solcu bir kişi ile

⁸⁸⁵ John Kifner, “New Turkish Regime Takes Into Custody A Rightist Leader: Ankara Stays Calm, but Leftists in Adana Kill an Captain in First Challenge to Coup”, The New York Times, 15.9.1980, s.A1.

⁸⁸⁶ Eric Morgenthau, “In Turkey, a Takeover By Military Is Almost Normal Part of Politics: Move Friday Wins support: Junta Aims to Continue Rigid Economic Program”, The Wall Street Journal, 15.9.1980, s.1; Marvin Howe, “Minister to Extend Reforms in Turkey”, The New York Times, 20.10.1980, s.D1.

⁸⁸⁷ John Kifner, “Turkey's Military Rulers Plan Civilian Cabinet This Week”, The New York Times, 17.9.1980, s.A3.

askerler arasında çıkan çatışmada bir kişi öldürüldü ve bununla beraber darbeden sonra toplam 5 kişi hayatını kaybetti. Askeri yetkililer bunun büyük bir başarı olduğunu söylediler.⁸⁸⁸

Her ne kadar ülkede halen ara ara çatışmalar yaşansa da eskiye oranla neredeyse yüzde yüz oranında çatışmaların durması halkın büyük çoğunluğunda memnuniyetle karşılandı. Artık geceleri silah ve bomba seslerinin duyulmaması ya da ölen kişilerin olmamasının yanında balkonlarında rahatça kahvelerini içebilmenin rahatlığını yaşadıklarını halk dile getiriyordu.⁸⁸⁹ Darbeden sonra halkın memnuniyetinden bahseden Amerikanın önde gelen gazetelerinden The New York Times gazetesi aynı şekilde darbenin eksi yanlarını da yazarak halkın içinde bulunduğu durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Darbeden önce çatışmaların hedefi olmamak için haraç ödeyen esnaf bu zorunluluktan kurtulmanın sevincini yaşıyordu. Çünkü haracını ödemeyen esnafın dükkânı bombalamaların hedefi olabiliyordu. Ancak bu kazanımların bazıları için bir şekilde bariz bir maliyeti de vardı. Çünkü darbe ile beraber sivil özgürlükler, özellikle işçi sendikaları ve üçüncü üyelerin hakları keskin bir şekilde kısıtlandı. Örneğin, işini yavaşlatan işçiler vatan haini sayılır ve birkaç yıl hapis cezası da dâhil olmak üzere ağır cezalarla tehdit edilir hale gelmişti. Bu da toplumun büyük bir kesimi için bir tehdit haline geldi ve darbenin öteki tarafını gözler önüne seriyordu.”⁸⁹⁰

Kenan Evren, darbe sonrası yapmış olduğu konferansta bir hafta içerisinde sivil bir kabine oluşturulacağını ve ülke yönetiminin bu sivil kabineye devredileceğini söylemişti. İşler hiç te Evren’in planlandığı gibi gitmedi. Çünkü teklif götürülen birçok kişi eski kabinde yer aldığı için ordu içerisindeki bazı subaylar tarafından hoş karşılanmıyordu.⁸⁹¹ En sonunda darbeden 9 gün sonra askeri yönetim yeni bir kabine oluşturabildi. Kabinenin başına da Başbakan olarak emekli donanma komutanı Bülent Ulusu’yu atadı.⁸⁹²

Askeri darbeden kısmen de olsa artık normal düzene geçildiği için, diğer bir ifade ile askeri yönetim içinde emekli amirallerinde bulunduğu sivil bir hükümet kurduktan sonra, sağ-sol çatışmalarında örgütlere üye olanların yakalanması ve yargılanma sürecine geçmiştir. Yargılama sürecinde askeri yönetim ele geçirilenlerden hiçbirinde ayırım

⁸⁸⁸ Loren Jenkins, “New Violence Flares in Turkey; 3 Killed: Radical Leftists Carry Out Threat, Assassinate District Police Chief”, Los Angeles Times, 18.9.1980, s. B5.

⁸⁸⁹ John Kifner, “Ankara’s Slum Dwellers Grateful for Coup, The New York Times, 19.9.1980, s.A2.

⁸⁹⁰ Metin Demirsar, “Turkey’s General Curb Terrorism”, The Wall Street Journal, 17.10.1980, s.35.

⁸⁹¹ “Turkish Cabinet Slow To Form”, The Atlanta Constitution, 19.9.1980, s.15A.

⁸⁹² “Turkish Military Appoints Leader”, The Atlanta Constitution, 21.9.1980, s.4A.

yapmadan sağ ya da sol hangi tarafa mensup olduğuna aldırış etmeden yargılama yapıyordu. İlk olarak ikisi sağcı ve ikisi solcu olmak üzere toplam dört kişinin idam emrini vermekle işe başladı. Askeri Yargıtay'ın, çoğu aşırı sağcıları ilgilendiren, ölüm cezası içeren 23 diğer davayı sonraki haftalarda karara bağladı. Tabii bu davaların da nihai onayı için Milli Güvenlik Kurulu olarak bilinen askeri cuntadan onaylanması gerekiyordu. Askeri cunta ise çok az kişiye hoşgörü gösteriyor, ekseriyetle bütün kararları onaylıyordu. Aynı gün İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı da İstanbul-Bursa-Tekirdağ bölgesinde isimsiz gizli örgütün hırsızlık ve adam kaçırma operasyonuna katıldığı belirtilen 40 teröristin yargılanmasına başlandı.⁸⁹³ TSK, parti liderleri dâhil birçok kişiyi tutklayıp yargılamaya başlamıştı. The New York Times gazetesi bu durumu şu şekilde yazmıştır:

“Askeri cunta sağ ve sol örgüt üyelerinin yargılamalarına başlarken, darbe günü gözaltına alınan parti liderlerinin yargılanmasına da başladı. Bunlardan Erbakan, dini siyasette kullanmakla suçlanırken; Türkeş ise, sağcı terör örgütü kurmakla suçlanıyordu. Erbakan ve Türkeş’in aksine Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit’in ise haklarında herhangi bir suçlama olmadığı için kısa bir süre sonra serbest bırakıldı.”⁸⁹⁴

Sağ-sol örgütlerle ilişkileri olanlar yavaş yavaş yakalanıp yargılanma süreçleri başlamıştı. Kenan Evren de Diyarbakır’da katılmış olduğu askeri tadbikatta yapmış olduğu konuşmada, idarenin ne zaman tamamen sivil yönetime bırakılacağı yönündeki soruları, cevapsız bırakarak, darbe yapmalarındaki amacın ülkedeki terörü bitirmek olduğunu söylemiş ve günlük ölüm sayısının 2 ya da 3’e düşmesi terörün bittiği anlamına gelmediğini söylemişti. Evren, terörü tamamen bitirip, ülkeyi temizlemeden eğer yönetimi sivil idareye terk ederlerse toplumun onları eleştireceklerini dile getirerek askeriyenin uzun bir süre yönetimi elinde tutacağını mesajını verdi.⁸⁹⁵ Kenan Evren, 12 Eylül darbesinden sonra ülkenin dört bir yanında sağ ya da sol örgüt olduğuna bakmaksızın adeta insan avı başlatmış ve 2 Aralık 1980 tarihine kadar toplam 5,850 kişi Terörist faaliyetlerinden dolayı yakalanmış ve 3,412’de silah ele geçirilmişti.⁸⁹⁶ Ayrıca

⁸⁹³ Marvine Howe, “Terrorist Hanged By Junta In Turkey: Leftist and Rightist Are Executed for Political Killings of Seven- More Cases Pending”, The New York Times, 2.10.1980, s.A9.

⁸⁹⁴ Marvine Howe, “Turkish Military Interrogates Two Rightist Leaders, The New York Times, 10.11.1980, s.A7, Marvine Howe, “Ex-Premiers Freed By Junta In Turkey: Exile Ends For Demirel and Ecevit- 61 Regulators Also Released”, The New York Times, 12.10.1980, s.1.

⁸⁹⁵ Marvine Howe, “Turk Says Junta Will Stay Till ‘Anarchy’ Is Ended”, The New York Times, 15.10.1980, s.A11; Marvine Howe, “Turks See Long Fight Against Terror: ‘Helpful For Turkey’ Decrease in”, The New York Times, 29.10.1980, s.A3; Andrew Browiec, “Turkey welcomed Coup By Military”, The Atlanta Constitution, 27.11. 1980, s.4J.

⁸⁹⁶ “Turks Arres 6.000 Since Sept. 12 Coup”, The Atlanta Constitution, 02.12.1980, s.10A.

Askeri makamların verdiği bilgiye göre, geçen 12 Eylöl askeri darbesinden bu yana Türkiye'de yaklaşık 30.000 sağ ya da sol örgüt üyesi gözaltına alınmış ayrıca meydana gelen şiddet olaylarında 215 kişi ölmüşü.⁸⁹⁷

⁸⁹⁷ “30.000 Extremists Detained in Turkey Since Coup”, Los Angeles Times, 28.12.1980, s.A14.

SONUÇ

Almanya'nın liderliğinde, İtalya ve Japonya tarafından oluşturulmuş olan Mihver İttifakı, İkinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmış ve savaşın ardından ABD ve Sovyet Rusya dünyanın iki süper gücü haline gelmiştir. ABD ve Sovyet Rusya arasında savaştan sonra 'soğuk savaş' olarak tanımlanacak dönem başlamıştır. Bu iki süper güç arasında başlayan soğuk savaş döneminde Sovyet Rusya, Doğu Akdeniz'e açılmak ve hâkimiyet alanını daha fazla genişletmek istemesinden, Türkiye'ye nota yollayarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve boğazlardan serbest geçme hakkının tarafına verilmesini Türkiye'den talep etmiştir. Rusya'nın bu isteği, Türkiye'nin Batı'ya doğru olan yönünü, daha da çevirmesine sebep olmuştur. ABD, Türkiye'yi kaybetmek istemediğinden bu duruma kayıtsız kalmamıştır. Bu nedenle bu olay Türk-ABD ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten sonra başlayan Türk-ABD ilişkileri, Amerika'nın Sovyet Rusya'nın yayılma politikasına karşı kurmuş olduğu Kuzey Atlantik Savunma Antlaşması Örgütü'ne (NATO) Türkiye'nin 1952 yılında katılmasıyla müttefiklik düzeyine yükselmiştir. Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla beraber ABD, Türkiye üzerindeki etkisini hızla artırmış ve birçok askeri üs ve istihbarat tesisi kurmuştur. Bu ilişkilerin artmasıyla birlikte ABD basını da dikkatini Türkiye üzerinde yoğunlaştırmış ve Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmeye başlamıştır.

1945 yılından 1960 yılına kadar Türkiye, Amerika ile olan ilişkilerinde herhangi bir sorun yaşanmamış; hatta Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu süre zarfında Amerika'dan Türkiye'ye önemli miktarda döviz yardımı yapılmış ve tarım için makineli araçlar verilmiştir. Bu da ülkenin refah düzeyinin hızla yükselmesini sağlamıştır. İki ülke arasındaki bu ilişki elbette basına da yansımış ve Amerika'nın önde gelen birçok gazetesi Türkiye'de meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyal olaylarla daha yakından ilgilenmiş ve bunun haberini yapmışlardır. Amerikan basını özellikle bu dönem üzerinde dururken 1945 yılından 1960 yılına kadar Türkiye'de sadece iki parti varmış gibi bir hava yaratmış ve yapılan bütün haberler bu iki parti üzerinden ele alınmıştır. Yapılan haberler, genel olarak göz önüne alındığında ise DP için ilk başlarda herhangi bir olumsuz haber yapılmazken; ABD basını, 1954 yılından sonra bir şekilde DP'yi karalama politikasına girişmiştir. O dönem iktidarı elinde bulunduran DP'yi ABD basını sürekli olarak

eleştirmekten geri durmamıştır; ülkede meydana gelen 1960 darbesinin sebebi olarak Adnan Menderes'in hem basına hemde muhalefete karşı yürütmüş olduğu politikaya bağlamıştır. Ortada darbe yapılmasına neden olacak hiçbir olay yaşanmamışken yapılan haberlerde ülkenin tek kurtuluşunun askeri darbeden geçtiğini göstermeye çalışmıştır. Oysaki olaya daha geniş bir çerçeveden bakıldığı zaman ülkenin sadece iki büyük şehrinde toplu yürüyüşlerin yapıldığı görülmüş; diğer şehirlerde DP yönetimine karşı herhangi bir eylem yapıldığı görülmemiştir.

1960 yılından sonra, Türk-ABD ilişkileri iki sebeple inişli çıkışlı bir süreç geçirmiştir: Bunlardan ilki Kıbrıs'ın bağımsız olmasından sonra Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerdir. Amerika'nın Kıbrıs'taki olaylarda, Yunanistan'ın yanında olan bir tavır sergilemesi, Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tetiklemiş; bu da Amerikalılara karşı ülkede birçok olayın yaşanmasına ve halkın önemli bir kısmının Amerikan karşıtı bir tavır sergilemesine neden olmuştur. ABD basını da bu durumu inkâr etmemiş; yapmış olduğu haberlerde Türkiye'de meydana gelen ABD karşıtı eylemlerin temel sebebinin ABD'nin Kıbrıs konusundaki tutumuna bağlamışlardır. Kıbrıs'ta 1963 yılının aralık ayında Rumların, Türklere saldırması ve birçok Türk'ü öldürmesi üzerine Türkiye, adaya kısmi askerî harekât düzenlemiş; olayların daha da büyümesinden endişe duyan ABD Başkanı Johnson, 1964 yılında Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye mektup yollayarak, hiçbir Amerikan silahını Kıbrıs'ta kullanmamasını istemiştir. Bunun yanında, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak bir savaşa Rusya'nın dâhil olması halinde NATO ülkelerinden hiçbir devletin Türkiye'ye yardım etmeyeceği konusunda tehdit etmiştir. Amerikan başkanın bu mesajı daha sonra Türkiye'de basına sızınca ülkede olağan üstü bir Amerikan karşıtlığı başlamıştır. Amerikan gazetelerinde The New York Times ve Los Angeles Times ise bu olayların sebebini ABD Başkanı Johnson'ın mektubuna bağlamıştır. 1965 yılında Süleyman Demirel'in tek başına iktidar olmasıyla beraber; Demirel, ülkede baş gösteren bu anti-Amerikancılığa karşı bir dizi önlemler almış olsa da bunun önüne geçememiştir. Amerikalılara karşı başlayan öğrenci hareketleri sürekli büyümüş; birçok şehirde öğrenciler başta olmak üzere halktan birçok kişi Amerikalılara karşı mitingler düzenleyip sloganlar atmışlardır. Amerikan basını Türkiye hükümetinin ve ABD hükümetinin olayların yatışması için atmış olduğu adımları sürekli yazarak bütün gelişmelerden bahsetmişlerdir. Yaşanan bu olaylar 1970 yılına gelindiğinde artık sadece protestolar değil; silahlı eylem hareketlerine dönüşmüştür. Amerikalıların Türkiye'de sol

görüŖlü bir örgüt tarafından kaçırılması, fide karşılığında serbest bırakılacaklarının söylenmesi, Amerikalıların ülkede kendini güvende hissetmemesine neden olmuştur; bu da Türkiye'deki Amerikan vatandaşı sayısının azalmasına ve ABD politikalarının değışmesine sebep olmuştur.

1970 yılından itibaren Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının artmasına ek olarak, haşhaş meselesinin de ortaya çıkması Türkiye-ABD arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesine yol açan ikinci ana sebep olmuştur. Türkiye'de yetiştirilen haşhaş miktarının Amerika'ya yasa dışı yollarla giren uyuşturucuyla ve bunun tüketimi ile doğrudan bir ilişkisi olmamasına rağmen, Amerikan hükümeti, Amerika'ya giren uyuşturucu miktarının % 80'inin Türkiye'de üretilen haşhaştan yapıldığını iddia etmiştir. ABD basını da adeta hükmetin sözcülüğünü yaparak, sürekli bu durumu vurgulayarak ülke üzerinde baskı yaratmaya çalışmıştır. Haşhaş meselesini bahane eden Amerikan hükümeti, benimsediğı politika çerçevesinde Türkiye'den haşhaş ekiminin yasaklamasını istemiştir. Bu bağlamda Adalet Partisi hükümetine baskı yapılmış olmasına rağmen Demirel hükümeti seçim kaygısından halkın durumunu göz önünde bulundurmamak zorunda kalmış ve Amerikan hükümetinin istediğı yönde tatmin edici adımlar atamamıştır. Demirel hükümetinin bu adımı atmakta yavaş davranması üzerine dönemin ABD büyükelçisi başbakanı tehdit etmekten geri durmayarak "O zaman bunun sonuçları çok ağır olacak." demiştir. Haşhaş sorunu 1971 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Türkiye-Amerika arasındaki ilişkiler bu iki mesele etrafında zikzaklar çizerken askerlerin 1971 yılında hükümete verdiği bir muhtıra ile AP istifa etmek zorunda kalmış; bu durum ülkede yeniden demokrasinin kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Türkiye'deki seçilmiş hükümetin devrilmesi demek olan "12 Mart Muhtırası" adıyla tarihte yerini alan bu olayı, Amerikan hükümeti büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Amerikan Ulusal Güvenlik Danışmanı Kissinger'in ifadesi ile "Türkiye'de ABD lehine gerçekleşen bir askeri müdahale..." olarak değerlendirilmiştir. Askeri muhtıra sonrası iki ülke arasındaki ilişkilerde o vakte kadar çözülemeyen haşhaş ve Amerikan karşıtlığı sorunları hızlı bir şekilde çözüme kavuşmuştur. Askeri yönetim tarafından destek alan Erim hükümeti, sıkıyönetim ilan ettikten sonra Türkiye'de Amerika'nın yapılmasını istediğı şeylere karşı çıkan muhalif sesleri çok kısa bir sürede susturmuştur. AP'nin seçim kaygısı ile çıkarmaya cesaret edemediğı haşhaş ekiminin yasaklanması kararını askeri muhtıranın ardından ilk üç ay içerisinde meclisten geçirmiştir. Bu durum ABD hükümetinin Türkiye'ye yönelik

isteklerini Erim hükümeti'nin her şekilde yerine getirdiğini düşündürmektedir. Bunun en basit örneği de haşhaş meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erim Hükümeti'nin ABD ile kurmuş olduğu iyi ilişkiler ağı, Türkiye'de 1973 seçimlerinin yapıp sivil siyasete geçilmesiyle sekteye uğramıştır. Haşhaş ekim yasağının Türkiye'de uygulanmaya başlamasından itibaren, Türkiye'de haşhaş ekiminde geçimini sağlayan halkta büyük bir gelir kaybı yaşanmış; ekonomik anlamda Türkiye'nin büyük bir zarara uğramasına neden olmuştur. Tüm bu sebeplerden dolayı 1973 seçimlerine giren partilerden özellikle Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan haşhaş yasağının kaldırılacağını seçim vaatleri arasında en üst sıraya yerleştirdikleri için seçimi kazanmışlardır. Nitekim 1974 yılında CHP-MSP koalisyonu kurulduktan sonra Bülent Ecevit Başbakan, Necmettin Erbakan'da Başbakan yardımcısı olmuştur. Bu iki lider seçim vaatlerinde söz verdikleri üzere haşhaş yasağının kaldırıldığını ilan etmiş ve Amerika ile ilişkilerin bozulmaması için de çok sıkı tedbirler aldıklarını ABD'ye bildirmişlerdir. Haşhaş yasağını kaldırılmasıyla ABD'li iki senatör Türkiye'ye gelerek tehdit etmekten çekinmemişlerdir. Ecevit ve Erbakan, ABD'nin kaygılarının yersiz olduğunu, Türkiye'de hükümetin kaçakçılığın önüne geçmek için elinden geleni yapacağını söylemişler; her türlü tedbiri alacaklarına dair söz vermişlerdir. Fakat Türkiye'nin vermiş olduğu bu söz yeterli olmamış; Amerikan senatosu Türkiye'ye ekonomik ambargo uygulamak için görüşmelere başlamıştır. Haşhaş meselesinin yeniden iki ülkenin gündemini meşgul ettiği sırada, ABD basını Türkiye'de haşhaş yasağının devam etmesinin tek yolunun askeri vesayetten geçtiğini yazarak, darbe yanlısı görünmekten çekinmemişlerdir.

Haşhaş yasağının kaldırılmasının ardından ABD senatosunda Türkiye'ye yapılacak ekonomik ambargo tartışılırken, 1974 yılında Kıbrıs'ta Yunanistan'ın Makarios'a karşı darbe yapması üzerine Türkiye, Londra ve Zürih Antlaşmalarının kendisine verdiği garantörlük hakkıyla Kıbrıs'a askerî harekât düzenlemiştir. Ecevit hükümetine haşhaş ekim yasağını kaldırması sebebiyle cezalandırmak için fırsat kollayan Amerikan hükümeti, Türkiye'nin Kıbrıs'a harekât düzenlemesini fırsata çevirmiş; harekâtı bahane göstererek Türkiye'ye ekonomik ambargo ve silah ambargosu uygulama kararını meclisten geçirmiştir. Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunda çok sert şartlar konmuş; anlaşması yapılmış, önceden ücreti peşin verilmiş askeri malzemelerin Amerikan limanlarından çıkışına izin verilmediği gibi Amerika dışında üretilen Amerikan menşeli askeri malzemelerin bile Türkiye'ye satışı yasaklanmıştır.

Türkiye'nin kullandığı askeri malzemelerin önemli bir kısmının ise Amerikan yapımı olmasından, bu karar ülkenin tehlike altına sokmuştur.

Bu süre zarfında Amerikan Başkanı Ford, Türkiye'ye uygulanan ambargo yasağına çok sert bir şekilde karşı çıkmış ve Türkiye'nin Kıbrıs'a düzenlemiş olduğu askerî harekâta Türkiye'den yana tavır takınmış, Yunanistan Hükümeti'ni suçlamıştır. Bu düşüncesinden dolayı senatonun çıkarmış olduğu yasayı 1975 yılının şubat ayına kadar ertelemeyi başarmış; fakat bu tarihten sonra yürürlüğe girmesine engel olamamıştır. Ambargonun yürürlüğe girmesinden sonra, sürekli senatörlerle görüşmelere devam etmiş ve ambargonun bir an önce kaldırılmasını istemiştir. Amerikan senatosu ambargonun kaldırılması için Kıbrıs meselesinin çözümünü isterken; Türkiye'de üslerin yeniden açılabilmesi için ambargonun kaldırılmasını şart koşmuştur. Türkiye ile Amerika arasındaki müttefikliğin sorgulandığı bu dönemde ülkenin gündemine oturan ilk mesele Türkiye ABD askeri ilişkilerini düzenleyen 1969 tarihli Ortak Savunma ve İş birliği Antlaşması olmuştur. Kamuoyunun, muhalefet partilerinin ve koalisyon ortaklarının yapmış olduğu baskıya daha fazla dayanamayan AP Hükümeti Türkiye-ABD arasındaki İş birliği Antlaşması'nın geçerli olmadığını ve Türkiye'de bulunan bütün Amerikan üslerinin Amerikan askerlerinin kullanımına kapatıldığını 1975 tarihinde ilan etmiştir. Türkiye İncirlik Üssü hariç diğer bütün Amerikan üslerinin kontrolünü almış fakat İncirlik üssü NATO askeri üssü sayıldığı için faaliyetlerine devam etmesine izin vermiştir.

Amerika'nın Türkiye'ye uygulamış olduğu ekonomik ambargo, ülkede Amerikan karşıtlığının daha da artmasına neden olurken, aynı zamanda ülkeyi büyük bir ekonomik darboğazın içerisine sokmuştur. Bir yandan ülke ekonomik krizle boğuşması, diğer taraftan ekonomik krizin bir yansıması olarak ülkede sağ-sol çatışmalarının yaşanması, her gün birçok insanın ölmesi, halkta hükümete karşı güvenin azalmasına da neden olmuştur. Bu koşullar altında askeriye 12 Eylül 1980 tarihinde yönetime el koyarak ülkede bir kez daha askeri yönetime geçilmesine sebep olmuştur. 12 Eylül 1980'de TSK'nin gerçekleştirdiği darbe sonucu Türkiye'de sivil yönetim bir süreliğine sona ermiş ve askeri yönetim ülkenin yönetimini devralmıştır. Askeri yönetim sonucu ülkedeki mevcut siyasi partiler kapatılmış ve bu partilerin üyeleri hakkında soruşturmalar açılmış; gazeteler kapatılarak, yüz binlerce kişi tutuklanmıştır.

1960 ile 1980 yılları arası dönem, Türkiye’de Amerika’nın 1945 yılından sonra yapmış olduğu bütün ekonomik yardımların kendisi için bir yatırım olduğunun net bir şekilde görüldüğü bir dönem olmuştur. Bu yıllar arasında ülkede üç askeri darbe meydana gelmiş ve Türkiye Kıbrıs’a askerî harekât düzenlemiştir. Bu Tez, Türkiye’nin yakın tarihinde meydana gelen olayların Amerikan basınına nasıl yansıdığını inceleme fırsatı vermiştir. Elde edilen bilgiler ışığında varılan sonuca göre askeri darbeler yapıp askeri yönetime geçildiği zamanlarda Türkiye ve Amerika arasında çözilemeyen sorunlar ABD lehine çözüme kavuşturulmuş ve bu durum Amerikan basınında da çok net bir şekilde yansımıştır. Bu durumun en net örneği 1971 askeri muhtırasında karşımıza çıkmaktadır. ABD hükümeti, Türkiye’den haşhaş ekiminin tamamen durdurulmasını istemiş, bu isteği geri çevrilince de ülkede askeri darbe meydana gelmiştir. Darbenin ardından başbakan seçilen Nihat Erim, haşhaş ekim yasağını birkaç ay içerisinde kabul ederek ABD hükümetinin isteği doğrultusunda hareket etmiştir. 1980 darbesi öncesi ise ABD basını sık sık darbeden söz ederek bir nevi kamuoyu yoklaması yapmış ve orduyu adeta darbe yapmaya çağırmıştır. Bu durumun sebebi ise meclis içerisindeki parti liderlerinden hiç birinin ne Kıbrıs konusunda ne ABD ile ilişkiler konusunda ABD ile aynı eksende düşünce yapısında olmamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Olaylar bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de askeri yönetimin iktidarı devraldığı zamanlarda Amerikan hükümeti tarafından Türkiye’ye normalden daha fazla askeri ve ekonomik yardım yapılmıştır. Aynı zamanda kendi çıkarlarıyla ters düşen bir durumla karşılaştığında da yine Amerikalı politikacılar ve basın Türkiye’yi tehdit etmekten hiç çekinmemiştir.

BİBLİOGRAFYA

I-BİRİNCİL KAYNAKLAR

A- CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİV BELGELERİ

BCA, 30-10-0-0 / 235-590-21.	BCA, 30-1-0-0/ 38-227-4.
BCA, 30-10-0-0 / 268-806-9.	BCA, 30-18-1-2/ 153-51-12.
BCA, 30-1-0-0 /101-624-3.	BCA, 30-18-1-2/ 154-87-18.
BCA 30-1-0-0 /11-64-3.	BCA, 30-18-1-2/ 156-14-8.
BCA, 30-1-0-0/ 103-645-5.	BCA, 30-1-0-0/ 7-40-18.
BCA, 30-18-1-2/ 123-75-19.	BCA, 30-1-0-0/ 22-127-17.
BCA, 30-1-0-0/ 102-636-7.	BCA, 30-18-1-2/ 175-4-12.
BCA, 30-1-0-0/ 17-98-11.	BCA, 30-1-0-0/ 71-452-4.
BCA, 30-1-0-0/ 21-121-2.	BCA, 30-18-1-2/ 178-34-3.
BCA, 30-18-1-2/ 155-1-1.	BCA, 30-1-0-0/ 10-61-22.
BCA, 30-1-0-0/ 7-40-16.	BCA, 30-1-0-0/ 16-89-10.
BCA, 30-1 -0-0/ 40-241-14.	BCA, 30-18-1-2/ 317-47-8.
BCA, 30-18-1-2/ 140-80-3.	BCA, 30-18-1-2/ 318-49-10.
BCA, 30-1-0-0/ 1-8-19.	

B- AMERİKAN KONGRESİ RAPORLARI

U.S. Congress, House, Report of A study Mission To Turkey March 14-16, 1974 by Committee on Foreign Affairs, The Politics of The Poppy, Committee Print, 93rd Congress, 2nd Session, Government Printing Office, Washington, 1974.

U.S. Congress, House Report of A Study Mission To Turkey March 14-16, 1974 by Committee on Foreign Affairs, The Politics of The Poppy, Committee Print, 93rd, Congress, 2nd Session, Government Printing Office, Washington, 1974.

U.S. Congress, House, Report of Special Study Mission, The World Heroin Problem, Committee Print, 92nd Congress, 1st Session, Government Printing Office, Washington, 1971.

U.S. Congress, House, Report of Special Study Mission, The World Heroin Problem, Committee Print, 92nd Congress, 1st Session, Government Printing Office, Washington, 1971.

U.S. Congress, H. Doc.94-531, Defense Cooperation Agreement With Turkey Message From President, 94th Congress, 2nd Session, U.S. Government Printing Office, Washington, 1976.

C- AMERİKAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI YAZIŞMALARI

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1955-1957, C. XXIV, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume, XXIV, U.S. Government Printing Office, Washington, 2018.

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1958-1960, C. X, Eastern Europe; Finland, Greece; Turkey, U.S. Government Printing Office, Washington, 2020.

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1961-1963, C. XVI, Eastern Europe; Cyprus, Greece; Turkey, U.S. Government Printing Office, Washington, 2020.

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1964-1968, C. XVI, Cyprus, Greece; Turkey, U.S. Government Printing Office, Washington, 2018.

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1969-1976, C.XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969-1972, U.S. Government Printing Office, Washington, 2007.

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1969-1976, C.XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969-1972, U.S. Government Printing Office, Washington, 2018.

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1969-1976, C.XXX, Greece; Cyprus, Turkey, 1973-1976, U.S. Government Printing Office, Washington, 2018.

U.S. Department of State, Foreign Relations of United States, 1977-1980, C.XXI, Cyprus; Turkey, Greece, 1973-1976, U.S. Government Printing Office, Washington, 2018.

D- YAYINLANMIŞ CİA BELGELERİ

CİA-RPD79R00890A001200060012-5 No'lu CİA Belgesi, "Turkey", 26.06.1960.

CİA- RDP79T00826A002900280001-4 No'lu CİA Belgesi, "Military Capabilities of Turkey-Greece-Cyprus", 20.11.1967.

CİA- RDP85T00353R000100030004-9 No'lu CİA Belgesi, "Turkey and The Poppy Problem", 01.01.1974.

CİA- RDP 78S01932A000100070003-8 No'lu CİA Belgesi, "Turkey Lifts Ban on Opium Poppy Cultivation", 01.06.1974.

CİA- RDP 78S01932A000100060014-7, No'lu CİA Belgesi, "Resumption of Cultivation in Turkey", 25.06.1974.

CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.' lu CIA Belgesi, "Turkey's Capability and Willingness to Collect the 1970 Opium Crop", 16.06.1970.

CİA-RDP80T00634A000500010039-9, No'lu CİA Belgesi, "Turkey Problems For Ecevit", 22.12.1978.

CİA-RDP79R00603A002400050002-2 No'lu CİA Belgesi, "Student Trouble in Turkey", 17.03.1978.

II- İKİNCİL KAYNAKLAR

A- KİTAPLAR

Ahmad, Feroz. Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980), Hill Yayınları, 4 Baskı, İstanbul, 2010.

Akkurt, Aydın. Türk Mukavemet Teşkilatı 1957- 1958 Mücadelesi, Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1999.

Alacakaptan, Aydın G. “Türk Sovyet İlişkileri (1921-1945)”, Mustafa Aydın, a.g.m (Ed.), Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç, Baskın Oran, Ankara, 1999.

Arcayürk, Cüneyt. Çankaya’ya Giden Yol 1971- 1973, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985.

Armaoğlu, Fahir. Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

Armaoğlu, Fahir. Türk Dış Politikası, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.

Aybar, Mehmet Ali. Türkiye İşçi Partisi Tarihi, BDS Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 1988.

Bağcı, Hüseyin. Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar, Odtü yayıncılık, Ankara, 2014.

Banoğlu, Niyazi Ahmet. Kıbrıs Dosyası, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974.

Bekarlar, Faruk, Kıbrıs Sorunun Doğuşu- Menderes Dönemi Türk Yunan İlişkileri, Arayış Yayın Ajansı, İstanbul, 2006.

Yetkiner, Cemal. “After Merchants, Before Ambassadors: Protestant Missionaries and Early American Experience in the Ottoman Empire, 1820-1860”, Nur Bilge Criss, Selçuk Esenbel, Tony Greenwood and Louis Mazzari, (Ed.), American Turkish Encounters: Politics and Culture, 1830-1989, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2011.

Cerrahoğlu, Zehra (Yalçinkaya). Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990), Kalkan matbaacılık, Ankara, 1998.

Criss, Nur Bilge. American Turkish Encounters, 1833-1989, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2011.

Çağlayangil, İhsan Sabri. Anılarım, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990.

Durmaz, Mahmut. The U.S. Arms Embargo Of 1975–1978 And Its Effects On The Development Of The Turkish Defense Industry, Naval Postgraduate School, California, 2014.

Goloğlu, Mahmut. Milli Şef Dönemi (1939-1945), Turhan Kitapevi, Ankara, 1974.

Gordon, Leland J. American Relations with Turkey, 1830-1930- An Economic Interpretation, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1935.

Karagil, Nevzat. Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar, Anıl Matbaası, İstanbul, 1964.

Karpat, Kemal H. Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012, Timaş Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2019.

Ker, James.-Lindsay. “The Cyprus Problem.” Anton Bebler (Ed.) “Frozen Conflicts” in Europe, Barbara Budrich Publisher, Berlin, 2015.

Larrabee, F. Stephen, and Ian O. Lesser. Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty. Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2003.

Mücek, Ahmet Akif. Türkiye’de Askeri Darbeler, Gökkuşakı Yayıncılık 1. Baskı, İstanbul, 2009.

Potter, David J. ve Gregory J. Stachelczyk. The Military Relationship Between The United States and Turkey Since 1947, Air University, Patterson Air Force Base, Ohio, 1981.

Shaw, Stanford J. ve Shaw, Ezel Kural. History of The Ottoman Empire And Modern Turkey, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Sonyel, Salahi R. CYPRUS, The Destruction of a Republic and Its Aftermath, The Eothen Press, Lefkoşa, 1997.

Turgay, A. Ünner. “Ottoman- American Trade During The Nineteenth Century”, Osmanlı Araştırmaları III, (Ed. Halil İnalcık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry), Enderun Kitap evi, İstanbul, 1982.

Uçarol, Rifat. Siyasi Tarih (1789-2014), Der Yayınları, İstanbul, 2015.

Webster, Donald E. “George S. Harris. Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971. Pp. 263. AEI-Hoover Policy Studies, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C, 1972.

Yetkin, Çetin. Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.

Yıldırım, Gulumhan Huma. Technology Transfer And Diffusion in The Context of Globalization: A study of A Critical Decade in The Ottoman Empire Through The Experiences of Henry Eckford, 1830-1840, University of Massachusetts, Boston, 2013.

B- GAZETE MAKALELERİ

Abramson, Rudy. (08.08.1975). "Turkey Rejects Ford Offer of Aid in Return for Bases: President Proposes \$50 Million Military Grant but Ankara Insists on Making U.S. Arms Purchase" Los Angeles Times, s.B1.

Abramson, Rudy. (08.08.1975). "Ford Assails Turkish Decision", Los Angeles Times, s.A8.

Abramson, Rudy. (23.05.1974). "Turkey Warns U.S. Arms Embargo Perils Relations", Los Angeles Times, s.1.

Abramson, Rudy. (24.05.1974). "Kissinger Fearful Turkey Will Begin Closing U.S. Bases Over Arms Embargo", Los Angeles Times, s.6.

Andelman, David A. (26.02.1979). "Turk Extend Rule By Military Forces: Two-Month Continuation Expected to Signal Start of a New Fight on Continuing Terrorism", The New York Times, s.A3.

Andelman, David A. (19.03.1979). "Turkey's Relations With the U.S. Still Tense: Despite Lifting of Arms Embargo Ecevit Is Bitter at NATO and Economic Aid Condition", The New York Times, s.A9.

Anderson, Jack. (09.01.1973). "Turkey and Heroin Traffic", The Atlanta Constitution, s.5A.

Anderson, Jack. (12.07.1974). "The Turkish Opium Threat", The Atlanta Constitution, s.4A.

Anthony Lewis, "Turks' New Mood Is Puzzling: Anti- U.S. Sentiment evident In Land Of Nato Ally", The New York Times, 17,02,1969, s.13.

Ayre, B. Drummond. (25.11.1967). "U.S. Dependents Leaving Cyprus: Americans Advised to Avoid Greece and Turkey", The New York Times, s.1.

Baldwin, Hansen W. (10.08.1964). "Turkey's Forces Hold Advantage: Seem Superior to Greece's on Land and in the Air", The New York Times, s.12.

Baxter, Tom. (11.03.1979). "Turkey Won't Copy Iran, Envoy Says Here", The Atlanta Constitution, s.7C.

Belair, Felix JR. (02.08.1970). "Aid To Eradicate Opium Suggested: Pepper Urges U.S. Subsidy to End Poppy Cultivation, The New York Times, s.56.

Belair, Felix JR. (07.01.1970). "U.S. Acts to Cut Heroin Flow", The Atlanta Constitution, s.16A.

Belair, Felix JR. (07.03.1964)., "Johnson Disputes Khrushchew View of Cyprus Crisis: In Letter to Soviet Chief, He Terms Moscow Mistaken About U.S. Peace Efforts", The New York Times, s.1.

Belair, Felix JR. (14.06.1970). "U.S. Loan to Turkey Dismays Narcotics Officials", The New York Times, s.24.

Belair, Felix JR. (23.06.1971). "Laird Says Agreement Is Near With Turkey to Curb Drug Flow", The New York Times, s.16.

Binder, David. (09.07.1975). "Ford Hopes to Sway House on Weapons Aid to Turkey", The New York Times, s.3.

Binder, David. (11.07.1975). "House Testimony Split on Aid to Turkey", The New York Times, s.2.

Binder, David. (16.07.1974). "U.S. Gives Warning On Cyprus Status: State Department Message Cautions Against Moves For Union With Greece", The New York Times, s.16.

Binder, David. (16.07.1974). "The U.S. Gives Warning On Cyprus Status: State Department Message Cautions Against Moves for Union With Greece", The New York Times, s.16.

Blair, W. Grainger. (01.03.1964). "Cyprus Greeks No Longer Ask Union With Greece: Concept of Enosis, Once the Goal during Long Guerilla Struggle, Has Been Discarded Because of Political and Economic Factor", The New York Times, s.E4.

Blair, W. Grainger. (02.02.1964). "Makarios Spurns Peace Force Plan; Bars U.S. – British Proposal for Unit on Cyprus Before He gets Full Detail", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (02.07.1964). "Cyprus Bars Idea of a new Adviser: Makarios's Stand Rules Out U.S. Offer to Assist U.N.- He won't go to London", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (02.07.1964). "Makarios Refuses U.S. Referee Offer", The Atlanta Constitution, 02.07.1964, s.2.

Blair, W. Grainger. (03.02.1964). "Glimmer of Hope Is Seen in Cyprus: Makarios Now Studies Plan for Peace-Keeping Force After Turning it Down", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (05.05.1964). "Cyprus Mediator Expects Accord: Tuomioja Voices Confidence Crisis Won't Bring War- Moscow Scores NATO", The New York Times, 05.05.1964, s.1.

Blair, W. Grainger. (06.05.1964). "Set back to Makarios Seen In Attack on Cyprus Pass", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (07.02.1964). "Makarios Explains Stand on Cyprus Peace Force; Insists U.N. Council Have Control Over Troops", The New York Times, s.2.

Blair, W. Grainger. (11.01.1964). "Red Arms Landed Cypriote Charges", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (12.01.1964). "Makarios Warns on Partition Bid: Says Turkish Cypriote Plan Could Doom Conference", The New York Times, s.29.

Blair, W. Grainger. (12.03.1964). "Cyprus On Brink Of All-Out War", The Atlanta Constitution, s.2.

Blair, W. Grainger. (12.03.1964). "Gamble on Cyprus: Makarios, Pushing Turkish Community Hard, Risks Intervention by Ankara", The New York Times, s.3.

Blair, W. Grainger. (14.07.1964). "Cyprus to Protest Build up by Turks", The Atlanta Constitution, 14.07.1964, s.2.

Blair, W. Grainger. (15.07.1964). "Cypriotes Warn Turks on Troops: Say They Will Act Unless Forces Landed in Secret Are Withdrawn Soon", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (16.08.1964). "Split Between Makarios and Athens Widens: Greek Cypriote Leader's Attacks on the Turkish Towns, Undertaken Without the Approval of Greece, Stir Increasing Resentment", The New York Times, s.E4.

Blair, W. Grainger. (17.02.1964). "Makarios Voices Fear for Nation: Cyprus Faces External and Internal Threats, He Says", The New York Times, s.3.

Blair, W. Grainger. (19.05.1964). "Cyprus Negotiates to Buy Heavy Arms" The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (21.02.1964). "Greek Cypriotes Enlarging Force: Tens of Thousands, Voicing Allegiance to Makarios, Receive Foreign Arms", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (24.03.1965). "Makarios Resists Athens Pressure: Cypriote Leader Reported Rejecting Plea on Talks", The New York Times, s.11.

Blair, W. Grainger. (26.07.1964). "Cyprus Convoy Unchecked By U.N.: Aides Have No Evidence of Arms in Greek Cargoes", The New York Times, s.4.

Blair, W. Grainger. (28.08.1964). "Cyprus on Verge of a New Clash: Turkey Ready to Use Force to Rotate Troops- Action Blocked by Makarios", The New York Times, s.1.

Blair, W. Grainger. (30.08.1964). "Offer Rebuffed in Cyprus", The New York Times, s.29.

Blair, W. Grainger. (31.07.1964). "Makarios Returns With Greek Pledge: President Brings Home Promise Of Troops to Fight Off Turks", The Atlanta Constitution, s.20.

Blumenfeld, F. Yorick. "Turkey: Reborn Republic." In Editorial Research Reports 1960, vol. II, 483-501. Washington, DC: CQ Press, 1960.

Borowiec, Andrew. (08.08.1980). "Turkey: A Nation Under Extremist Siege", The Atlanta Constitution, s.12A.

Borowiec, Andrew. (12.10.1979). "Turkey, In Chaos, May Face Military Junta If Ecevit Falls", The Atlanta Constitution, s.16A.

Borowiec, Andrew. (13.09.1980). "Armed forces Perform 'Surgery' to Save Turkey From Anarchy", The Atlanta Constitution, s.1A.

Borowiec, Andrew. (06.01.1979). "Turkey Looks to the U.S. to Help Resolve Economic Crisis", The New York Times, s.5.

Brewer, Sam Pope. (03.04.1965). "Cyprus Mediator Backed By Thant: U.N. Leader Says Turkey's Move Against Plaza Could Wreck Settlement Hopes", The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (13.07.1956). "Turkey Opposes Cyprus Talk Now: Premier Insists Terrorism on Island Be Eradicated Before Any Parley", The New York Times, s.4.

Brewer, Sam Pope. (13.12.1965). "U.N. Votes To Keep Cyprus Mediation: U.S. Assails Resolution as More Hindrance Than Aid". The New York Times, s.26.

Brewer, Sam Pope. (14.03.1964). "Security Council Meets on Cyprus: Thant Says Advance Party of Canadians For Peace Force Is on May", The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (17.07.1964). "Thant Calls for Curb On Cyprus Build-Up", The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (20.06.1964). "Security Council Fails to Vote On Extending Force in Cyprus: Balloting is Set for today- Soviet Won't Oppose NewTerm forr U.N. Troops, The New York Times, s.2.

Brewer, Sam Pope. (21.06.1964). "U.N. Cyprus Force Extended 90 Days: Council Vote is Unanimous- Thant Calls for Funds", The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (26.06.1966). "Plea Thant Ends A Crisis on Cyprus", The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (26.11.1965). "Turkish Minister Scores Makarios: Says Archbishop Wants No Minority Voice in Cyprus", The New York Times, s.11.

Brewer, Sam Pope. (27.06.1964). "Papandreou Sees Thant on Cyprus: Discussions at U.N. Appear to Achieve No Progress", The New York Times, s.2.

Brewer, Sam Pope. (28.12.1963). "Cyprus Discussed By U.N.'s Council At Night Session; Emergency Meeting Called at Cypriote's Request- No Action is Taken, The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (29.02.1964). "Cyprus Massacre By Greek Forces Charged By Turks: Minority Leader Tells U.N. Many Hostages Were Shot," The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (29.12.1963). "Cyprus Presses U.N. Case; Clashes on Island Renewed", The New York Times, s.1.

Brewer, Sam Pope. (31.12.1967). "Turkish Delegate Assures Thant Cyprus Action Is No Real Change", The New York Times, s.4.

Browiec, Andrew. (27.11.1980). "Turkey Welcomed Coup By Military", The Atlanta Constitution, s.4J.

Browne, Mallory. (18.08.1946). "British Alarmed Over Dardenelles: Russian Demands on Turkey Seen Threatening The Empire Lifeline", The New York Times, s.77.

By Polyzides. (23.03.1956), "Greek- Turkish Clashes Complicate Cyprus Issue, French Decision to Press War Against Algerian Rebels May End in Tragedy", Los Angeles Times, s.17.

By Polyzoides. (19.08.1954). "Feud Over Cyprus May Be Grave: Involves Two Good Allies of U.S.: Britain and Greece", Los Angeles Times, s.19.

Cerutti, Joseph. (20.02.1959). "Cyprus Peace Pact Signed By 3 Nations", Chicago Tribune, s.3.

Chamberlin, Willam Henry. (02.06.1960). "Turkish Turnover: Fallen Menderes Government Made Mockery of Constitutional Rights and Freedom", The Wall Street Journal, s.10.

Chamberlin, Willam Henry. (05.08.1953). "The Helpful Turk: He Is Most Appreciative of Military and Economic Aid And Makes Good Use of What the U.S. Gives Him", The Wall Street Journal, s.8.

Chamberlin, Willam Henry. (07.08.1953). "Boom or Crisis? Turkish Politicos (Republicans and Democrats) Debate Soundness of Nation's Rapidly Expanding Economy", The Wall Street Journal, s.4.

Chamberlin, Willam Henry. (20.02.1959). "Good Omen: Settlement of Cyprus Fight Holds Hope West Can Resolve Its Insoluble Crises", The Wall Street Journal, s.10.

Chamberlin, Willam Henry. (24.04.1957). "Diplomats Search for New Formula to Untie the Tangle of British, Greek, Turkish National Interest", The Wall Street Journal, s.12.

Chamberlin, William Henry. (02.06.1960). "Turkish Turnover: Fallen Menderes Government Made Mockery of Constitutional Rights and Freedom", The Wall Street Journal, s.10.

Clarity, James F. (08.09.1974). "Brutality Is Common; There are Thousands of Refugees: The Hatred In Cyprus Not Part of Negotiations", The New York Times, 08.09.1974, s.Z09.

Clymer, Adam. (02.08.1978). "House, By 208-205, Votes to Drop Ban On Arms to Turkey: Victory For Carter", The New York Times, s.B19.

Cooley, John K. (19.06.1970). "Mideast Instability", Christian Science Monitor, s.2

Cornell, Douglas B. (27.12.1963). "President Presses Cyprus Solution", The Atlanta Constitution, s.1.

Coughlin, William J. (16.07.1974). "Greek- Led Rebels Take Over Cyprus", Los Angeles Times, s.A1.

Coughlin, William J. (16.07.1974). "Greek-Led Rebels Take Over Cyprus: Makarios Alive, U.N. Says Army Install President", Los Angeles Times, s.A1.

Crittenden, Ann. (19.06.1980). "I.M.F. Grants Turkey Record \$1,6 Billon Loan", The New York Times. s.D1.

Daniel, Raymond. (20.04.1947). "Turkey Awaits U.S. Loan to Ease Defense Strain: Regime's Critics Hope That With Aid We Insist on Democratic Reforms", The New York Times, s.E5.

Davison, Phil. (25.11.1979). "Many Turks Victims of Political Chop", Los Angeles Times, s.J12.

Demirsar, Metin. (17.10.1980). "Turkey's General Curb Terrorism", The Wall Street Journal, s.35.

Doder, Dusko. (14.02.1980). "Turkey Seen as Lurching Toward Chaos", Los Angeles Times, 14.02.1980, s. M4.

Donovan, Robert J. (01.02.1964). "The U.S. to Put Troops on Duty in Cyprus", Los Angeles Times, s.1.

Drake, Waldo. (01.03.1956). "Economic Crisis Threatens Turkey", Los Angeles Times, s.A5.

Drake, Waldo. (14.08.1957). "British Still Seek U.S. Entry in Cyprus Dispute: London's Rising Anxiety May Cause Washington to Accept Observer Role", Los Angeles Times, s.6.

Drake, Waldo. (16.10.1960). "Court Indicates Leniency in Menderes Case", Los Angeles Times, s.D1.

Drake, Waldo. (20.08.1956). "Cyprus And Britain", Los Angeles Times, s.B5.

Drake, Waldo. (24.05.1952). "NATO Agrees To Complete Bases: Council Promises to Spend \$887,000,000 on Installations Between Now and 1956", Los Angeles Times, 25.04.1952, s.4.

Dugas, David. (26.10.1960). "Turkey's Stability Hangs On Trial of Ousted 400: Will Menderes Bayar Hang Or Emerge Vindicated?", The Atlanta Constitution, s.50.

Eder, Richard. (04.10.1975). "Turkey Arms Bill Voted By Senate And Sent To Ford: Measures to Ease Embargo Wins Speedy Approval After Long Dispute", The New York Times, s.1.

Eder, Richard. (11.11.1974). "Makarios Return To Cyprus Is Due: Clerides Announces It After London Meeting", The New York Times, s.4.

Eder, Richard. (23.07.1974). "Britain Announces She Will Meet With Turkey and Greece on the Cyprus Crisis: Parley in Geneva Is Set This Week", The New York Times, s.17.

Eder, Richard. (23.07.1974). "Snags Hold Up Settlement of Cyprus Crisis", The Atlanta Constitution, s.2.

Eder, Richard. (25.11.1967). "Vance Due Put A Cyprus Formula To Ankara: U.N. Would Ask Greeks to Pull Out Troops as Turks End Threat of Invasion", The New York Times, s.1.

Efty, Alex. (08.02.1964). "Khrushchev Urges U.N. To Settle Cyprus Crisis", The Atlanta Constitution, s.2.

Efty, Alex. (24.12.1963). "Cyprus Gun Battles Rage On As Officials Plead for Calm", The Atlanta Constitution, s.7.

Efty, Alex. (27.12.1963). "3 Armies Team up To Quiet Cyprus", The Atlanta Constitution, s.1.

Efty, Alex. (30.12.1963). "British Propose Neutral Zone in Cyprus Capital", The Atlanta Constitution, s.2.

Farnworth, Cleyde H. (10.08.1964). "64 Planes in Raid- Greek Cypriotes Put Casualties at 300- Warn of Reprisal", The New York Times, s.1.

Farnworth, Cleyde H. (13.08.1964). "Greeks Expected to Offer Turks a Cyprus Foothold: Position Reported by Envoys in Ankara as Geneva Negotiations Resume-Acheson's Plan Still Favored", The New York Times, s.8.

Farnworth, Cleyde H. (15.08.1964). "Greeks Expected to Offer Turks a Cyprus Foothold; Position Reported by Envoy in Ankara as Geneva Negotiations Resume-Acheson Plan Still Favored", New York Times. s.1.

Fellows, Lawrence. (01.02.1964). "The U.S. Joins Britain in Move To Send Force To Cyprus: Turkey Assents and Greece Is Reported Agreeable to NATO Peace Unit", The New York Times, s.1.

Fellows, Lawrence. (02.04.1962). "Cyprus Tension Rises as Bombs Mark Terrorists' Anniversary", The New York Times, s.11.

Fellows, Lawrence. (05.01.1964). "Cyprus Solution Long Way Off: Recent Clashes Reflect Tenuous Greek-Turkish Relations", The New York Times, s.E5.

Fellows, Lawrence. (07.01.1960). "Cyprus Talks Set In London Jan. 16: 3-Nation Parley to Conclude Pacts on Colony's Freedom-Makarios to Attend", The New York Times, s.5.

Fellows, Lawrence. (07.01.1960). "Cyprus Talks Set in London Jan.16", The New York Times, s.5.

Fellows, Lawrence. (07.01.1964). "Demand Outlined by Turks", The New York Times, s.6.

Fellows, Lawrence. (08.03.1961). "Cyprus Deals Give Soviet an Opening: Moscow Steps Up Diplomatic Campaign in New Republic-British Concerned", The New York Times, s.3.

Fellows, Lawrence. (09.02.1964). "Home Denounces Offensive Note From Khrushchev: Tells Him Sharply That Views on Cyprus Are Unfounded-Ball Sent to London", The New York Times, s.1.

Fellows, Lawrence. (11.02.1964). "Two Allies Draft New Cyprus Plan: U.S.-British Proposal Omits NATO Issue on Troops", The New York Times, s.1.

Fellows, Lawrence. (14.08.1960). "Police in Cyprus Set Precautions: Officials of the New Regime Hope to Avert Violence in Freedom Fete Tuesday", The New York Times, s.24.

Fellows, Lawrence. (16.08.1960)., "Cyprus Becomes Republic; Britain's Long Rule Ends", The New York Times, s.1.

Fellows, Lawrence. (17.01.1964). "Defense Is Involved, Official Says at London Parley: Cypriote Foreign Minister Asks End of Treaties", The New York Times, s.6.

Fellows, Lawrence. (17.01.1964). "Turkish Troops Must Remain In Cyprus, Foreign Chief Says", The Atlanta Constitution, s.2.

Fellows, Lawrence. (18.01.1964). "Cypriote Parley is Near Collapse: Turkish Community Leader Questions the Status of Regime's Spokesman", The New York Times, s.1.

Fellows, Lawrence. (25.01.1960). "Britain Held Cool to Cyprus Offer: Makarios Reported Ready to Yield on Bases in Return for Civil Control, The New York Times, s.12.

Fellows, Lawrence. (26.12.1963). "Turk Troops Join Fighting; Greeks Alerted on Cyprus", The Atlanta Constitution, s.1.

Fellows, Lawrence. (27.01.1964). "Britain Bids U.S. Consider Sending Troops to Cyprus: Makes Similar Approaches to Other NATO members-Washington Reaction Cool", The New York Times, s.1.

Fellows, Lawrence. (27.01.1964). Britain Asks U.S. Troops to Pacify Cyprus", The Atlanta Constitution, s.2.

Fellows, Lawrence. (29.12.1963). "New Shooting Ruptures Calm As Cyprus War Continues", The Atlanta Constitution, s.1A.

Fellows, Lawrence. (30.01.1964). "The U.S. Send GIs Into Cyprus If Terms Are Met", The Atlanta Constitution, s.2.

Fellows, Lawrence. (30.01.1964). "Washington Sets Its Cyprus Terms: Will Join a Peace Force if Island Regime and the Treaty Nations Agree", The New York Times, s.1.

Fellows, Lawrence. (31.12.1963). "Cyprus Moves To Cancel Treaties with 3 Powers, The Atlanta Constitution, s.2.

Feron, James. (11.08.1964). "Home Urges Steps to Preserve And Police Cease-Fire in Cyprus: Confer With the U.S. Envoy-Says Talks Must Begin to find Solution", The New York Times, s.10.

Feron, James. (24.11.1965). "Makarios Calls Turkey Barrier to Peace Talks: He Says Threats of Invasion By Cypriote Minority-Sees Hope for an Agreement if Island Left Alone", The New York Times, s.2.

Feron, James. (25.11.1967). "Makarios Asserts That Turkey May Force a War", The New York Times, s.14.

Feron, James. (26.11.1967). "Roadblocks Set On Tense Cyprus: Some Residents Said to Flee Nicosia for Mountains", The New York Times, s.46.

Feron, James. (27.11.1967). "Some Cyprus Residents Are Leaving the Refuge of British Base", The New York Times, s.4.

Feron, James. (30.11.1967). "Vance Ends Talk With Cypriotes Accord Indicated: After Long Nicosia Session, Makarios Voices the Belief War Danger is Over", The New York Times, s.1.

Fleming, Louis B. (03.03.1964). "U.N. Urged to Adopt Cyprus Peace Proposal", Los Angeles Times, 03.03.1964, s.2.

Fleming, Louis B. (14.01.1964). "Cyprus Rejects U.N. Peace Plan: Causes That to Drop Terms Three Had Approved", Los Angeles Times, s.2.

Fleming, Louis B. (14.03.1966). "Thant Finds Hesitancy in U.N. Over Cyprus: Asks 6-Month Extension of Peace-Keeping Operation as Security Council Doubts Rise", Los Angeles Times, s.26.

Fleming, Louis B. (16.11.1967). "U.N. Fears Cyprus in Worst Crisis Since 64: Diplomats Cite Perils of Play by Greek Gen. Grivas, Turkish Air Attack", Los Angeles Times, s.27.

Fleming, Louis B. (18.03.1965)., "New Charges Fly at U.N. in Cyprus Dispute" Los Angeles Times, s.12.

Fleming, Louis B. (20.03.1965). "Peace-Keeping Force for Cyprus Extended: Security Council Votes 3- Month Renewal, Asks Rival Groups to Co-operate With U.N.", Los Angeles Times, s.9.

Fleming, Louis B. (23.02.1964). "Cyprus Peace Plan Still in U.N. Deadlock", Los Angeles Times, s.D1.

Fleming, Louis B. (27.09.1967). "Thant, Big Four Group Hold Working Dinner: Session Called to Explore Peace Prospect in Mideast, Cyprus; No Accord Reached", Los Angeles Times, s.13.

Fleming, Louis B. (30.03.1965). "Thant Seeks Funds To Complete Cyprus Task: 3.26\$ Million for Peace-Keeping Asked; Report on Mediation Efforts Due Today", Los Angeles Times, s.4.

Fleming, Luis B. (03.04.1965). "Thant Rejects Turkey's Cyprus Report Criticism", Los Angeles Times, s.11.

Fleming, Luis B. (04.04.1965). "Cyprus Report: Diplomat Lets Chips Fall Where They May", Los Angeles Times, s.F3.

Fleming, Luis B. (28.12.1963). "Turkey Accused Cyprus Charges Heard By U.N.; Cyprus Claims Turkey Perils Cease-Fire", Los Angeles Times, s.1.

Fowle, Farnsworth. (14.05.1950). "Turkey To Elect Assembly Today: Foreign Policy Is Not At Issue as Three Parties Contest First Vote Since 1946", The New York Times, s.16.

Fowle, Farnsworth. (21.05.1950). "Turkey's Democrats Plan Reforms: Succesful Party in Election Opposes State Controls", The New York Times, 21.05.1950, s.E4.

Fowle, Farnsworth. (28.07.1950). "Turks Call Entry In Pact Acid Test: U.S. Interest to Be Caged By Atlantic Decision, Says Foreign Minister", The New York Times, s.1.

Frankel, Max. (06.06.1962) "Kennedy Welcomes President Makarios of Cyprus", The New York Times, s.1.

Frankel, Max. (07.02.1964). "Allies Offer Cyprus A Limited UN Role", The Atlanta Constitution, s.15.

Frankel, Max. (11.07.1964). "Greeks, Turks Slip Troops Into Cyprus", The Atlanta Constitution, s.2.

Frankel, Max. (14.02.1964). "Cyprus Wants British Troops, Not NATO's", The Atlanta Constitution, s.2.

Friendly, Alfred. (14.03.1970). "Low U.S. Profile Pays off With Fewer Turkish Incidents", The Washington Post, s.A17.

Friendly, Alfred. (15.01.1971). "Turks, With Respite in Unrest, Debate Dictatorship vs. Democracy", The New York Times. s.10.

Friendly, Alfred. (17.01.1971). "Opium Traffic seems Unaffected by Turkish Drive", The New York Times, 17.01.1971, s.14.

Friendly, Alfred. (20.03.1971) "Moderate Chosen to Form New Turkish Government", The New York Times, s.3.

Friendly, Alfred. (21.06.1971). "Turkish Leader Moves to Bring Last Nation's Opium Farms Under Control", The New York Times, s.15.

Friendly, Alfred. (21.06.1971). "Turkish Leader Moves to Bring Last of Nation's Opium Farms Under Control", The New York Times, s.15.

Friendly, Alfred. (12.10.1969). "Turkey Elect Deputies Today: 3,000 Vying for 450 Seats- Demirel Stresses record", The New York Times, s.26.

Fulton, William. (26.11.1958). "Greeks, Turks Hurl Cyprus Barbs in U.N.", Chicago Tribune, s.4.

Fulton, William. (11.07.1958). "Turkey Maps U.N. Fight For Divided Cyprus: Afro-Asian Bloc Told It's Only Solution", Chicago Tribune, s.4.

Gage, Nicholas. (01.01.1978). "Troubled Turkey Needs a Leader", The New York Times, 01.01.1978, s.E2.

Gage, Nicholas. (02.01.1978). "An Enforce in Turkish Politics: Ecevit Receives His Third Invitation to Power But Still Faces Fight to Form Strong Regime", The New York Times, s.2.

Gage, Nicholas. (07.05.1978). "The Violence of Extremism Grips Turkish Politics", The New York Times, s.E6.

Gage, Nicholas. (15.12.1977). "Turkish Government Loses Its Majority: Five Resign From Demirel's Party, Spurring Speculation He May Be Forced to yield Power", The New York Times, s.6.

Gage, Nicholas. (18.12.1977). "Political Violence by Turkish Extremists Becoming Fact of Daily Life", The New York Times, s.12.

Gage, Nicholas. (25.05.1979). "Turkey's Hopes for Ecevit Yield to Disappointment", The New York Times, s.A2.

Gelb. Leslie H. (10.10.1974). "Senate, Faces With a Veto, Avoids Turkey Aid Cutoff", The New York Times, 10.10.1974, s.1.

Gelb. Leslie H. (23.05.1975). "Turks Threaten To Close Bases: Kissinger Present as Official Gives Verted Warning at Ankara Conference", The New York Times, s.11.

Gelb. Leslie H. (24.06.1975). "Kissinger Warns Turkey Over Threat to Alliance: Secretary, in Atlanta Speech, Cautions Allies Against Thinking They Do U.S. a Favor by Maintaining Treaties", The New York Times, s.69.

Gelder, Lawrence Van. (16.07.1974). "Army Takes Over Cyprus In A Coup Led By Greeks; Makarios's Fate In Doubt", The New York Times, s.73.

Geyelin, Philip. (06.02.1964). "Cyprus Crisis: One Way or Another, U.S. Involvement Seems Sure", The Wall Street Journal, s.10.

Geyer, George Anne. (03.10.1974). "Cyprus Leaders Talking Solutions", The Atlanta Constitution, s.14D.

Gibson, John R. (02.05.1960). "Diplomats Shy From Open U.S. Intervention In Turkey, Are Unsure of Need for Change", The Wall Street Journal, s.5.

Giniger, Hanry. (15.08.1974). "Cyprus Fighting Goes On South of Turkish Sector; Clerides Government Estimates That Ankara Holds 40percentt of Island- 200,000 Are Reported Homeless", The New York Times, s.1.

Giniger, Henry. (07.09.1970). "U.S. Agents Press Europe Drug Fight", The Atlanta Constitution, s.18A.

Giniger, Henry. (22.08.1974). "Turkish Cypriotes Weigh Separation: Denktash Talks of Forming State if the Greeks Fail to Negotiate a Settlement", The New York Times, s.69.

Goldstein, Tom. (04.07.1974). "New Influx of Drugs Seen As Turkey Drops Its Ban", The New York Times, s.23.

Grigg, Joseph W. (14.08.1960). "Cyprus Freedom Aids West's Lifelines". Los Angeles Times, s. B2.

Grose, Peter. (24.11.1967). "New Greek-Turkish Dispute on Cyprus Points Up Waning U.S. Influence", The New York Times, s.18.

Gruson, Sydney. (10.02.1964). "U.S. Is Pushing Cyprus Talks in Britain, Greece", The Atlanta Constitution, s.2.

Gruson, Sydney. (24.11.1967). "Vance Sees Turks On Peace Mission; Flies to Athens: Johnson's Envoy Gains Time in the Cyprus Crisis After Conferring Ankara", The New York Times, s.1.

Gruson, Sydney. (28.11.1967). "Turkey Approves Basis For Ending Crisis In Cyprus: Vance Leaves for Athens After All-Night Talks With The Foreign Minister", The New York Times, s.1.

Gvertzman, Bernard. (02.02.1975). "Kissinger Fails to Achieve Delay in Turkey Aid Cutoff", The New York Times, s.1.

Gvertzman, Bernard. (02.08.1975). "Colby Says Other Bases Cannot Replace Turkey's", The New York Times, s.3.

Gvertzman, Bernard. (06.02.1975). "Ford Tells Congress That Turkey Aid Cutoff Imperils Security", The New York Times, s.13.

Gvertzman, Bernard. (06.07.1974)., "U.S. Calls Back Its Envoy In Turkish Opium Dispute", The New York Times, s.47.

Gvertzman, Bernard. (11.02.1976). "Turk Postpones U.S. Visit, Dimming Hope on Bases", The New York Times, s.10.

Gvertzman, Bernard. (11.04.1979). "Carter Seeking Rise in Help For Turkey: He Is Asking for \$150 Million More in Military and Economic Aid to Ease Domestic Crisis", The New York Times, s.A11.

Gvertzman, Bernard. (12.09.1980). "Military In Turkey Ousted Government of Premier Demirel; The Parliament Is Dissolved, The New York Times, s.A1.

Gvertzman, Bernard. (27.03.1976). "U.S. And Turkey Reach an Accord On Bases And Aid: But Agreement Depends on Getting Approval of Both Houses of Congress", The New York Times, s.57.

Gwertzman, Bernard. (06.07.1974). "U.S. Calls Back Its Envoy In Turkish Opium Dispute", The New York Times, s.47.

Gwertzman, Bernard. (25.07.1975). "House Refuses Arms To Turkey, Rebuffing Ford: Sharply Fought Vote, 223-206, Rejects a Partial Suspension of 6-Month-Old Embargo", The New York Times, s.1.

Haff, Joseph O. (27.10.1957). "Menderes Party Wins In Turkey; Margin Reduced", The New York Times, s.1.

Haff, Joseph O. (28.06.1956). "Turkey Votes Curb On Political Rallies: Turkish Premier Obtains a Law Sharply Curbing Political Rallies", The New York Times, s.1b.

Hamilton, Thomas J. (01.03.1964). "U.N. Cyprus Force? The likelihood for One Rises but There are Still Obstacles to Overcome", The New York Times, s.E9.

Hamilton, Thomas J. (03.03.1964). "Peaceforce Plan For Cyprus Wide U.N. Backing: Approval Is Expected Today for Move to Permit Thant to Dispatch Troops-Mediator To Be Chosen- Soviet May Withhold Veto", The New York Times, s.1.

Hamilton, Thomas J. (09.08.1964). "Debate Is Bitter: A Cypriote Charge of Imminent Invasion Denied by Turk", The New York Times, s.1.

Hamilton, Thomas J. (12.01.1964). "U.N. in Cyprus? Its History of Interventions Impels Thant to Move With Caution", The New York Times, s.E13.

Hamilton, Thomas J. (13.03.1964). "Thant Optimistic On Cyprus Force; Hopes for an Accord by End of Weeks on Contingent – Island Quiet but Tense", The New York Times, s.1.

Hamilton, Thomas J. (16.02.1964). "Makarios Blocks U.S: Troop Role: Washington Said to Accede to Cypriote's Objection", The New York Times, s.E4.

Hamilton, Thomas J. (16.02.1964). "U.N. and Cyprus: Major Test for Council is Seen Of Safeguarding Minority Rights", The New York Times, s.E9.

Hamilton, Thomas J. (19.02.1964). "Cyprus Rejects Thant Proposal For Peace Force: Reported Still Insistent That U.N. Council Guarantee Territorial Integrity", The New York Times, s.1.

Hamilton, Thomas J. (19.06.1964). "5 States Bid U.N. Remain On Cyprus: Submit Resolution to Extend Term of Peace Force- Sharp Fighting Erupts", The New York Times, s.1.

Hamilton, Thomas J. (25.02.1964). "British Hint Plan to Recall Force Policing Cyprus: Envoy Says Task is Futile if Security Council Fails to End Strife on Island- U.N. Deadlock Persist- & Delegation Are Drafting New Resolution-Dissent of Red Bloc is Feared", The New York Times, s.1.

Hangen, Welles. (05.07.1954). "Turkey's Regime Fight Inflation: Government Restricts Credit and Monetary Circulation in Face Of Deficits", The New York Times, s.3.

Hangen, Welles. (19.10.1953). "Turkey Projects New NATO Base; Plan Would Compensate for Suez", The New York Times, s.1.

Harrelson, Max. (24.07.1964). "U.N. Cyprus In Deep Trouble", The Atlanta Constitution, s.6.

Hartman, Robert T. (13.10.1951). "Turkish Farming Being Modernized: Agriculture Basic to Economy of Nation, But Lagged Until Recently", Los Angeles Times, s.2.

Hartman, Robert T. (14.09.1954). "All Greece Stirred by Cyprus Issue: Agitation for Return of Key Island Threaten Pro-American Feeling", Los Angeles Times, s.2.

Herber, John. (01.07.1971). "Nixon Says Turks Agree To Ban the Opium Poppy", The New York Times, s.1.

Hofman, Paul. (02.10.1974). "Makarios, at U.N. Rejects A Federation For Cyprus", The New York Times, s.15.

Hovey, Graham. (06.05.1979). "U.S. Official To See Turks; Crisis Denied", The Atlanta Constitution, s.28A.

Hovey, Graham. (18.01.1979). "4 Western Nations Meeting On Turkey: Session in Bonn Starting Today Is Aimed at Broad Effort to Save Economy of Crucial Ally", The New York Times, s.A9.

Howe, Marvine. (01.05.1980). "Turkey Acts to Block May Day Observances As WorkProtests Rise", The New York Times, s.A7.

Howe, Marvine. (02.10.1980). "Terrorist Hanged By Junta In Turkey: Leftist and Rightist Are Executed for Political Killings of Seven- More Cases Pending", The New York Times, s.A9.

Howe, Marvine. (03.01.1980). "Turkish Military Warns Politicians To Unite in Solving Country's Ills", The New York Times, s.A1.

Howe, Marvine. (03.08.1980). "Turkish Factions Agree in One Thing: Democracy Is in Danger", The New York Times, s.E5.

Howe, Marvine. (04.01.1980). "Turkey Moving to Curb Violence", The New York Times, s.A8.

Howe, Marvine. (10.11.1980). "Turkish Military Interrogates Two Rightist Leaders", The New York Times, s.A7.

Howe, Marvine. (12.10.1980). "Ex-Premiers Freed By Junta In Turkey: Exile Ends For Demirel and Ecevit- 61 Regulators Also Released", The New York Times, s.1.

Howe, Marvine. (13.09.1980). "Military's Motives in Turkey: Ankara's New Rulers, Long Reluctant to Stop In, Pledge to Restore Democracy, but Obstacles Exist", The New York Times, s.1.

Howe, Marvine. (13.10.1979). "Turks' Vote Tomorrow May Decide Whether Ecevit Can Stay in Power", The New York Times, s.3.

Howe, Marvine. (15.10.1979). "Ecevit Party Loses Majority in Turkey As Right Wing Gains: Opposition Wins 5 Key Seats", The New York Times, s.A1.

Howe, Marvine. (15.10.1980). "Turk Says Junta Will Stay Till 'Anarchy' Is Ended", The New York Times, s.A11.

Howe, Marvine. (15.12.1979). "4 Americans Killed in Istanbul Ambush: Military Man and 3 Civilians Shot Going Home From Allied Base", The New York Times, s.1.

Howe, Marvine. (16.02.1980). "Turkish Armed Forces Chief Seeks Antiterrorist Moves", The New York Times, s.2.

Howe, Marvine. (17.02.1980). "3 Die in Street Battles In Izmir After Leftists Are Raided by Police", The New York Times, s.7.

Howe, Marvine. (18.10.1979). "Rival Says Outgoing Premier Mismanaged Turkey", The New York Times, s.A11.

Howe, Marvine. (20.06.1980). "Ex-Prime Minister of Turkey Is Slain: Bodyguard Is Also Killed in Attack by Four Terrorists- Leftists Are Believed Responsible", The New York Times, s.5.

Howe, Marvine. (20.10.1980). "Minister to Extend Reforms in Turkey", The New York Times, s.D1.

Howe, Marvine. (20.12.1980). "Turkey, in Grip of Terrorism, Extends Martial Law", The New York Times, s, A4.

Howe, Marvine. (25.12.1979). "6 Die, 4,000 Seized, In Turkish Rioting: Protesters March in Several Cities to Mark 1978 Sectarian Strife in Which 111 Were Killed", The New York Times, s.3.

Howe, Marvine. (26.02.1975). "Violence in Turkey Reflects Tradition", The New York Times, 26.02.1975, s.A3.

Howe, Marvine. (26.12.1979). "Turkish City Center Of Terrorist Action: In Adana, Right-Left Forces Seem Evenly Matched violencee Is Almost a May of Life", The New York Times, s.A7.

Howe, Marvine. (29.10.1980). "Turks See Long Fight Against Terror: 'Helpful For Turkey' Decrease in", The New York Times, s.A3.

Howe, Marvine. (31.05.1980). "34 Are Slain in Turkey As Generals Demand Moves to End Violence", The New York Times, s.1.

Hudgins, Garven. (14.01.1960). "14 On Turkey Ruling Junta Ousted To Speed Democracy", The Atlanta Constitution, s.1.

Hudgins, Garven. (18.09.1961). "Turks Hang Ex-Premier Menderes," The Atlanta Constitution, 18.09.1961, s.3.

Hudgins, Garven. (18.10.1961). "Menderes Hanged In Turkish Prison: Former President Executed Day After Two Aides", The New York Times, 18.10.1961, s.14.

Humbaracı, Aslan. (28.03.1949). "Armed Neutrality Posed For Turkey: Government, Opposition Press Both See This 'Possibility' Outside Atlantic Pact", The New York Times, s.5.

Hunt, Richard P. (02.07.1960). "Misuse of Funds Laid to Menderes: Photos Indicate the Turkish Ex-Premier Used Official Money for Personal Costs", The New York Times, s.4.

Hunt, Richard P. (15.11.1960). "Turkey Expects Return Of Voting: Purge In Ruling Junta Seen As Step Toward Revival- Gürsel Gains Strength," The New York Times, 15.11.1960, s.9.

Hunt, Richard P. (15.12.1959). "Makarios Chosen Cyprus President: Archbishop Defeated Clerides by Two-to-One Vote", The New York Times, s.01.

Hunt, Richard P. (18.06.1960). "Turkey Outlines Austerity Plans: Finance Minister Discloses Menderes Regime Left Dept of Billon", The New York Times, s.9.

Hunt, Richard P. (21.04.1961). "Menderes and Bayar Get Death Sentences", The New York Times, s.1.

Hunt, Richard P. (22.11.1960). "Menderes Upheld In Death Of Baby: Ousted Premier Is Absolved by Turkish Court, but He Faces 7 Other Charges", The New York Times, s.6.

Hurd, Charles. (10.01.1948). "The U.S. to Give 4 Submarines, 11 Other Ships to Turkey: Transfer Part of New Measures to Bolster Turkish and Greek Defenses- Vinson Says Athens Will Get 6 Submarines", The New York Times, s.1.

JayWalz (01.05.1960), "İstanbul Tense For NATO Talks: City Eagerfor News From Arriving Foreign Chiefs of Events in Turkey", The New York Times, s.3.

Jenkins, Loren. (18.09.1980). "New Violence Flares in Turkey; 3 Killed: Radical Leftists Carry Out Threat, Assassinate District Police Chief", Los Angeles Times, s.B5.

Joe Alex Morris, "U.S. Bases in Turkey Won't Be Reopened Immediately", Los Angeles Times, 04.10.1975, s.1.

Johnston, Oswald. (04.08.1975). "Kissinger Role in Turkey Arms Talks Draws Fire: Some in Congress Feel He Bargained in Bad Faith on Compromise Which Almost Ended Impasse", Los Angeles Times, s.B1.

Johnston, Oswald. (25.07.1975). "Ford Loses Bid on Turkey Arms: House Continues Embargo in Rebuke to President, Kissinger", Los Angeles Times, s.A1.

Kamm, Hanry. (08.12.1974). "Makarios Back in Cyprus; Vows to Resist Partition", The New York Times, 08.12.1974, s.1.

Kamm, Hanry. (13.12.1974). "Makarios Shift On Talks Is Seen: Cyprus Leader Is Reported To Leanto Negotiations With Turks on Island", The New York Times, s.1.

Kamm, Henry. (03.03.1973). "Greek Official Warns Makarios to Yield", The New York Times, s.3.

Kamm, Henry. (03.10.1972). "Turkish Farmers See Poverty in Ban on the poppy", The New York Times, s.93.

Kamm, Henry. (10.02.1975). "Turkey's Rule in North Cyprus Firm and Secretive", The New York Times, s.10.

Keatles, Robert. (08.01.1964). "Unrest In Cyprus: Prospect Dim For Real Accord Between Greeks, Turks", The Wall Street Journal, s.18.

Keatles, Robert. (15.01.1964). "Cyprus Talks Today Seek to Bar Red Gains On the Island, War Between NATO Allies", The Wall Street Journal, s.2.

Keatles, Robert. (16.08.1974). "U.S. Role in Cyprus Remains Low-Key; Kissinger to Offer Diplomacy if Asked", The Wall Street Journal, s.7.

Keatles, Robert. (28.07.1975). "Turkey Begins Take-Over of U.S. Bases As NATO Alliance Continues to Unravel", The Wall Street Journal, s.8.

Kent. Francis B. (27.07.1969). "Drug Seized at Border Up 2,000% in 6 Years: Rise Reflects Not Only Tighter Controls but More Demand for Mexico's Narcotic", Los Angeles Time, s.16.

Kılıç, Altemur. (06.11.1979). "Turkey's No 'Sick Man' ", The New York Times, s.A19.

Kifner, John. (13.09.1980). "Turkish Coup Chiefs Make Vow to Bring Stability To Nation: 100 Legislators Rounded Up", The New York Times, s.1.

Kifner, John. (15.09.1980). "New Turkish Regime Takes Into Custody A Rightist Leader: Ankara Stays Calm, but Leftists in Adana Kill a Captain in First Challenge to Coup", The New York Times, s.A1.

Kifner, John. (17.09.1980). "Turkey's Military Rulers Plan Civilian Cabinet This Week", The New York Times, s.A3.

Kifner, John. (19.09.1980). "Ankara's Slum Dwellers Grateful for Coup, The New York Times, s.A2.

King, Seth S. (21.02.1959). "Turks on Cyprus Protest New Pact: 1.000 Students in Parade Demand Isle's Partition", The New York Times, s.1.

Knowles, Clayton. (30.03.1971). "Buckley Ties Foreign Aid to Halt in Illegal Drugs", The New York Times, s.28.

Kohen, Sami. (06.03.1971). "Abduction of U.S. Airmen Wrenches in Turkey", The New York Times, s.5.

Lambert, Tom. (02.05.1971). "Turkey Leader Vows Tighter Opium Curbs", Los Angeles Times, s.5.

Lambert, Tom. (02.10.1971). "Last Legal Turkish Opium Crop Planted", Los Angeles Times, s.16.

Lambert, Tom. (11.11.1973). "Opium Ban Key Issue for New Turk Regime: Alternatives Include Asking More U.S. Money for Farmers Complaining Loss", Los Angeles Times, s.H4.

Lambert, Tom. (29.04.1971). "Nation Faces Anarchy, Turkish Official Say: Martial Law ok After Interior Minister Notes Kurdish Unrest, Urban Terrorism, Los Angeles Times, s.24.

Lancashire, David. (13.07.1964). "Cyprus Is Seeking Probe of Landing", The Atlanta Constitution, s.2.

Lantus, Charles. (16.01.1967). "Turks Turn Confident as Stability Attracts Funds", The New York Times, s.59.

Large, Arlen J. (02.10.1974). "Senate Sticks To Its Turkish Arms Cutoff Despite Ford's Foreign Aid Veto Threat", The Wall Street Journal, s.14.

Lazard, Sidney. (28.03.1965). "Deceptive Lull Disguises Fact That Cyprus Is Still Hopelessly Divided", Los Angeles Times, s.E8.

Lewis, Anthony. (01.02.1969). "Turkey Curbs Protesters as Ships of Sixth Fleet Visit Istanbul", The New York Times, s.6.

Lewis, Flora. (31.07.1974)., “Turks to Remain: Accord Calls for Talks on Political Issue to Open on Aug.8”, The New York Times, s.1.

Lippmann, Walter. (01 02 1964). “Mission in Cyprus Should Be Shared”, The Atlanta Constitution, s.4.

Love, Kennet. (07.08.1958). “Macmillan To Fly To Athens Today: Will See Premier on Means of Extending Cypruce Truce-Visit to Turkey Seen”, The New York Times, s.7.

Love, Kennet. (10.02.1959). “Zurich Talks Sight A Cyprus Solution”, The New York Times, 10.02.1959, s.1.

Love, Kennet. (12.02.1959). “Greek and Turks Agree on Cyprus as the Free Republic: Zurich Talks Devise Basis for Independence in '59 Outside Commonwealth-British To Keep Bases- Proposals Still Hinge Upon Round- Table Parley With London and Cypriotes”, The New York Times, s.1.

Love, Kennet. (15.02.1959). “Cyprus Accord Opens Path to Settlement: Greeks and Turks at Zurich Meeting Agree on Island's Future”, The New York Times, s.E4.

Ludington, Nick. (17.11.1967). “27 Killed on Cyprus 1,000 Turks March”, The Atlanta Constitution, s.24.

Ludington, Nick. (27.11.1967). “Turkey Loads Fleet For Cyprus Invasion, Awaits Greek Reply: Diplomats On Move Hopeful”, The Atlanta Constitution, s.1.

Ludington, Nick. (28.11.1967). “Greece Accepts Turks' Demand: Greece Accepts Key Turk Demands On Cyprus as War Threat Eases”, The Atlanta Constitution, s.1.

Lyons, Richard D. (21.07.1975). “Lobbying Intense On Aid To Turkey: Bill to Lift Ban May Reach House Floor Today After Bid to Block It Fails”, The New York Times, s.11.

Madden, Richard L. (08.10.1974). “House Again Acts To Ban Deliveries of Arms To Turks: Affirms Earlier Vote Linking Assitance With Progress Toward Cyprus Accord”, The New York Times, s.85.

Madden, Richard L. (16.10.1974). “House Lets Stand Veto of A Cutoff of Aid to Turkey: A Substitute Measure Would Allow Ford to Delay Halt of Arms Until Dec.10”, The New York Times, s.1.

MacArthur, George. (17.08.1964). “Greek Cypriots Praise Soviet Offer of Help”, The Atlanta Constitution, s.2.

Mcclure, Hal. (10.10.1965). “Turkish Vote Ends Violent Campain”, The Atlanta Constitution, s.32.

Mcclure, Hal. (12.08.1964). “Greece Splits With Makarios Over Fighting”, The Atlanta Constitution, s.2.

Mcclure, Hal. (13.03.1966). “Turks Crack Down on Reds”, The Atlanta Constitution, s.42.

McKinley, Webb. (11.08.1964). "Turk Raid Perils Truce On Cyprus: Ankara Agrees to Halt Attacks If Greeks Pull Out of Villages", The Atlanta Constitution, s.1,

Mcmanus, Doyle. (13.09.1980). "Turkish Leaders Pledge a Return to Civilian Rule", Los Angeles Times, s.A1.

Mcmanus, Doyle. (14.06.1980). "Coups in Turkey Brings Relief to Slum Battlefields," Los Angeles Times, s.A1.

Mcmanus, Doyle. (14.06.1980). "Killings in Çorum Sum Up Crisis in Turkey: Nation Trapped in Violent Spiral of Political, Economic Weakness", Los Angeles Times, s.1.

Mcmanus, Doyle. (29.06.1980). "Turkish Crisis: No Solution in Sight: Political and Religious Violence Racks Nation", Los Angeles Times, 29.06.1980, s.A1.

Mewer, Lawrence. (02.02.1974). "Kissinger appeal Rejected; Turkey Aid Cutoff Is Near: Ban Will Into Effect, Four Democrats Says, Because of Lack of Progress in Cyprus Talks", Los Angeles Times, s.1.

Middleton, Drew. (03.01.1947). "Moscow Paper Charges U.S. Infiltration of Turkey Area", Los Angeles Times, 03.01.1947, s.6.

Middleton, Drew. (05.12.1967). "Makarios Asking Guarantee By U.N. Against Invasion: Cyprus Leader Replying to Thant Hints He Wants to Rile in Control of Force", The New York Times, s.1.

Middleton, Drew. (10.06.1956). "Turkey Cautions British on Cyprus: Asserts London's Last Offer to Makarios Went Too Far- Equality is Demanded", The New York Times, 10.06.1956, s.35.

Mohbat, Joseph E. (06.03.1970). "U.S. Unwraps Turkish Deal To Halt Opium", The Atlanta Constitution, s.16A.

Moley, Raymond. (18.07.1945). "From the Dardenelles to Gibraltar: Russia Will Have Increasing Interest in the Mediterranean World", The Wall Street Journal, s.6.

Moloney, Ray J. (15.04.1964). "Greek Cypriots Spray 650 Turks", The Atlanta Constitution, s.2.

Moloney, Ray J. (15.04.1964). "Makarios Won't Budge, Will Put Case to U.N.", The Atlanta Constitution, s.2.

Morgenthau, Eric. (15.09.1980). "In Turkey, a Takeover By Military Is Almost Normal Part of Politics: Move Friday Wins support: Junta Aims to Continue Rigid Economic Program", The Wall Street Journal, s.1.

Morgenthau, Eric. (16.04.1980). "Turkey Acts to Quell Violence and Restore Order to the Economy; Receives \$1.16 Billion Aid From the Others To See It Through Crisis", The Wall Street Journal, s.1.

Morris, Joe Alex. (04.07.1977). "Turk Premier Loses Crucial Vote, resigns", Los Angeles Times, s.1.

Morris, Joe Alex. (05.06.1977). "Can Ecevit Gain Majority? - Turks Go to Polls in Midst of Crisis", Los Angeles Times, 05.06.1977, s.1.

Morris, Joe Alex. (05.06.1977). "Turkey Votes Today With Democracy and Military Intervention in the balance" Los Angeles Times, s.A26.

Morris, Joe Alex. (07.06.1977). "Turk Opposition Party Celebrates Victory; Premier Warns of New Era of Instability", Los Angeles Times, s.B8.

Morris, Joe Alex. (08.06.1977). "Vote Virtually Rules Out Strong Regime in Turkey", Los Angeles Times, s.A24.

Morris, Joe Alex. (09.06.1977). "Stability of New Turkish Government Hinges on Chief of Small Moslem Party", Los Angeles Times, s.B17.

Morris, Joe Alex. (15.08.1974). "Greece Ends Military Role in NATO, Leaving Gap in Alliance", Los Angeles Times, s.A1.

Morris, Joe Alex. (17.07.1974). "Athens Coup 'Internal Affair'" Los Angeles Times, s.A11.

Morris, Joe Alex. (18.07.1974). "Makarios Knew Coup Was Afoot: Claimed on July 3 That Evidence Linked Greek Officers and Cypriot Underground", Los Angeles Times, s.A8.

Morris, Joe Alex. (21.11.1967). "Cyprus Cabinet Aide Claims Turkish Abuses: Escalation of Tension Feared as Ankara Foreign is Accused of Distortions", Los Angeles Times, 21.11.1967, s.5.

Morris, Joe Alex. (24.07.1974). "Greek Rulers Quit, Recall Ex-Premier-Karamanlis Returns From Exile to Head a Civilian Government", Los Angeles Times, s. A1.

Morris, Joe Alex. (25.08.1974). "Cyprus Accord Further Away as Clerides Returns From Greece", Los Angeles Times, s.1.

Morris, Joe Alex. (25.11.1967). "Mass Evacuation of Foreigners On Cyprus Launched", Los Angeles Times, s.1.

Morris, Joe Alex. (30.11.1967). "Makarios Objects to Greek-Turkish Accord on Cyprus", Los Angeles Times, s.1.

Morris, Joe Alex. (31.12.1967). "Cyprus Regime Orders Top Turk Envoy to Leave: Ambassadors Warned Not to have Any Dealing With New Administration", Los Angeles Times, s.D1.

Mulligan, Hugh A. (05.09.1974). "Cyprus Villagers Safe as Far as Our Arms Reach", The Atlanta Constitution, 05.09.1974, s.2A.

Murdoch, Joyce. (22.07.1974). "Turks, Greeks Don't Want Total War_Rusk", The Atlanta Constitution, s.3A.

Nelson, Warren L. (09 02 1974). "U.S. Preaches Peace, Leads in Arms Sales", The Atlanta Constitution, s.12B.

Newsom, Phil. (11.12.1959). "Archbishop Makarios to Become First President of New Cyprus", Los Angeles Times, s.C16.

Newsom, Phil. (27.09.1971). "Cyprus Fears With Grivas Return", Los Angeles Times, s.C6.

Oatis, William M. (24.02.1964) "U.N. Cyprus Force Is Difficult to Find", The Atlanta Constitution, s.1.

Ochiltree, Tom. (27.01.1964). "U.S. Britain Push Effort to Calm Cyprus", The Atlanta Constitution, s.2.

Onis, Juan de. (03.08.1974). "Greeks and Turks Confer in Cyprus Over Truce Zones: Officers Meet at U.N. Base to Seek Accord on Buffers for Peace-Keeping Force", The New York Times, s.53.

Onis, Juan de. (07.08.1974). "Turkish Tanks and Troops Take 2 Cyprus Villages", The New York Times, s.3.

Onis, Juan de. (09.08.1973). "Opium Poppy Gone, Turkish Farmers Ask Why Has U.S. Done This To Us?", The New York Times, s.14.

Parrot, Lindsay. (12.12.1957). "Britain Affirms Offer on Cyprus: Tells U.N. Her pledges for Island's Self-Government Remain Unaltered", The New York Times, s.3.

Parrot, Lindsay. (25.08.1960). "Security Council Approves Cyprus: All Members Endorse U.N. Admission- Unanimous Tribute Paid to Lodge", The New York Times, s.3.

Pearson, Drew. (22.09.1957). "Turkey Sadly in Need of Economic Advice", The Atlanta Constitution, s.6E.

Pearson, Drew. (27.09.1957). "Election in Turkey", The New York Times, s.E8.

Pinkley, Virgil M. (13.05.1947). "Turks to Use U.S. Loan For Military: President Inonu Says Other Borrowing for Economic Development of Country Planned", Los Angeles Times, s.4.

Polyzoides, Stefanos. (29.04.1960). "Uprising in Turkey Much Like Others: Students' Revolt follows Pattern of Korea, Japan", Los Angeles Times, s.24.

Redmont, Dennis. (15.06.1979). "Turkey Cracks Down on Terrorist Groups: U.S. Servicemen Among Those Concerned About Radical Attacks", Los Angeles Times, s.B4.

Reed, Roy. (23.11.1967). "Johnson Dispatches Vance to Consult Greeks and Turks", The New York Times, s.1.

Reston, James B. (08.03.1946). "Russians Want Turkey to Cede Border Region", Los Angeles Times, s.1.

Reston, James. (21.09.1951). "Greece, Turkey Voted Under Atlantic Pact; NATO Spreads Defense Plan To New Area, The Atlanta Constitution, s.1.

Reston, Richard. (27.12.1963). "Johnson Urges Turkey, Cyprus to Cease Strife", Los Angeles Times, s.3

Restor, James. (19.02.1970). "U.S. Drug Fight Reaches Mideast", The Atlanta Constitution, 19.02.1970, s.4A.

Robert, Steven V. (05.06.1977). "Turkey's Opposition Party Is Favored in the General Elections Today, The New York Times, s.12.

Robert, Steven V. (07.06.1977). "Turkish Opposition Wins Election Few Seats Short of a Majority, The New York Times, s.14.

Robert, Steven V. (08.05.1974). "Opium Again Hurts U.S.- Turkish Link: Americans in Ankara Expect Problem With Renewal of Production of Poppies", The New York Times, s.21.

Robert, Steven V. (08.08.1977). "Problems in Turkey Appear Too Deep for Its Coalition", The New York Times, s.2.

Robert, Steven V. (09.05.1974). "Opium Again Hurts U.S. Turkish Links: Americans In Ankara Expect Problems With Renewal Of Production Of Poppies", The New York Times, s.11.

Robert, Steven V. (11.07.1974). "Turks See No Major Rift With the U.S. Over Poppies," The New York Times, s.3.

Robert, Steven V. (12.10.1976). "Turkish Coalition Performs Political Miracle: Surviving", The New York Times, s.2.

Robert, Steven V. (17.01.1975). "Cyprus Split Seems Closer as Turks Plan to Evacuate Refugees", The New York Times, s.8.

Robert, Steven V. (20.03.1977). "Turkish Violence Increase the Pressure for Elections", The New York Times, s.8.

Robert, Steven V. (21.12.1974). "Turkish Crisis Snarls Cyprus Talks", The New York Times, s.7.

Robert, Steven V. (23.02.1976). "Clashes by Students in Turkey Reflect Nation's Political Rifts", The New York Times, s.12.

Robert, Steven V. (23.12.1974). "Turkey Rules Out Cyprus Negotiations With Makarios", The New York Times, s.2.

Robert, Steven V. (27.06.1975). "Turkey Reluctant to Act on U.S. Bases", The New York Times, s.2.

Robert, Steven V. (29.05.1977). "What Turkey Needs Most in Its Election Is a Clear-Cut Winner", The New York Times, s.11.

Robert, Steven V. (29.07.1975). "Turks Assert Some Bases Will Stay Closed For Good: Senior Officials Say Domestic Politics Would Rule Out Reopening Even If Congress Ultimately Lifts Embargo", The New York Times, s.1.

Robert. Steven V. (05.11.1974). "Greek Side in Cyprus Now Considers Federation as Only Feasible Solution", The New York Times, s.3.

Robertson, Nan. (01.08.1974). "Ecevit, a Heroin Turkey, Cities Gains in New Accord", The New York Times, s.2.

Robertson, Nan. (04.08.1974). "Turks Press On In North Cyprus; Talks Continue: Military Aides Confer for 8 Hours But Fail to Agree on Ceasefire Lines", The New York Times, s.1.

Robertson, Nan. (21.07.1974). "Sisco Shuttle Between Athens and Ankara", The New York Times, s.1.

Robertson, Nan. (22.07.1974). "Turks Say They Repulsed Attempted Greek Landing", The New York Times, s.59.

Robertson, Nan. (29.07.1974). "Ankara Insists on Security For All Turkish Cypriotes: Premier Says Troop Reinforcement and Supply Cannot Be Stopped Until Status of the Island Is Settled", The New York Times, 29.07.1974, s.3.

Rosenthal, A.M. (28.07.1950). "Turks Want Entry In West Alliance: Aim for Inclusion in System of Mediterranean Defense If Not Atlantic Pact", The New York Times, s.4.

Samuel, Robert J. (02.05.1979). "Bankers Talk Turkey, and Turkey's in Trouble, Los Angeles Times, s.D5.

Schmidt, Dana Adam. (16.09.1961). "Menderes To Die; Bayar Gets Life: Turkish Court Also Dooms 2 Ex- Ministers- Junta Spares Lives Of 12", The New York Times, s.1.

Schmidt, Dana Adam. (17.06.1961). "2 Menderes Aides Hanged In Turkey: Former Premier's Execution Delayed By Suicide Try", The New York Times, s.42,

Schmidt, Dana Adam. (22.03.1972). "Nixon Signs Law to Curb Drug Abuse", The New York Times, s.22.

Schmidt, Dana Adam. (31.05.1960). "U.S. Recognizes Turkish Regime: Informal Statement Grants Approval- Capital Pleased by Gursel's Actions", The New York Times, s.3.

Sedgwick, A.C. (22.06.1958). "Greece Rejects Plan For Cyprus: Contents That Acceptance Would Keep Islanders a Subject People Always", The New York Times, s.12.

Sedgwick, A.C. (17.07.1946). "Stormy Election Looms In Turkey: But Two Major Parties Offer No Issue of Foreign Policy in Face of Soviet Claims", The New York Times, s.6.

Sedgwick, A.C. (30.07.1959). "Grivas Attacks Cyprus Accords: Pro-Greek General Disputes Athens Regime on Issue", The New York Times, s.1.

Severa, Richard. (02.07.1971). "Turkey's Poppy Curb Is Assessed", The New York Times, s. 6.

Shannon, Don. (01.08.1974). "Russian U.N. Veto Jeopardizes Geneva Accord on Cyprus", Los Angeles Times, s.A1.

Shannon, Don. (02.07.1964). "Turkish Leader Fears Greek Bid for Cyprus: Inonu Wants to Keep Island Independent but Will Demand Share if Efforts Fail", Los Angeles Times, s.5.

Shannon, Don. (08.07.1975). "Ford to Ask End of Turk Aid Embargo", Los Angeles Times, s.A10.

Shannon, Don. (12.07.1975). "House Panel Votes to Free Arms Bound for Turkey Before Embargo", Los Angeles Times, s.A2.

Simpson, Victor L. (02.11.1979). "Political Violence Moves Into Turkey High Schools", Los Angeles Times, s.D3.

Smith, Hedrich. (01.09.1964). "Makarios Opposes Bases", The New York Times, s.1.

Smith, Hedrich. (18.11.1965). "We Want Peaceful Solution Premier Demirel Declares: But He Says That Force Will Be Used if Necessary", The New York Times, s.16.

Smith, Hedrich. (27.03.1966). "Turkish Premier Seeks Red Curb: Demirel to Press for Law to Punish Propagandists", The New York Times, s.14.

Smith, Terence. (13.10.1967). "Turkish Premier Sees Soviet Amity: Demirel Says Visit Erased 'Last Traces of Hostility'", The New York Times, s.9.

Smith, Terence. (25.07.1974). "Delay of Makarios Return Suggested by Cyprus Chief", The New York Times, s.1.

Smith, Terrence. (02.05.1971). "Turkish Premier Vows to Halt Illicit Opium Traffic", The New York Times, s.2.

Spivak, Alvin. (16.06.1964). "Turkish, Greek Premiers To Confer With Johnson", The Atlanta Constitution, s.2.

Sulzberger, C.L. (05.07.1948). "U.S Officers Modernize Turkey's Forces; Aim to Improve Defences, Cut Army's Size, The New York Times, s.3.

Sulzberger, C.L. (06.07.1948). "U.S. Arms Program Satisfies Turkey: Murmuring Ends as One-Third of Her Ordered Equipment Reaches Its Destination", The New York Times, s.8.

Sulzberger. C. L. (02.05.1961). "Foreign Affairs: The Shadows Beneath the tree of Liberty", The New York Times, s.28.

Sulzberger. C. L. (03.10.1971). "A Crisis Nobody Needs", The New York Times, 03.10.1971, s.27.

Sulzberger. C. L. (04.05.1960). "Turks Seek Democratic Goal in Zigzag Manner: Rulers Retain Ultimate Control, Resulting in Benevolent Despotism", Los Angeles Times, s.12.

Sulzberger. C. L. (04.06.1961). "No Straw Vot in Turkey", The New York Times, s.15.

Sulzberger. C. L. (19.10.1961). "Execution Of Menderes And Aides May Set Off Vendetta In Turkey", Los Angeles Times, 19.10.1961, s.B5.

Sulzberger. C. L. (19.10.1961). "Turk Execution A Pity, Mistake," The Atlanta Constitution, s.4.

Sulzberger. C. L. (28.08.1961). "Turkish Politics and Proverbs", The New York Times, s.160.

Szulc, Tad. (17.06.1964). "The U.S. Hopes to Get Greeks and Turks to Discuss Cyprus: Direct Talks Said to be Goal of Johnson Invitation to Papandreou and Inonu-War Threat is Factor- Belief Growing That Island May not Be Able to Go On as Independent Country", The New York Times, s.1.

Szulc, Tad. (23.06.1964). "Johnson and Inonu Confer on Cyprus: Resist Any U.S. Compromise, Turks at Home Urge Premier", The Atlanta Constitution, s.6.

Szulc, Tad. (25.06.1964). "Johnson Wrestler Cyprus Deadlock: Confers with Greek Premier; Athens, Ankara Stand Firm", The Atlanta Constitution, s.8.

Tanner, Henry. (10.08.1964). "Khrushchev Asks Turks to Desist: He Makes Plea to Ankara- Also Assures Makarios of Moscow Sympathy", The New York Times, s.1.

Tanner, Henry. (17.08.1964). "Khrushchev Charges U.S. Plotted Attack in Cyprus", The New York Times, s.1.

Teltsch, Kathleen. (18.07.1974). "Makarios Will Speak to U.N. Security Council Today as Head of State of Cyprus: Decision is Made Despite the Coup: New Government Is Sending Delegation and Rivalry on Seating May Develop", The New York Times, s.11.

Teltsch, Kathleen. (20.07.1974). "Makarios and U.N., Urges Restoration of His Regime", The New York Times, s.65.

Thimmesch, Nick. (25.08.1971). "Nixon's 'Opium War' Will Fail Unless We Fight the Drug Culture at Home", Los Angeles Times, s.D10.

Trimborn, Harry. (08.02.1972). "Threat of Bloodshed Hangs Over Cyprus on Eve of Makarios", Los Angeles Times, s.14.

Trimborn, Harry. (20.07.1974). "Cyprus Mood Edgy Hours Before Attack", Los Angeles Times, s.5.

Trimborn, Harry. (20.07.1974). "Many Rumors Flying", Cyprus Mood Edgy Hours Before Attack", Los Angeles Times, s.5.

Trimborn, Harry. (30.01.1974). "Thousands of Cypriots Pay Grivas Tribute", Los Angeles Times, s.A17.

Trimborn, Harry. (30.04.1973). "Grivas Sharpens Peril of Civil War in Cyprus", Los Angeles Times, s.16.

Truman, Harry S. (05.05.1960). "Truman Assesses Korea and Turkey: Says Uprisings Show Public Will Not Forfeit Dignity", The New York Times, s.1.

Tuohy, William. (01.07.1971). "Opium Fields: Bumper Crop May Be Lost", Los Angeles Times, s.1.

Tuohy, William. (24.01.1971). "Political Crisis in Turkey Adds to Civil Chaos", Los Angeles Times, s.F4.

Tuohy, William. (31.03.1969). "U.S. Working Overtime To Ease Turkish Rift: 6th Fleet Visit Canceled by Ambassador to Restore Relation With NATO Ally", Los Angeles Times, s.4.

Unna, Warren. (06.06.1962). "Cyprus Chief Makarios Greeted by Kennedy; President Commends Prelate For 9 Year Fight for His Country's Independence". Los Angeles Times, s.5.

Veysey, Arthur. (16.06.1958). "Turkey Bars British Cyprus Peace Scheme: Mcmillan Continues to Promote Plan", Chicago Tribune, s.3.

Veysey, Arthur. (17.06.1958). "Britain Bares Cyprus Peace Scheme Today: Macmillan Appeals to Turks, Greeks, Chicago Tribune, s.C9.

Veysey, Arthur. (17.06.1958). "Britain Bares Cyprus Peace Scheme Today: Macmillan Appeals to Turks, Greeks, Chicago Tribune, s.C9.

Veysey, Arthur. (15.02.1959). "Order A Heavy London Guard For Makarios", Chicago Tribune, 15.02.1959, s.4.

Veysey, Arthur. (08.09.1958). "Early Return of Makarios To Cyprus Seen: Mcmillan Talks It Over with Governor", Chicago Tribune, s.A7.

Waggoner, Walter H. (14.02.1959). "Makarios Invited to Cyprus Talks: Turkish Cypriote Also to Go to London Conference", The New York Times, s.1.

Waggoner, Walter H. (16.05.1951). "Atlantic Pact Memberships Asked for Greece and Turkey", The Atlanta Constitution, s.2.

Waggoner, Walter H. (20.02.1959). "The Cyprus Republic Assured in Pact; Makarios Yield Britainian, Greece, and Turkey are Joined in Signing by Heads of Isle's Groups-Archbishop Hail Step- Macmillan Calls it Victory of Reason Commonwealth Status Not Resolved", The New York Times, s.1.

Waldo, Drake, "Turkey Brightens Mosaic of U.S. Aid: Outstanding Showing With Help of Marshall Plan Hits Pessimists", Los Angeles Times, 28.03.1950, s.20.

Waldo, Drake, "Turkey's Junta Faces Monumental Problems", Los Angeles Times, 06.11.1960, s.F2.

Waldo, Drake, "European Observers Fear Crisis In Turkey", Los Angeles Times, 08.05.1960, s.K1.

Wall, Micheal. (08.05.1967). "Greek Situation Upsets Cypriot Government: Fears Grow That Athens Military Regime May Start Talks Again With Turkey", Los Angeles Times, s.25.

Walz, Jay. (01.05.1960). "İstanbul Tense For NATO Talks: City Eager for News From Arriving Foreign Chiefs of Events in Turkey", The New York Times, s.3.

Walz, Jay. (01.11.1961). "Menderes Backed At Turkish Trial: Opera Singer Calls Former Premier Free of Guilt in Death of Their Baby", The New York Times, s.3.

Walz, Jay. (02.06.1960). "403 Ex- Legislators Seized by Turkey", The New York Times, 02.06.1960, s.1.

Walz, Jay. (03.05.1960). "Troops in Turkey Break Up Protest By 2,000 Students: Marchers Turned Back Near NATO Talk Site- Lawyers Join Anti-Menderes Drive", The New York Times, s.1.

Walz, Jay. (03.06.1960). "Power in Turkey Kept By Officers: Military Committee Wields Authority Over Cabinet- Trials to be Pressed", The New York Times, s.9.

Walz, Jay. (04.05.1960). "Turkey is Tense as Riots Subside: Students Friendly to Troops- Rumors Sweep Nation", The New York Times, s.1.

Walz, Jay. (05.02.1959). "Greek and Turkish Chiefs Will Confer Over Cyprus", The New York Times, s.1.

Walz, Jay. (07.05.1960). "Inonu Says Turks Will Oust Regime: But Opposition Chief Favors Election, Not a Coup- He denies Link to Rioters", The New York Times, s.6.

Walz, Jay. (08.03.1960). "Editor, 72, Goes To Jail In Turkey", The New York Times, s.10.

Walz, Jay. (08.05.1960). "Turkey: A Nation in Danger: Deepening Bitterness Between Menderes and His Opponents Dims Hopes for Democracy", The New York Times, s.E4.

Walz, Jay. (13.03.1960). "Date of Election Debated By Turks: Foes of Menderes' Regime Foresee an Early Vote to Capitalize on Prosperity", The New York Times, s.9.

Walz, Jay. (14.02.1961). "New Parties For Turkish Race: Groups Will Compete For Support Among Former Backers Of Menderes," The New York Times, s.7.

Walz, Jay. (15.10.1961). "Big Turkish Vote Expected Today: Elects Assembly To Replace Gursel's Military Regime," The New York Times, s.37.

Walz, Jay. (15.11.1960). "Turkey Asks Death For 38 Members of Former Regime as Trial Begins", The New York Times, s.1.

Walz, Jay. (16.05.1960). "Menderes Vows He Won't Resign: Says Turkey Will Vote Soon -Foes and Backers Clash as He Speaks in İzmir", The New York Times, s.6.

Walz, Jay. (16.10.1960). "Hound Dominates The Turkish Trail "The New York Times, s.24.

Walz, Jay. (16.10.1961). "Turks Boost Justice Party," The Atlanta Constitution, s.7.

Walz, Jay. (17.10.1960). "Trial of Leaders Sobers Istanbul: Picture of Deposed Officials in Court Contrasts With Their Dignity of Past", The New York Times, s.3.

Walz, Jay. (18.04.1961). "43 Turks Found Guilty: Bayar and Menderes Among Those Convicted in Plot", The New York Times, s.11.

Walz, Jay. (18.10.1960). "Gursel May Seek Office In Turkey: Military Chief Plans To Run For President In 1960 If People 'Want Me'," The New York Times, s.3.

Walz, Jay. (20.05.1960). "Tear Gas Quells Ankara Crowds: 2 Peaceful Demonstrations Against Regime on Civic Holiday Are Dispersed", The New York Times, s.9.

Walz, Jay. (20.10.1960). "Menderes Denies Role In 1955 Riots" The New York Times, s.12.

Walz, Jay. (20.10.1961). "Gursel Is Seeking To Lead Coalition: Turkish Junta Chief Will Be Candidate For President," The New York Times, s.7.

Walz, Jay. (22.10.1960). "Accuser of Turks Weakens Charge: Former Deputy to Menderes Denies Having Evidence of Anti-Greek Plot", The New York Times, s.2.

Walz, Jay. (27.10.1961). "Turkey's Parliament Elects Gen. Gursel As Presiden," The New York Times, s.7.

Walz, Jay. (29.10.1960). "2 Collage Heads Resign In Turkey: Protest Junta's Ousting 147 Professors As A Blow To Academic Freedom," The New York Times, s.3.

Walz, Jay. (30.04.1960). "Troops in Turkey Quell New Riots; 7 Reported Dead", The New York Times, s.1.

Walz, Jay. (30.04.1960). "Troops in Turkey Quell New Riots; 7 Reported Dead: Army Disperses Ankara and Istanbul Students Who Call For Menderes to Quit-Gathering are Banned", The New York Times, s.1.

Walz, Jay. (30.05.1960). "Turkey Imprisons 100 Ousted Chiefs On An Island Base: Menderes, Bayar and Their Leading Supporters Are Taken From Mainland", The New York Times, s.1.

Weller, George. (12.01.1964). "Cyprus Follows Palestine Path: Arap-Zionist Events of 1947-49 Repeating on Mediterranean Isle", Los Angeles Times, s.33.

Welles, Benajamin. (03.04.1967). "Turkish President and Johnson To Discuss Troops and Cyprus: Officials of Both Sides Hope Long-Standing Differences Can Be Smoothed Out", The New York Times, s.14.

Welles, Benajamin. (04.04.1964). "Turkish President Greeted at White House by Johnson", The New York Times, s.3.

Welles, Benjamin. (02.09.1955). "Talks on Cyprus Remain Flexible: Britain, Greece, and Turkey, Still in Split in Parley, Keep Leeway to Maneuver", The New York Times, s.2.

Welles, Benjamin. (29.08.1955). "Parley Over Cyprus Involves Allies' Ties", The New York Times, s.1.

Whit, William S. (24.03.1948). "Military Aid Voted Quickly By Senate To Greece, Turkey: Bill For \$275.000.000 Draws Few 'Noes' After Speakers Cite Communist Aggression", The New York Times, s.1

White, William S. (08.02.1952). "Senate Reaccepts Greece and Turkey: Votes 73 to 2 for Admission Into Atlantic Traty-Taft Deserted by Followers", The New York Times, s.1.

Whitney, Graig R. (09.08.1974). "Three Power Parley on Cyprus Resumes Effort to End Conflict", The New York Times, s.16.

Whitney, Graig R. (14.08.1974). "Cyprus Fighting Resumes As Peace Talks Collapse; U.N. Called Into Session", The New York Times, s.1.

Whitney, Graig R. (14.08.1974). "Talks on Cyprus Collapse; British Accuse The Turks: Cyprus Fighting Resumes as Peace Talks Collapse", The New York Times, s.69.

Whitney, Graig R. (14.08.1974). "Talks on Cyprus Collapse; British Accuse The Turks: Cyprus Fighting Resumes as Peace Talks Collapse", The New York Times, s.69.

Wright, Claudia. (04.06.1980). Wright, "Treaty May Fray U.S. -Turkish Ties", The Atlanta Constitution, s.1A.

Zusy, Fred. (03.05.1954). "Democrats Wins at Polls In Turkey, The Atlanta Constitution, s.8.

C- SÜRELİ YAYINLAR:

Chicago Tribune

CQ Press Magazine

Los Angeles Times

The Atlanta Constitution

The New York Times

The Wall Street Journal

D- MAKALELER

Açıkses, Erdal. "Lozan'da Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalanan 6 Ağustos 1923 Tarihli Antlaşma", Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi, Cilt.6, Sayı.21, 1998, (s. 8-31).

Başlamışlı, Macide. ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Ambargo Kararına İlişkin Haşhaş Sorunu Yerine 1974 Kıbrıs Sorununu Ön Plana Çıkarma Girişimi, *Asia Minor Studies*, Cilt 9, Sayı 1, 2020, (s.695-712).

Beyoğlu, Süleyman, Millî Mücadelenin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bilinski 1862-1935), *Tarih Dergisi*, Sayı: 46, 2009, (s.319-335).

Bilgen, Deniz. "Wilson İlkelerine Türk Kamuoyunun Tepkisi ve Bunun Amerikan Basınına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi: Atatürk Yolu*, Cilt.5, Sayı. 18, 1996, (s.123-131).

Bozkurt, İbrahim., "II. Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Missouri Zırhlısı'nın İstanbul Limanı'nı Ziyareti Üzerine Değerlendirmeler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt.6, Sayı.15, 2007, (s.251-274).

Bryson, Thomas A. "Admiral Mark L. Bristol, an Open-Door Diplomat in Turkey", *International Journal of Middle East Studies*, Vol:5, No: 4, 1974, (s.450-467).

Can, Bilmez Bülent, "Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı", *Toplumsal Tarih*, Sayı, 93, 2001, (s.18-25).

Daldal, Aslı. "The New Middle Class as a Progressive Urban Coalition: The 1960 Coup'd'Etat in Turkey", *TurkishStudies*, Vol.5, No.3, 2004, (s.75-102).

Daniel, Robert L. "The United States and the Turkish Republic before World War II: The Cultural Dimensioné", *Middle East Journal*, Vol:21, No:1,1967, (s.353-376).

Erdem, Murat. "Us President L.B. Johnson'sLetter Of 1964 and Its Impact on Turkish Puplic Opinion", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 7, Vol. 7, (s.306-315).

Gordon, Leland J. "Turkish American Treaty Relation," *The American Social Science Review*, Vol:22, No:3, 1928, (s.712-721).

Gök, Nejd. "Osmanlı-Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri (Garp Ocakları)'nın Etkileri ve İlk Anlaşmaların Diplomatik Açıdan Tahlili", *International Periodical For History And Social Research*, Vol: 11,2014, (s.211-240).

Göktepe, Cihat ve Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilig*, Sayı: 72, (s.197-222).

Gunn, Christopher. "The 1960 Coup in Turkey: A U.S. Intelligence Failure or a Succesful Intervention?", *Journal of Cold War Studies*, Cilt: 15, Say: 2, 2015, (s.103-139).

Gülen, Ahmet. "Nihat Erim Hükümetlerinin Haşhaş Politikası", *CTAD*, Sayı.30, 2019, (s.363-389).

Güler, Yavuz. "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cil:6, No:1, 2005, (s.227-240).

Howard, Harry N. "The United States and the Problem of the Turkish Straits: A Reference Article", *Middle East Journal*, Vol:1, No:1, 1947, (s.59-72).

Howard. Harry N. "The Bicentennial in American- Turkish Relations", Middle East Journal, Vol:30, No: 3, 1976, (s.291-310).

Karpat, Kemal H. "Political Developments in Turkey 1950-70", Middle Eastern Studies, Vol.8, No.3, 1972, (s.349-375).

Karpat, Kemal H. "The Ottoman Emigration to America, 1860-1914", International Journal of Middle East Studies, Vol: 17, No: 2, 1985, (s.175-209).

Kasalak, Kadir. "Birinci Dünya Savaşı Yıllarından Osmanlı ABD İlişkileri", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Vol :55, 2014, (s.108-124).

Kasapsaraçoğlu, Murat. "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’de Yapılan Askeri Darbeler ve ABD," Gaziantep Universty Journal of Social Science, Vol:19, No:3, 2020, (s.1342-1356).

Kaya, Elif Emre ve B. Zakir Avşar," Türk Basınında Eugene Pulliam Olayı", Erciyes İletişim Dergisi, Cilt:2, Sayı: 4, 2012, (s.24-38).

Kaya, Tuğçe., "ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında Neden Osmnalı Devleti’ne Doğrudan Savaş İlan Etmedi? Amerikan Gizli Belgeleri Üzerine Bir İnceleme", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Vol: 19, No: 39, 2019, (s.533-562).

Klavuz, Nuran. "Chester Demir Yolu Projesi", Journal of Life Science, Vol: 1, No: 1, 2012, (s.1035-1045).

Kurat, Akdes Nimet. "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774- 1816)", Tarih Araştırmaları Dergisi 2, Vol:2, 1964, (s.175-213).

Latimer, Frederic. "Sivas Kongresinde Br Amerikalı Gazeteci", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 9, Cilt: 2, 1965, (s.83-87).

Morrison, S.E. "Forcing the Dardenelles in 1810: With Some Account of Early Levant Trade of Massachusetts", The New England Quarterly, Vol: 1, No: 2, 1928, (s.208-225).

Murat Karagöz, "US Arms Embargo against Turkey- After 30 Years An Institutional Approach Towards US Policy Making", Journal of International Affairs, Vol: 9, No:4, 2004, (s.107-130).

Naomi W. Cohen, "Ambassador Straus in Turkey, 1909-1910: A Note on Dollar Diplomacy", The Mississippi Valley Historial Review, Vol:45, No: 4, 1959, (632-642).

Olson, Rober W. "Al Fattah in Turkey: Its Influence on the March 12 Coup", Middle Eastern Studies, Vol.9, No.2, 1973, (s.197-205).

Orhan Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", Belleten, Cilt. LI, Sayı.200, 1987, (s.927-947).

Pamuk, Şevket. "The Ottoman Empire in the "Great Depression" of 1873-1896", The Journal of Economic History, Vol:44, No: 1, 1984, (s.107-118).

Spain, James W. "The United States, Turkey and Poppy", Middle East Journal, Vol:29, No:3, 1975, (s.295-309).

Şahin, Gürsoy. “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-ABD İlişkilerine Farklı Bir Bakış: Amerika’nın Keşfinin 400’üncü Yıldönümü Etkinlikleri ve Osmanlı Devleti”, Tarihîn Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 18, 2018, (s.137-159).

Şimşir, Bilal N. “Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Beyin Washington Büyükelçiliği (1920-1927)”, Belleten, Cilt. XLI, Sayı.162,1977 (s.277-356).

Yapıcı, Hakkı. “A Glance At The Ottoman-American Relation in Pre and Post-Constitutional Period”, International Journal of Liberal Arts and Social Science, Vol: 2, No: 9, 2014, (s.115-122).

Yıldırım, Mehmet Cevat, “1948-1960 Döneminde Türkiye’de Avrupacılık: Avrupa Birliği Arşiv Belgelerine Göre Bir Değerlendirme”, Uluslararası İlişkiler Konseyi İktisadi İletmesi, Vol: 11, No: 41, 2014, (s.109-131).

Yücel, İdris. “Turkey’s May 27, 1960 Coup through The French Diplomatic Reports”, Journal of Social Sciences of the Turkic World, vol: 90, 2017, (s.43-65).

Zentner, Joseph L. “The 1972 Turkish Opium Ban: Needle In The Haystack Diplomacy?”, World Affairs, Vol: 136, No: 1, 1973, (s.36-47).

E- TEZLER

Acar, Ayla. Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye’ye Girişinde Basının Rolü, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2008.

Aktaş, Altan. 1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD’nin Kıbrıs Politikaları, Ankara Üniveristesi, Ankara, 2009.

Chadwick, F. E. “Diplomatic Negotiations of American Naval Officers, 1778-1883. By Charles Oscar Paullin. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1912.

Cıla, Mehmet Sait. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri (1945-1955), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Hatay, 2014.

Delgadillo, Charles Edward., Facing the new Turkey: TheTurco-American Treaty of Lausanne, 1900–1927, California State Universty, California, 2002.

Gürbüz, Mehmet Vedat. An Overview of Turkish-American Relations And Impact On Turkish Military, Economy And Democracy, 1945-1952, University of Wisconsin, Madison, 2002.

Haque, Jameel., Conflict And Cooperation: Western Economic Interests In Ottoman Iraq 1894-1914, The City University of New York, New York, 2016.

İrkıçatal, Eftal, İngiltere’nin Kıbrıs Politikası (1945- 1960) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta, 2012.

Kaya, Furkan. The Impact of Fatih Rüştü Zorlu on Turkish Foreign Policy and Cyprus Issue Between 1955-1960, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2017.

Kazdal, Mustafa Nebil. Trade Relations Between The United States And Turkey 1919-1944, The Department Of Economics Indiana University, Bloomington Indiana, 1946.

Kişman, Zülfükar Aytaç. Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1945-1980), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elâzığ, 2014.

Özata, Murat. Türk-ABD İlişkileri (1971-1984), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2016.

Shaw, Alan Bursley. American Policy And Attitudes Towards Turkey, 1922-27, The American University, Michigan, 1968.

Sowerwine, James Edward. Dynamics Of Decision-Making In Turkish Foreign Policy, 1961-1980, The University Of Wisconsin, Madison, 1994.

Sütçü, Güliz. Democratic Party and Democracy in Turkey: With Special Reference To Celal Bayar and Adnan Menderes, Bilkent University, Department of Political Science, Ankara, 2011.

Trask, Roger Reed. The Relations of The United States and Turkey, 1927-1939, The Pennsylvania State University Department of History, Pennsylvania, 1959.

Uslu, Nasuh. Turkey's relationship with the United States 1960-1975, Durham Üniversitesi, Durham, 1994.

Yaylalier, Dinç. American Perceptions Of Turkey, 1919-1927, The University of Utah, Utah, 1996.

Yılmaz, Şuhnaz. From Strangers to Allies: Turkish American Relations (1800-1952), (Doktora Tezi), The Princeton University, Princeton, 2000.

F- İNTERNETTEN ULAŞILAN BELGELER

Treaty of Peace and Amity, Signed on Algiers September 5, 1795, (The Avalon Project), <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/diplomacy/barbary/bar1795t.htm>, (18.04.2019).

Longines- Wittnauer with Selim Sarper- National Archives and Records Administration- ARC Identifier 95880 /Local Identifier LW-LW-284 <https://archive.org/details/gov.archives.arc.95880>, (10.08.2020)

EKLER

Ek.1: Turkey Votes Today With Democracy and Military Intervention in the Balance

MORRIS, JOE ALEX, Los Angeles Times

Turkey Votes Today With Democracy and Military Intervention in the Balance

BY JOE ALEX MORRIS JR.
Times Staff Writer

ISTANBUL—Turkey goes to the polls today in a general election that could result in a triumph for democracy or yet another intervention by the military in the political arena.

The issues are chaos in the economy and bloodshed in the streets. Everyone is gingerly avoiding the more delicate issues of Turkey's problems with the U.S. Congress arms embargo, Greece and Cyprus.

But the real question is whether Bulent Ecevit, 52, social democratic poet, philosopher, and leader of the opposition Republican Peoples Party, can gain an outright majority in the 450-seat Turkish Parliament. That question remains open as the parties wind up a campaign heavily marred by violence.

Ecevit's supporters are cheered by the good reception he received, even in some traditionally conservative rural districts normally controlled by his archrival, Prime Minister Suleyman Demirel, and his Justice Party.

Ecevit's chances are further enhanced by the 1975 census, which gave more seats to urban areas where the RPP is strong. Istanbul, for example, was allocated six extra seats.

In addition there are three million new voters, half of whom are expected to vote for Ecevit's party.

But the RPP got only 33% of the vote in the 1973 elections, and it needs at least 46% to gain a majority in Parliament.

Some of the optimism voiced by Ecevit's supporters is born out of desperation.

"I'm forced to believe we will get a majority," Istanbul Mayor Ahmet Isvan said. "Otherwise, terrible things will happen. The future of democracy is at stake here."

What actually appears to be at stake is the future of the Turkish revolution, started 54 years ago by Kemal Ataturk, but not yet completed.

Ataturk forced the Turkish people to face west to Europe and away from their Oriental past, with its heavy emphasis on religion, veiled women and the Arabic script of the Koran. But even Ataturk could not change the mentality of the people, even though some of his changes remain frozen in history, such as the cloth caps he put on the men's heads instead of turbans. These still are worn by the elder generation.

After many setbacks, including two military interventions in 17 years, there is a mounting feeling here that the time has come to resume the dynamics of change. In turn, this has created new tensions, which have made this election a bloody one, even by Turkish standards.

Blocked due to copyright.
See full page image or
microfilm.

AN OMEN, PERHAPS—A white paeon, released earlier during a political rally in Istanbul, Turkey, lands on the shoulder of leading candidate, Bulent Ecevit of the Republican People's Party.

AP Wirephoto

Blocked due to copyright.
See full page image or
microfilm.

SALUTE BY INCUMBENT—Premier Suleyman Demirel waves to the people of Istanbul who he

hopes will reelect him and his ruling coalition as they go to the polls today in Turkey.

AP Wirephoto

There have been six reported attempts on Ecevit's life, and Demirel warned him to call off his major public rally in Istanbul Friday in fear of another assassination attempt. Ecevit went ahead with the meeting, the biggest so far with a turnout of perhaps 200,000 enthusiastic supporters, and nothing happened.

The worst violence came in the same Istanbul square on May Day, when shooting broke out at a rally and four people died in gunfire. Thirty others were trampled to death by a panicky crowd.

Many thoughtful people who are not for Ecevit hope he wins the election and can put an end to the present situation, described by one local banker as chaotic and by another as one of two governments. Demirel has lost his grip over his unwieldy coalition of the Justice Party and two small parties. Rival ministries are at undisguised war with each other. Corruption has slipped back into government as civil servants turn a blind eye and refuse to embroil themselves for fear of political retaliation.

Inflation is running at an official rate of 18%. The government has run out of foreign exchange, and unemployment is 3 million in a country of 43 million.

One alternative to an Ecevit victory is another military intervention. If it happens, the military most likely

would try to persuade both Ecevit and Demirel to join forces in a major coalition.

Sen. Kuman Inan, a leader of Demirel's party, believes this is the only way out of Turkey's current crisis. At the same time, he says that neither Ecevit nor Demirel would play second fiddle to the other, and it would take some army head-knocking to force them to do it.

Despite the open enthusiasm that has greeted Ecevit almost everywhere, few will hazard a guess as to how the average Turkish peasant or his wife will vote, and 60% of the population here still lives on the land. Many are still subservient to the local agha, or landlord, and follow his directions as they have for centuries.

Demirel has been running equally hard, and his warnings that Ecevit would open the door to communism in Turkey probably struck a deep and responsive chord among uneducated voters—Turkey is still 40% illiterate.

He also has dug deep into the past, using the image of Adnan Menderes, who was overthrown and later hanged by the military but whose image remains an almost mystical force in the countryside. Former President Celal Bayar, who served during Menderes' time, is an aged buttress to Demirel at his rallies.

Yet Demirel is expected to lose

votes, partly because he has tolerated right-wing violence and has done nothing about the economic situation, and partly because of personal scandals involving his brother and export subsidies. His chief coalition partner, Necmettin Erbakan of the Islamic National Salvation Party, also is expected to lose seats.

The only coalition partner expected to improve his position is Col. Alparslan Turkes, whose National Action Party is labeled as fascist by his opponents. Turkes expounds a fiery brand of Turkish nationalism that has attracted the youth. Many of them have joined the paramilitary Grey Wolves, who have managed to clear leftists out of most Turkish student bodies under Demirel's tacit blessing.

Turkes, who ends his rallies by kissing the Turkish flag, is expected to increase his seats from 3 to about 15.

Almost lost in the campaign oratory is the fact that Turkey is a Third World rarity, a functioning democracy with a free press and a wide tolerance of divergent views despite a regrettable record of violence in expressing them.

The Turks would like to solve their problems via the ballot box. But if that proves indecisive, probably few will object if the army intervenes to force Ecevit and Demirel to get together.

**Ek 2: MENDERES AIDES HANGED IN TURKEY: Former Premier's Execution
Delayed by Suicide Try**

2 MENDERES AIDES HANGED IN TURKEY

**Former Premier's Execution
Delayed by Suicide Try**

By DANA ADAMS SCHMIDT
Special to The New York Times.

ISTANBUL, Turkey, Sept. 16
—Fatin Rustu Zorlu and Has-
an Polatkan, former Cabinet
ministers in the ousted regime
of Adnan Menderes, were hanged
early today.

They were flown by helicopter
at dawn from Yassi Island,
where they had been prisoners
for more than a year, to an
army prison on the island of
Imrali, twenty-five miles from
Yassi.

Mr. Menderes, former Premier,
was reported recovering from
his attempt yesterday to com-
mit suicide with an overdose of
sleeping pills. "Soon he will be
fit to hang," was the grim jest
that went around Istanbul.

Mr. Zorlu, former Foreign
Minister; Mr. Polatkan, former
Finance Minister, and Mr. Men-
deres were among fifteen men
sentenced to death by a special
court at Yassi Island yesterday.
The Ruling Committee of Na-
tional Unity later commuted all
sentences except theirs to life
imprisonment.

An army spokesman said that
the movement to prison of
those whose sentences had been
commuted and eighteen who
were sentenced to long terms
was started this morning.

Scores of relatives of those
convicted gathered to make a
plea for mercy in front of the
office of Gen. Cemal Gursel,
chief of state. General Gursel
does not have authority to alter

the sentences and the relatives
were not received.

A statement issued by the
Yassi Island garrison tonight
said that Mr. Menderes was
"improving" and that he had
expressed a desire to smoke and
see the newspapers.

"Menderes will be executed as
soon as he recovers sufficiently,"
a spokesman declared.

Neither Mr. Zorlu nor Mr.
Polatkan was a popular man.
Mr. Zorlu, 51 years old, was a
member of a well-to-do family
and considerably added to his
wealth as Foreign Minister.

The charge against Mr. Zorlu
was that he conspired to start
the 1955 riots against Greeks
and other minorities in Istanbul.
This was held a violation of
political rights guaranteed by
the Constitution.

Ek 3: Turkish Military Warns Politicos

The Atlanta Constitution (1946-1984); Jan 3, 1980;
ProQuest Historical Newspapers: The Atlanta Constitution
pg. 13A

Turkish Military Warns Politicos

By The New York Times

ANKARA, Turkey — The commanders of Turkey's armed forces warned political parties Wednesday that they must put aside their sterile arguments and unite in the fight against "anarchy, terrorism and separatism."

The warning contained no threat of military takeover and could be interpreted merely as a sign of growing impatience within the armed forces over the inability of the politicians to solve the country's overwhelming security and economic problems.

However, the military leaders' action was reminiscent of the March 12, 1971, "coup by communique," which forced the then-Prime Minister Suleyman Demirel to resign and introduced a 29-month period of exceptional rule and harsh military crackdown on the left.

Demirel once again became prime minister when his conservative Justice Party won last October's partial elec-

tions on a law-and-order platform. But his government has as yet been unable to curb the violence or the soaring inflation rate, now at 100 percent yearly.

The military commanders emphasized that they have decided to speak out at this time because of the threat of a general uprising inside the country and the danger of a war in the region, in a clear reference to the troubles in Iran and Afghanistan.

The armed forces' appeal for national unity was presented by the Army Chief of Staff Gen. Kenan Evren in the form of a letter to President Fahri Koruturk in his capacity as chief of the National Security Council.

The president called Demirel and the opposition leader, former Prime Minister Bulent Ecevit, to his palace Wednesday and gave them copies of the letter, which was later broadcast on the state radio and television.

"This is a serious situation," Demirel told newsmen after his brief meeting

with Koruturk, adding that he did not want to comment on the letter. He pointed out, however, that his party had been in government for only 30 days and therefore could not be considered responsible for the situation.

Ecevit told journalists that his Republican Peoples Party had asked the Justice Party for cooperation or, at least, dialogue but had gotten no favorable response.

The chief of staff said that the letter represented the views of the Turkish armed forces, as had been expressed by all the commanders in recent inspection tours around the country.

"The Turkish armed forces have decided to issue a warning to the political parties, which have failed to bring a solution to the country's political, economic and social problems, which cannot prevent anarchy and separatism . . . and which continue their unreconcilable ways because of sterile political arguments," the text of the letter stated.

Ek 4: Government Of Turkey Toppled By Army Coup

The Atlanta Constitution (1946-1984); Sep 12, 1980;

ProQuest Historical Newspapers: The Atlanta Constitution
pg. 1A

Government Of Turkey Toppled By Army Coup

From Press Dispatches

WASHINGTON — The government of Turkey, the southern anchor of the NATO military alliance, was toppled in a bloodless military coup in the pre-dawn hours Friday, the State Department reported.

Four-star Gen. Kenan Evren took control of the government, dissolved parliament, suspended the Turkish Constitution and revoked all privileges of the members of parliament, meaning they can be arrested.

Diplomatic sources said they understood all communications with Turkey had been cut off, airports closed and borders sealed.

Americans there were reported safe, State Department spokesman Sondra McCarty said.

"We understand from our embassy there was no violence and no danger to Americans over there," Mrs. McCarty said. "We are awaiting more full information."

A spokesman for the Turkish Embassy said Evren took over without bloodshed and the parliament "is for the time being out of action."

President Carter, who learned about the coup while attending a performance of "Fiddler on the Roof" immediately consulted Secretary of State Edmund Muskie.

The takeover of the government of Premier Suleyman Demirel was reported around 4 a.m. Friday — 9 p.m. EDT, Mrs. McCarty said. Demirel had been in power since last October.

See TURKEY, Page 22-A

Ek 5: Cypriot Turks Face Massacre, U.N. Is Warned

*The Atlanta Constitution (1946-1984); Mar 11, 1964;
ProQuest Historical Newspapers: The Atlanta Constitution
pg. 2*

Cypriot Turks Face Massacre, U.N. Is Warned

NICOSIA, Cyprus (AP)—The Turkish Cypriot vice president of Cyprus Tuesday urged the United Nations to take swift action to save the Turkish minority "from complete annihilation" on this island of violence.

The appeal of Dr. Fazil Kuchuk came as the Greek Cypriot government announced its forces had overwhelmed Turkish Cypriots in a daylong battle in the village of Mallia on southwest Cyprus.

MORE CLASHES

Other clashes broke out like brush fires across Cyprus, set off by sparks from the three-day battle in the west coast town of Ktima, near Mallia.

There was sporadic shooting in Ktima where Greek and Turkish Cypriot officials met in negotiations designed to firm up the shaky cease-fire that ended the fighting Monday.

Kuchuk sent cables to U.N. Secretary-General U Thant and to the foreign ministers of Britain, Greece and Turkey, the three powers that guarantee the independence of Cyprus under a 1962 treaty.

CALLED RIDICULOUS

A Greek Cypriot government spokesman said Kuchuk's annihilation charge was ridiculous.

"If an effective United Nations force cannot be dispatched forthwith," Kuchuk's cable said, "we beseech and call upon the guarantor powers to fulfill their treaty obligations and rescue the Turks from the threat of genocide."

That appeared to be an appeal to Turkey to come to the rescue, as the Turks repeatedly have threatened to do unless the bloodshed is ended. Greece has warned it will oppose any such move by Turkey.

Britain already has its hands full trying to hold back the two feuding communities until an in-

ternational peace force can be organized by Thant. So far that force is only on paper.

For the second day in a row, President Makarios' government accused the former rulers of this eastern Mediterranean island of "protecting the Turkish

Ek 6: CYPRUS TALKS SET IN LONDON JAN. 16: 3-Nation Parley to Conclude Pacts ...

By LAWRENCE FELLOWS Special to The New York Times.

New York Times (1923-Current file); Jan 7, 1960.

CYPRUS TALKS SET IN LONDON JAN. 16

**3-Nation Parley to Conclude
Pacts on Colony's Freedom
—Makarios to Attend**

By LAWRENCE FELLOWS

Special to The New York Times.

LONDON, Jan. 6—Britain announced today that a conference on Cyprus would begin here Jan. 16 to conclude the agreements under which that British crown colony should achieve independence by Feb. 19, the planned date.

A Foreign Office statement added that the conference would be attended by Archbishop Makarios, President-elect of Cyprus, and Dr. Fazil Kutchuk, Vice-President-elect. They will represent the Greek and Turkish communities of Cyprus.

Greece and Turkey will be represented at the conference by their Foreign Ministers, Evangelos Averoff-Tossizza and Fatin Rustu Zorlu. Britain will be represented by Selwyn Lloyd, Foreign Secretary.

Basic Formula Settled

As parties to the London agreement on Cyprus last Feb. 19, Greece, Turkey and Britain, together with Archbishop Makarios and Dr. Kutchuk, concurred in an elaborate formula for the transfer of sovereignty to Cyprus.

One of the tasks that will be laid out for them in the forthcoming London conference will be to conclude a treaty under which Greece, Turkey and Britain will guarantee the inde-

pendence and security of the new republic of Cyprus.

Another task will be to conclude a treaty whereby Cyprus, Greece and Turkey will cooperate for their common defense, a delicate undertaking in view of old Greek-Turkish animosities and in view of a possible future tie between Cyprus and the British Commonwealth.

Yet another problem will be to resolve the differences that remain over the two enclaves on Cyprus that Britain will hold as military bases, and over the rights Britain will retain to use roads, ports and the airfield at Nicosia, the capital.

Substantial concessions have been made by all sides in the working-level talks that have continued in London and Nicosia almost from the time the agreement was signed last February.

Limits of Bases at Issue

There have been differences on the boundaries to be drawn around the two British bases, at Akrotiri and Dikheia. The Cypriotes did not want villages included in the areas of British sovereignty. The British did not want to be deprived of such services as water supplies.

The British are understood to have reduced their areas considerably so as to exclude as many Cypriote villagers as possible. The curving boundaries that may result could cause some nightmarish litigation, with villagers under civil authority and their vineyards under military jurisdiction.

Discussions on the British bases have been conducted here since last April 10 by the Joint London Committee on Cyprus.

This group's work has entailed some difficult negotiations. But the fact that the discussions have been kept in strict secrecy for so long has left a clear impression among observers that the negotiations are going reasonably well.

Ek 7: Don't Invade Cyprus, Johnson Warns Turkey

The Atlanta Constitution (1946-1984); Jun 6, 1964;

ProQuest Historical Newspapers: The Atlanta Constitution
pg. 2

Don't Invade Cyprus, Johnson Warns Turkey

ANKARA, Turkey (UPI) — President Lyndon B. Johnson has warned Prime Minister Ismet Inonu against any possible Turkish invasion of Cyprus, reliable reports in Ankara said Friday.

Johnson was said to have taken a direct hand in the Cyprus

crisis following reports of a massive Turkish military buildup at the southern port of Iskenderun. The port is only 120 miles from the island of Cyprus where feuding Greek and Turkish Cypriots have been waging bitter inter-communal warfare since last year.

In Washington, the White House confirmed that Johnson has invited Inonu to Washington. But there was no confirmation of the report of a direct warning against an invasion.

In Greece, however, Prime Minister George Papandreu reacted to the reports of a troop and fleet buildup by summoning army chiefs and his defense and foreign ministers to an emergency midnight conference at his home. Reports put the Greek armed forces on "immediate alert."

Greece and Turkey — both members of the North Atlantic Treaty Organization—joined in guaranteeing the independence of Cyprus when Britain set the island free.

Ek 8: U.S. May Offer Millions to Buy Off Opium Growers in Turkey: TURKISH OPIUM

Friendly, Alfred

U.S. May Offer Millions to Buy Off Opium Growers in Turkey

BY ALFRED FRIENDLY

Exclusive to The Times From the Washington Post

ANKARA—The United States is expected to offer Turkey several million dollars next month as compensation to farmers if they will forgo the cultivation of opium poppies.

Informed sources say the plan was already under consideration before a political furor erupted here this week on the opium issue.

The uproar stemmed from U.S. Atty. Gen. John Mitchell's statement Monday at a House hearing that he would welcome legislation authorizing sanctions against countries persisting in growing opium poppies and giving the American government "leverage" against them.

Publication of Mitchell's remarks inflamed the already virulent anti-Americanism in Turkey as no other incident in years. The nation's most respected and moderate political commentator, Abbi Ipecki of the newspaper Milliyet, compared the reaction it is provoking to that following "the famous Johnson letter."

This was a harshly worded com-

munication from President Lyndon B. Johnson in 1963 warning Turkey against taking military action in the then-raging Cyprus dispute. It was the genesis of the anti-Americanism that has plagued Turkish politics and Turkish attitudes toward the United States ever since.

Partly to cool the present storm, but principally to get on with the effort to eliminate what is estimated as the raw material of 80% of the he-

Please Turn to Page 18, Col. 1

TURKISH OPIUM

Continued from First Page

roin smuggled into the United States, the American government is thought to be preparing an offer that would pay the initial losses incurred by 90,000 Turkish farmers in a switch from poppy growing to some other crop.

A rough guess is that there are now about 30,000 acres of poppies under cultivation, bringing in annually about \$3 million in legal sales abroad for medical purposes, a like amount for the opium gum that is smuggled and perhaps that much again to the peasants from the high quality oil from the poppy seeds and animal fodder from the leaves and stalks.

Cost in Millions

The total cost to Turkey of ending poppy growing, then, should be somewhere in the neighborhood of \$10 million. Even if the estimate is low by 100%, if that is what it takes to end Turkish poppy cultivation, it would appear to be a bargain compared to the ultimate costs of the heroin addiction Turkish opium supports in the United States.

The Turkish government estimates that about 24 tons of raw opium get into the black market. That, in turn is processed, largely in and around Marseilles, into 2.4 tons of

heroin, which finds its way into the American black market.

A team of U.S. agricultural experts has been sent to Turkey to help the government there improve its services to farmers, including help for opium poppy growers who must switch to other crops, the Associated Press reported in Washington.

Reaction Understandable

Agriculture Department officials told a reporter the team is "not directly involved" with Turkey's attempt at reducing poppy output and that its main goal is to help train government officials in management procedures, the AP said.

The furious reaction here to Mitchell's comments is understandable only in the light of Turkey's centuries-old xenophobia, its sensitivity to any slur affecting its national pride and the more recent anti-Americanism.

Ek 9: Turkish Regime Is Ousted By the Military Leaders: No Move Made to ...

By The Associated Press

*New York Times (1923-Current file); Mar 13, 1971; ProQuest Historical Newspapers:
The New York Times pg. 1*

Turkish Regime Is Ousted By the Military Leaders

No Move Made to Take Over Actual Rule— Step Follows Unrest

By The Associated Press

ANKARA, Turkey, March 12 —The Turkish armed forces unseated the Government today but made no move to take over actual rule as they did 11 years ago.

Premier Suleyman Demirel resigned under an ultimatum from the military leaders to quit or face a military takeover. It amounted to a coup d'état by communicate.

The military officers demanded a government strong enough to halt what they described as anarchy.

The move came after months of unrest and violence, and finally, last week, the kidnapping of four United States airmen stationed in Turkey.

After a three-hour meeting with his Cabinet, Mr. Demirel submitted his resignation to President Cevdet Sunay, who is expected to ask someone acceptable to the military leadership to form a new government.

Turkey, an ally of the United States in the North Atlantic Treaty Organization, is a nation of 40 million people bordering the Soviet Union.

Army leaves were canceled and units in this capital city

United Press International
Gen. Memduh Tagmac led
group that sent warning.

were placed on partial alert, but the country seemed calm.

The ultimatum was issued by the country's four leading military men in the form of a memorandum to the President and the leaders of the Assembly and Senate.

As broadcast by the state radio, it said: "The continuing attitude and behavior of the Parliament and Government has pushed our country into anarchy, fratricide, and social and economic unrest."

The generals demanded a new government "above party politics," and warned: "If this is not speedily realized the

Continued on Page 8, Column 6

Military Chiefs in Turkey Oust Regime

Continued From Page 1, Col. 7

Turkish armed forces are determined to seize power to protect the Turkish Republic as is their duty according to law."

The memorandum was signed by Gen. Memduh Tagmac, chief of the general staff; Gen. Faruk Gurler, the army commander; Gen. Muhsin Batur the air force commander; and Adm. Celal Eycioglu the navy commander.

The recent unrest with its political uncertainty has mainly involved leftist student groups. The four airmen were kidnapped last week by a small radical left-wing group calling itself the Turkish People's Liberation Army. The airmen were freed unharmed after five days, but in the meantime three persons were killed in a police and army shootout with students at the Middle East Technical University.

The kidnapping apparently

touched off the move by the military, which had been displaying increasing impatience with developments.

Mr. Demirel had been in office since 1965, when his conservative Justice party won the national election. He and his party won elections again in 1969, but recently he virtually lost control of his own party in Parliament through defections of ultrarightists.

Mr. Demirel became Premier through his leadership of the Justice party, founded in 1961 as a successor to the discredited Democratic party.

Coup in 1960

The Democrats, headed by Celal Bayar and Adnan Menderes, were in office for a decade, beginning in 1950. The party was dissolved after a military coup in 1960. Mr. Menderes and two of his Cabinet members were hanged, and the military ruled for 17 months before restoring the Government to civilians.

In the military view, the leftists represent a small minority

but threaten the nation through disruptions bringing reaction from extremist elements in the right wing.

Fear has been expressed that the disruptions might spread to the large Kurdish population in the east.

Mr. Demirel, 46, has scored some impressive economic accomplishments and believed that the last election showed strong backing for him from the nation's peasants. He was once a dam-construction engineer, and trained in the United States under an Eisenhower fellowship. He became a skilled political tactician, and often worked a 14-hour day.

In the view of critics, and also some of his followers, Mr. Demirel lacked the strong leadership needed to quiet the country.

Under Turkish law, the leader of the dominant party ordinarily heads the Government. The President, whose duties have less impact than those of the Premier, is elected every seven years by the National Assembly, or Parliament.

Ek 10: Nixon Says Turks Agree To Ban the Opium Poppy: TURKEY WILL BAN THE OPIUM POPPY

By JOHN HERBERS Special to The New York Times

New York Times (1923-Current File); Jul 1, 1971;

Nixon Says Turks Agree To Ban the Opium Poppy

By JOHN HERBERS

Special to The New York Times

WASHINGTON, June 30—President Nixon announced today that Turkey had agreed to eliminate within a year her production of opium poppies, which account for about two-thirds of the illegal heroin reaching the United States.

Mr. Nixon, in a brief announcement delivered in the White House press room, said that as a result of negotiations between the United States and Turkish Governments, Premier Nihat Erim had agreed to ban altogether the cultivation of opium poppies by June, 1972.

He said the joint announcement, made simultaneously in Washington and Ankara, "represents by far the most significant breakthrough that has been achieved in stopping the source of supply of heroin in our worldwide offensive against dangerous drugs."

Two weeks ago, Mr. Nixon sent a message to William J. Handley, the United States Ambassador in Turkey, saying that the time for talk had passed and the United States must have action by the Turkish Government in ending poppy cultivation.

Today, the President praised Premier Erim for "courageous, statesmanlike action" and said the United States would provide money and technical assistance in helping Turkish farmers shift to other crops.

Officials would not say how much American money would be involved, but the United States has made a \$3-million commitment to Turkey on the heroin problem.

Secretary of State William P. Rogers, who helped work

Continued on Page 22, Column 1

Ek 11: Turkish Army Statement

New York Times (1923-Current file); May 28, 1960;

Turkish Army Statement

ATHENS, May 27 (UPI) — Following is the text of a communiqué issued by the Turkish armed forces and broadcast from Turkey today. No signature was heard, but the statement was identified as coming from "the voice of your army forces, which you trust."

Honorable Fellow Countrymen:

Owing to the crisis into which our democracy has fallen, and owing to the recent sad incidents and in order to prevent fratricide, the Turkish armed forces have taken over the administration of the country.

Our armed forces have taken this initiative for the purpose of extricating the parties from the irreconcilable situation into which they have fallen and for the purpose of having just and free elections, to be held as soon as possible under the supervision and arbitration of an above-party and impartial administration, and for handing over the administration to whichever party wins the elections.

The initiative is not directed against any person or class. Our administration will not resort to any aggressive act against personalities, nor will it allow others to do so.

All fellow countrymen, irrespective of the parties to which they may belong, will

be treated in accordance with the laws and all the principles of law.

For the elimination of all our hardships and for the safety of our national existence, it is imperative that it should be remembered that all our fellow countrymen belong to the same nation and race, above all party considerations, and that therefore they should treat one another with respect and understanding, without bearing any grudge.

All personalities of the Cabinet are requested to take refuge with the Turkish armed forces. Their personal safety is guaranteed by the law.

We are addressing ourselves to our allies, friends, neighbors and the entire world: Our aim is to remain completely loyal to the United Nations Charter and to the principles of human rights; the principles of peace at home and in the world set by the great Atatürk is our flag.

We are loyal to all our alliances and undertakings. We believe in NATO [North Atlantic Treaty Organization] and CENTO [Central Treaty Organization] and we are faithful to them.

We repeat: Our ideal is peace at home, peace in the world.

THE WORLD HEROIN PROBLEM

REPORT OF SPECIAL STUDY MISSION

COMPOSED OF

MORGAN F. MURPHY, Illinois, Chairman ROBERT H.
STEELE, Connecticut

PURSUANT TO

H. Res. 109

AUTHORIZING THE COMMITTEE ON FOREIGN AFFAIRS
TO CONDUCT THOROUGH STUDIES AND
INVESTIGATIONS OF ALL MATTERS COMING WITHIN
THE

JURISDICTION OF THE COMMITTEE

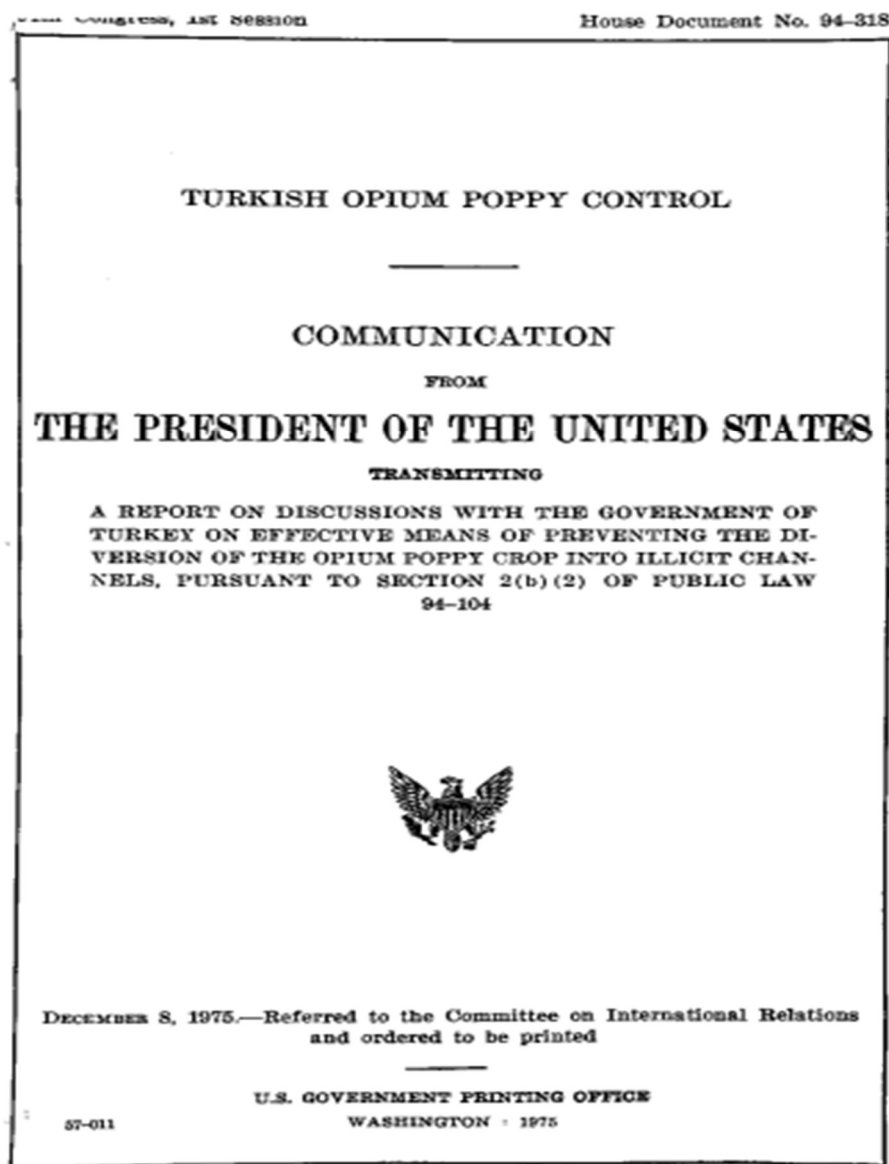
JUNE 22, 1971.—CommittedtotheCommittee of theWhole House on theState of
theUnionandorderedto be printed

U.S. GOVERNMENT PRINTING OFFICE

63-513 0

WASHINGTON: 1971

Ek 13: Turkish Opium Control

DEFENSE COOPERATION AGREEMENT
WITH TURKEY

COMMUNICATION

FROM

THE PRESIDENT OF THE UNITED STATES

TRANSMITTING

A DRAFT OF A PROPOSED JOINT RESOLUTION TO AUTHOR-
IZE THE PRESIDENT TO IMPLEMENT AN AGREEMENT WITH
THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF TURKEY RELA-
TIVE TO DEFENSE COOPERATION PURSUANT TO ARTICLE
III OF THE NORTH ATLANTIC TREATY IN ORDER TO RE-
SIST ARMED ATTACK IN THE NORTH ATLANTIC TREATY
AREA

JANUARY 20, 1977.—Referred to the Committee on International
Relations and ordered to be printed

U.S. GOVERNMENT PRINTING OFFICE

89-011

WASHINGTON 1977

Ek 15: Turkey' Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop

SECRET
Approved For Release 2001/09/01 : CIA-RDP82S00205R000100180002-3
NO FOREIGN DISSEM

16 June 1970

MEMO FOR: Mr. Harry C. Blaney
Special Assistant to Dr. Moynihan
White House
SUBJECT : Turkey's Capability And Willingness
To Collect The 1970 Opium Crop

In response to your request of 12 June 1970,
we attach a joint BNDD/CIA evaluation. In
summary we find the Turkish government willing
to collect the entire crop and preclude diversion
into illegal channels. We believe it will have
substantial success.

JOHN W. PARKER
BNDD Working Group Member

25X1A9a

25X1A9a

[REDACTED]
CIA Working Group Member

cc: [REDACTED]
Chairman, Working Group

DOJ Declassification/Release Decision on File

SECRET
Approved For Release 2001/09/01 : CIA-RDP82S00205R000100180002-3
NO FOREIGN DISSEM

